

Beheerplan Natura 2000 64 - Wooldse Veen

≡ provincie
Gelderland

Januari 2016

Beheerplan Natura 2000 64 - Wooldse Veen

Provincie Gelderland

Januari 2016

Vastgesteld door Gedeputeerde Staten op

Colofon

© 2014 Provincie Gelderland

Tekst en samenstelling:

Provincie Gelderland in samenwerking met Tauw, Natuurbalans - Limes Divergens, B-Ware,
Stichting Bargerveen en KWR Watercycle Research Institute.

Foto omslag:

Yerom - Rutger Hollander.

Inhoudopgave

	Samenvatting	5
1	Inleiding	7
2	Natura 2000-doelen	11
3	Ambities en afwegingen	13
4	Landschaps ecologische systeem analyse	15
4.1	H712o Herstellende hoogvenen	17
4.2	H7110A * Actief hoogveen	18
4.3	H91DO* Hoogveenbos	19
5	Visie op doelbereik	21
5.1	Inleiding	21
5.2	Visie	21
5.2.1	Herstellen hydrologische systeem	22
5.2.2	Terugdringen vermessing	23
6	Maatregelen	25
6.1	Pas maatregelen	25
6.2	Aanvullende, niet –pas maatregelen	26
7	Geïntariseerde activiteiten	29
7.1	Effecten algemeen stikstofdepositie	31
7.2	Effecten sector bos- en natuurbeheer in en buiten het Natura 2000-gebied	32
7.3	Effecten sector landbouw in en buiten het Natura 2000-gebied (exclusief stikstof)	32
7.4	Effecten sector waterbeheer in en buiten het Natura 2000-gebied	33
7.5	Effecten sector recreatie in en buiten het Natura 2000-gebied	33
7.6	Effecten sector wonen en verblijven in en buiten het Natura 2000-gebied	34
7.7	Effecten sector industrie buiten het Natura 2000-gebied	34
7.8	Effecten sector winning buiten het Natura 2000-gebied	34
7.9	Effecten sector verkeer en vervoer in en buiten het Natura 2000-gebied	34
8	Vergunningverlening en handhaving	35
8.1	Vergunningverlening	35
8.1.1	Inleiding	35
8.1.2	Welke factoren zijn bepalend voor de vergunningplicht?	36
8.1.3	Wat moet een initiatiefnemer doen?	40
8.1.4	Vergunningverlening voor projecten waarbij stikstof vrijkomt	41
8.2	Toezicht en handhaving	41
9	Sociaaleconomische aspecten	43
9.1	Algemeen	43
9.2	Gebiedsspecifiek	44
10	Uitvoering en monitoring	47
10.1	Uitvoeringsplan	47
10.2	Monitoring en evaluatie	47

Bronnen

51

Bijlagen

Bijlage 1	Samenstelling begeleidingsgroep en Adviescommissie Natura 2000 Achterhoek
Bijlage 2	Woordenlijst
Bijlage 3	Aanwijzingsbesluit Wooldse Veen juli 2014
Bijlage 4	PAS-Gebiedsanalyse Wooldse Veen
Bijlage 5	Maatregelentabel Wooldse Veen
Bijlage 6	Maatregelenkaart Wooldse Veen
Bijlage 7	Geïnterviewde activiteiten Wooldse Veen
Bijlage 8	Beleidskaart Wooldse Veen
Bijlage 9	Nulmeting en lopende monitoring Wooldse Veen
Bijlage 10	Habitattypekaart Wooldse Veen

Samenvatting

Inleiding

Het Wooldse Veen is een veencomplex van ongeveer 65 hectare, gelegen ten zuid-oosten van Winterswijk. Het sluit aan op het Burlo-Vardingholter Venn en vormt samen één natuurgebied.

Ongeveer 56 hectare is in eigendom van Natuurmonumenten, de rest is in eigendom van verschillende particuliere grondeigenaren. Door voormalige turfwinning zijn de eigendommen sterk versnipperd. Om dit gebied duurzaam in stand te houden, is het Wooldse Veen door het ministerie van EZ aangewezen als Natura 2000-gebied en hiermee onderdeel van een Europees netwerk van natuurgebieden. Het doel van Natura 2000 is om de soortenrijkdom in de natuur in stand te houden en zo mogelijk te verbeteren.

Functie beheerplan

Voor ieder Natura 2000-gebied wordt een beheerplan opgesteld. Het beheerplan geeft aan hoe de aanwezige natuur het best beschermd kan worden, het beschrijft de mogelijkheden om de natuur verder te ontwikkelen en het geeft een kader voor vergunningverlening en handhaving in relatie met de activiteiten die in en rond het gebied plaatsvinden.

Dit plan is opgesteld door de provincie Gelderland, in overleg met een begeleidingsgroep van eigenaren, gebruikers, andere belanghebbenden en andere betrokken overheden. Daarnaast heeft de Adviescommissie N2000 Achterhoek de provincie geadviseerd over het plan. Het beheerplan is vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Zij zijn het bevoegd gezag voor dit Natura 2000-gebied.

Doelen voor het Wooldse Veen

Voor ieder Natura 2000-gebied zijn in het aanwijzingsbesluit van het ministerie van EZ zogenaamde instandhoudingsdoelstellingen opgesteld. Hierbij zijn de volgende doelen voor de verschillende habitattypen geformuleerd:

Habitatype	Doelstelling oppervlakte	Doelstelling kwaliteit
Herstellende hoogvenen	Behoud*	Verbetering
Actief hoogveen	Uitbreiding	Verbetering
Heischraal grasland*	Behoud*	Behoud**

*mag kleiner worden ten gunste van 'Actief hoogveen'

** mag minder worden ten gunste van 'Actief hoogveen'

De sleutelfactoren voor het behalen van deze doelen zijn:

- De waterhuishouding (wegzijging, vermesting, verrijking en verdroging).
- Beheer (nu nog teveel bosopslag)
- De depositie van stikstof (nu nog te hoog).

De maatregelen

Om de doelen te kunnen halen, zijn een aantal maatregelen uitgewerkt in ruimte en tijd, waarbij de nadruk in de eerste beheerplanperiode (0-6 jaar) ligt op behoud van de aanwezige waarden en de nadruk in de tweede en derde beheerplanperiode (7-18 jaar) ligt op verbetering en uitbreiding van deze waarden. De maatregelen zijn onder te verdelen in herstel van het watersysteem, verwijderen bosopslag, vermindering van stikstofdepositie, herstellen

ecologische verbindingen en nader onderzoek en monitoring.

Vrijwel alle maatregelen vallen onder de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Dat is een aanpak van Rijk en provincies, die tot doel heeft de stikstofproblematiek te verminderen en zo de achteruitgang van de natuur te stoppen en tevens ontwikkelruimte te creëren voor economische sectoren, zoals landbouw, industrie en verkeer.

Gevolgen voor bedrijven en andere activiteiten

Bij het bepalen van de maatregelen is rekening gehouden met de in en rond het gebied plaatsvindende activiteiten. Voor deze activiteiten is aangegeven hoe deze zich verhouden tot de te nemen maatregelen en in welke gevallen de uitvoering van deze activiteiten mogelijk vergunningplichtig is. Voor vrijwel alle geïnventariseerde activiteiten geldt dat deze vergunningvrij zijn, mede door het nemen van de maatregelen. Aan een enkele activiteit wordt een voorwaarde gegeven voor uitvoering.

Voor nieuwe activiteiten wordt een kader voor vergunningverlening gegeven, waarin staat aangegeven wanneer activiteiten mogelijk een negatief effect kunnen hebben op de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied.

Daarnaast wordt aangegeven hoe de provincie omgaat met toezicht en handhaving in relatie met de activiteiten in en rond het gebied.

De sociaaleconomische aspecten van het Natura 2000 gebied zijn landelijk, regionaal en lokaal onderzocht, waarbij de baten en kosten worden aangegeven. Compensatie van directe (negatieve) effecten is meegenomen in het beheerplan (beperken en/of compenseren van (nat)schade, financieren maatregelen binnen particuliere eigendommen). Exploitatie van de directe positieve effecten (o.a. recreatie) is aan de (ondernemers in de) streek om hier verdere invulling aan te geven.

Uitvoering van de maatregelen

De provincie staat borg voor de uitvoering van de maatregelen. Over de uitvoering worden afspraken gemaakt met relevante partijen (terreinbeheerders, medeoverheden en ondernemers) in goed overleg met eigenaren en beheerders van het Wooldse Veen.

De uitvoering van maatregelen en de ontwikkeling van de doelen worden door de provincie gemonitord en geëvalueerd, waarbij duidelijk wordt of de instandhoudingsdoelstellingen gerealiseerd worden.

1 Inleiding

Het Wooldse Veen en Natura 2000

Het Wooldse Veen is vanwege de bijzondere hoogveennatuur een zeer interessant natuurgebied. De natuur in het gebied is van internationaal belang. Om dit gebied duurzaam in stand te houden, is het Wooldse Veen aangewezen als Natura 2000-gebied. Natura 2000 is een Europees netwerk van natuurgebieden.

Het doel van Natura 2000 is om de soortenrijkdom in de natuur in stand te houden en zo mogelijk te verbeteren. Hiertoe wijzen alle Europese lidstaten Natura 2000-gebieden aan en nemen zij maatregelen om de soortenrijkdom in die gebieden in stand te houden of te verbeteren. Nederland heeft ruim 160 Natura 2000-gebieden.

Kenschets

Het Wooldse Veen en het aansluitende gebied in Duitsland zijn samen één van de veencomplexen op de Nederlands-Duitse grens. Het gebied ligt aan de rand van een relatief hoog gelegen plateau dat ter plaatse afhelt in oostelijke richting. Het gaat om een relatief ondiep, grotendeels uitgeveend veencomplex boven weinig doorlatende keileem. In de veengaten zijn vroege stadia van hoogveenregeneratie talrijk en goed ontwikkeld. Daar omheen liggen natte heiden. In het randgebied en op oudere veenresten is berken(broek)bos aanwezig. Op de hoger gelegen randen groeit eiken-berkenbos. De overgang naar de minerale gronden in de omgeving was van oorsprong bijzonder rijk ontwikkeld, met vegetaties en soorten van kalkrijke omgeving. Hiervan zijn nog verarmde resten over.

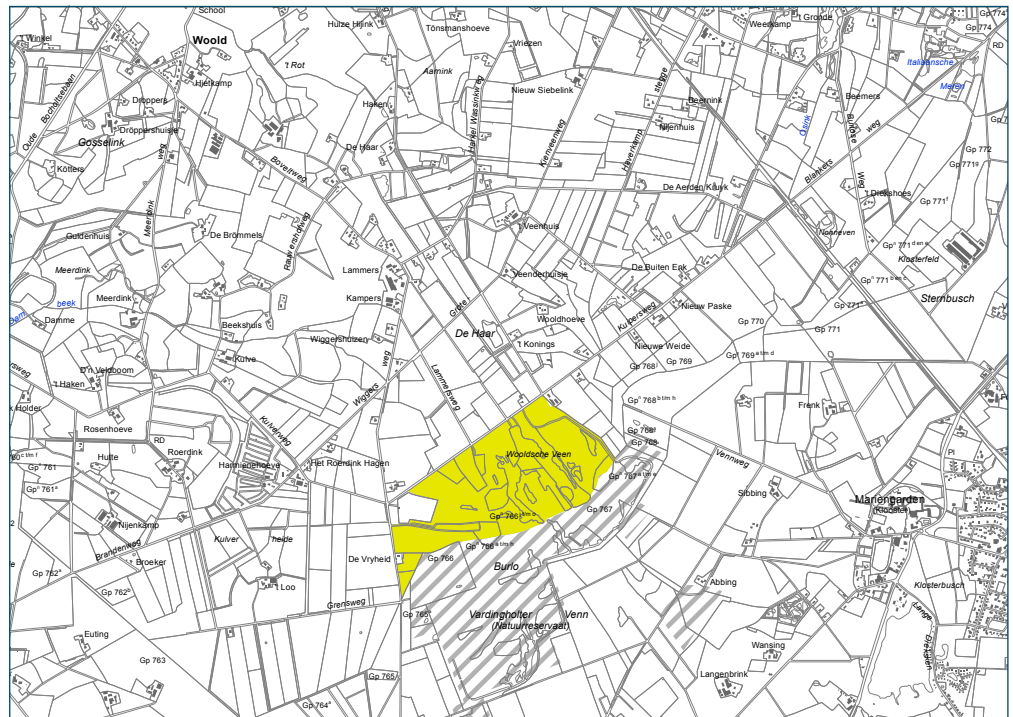

Afbeelding 1.2 Het Groentje (*Callophrys rubi*) is thans de meest karakteristieke vlinder van het Wooldse Veen. Andere hoogveenvlinders als Veenbesblauwtje (*Plebeius optilete*), Veenbesparelmoervlinder (*Boloria aquilonaris*) en Veenhooibeestje (*Coenonympha tullia*) zijn eind vorige eeuw uit het gebied verdwenen. © Ruud Knol.

Aanwijzingsbesluit en begrenzing

Het Aanwijzingsbesluit (bijlage 3) is vastgesteld door de Staatssecretaris van EZ op 11 juni 2014. In het Aanwijzingsbesluit is de begrenzing van het gebied opgenomen en is aangegeven voor welke typen natuur Wooldse Veen belangrijk is; de Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen. Instandhoudingsdoelstellingen kunnen zowel behoud als uitbreiding van de oppervlakte en de kwaliteit van de natuur inhouden. Op 28 mei 2015 is middels een wijzigingsbesluit aangegeven dat H91Do Veenbossen vervalt en H6230 Heischrale graslanden wordt toegevoegd als doelstelling (bijlage 3). De begrenzing van het Natura 2000-gebied het Wooldse Veen (zie figuur 1.1) ligt.

De begrenzing van het Natura 2000-gebied het Wooldse Veen (zie figuur 1.1) ligt ten zuidoosten van Winterswijk in de provincie Gelderland, nabij het buurtschap Woold. Het gebied is ongeveer 60 hectare groot en ligt tussen de Kuipersweg aan de noordzijde en de Duitse grens aan de zuidzijde. Het gebied wordt aan de westkant begrensd door de Grensweg.

Figuur 1.1 De begrenzing van het Natura 2000-gebied Wooldse Veen.

Van het Natura 2000 gebied is ongeveer 56 hectare in eigendom van Natuurmonumenten. De eigendommen van Natuurmonumenten liggen verspreid over het gebied. De overige delen van het gebied zijn hoofdzakelijk in eigendom van een groot aantal particulieren, die verspreid over het gebied veelal kleine stukjes grond bezitten. Deze sterk versnipperde eigendomssituatie hangt samen met de kleinschalige turfwinning die hier in het verleden plaatsvond. Enkele grote bezittingen vormen een Natuurschoonwet (NSW)-landgoed. In figuur 1.2 is de eigendomssituatie in het Wooldse Veen weergegeven.

Figuur 1.2 Eigendomssituatie in het Wooldse Veen (situatie januari 2016).

Het beheerplan

Voor ieder Natura 2000-gebied wordt op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 (hierna Nbw 1998) een beheerplan opgesteld. Dat beheerplan heeft meerdere functies. Het geeft aan hoe de aanwezige natuur het best beschermd kan worden, het beschrijft de mogelijkheden om de natuur verder te ontwikkelen en het geeft een kader voor vergunningverlening en handhaving in relatie met de activiteiten die in en rond het gebied plaatsvinden.

De juridische status van het plan

Voor Natura 2000-gebieden geldt de Nbw 1998. Dit beheerplan is een plan in de zin van artikel 19a van de Nbw 1998. In de Nbw 1998 is aangegeven dat voor activiteiten in en rond een Natura-2000 gebied een vergunning op grond van de Nbw 1998 moet worden aangevraagd, als die activiteiten een negatief effect kunnen hebben op de natuurdoelen. In dit plan wordt aangegeven welke storingsfactoren bepalend zijn voor vergunningverlening en worden de activiteiten die volgens de in 2008/2009 uitgevoerde inventarisatie plaatsvinden in en nabij het gebied beoordeeld ten opzichte van het halen van de doelen.

Beheerplannen worden opgesteld na overleg met eigenaren, gebruikers en andere belanghebbenden.

De totstandkoming van het plan

Dit plan is opgesteld door de provincie Gelderland in samenwerking met Buro Bakker en in overleg met een begeleidingsgroep van eigenaren, gebruikers, andere belanghebbenden en andere betrokken overheden. Het waterschap Rijn en IJssel heeft een studie uitgevoerd naar het Gewenste Grond- en Oppervlaktewater Regime (GGOR). De resultaten van deze GGOR-studie zijn gebruikt t.b.v. het beheerplan. Besluitvorming door het waterschap over het GGOR vindt plaats na vaststelling van het Natura-2000 beheerplan. Daarnaast heeft de Adviescommissie N2000 Achterhoek de provincie geadviseerd over het plan. De samenstelling van de begeleidingsgroep en de Adviescommissie is vermeld in bijlage 1.

De vaststelling van het beheerplan

Het beheerplan is vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Zij zijn het bevoegd gezag voor dit Natura 2000-gebied. De procedure is als volgt: er wordt door het bevoegd gezag eerst een ontwerp-beheerplan vastgesteld. Vervolgens wordt het ontwerp-beheerplan ter visie gelegd en kan een ieder, die het niet eens met (onderdelen van) het plan, een zienswijze indienen. Deze zienswijzen worden beoordeeld en het plan wordt hierop al dan niet aangepast. Vervolgens wordt het plan definitief vastgesteld. Daarna bestaat voor belanghebbenden de mogelijkheid tegen het plan in beroep te gaan. Een dergelijk beroep kan ingevolge artikel 39, lid 2, Nbw 1998 enkel betrekking hebben op de beschrijvingen van handelingen die het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar brengen, en de daarbij in voorkomend geval aangegeven voorwaarden en beperkingen. Een beroep kan uiteindelijk ook leiden tot de aanpassing van het plan.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de begrenzing en de doelen uit het Aanwijzingsbesluit van Wooldse Veen. Hoofdstuk 3 geeft een opsomming van de afwegingen en keuzes die bij het opstellen van het beheerplan zijn gemaakt. Hoofdstuk 4 geeft een landschaps-ecologische systeembenadering (LESA). Vanuit de LESA wordt in hoofdstuk 5 de visie op de doelrealisatie beschreven. Dit mondt uit in hoofdstuk 6 dat de maatregelen beschrijft. Vervolgens worden de activiteiten die volgens de in 2008/2009 uitgevoerde inventarisatie plaatsvinden beoordeeld in hoofdstuk 7 en wordt in hoofdstuk 8 een kader voor vergunningverlening gegeven voor nieuwe activiteiten. Dit hoofdstuk sluit af met aan te geven hoe toezicht en handhaving wordt vorm gegeven. Ten slotte worden de sociaaleconomische aspecten van Natura 2000 globaal beschreven in hoofdstuk 9 en komen uitvoering en monitoring aan de orde in hoofdstuk 10.

Naast dit beheerplan heeft de provincie een PAS-gebiedsanalyse voor het Wooldse Veen opgesteld (zie bijlage 4). De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) is een aanpak van Rijk en provincies, die tot doel heeft de stikstofproblematiek te verminderen en zo de achteruitgang van de natuur te stoppen en tevens ontwikkelingsruimte te creëren voor economische sectoren, zoals landbouw, industrie en verkeer.

Voor meer informatie, zie <http://pas.natura2000.nl/>.

In de PAS-gebiedsanalyse wordt beschreven hoe de depositie van stikstof zich de komende tijd ontwikkelt en welke PAS-herstelmaatregelen moeten worden genomen. Met dit document wordt het gebied 'in de PAS opgenomen' zodat de ontwikkelingsruimte die beschikbaar komt ook daadwerkelijk kan worden benut.

2 Natura 2000-doelen

Voor ieder Natura 2000-gebied zijn zogenaamde *instandhoudingsdoelstellingen* opgesteld en vastgelegd in het aanwijzingsbesluit. De doelen kunnen aangeven dat het oppervlakte van een habitattype bijvoorbeeld gelijk moet blijven of dat de kwaliteit ervan moet verbeteren.

Algemene doelen voor het Wooldse Veen

Behoud en indien van toepassing herstel van:

1. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de ecologische samenhang van Natura 2000 zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie;
2. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie, die zijn opgenomen in bijlage I of bijlage II van de Habitatrichtlijn. Dit behelst de benodigde bijdrage van het gebied aan het streven naar een op landelijk niveau gunstige staat van instandhouding voor de habitattypen en de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
3. de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied, inclusief de samenhang van de structuur en functies van de habitattypen en van de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
4. de op het gebied van toepassing zijnde ecologische vereisten van de habitattypen en soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

Aangewezen Habitattypen voor het Wooldse Veen

(Prioritaire habitattypen zijn met een sterretje (*) aangegeven)

H7110A **Actief hoogveen*** (hoogveenlandschap)

Doel: Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A).

H7120 **Herstellende Hoogvenen** (Aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is)

Doel: Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit. Achteruitgang in oppervlakte ten gunste van de regeneratie van het habitattype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A) is toegestaan.

H6230 **Heischraal grasland***

Doel: Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Ten aanzien van het heischraal grasland wordt aangegeven: ‘Ten gunste van verbetering kwaliteit herstellend hoogveen en uitbreiding omvang actief hoogveen is tijdelijke afname toegestaan. Door hydrologisch herstel van het hoogveen is het niet uitgesloten dat de abiotische omstandigheden op de betreffende plek zodanig wijzigt dat deze ongeschikt wordt voor het habitattype. Er is dan nog voldoende ruimte elders in het gebied om het type te laten ontwikkelen.’

Hieronder zijn deze instandhoudingsdoelen samengevat, waarbij per doel de landelijke staat van instandhouding en de relatieve bijdrage van het Wooldse Veen aan de landelijke situatie is weergegeven.

Habitatype		Landelijke staat van Instandhouding	Relatieve Bijdrage aan landelijke situatie	Doelstelling oppervlakte	Doelstelling kwaliteit
H7120	Herstellende hoogvenen	+	-	= (<)	>
H7110A	Actief hoogveen*	--	+	>	>
H6230	Heischraal grasland*	-	-	=	=

Landelijke staat van instandhouding: -- zeer ongunstig; - matig ongunstig, + gunstig

Relatieve bijdrage aan landelijke situatie: ++ groot; + gemiddeld; - gering

Doelstelling: = Behoud; > Uitbreiding of verbetering; =(<) aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering

Kernopgaven

Naast instandhoudingsdoelen zijn voor elk Natura 2000 gebied kernopgaven aangegeven. Deze zijn op landschapsniveau beschreven in het landelijke Natura 2000 Doelendocument (Ministerie van LNV, 2006). De kernopgaven zijn niet opgenomen in het aanwijzingsbesluit en dienen daarom vooral als onderbouwing van de instandhoudingsdoelen in het aanwijzingsbesluit en als hulpmiddel bij de uitwerking van de doelen in het beheerplan. Zij geven aan wat de belangrijkste bijdragen van een concreet gebied aan het Natura 2000 netwerk zijn en wat de belangrijkste verbeteropgaven zijn.

De kernopgaven voor het Wooldse Veen zijn:

7.05 Herstel actief hoogveen:

Verbetering kwaliteit herstellende hoogvenen H7120 met het oog op ontwikkeling van actieve hoogvenen (*hoogveenlandschap*) *H7110_A

7.06 Randzone van het veen:

Herstel van randzones van herstellende hoogvenen H7120 met o.a. hoogveenbossen *H91Do

3 Ambities en afwegingen

Kwalitatief Hoogwaardige natuur

De provincie Gelderland is trots op het Wooldse Veen en wil binnen de mogelijkheden alles doen om de grote kwaliteiten van het gebied te behouden en te verbeteren.

Daarom worden de middelen die de provincie heeft voor functieverandering, inrichting en beheer van natuur, met prioriteit ingezet in de Natura 2000-gebieden.

Daarbij legt de provincie Gelderland de nadruk op landschapsecologisch systeemherstel. Daarmee bedoelen we dat we natuurlijke systemen in hun landschappelijke samenhang willen herstellen, zodat het duurzaam kan functioneren en zich kan ontwikkelen. Dit, in tegenstelling tot het min of meer kunstmatig aanleggen van stukjes habitat.

Voor de eerste beheerplanperiode (2014-2020) is de ambitie om de achteruitgang van biodiversiteit in de natuur te stoppen en waar mogelijk een lichte vooruitgang te boeken door toepassing van dit landschapsecologisch systeemherstel.

Ruimte voor bedrijven

De provincie vindt het belangrijk dat bedrijven in de omgeving van natuur of Natura 2000-gebieden zich kunnen blijven ontwikkelen. Soms is dat lastig, als bedrijven bijvoorbeeld stikstof uitstoten of op een andere manier een verstorend effect hebben op de natuur.

Daarom heeft de provincie tal van maatregelen genomen om ontwikkelingen mogelijk te maken.

De grootste 'maatregel' is de deelname aan de PAS. Dit is een gezamenlijke aanpak van Rijk en provincies, met het doel om de (effecten van) stikstofdepositie op natuur te verminderen en er voor te zorgen dat habitats tenminste behouden blijven en daarmee ontwikkelingsruimte voor bedrijven te laten ontstaan. De voorwaarde voor de verdeling van deze ontwikkelingsruimte is het nemen van PAS-herstelmaatregelen. Deze PAS-herstelmaatregelen zijn in dit beheerplan opgenomen.

Landbouw, industrie en infrastructuur

Landbouwbedrijven, industriële bedrijven en infrastructurele projecten kunnen voor het aspect stikstof gebruik maken van de ontwikkelingsruimte die beschikbaar komt via de PAS zodra de PAS in werking is getreden.

Recreatie

De recreatiesector kan profiteren van Natura 2000 door de Natura 2000-status als 'selling-point' te benutten. Uitbreiding van verblijfsrecreatie binnen Natura 2000-gebied is vaak niet mogelijk vanwege het oppervlakteverlies aan natuur. In het Wooldse Veen is daarvan geen sprake; er ligt geen verblijfsrecreatie in het Natura 2000-gebied.

In de Natura 2000-plannen is vaak ook de toegankelijkheid van de gebieden een onderwerp. De provincie wil de bijzondere natuur in Natura 2000-gebieden beleefbaar maken door informatievoorziening en passende toegankelijkheid van de gebieden.

Positie van het beheerplan binnen het natuurbeleid

Het Natura 2000-beheerplan Wooldse Veen is niet een op zich zelf staand plan. Al jaren wordt gewerkt aan uitbreiding en verbetering van natuur in Gelderland. Sinds de decentralisatie van het natuurbeleid in 2011 is de provincie Gelderland verantwoordelijk voor het natuurbeleid. Zij heeft haar doelen vastgelegd in de Beleidsuitwerking Natuur en Landschap (vastgesteld door Provinciale Staten in juni 2012).

Gelderland richt zich op:

- Zorgvuldig omgaan met natuur en landschap;
- Vergroten van de betrokkenheid van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties; en
- Haalbare en betaalbare natuur.

De ruimtelijke bescherming, natuurbeheerdoelen en natuurontwikkelingsdoelen voor het Wooldse Veen zijn afgestemd op de Natura 2000-doelen voor dit gebied. Het Natura 2000-beheerplan geeft hier nadere invulling aan.

Ruimtelijke bescherming

In de Omgevingsvisie (door Gedeputeerde Staten vastgesteld in juli 2014) legt Gelderland de ruimtelijke bescherming van het Gelders Natuur Netwerk (GNN) vast. Het Natura 2000-gebied Wooldse Veen is onderdeel van het GNN. Het GNN heeft een ruimtelijke bescherming waarbij aantasting niet, of alleen in zeer bijzondere omstandigheden mogelijk is. Daarnaast is een Gelderse Groene Ontwikkelingszone (GGO) vastgesteld. Deze bestaat uit gebieden rond het GNN en (ecologische) verbindingen tussen delen van het GNN. De GGO biedt ruimte voor ontwikkeling van functies die passen in het landelijk gebied. Daarbij moet wel steeds een bijdrage worden geleverd aan natuur- en landschapsdoelen. GNN en GGO heetten eerder samen Ecologische Hoofdstructuur.

Bijlage 8 geeft een ruimtelijke weergave van het Gelders NatuurNetwerk en de Gelderse Groene Ontwikkelingszone.

Natuurdoelen

De natuurbeheerdoelen en natuurontwikkelingsdoelen legt de provincie vast in het Natuurbeheerplan. Daarin geeft de provincie aan op welke specifieke natuurdoelen het natuurbeheer moet worden gericht en welke subsidies daarvoor beschikbaar zijn. Dat geldt ook voor functieverandering waarbij (cultuur)grond voor natuur bestemd wordt. Het Natuurbeheerplan geeft aan voor welke doelen deze nieuwe natuur ingericht moet worden. De Natura 2000 instandhoudingsdoelstellingen zijn daarbij leidend. Onderhavig Natura 2000-beheerplan heeft dus een directe relatie met de doelen in het Natuurbeheerplan en geeft een specifiekere invulling aan de doelen voor beheer, functieverandering en inrichting voor het Wooldse Veen.

Watercondities

Goede watercondities zijn erg belangrijk voor de Natura 2000-doelen in het Wooldse Veen. Verschillende soorten en habitattypen zijn afhankelijk van voldoende oppervlakte- en/of grondwater van een goede kwaliteit. Het waterbeleid van de provincie (onderdeel van de Omgevingsvisie) en het waterbeheer van de waterschappen is er dan ook op gericht deze condities te behouden of te verbeteren. Prioriteit hierbij ligt bij het tegengaan van verdroging. De gebieden waar dit voornamelijk speelt zijn in de Omgevingsvisie aangeduid als 'natte landnatuur', waarbij ook hydrologische bufferzones zijn opgenomen. Sommige maatregelen ten behoeve van Natura 2000-doelen zijn ook opgenomen in het maatregelenpakket van de Kader Richtlijn Water (KRW) en hebben daarmee Europeesrechtelijk een verplicht karakter.

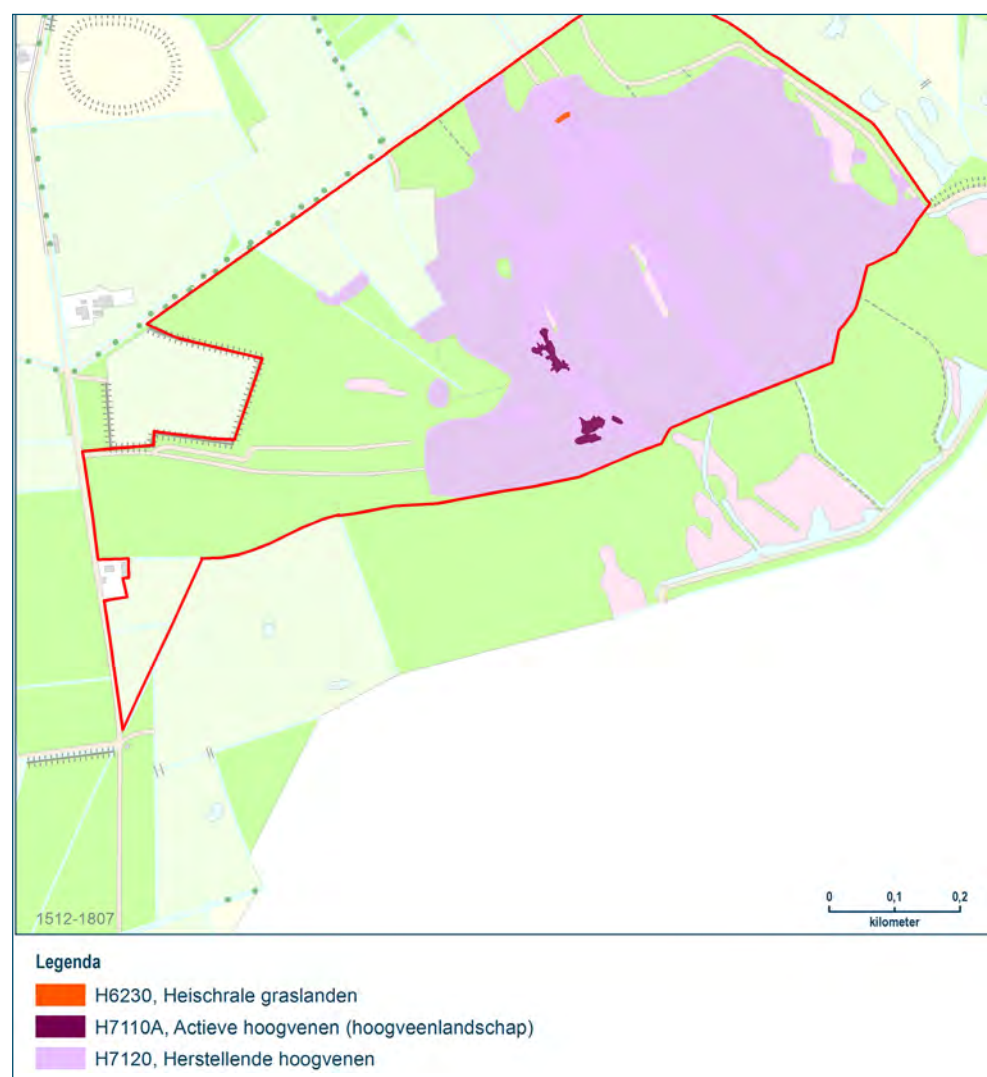
Het Natura 2000-gebied Wooldse Veen is volledig onderdeel van de 'natte landnatuur', zie de beleidskaart in bijlage 8.

4 Landschaps ecologische systeem analyse

De landschapsecologische systeemanalyse (LESA) is een beschrijving van de ontstaansgeschiedenis en het functioneren van het gebied, en geeft inzicht in de processen die bepalend zijn voor het voorkomen van habitattypen en soorten in relatie met hun omgeving (Van der Molen et al., 2010).

In dit hoofdstuk worden de conclusies van de LESA in de vorm van een knelpuntentabel gegeven (tabel 4.1), waarna vervolgens per habitatype een nadere toelichting wordt gegeven. De LESA zelf zit in bijlage 4 (PAS gebiedsanalyse). Deze LESA voldoet voor alle doelen die in het beheerplan zijn beschreven, aangezien deze allen stikstofgevoelig zijn en daarmee allen zijn behandeld in de PAS.

Het hoofdstuk geeft eerst de habitatypekaart weer in onderstaande figuur.

Figuur 4.1. Habitattypenkaart Wooldse Veen (zowel aangewezen en niet-aangewezen habitattypen zijn weergegeven). Zie bijlage 10 voor grotere versie.

Tabel 4.1 Overzicht van knelpunten per habitatype.

Knelpunt			H710A Actief hoogveen	H7120 Herstellend hoogveen	H6230 Heischraal grasland	Opmerking
Hydrologie en beheer						
K1	Wegzijging naar omgeving		v	v		
K2	Hoogteverschillen binnen veengebied		v	v		Sinds 2012 verminderd door maatregelen
K3	Bosopslag in veengebied		v	v		Sinds 2012 voor groot deel opgelost
K4	Bebossing randgebieden		v	v		Onduidelijk hoe groot invloed bebossing is ten opzichte van andere factoren
K5	Grondwaterverontreiniging		?	?		Onduidelijk in hoeverre waterverontreiniging knelpunt vormt voor ontwikkeling van levend hoogveen
K6	Versnipperde eigendomssituatie		v	v		
K7	Stabiliteit kade		v	v		Sinds 2012 voor groot deel opgelost
K10	Vernatting				v	Op termijn zal huidige standplaats door vernatting hoogveengebied en door veenvorming ongeschikt worden
Atmosferische stikstofdepositie (oppervlakte in % per overschrijdingsklasse)						
K8	Overschrijding KDW in 2014	kl 1 Geen stikstofprobleem	-	-		
		kl 2 Evenwicht	-	-		
		kl 3 Matige overbelasting ¹⁾	-	-		
		kl 4 Sterke overbelasting ²⁾	100%	100%	100%	
K9	Overschrijding KDW in 2030	kl 1 Geen stikstofprobleem	-	-		
		kl 2 Evenwicht	-	-		
		kl 3 Matige overbelasting ¹⁾	-	-		
		kl 4 Sterke overbelasting ²⁾	100%	100%	100%	

1) Matige overbelasting: KDW + 70 mol tot 2x KDW

2) Sterke overbelasting: >2x KDW

4.1 H712o Herstellende hoogvenen

Systeemanalyse

De verspreiding en de kwaliteit van het habitatype hangt samen met verschillend (a) biotische factoren. Voor H712o *Herstellende hoogvenen zijn dit:

- pH (optimaal <5,5)
- Voedselrijkdom: zeer voedselarm tot matig voedselarm
- Vochttoestand: van geïnundeerd tot nat tot zeer vochtig. Waterstand in of dicht onder veenmosdek, zeer stabiel zonder (te diepe) uitdroging.
- Open water met voldoende licht en een hoge koolstofdioxideconcentratie.
- Lage afbraaksnelheid van veen
- Onder het beheer van herstellende hoogvenen vallen maatregelen die gericht zijn op de lange termijnontwikkeling van actief hoogveen, zoals maatregelen tegen verdroging en verwijderen berken.
- Uiteindelijk is het doel dat de H712o Herstellende hoogvenen overgaan in H711oA Actieve Hoogvenen, hoogveenlandschap

De ondergrond van het Wooldse Veen bestaat uit een dunne laag dekzand, die is afgezet op slecht doorlatende keileem met onderliggende Tertiaire klei. In het noordwesten ligt de keileem aan of nabij maaiveld, in de zuidoosthoek op meer dan drie meter diepte. In de keileem bevinden zich meerdere depressies. Vermoedelijk is hierin circa 5.000 jaar geleden de veengroei begonnen. Door afgraving, ontwatering en de daarop volgende inklinking en mineralisatie is het veenpakket geslonken; in de kern bedraagt de dikte gemiddeld een halve tot één meter.

Een aandachtspunt is het weglekken van water langs de randen van het veen. Om verdroging te bestrijden is in de jaren 1984-1986 aan de benedenstroomse zijde van het veen een kade met folie aangelegd om zoveel mogelijk water vast te houden. De verdroging is desondanks nog niet afdoende bestreden, mede vanwege de toegenomen bebossing (grotere verdamping).

Het vegetatiebeheer bestaat uit het vrij houden en vrij maken van de open kern.

Voor het Wooldse veen is de belangrijkste sturende factor de vochttoestand, die te laag is, waardoor verdroging is opgetreden. Door de in de jaren '80 genomen maatregelen, en door de recent genomen maatregelen, is de waterhuishouding sterk verbeterd en zijn de hydrologische condities gecreëerd waarbij actieve hoogveenvorming in een groot deel van het gebied mogelijk is.

Knelpunten- en oorzakenanalyse

Er waren in 2010 een aantal knelpunten ten aanzien van het behoud en ontwikkeling van dit habitatype, waarvan een deel inmiddels al geheel of gedeeltelijk is weggenomen:

1. *Wegzijing naar omgeving (K1)*. Aan de noord- en westzijde van het gebied stroomt water weg naar de omgeving als gevolg van de aanwezige drainagemiddelen. Om het inrijgebied rondom het Wooldse Veen te vergroten en effectief te maken ten behoeve van hydrologisch herstel, zal het landbouwkundig gebruik binnen de hydrologische invloedsfeer beëindigd moeten worden. Omvorming van deze gronden ten behoeve van natte natuur heeft vervolgens de voorkeur. Aandachtspunt is de mogelijke verrijking van het toestromend grondwater na herinrichting en vernatting van de landbouwpercelen (zie bijlage 4, hoofdstuk 5).
2. *Hoogteverschillen binnen veengebied (K2)*. Grote hoogteverschillen binnen het veengebied leiden tot snelle afstroming van water en dragen daarmee bij aan te diep wegzakken van de grondwaterstanden in de zomerperiode. Door compartimentering van het veengebied

is de afstroming van water inmiddels sterk verminderd (zie bijlage 4, hoofdstuk 5). Wel maken de nog aanwezige hoogteverschillen binnen de compartimenten het moeilijk om overal de optimale grondwatersituatie te bereiken. Op termijn zullen de hoogteverschillen naar verwachting afnemen als gevolg van hoogveengroei in de laagste delen.

3. *Bosopslag in het veen (K3)*. Bosopslag treedt op als gevolg van verdroging en stikstofdepositie. De bosopslag geeft vervolgens aanleiding tot meer verdamping en daarmee tot (verdere) verdroging. Om die reden is inmiddels al in een groot deel van de veenkern de bosopslag verwijderd (zie bijlage 4, hoofdstuk 5), waarbij conform de aanbevelingen in de herstelstrategie (Jansen et al. 2012) de stammen zijn afgevoerd. Overigens zijn de ervaringen in de afgelopen decennia in het Duitse deel van het natuurgebied dat eutrofiering door dood hout lijkt mee te vallen; hopen met houtafval hebben daar niet geleid tot eutrofiering van de directe omgeving.
4. *Bebossing randgebieden (K4)*. Op de minerale zandgrond binnen het inziigingsgebied van het veen liggen een aantal bosgebieden, waarvan een deel in particulier eigendom. De grote verdamping van bomen zorgt voor een vermindering van de hoeveelheid nuttige neerslag en tot grotere grondwaterfluctuaties in het randgebied van het veen. Inmiddels is een klein deel van de aanwezige bebossing gekapt (zie bijlage 4, hoofdstuk 5).
5. *Grondwaterverontreiniging (K5)*. Als gevolg van uitspoeling van meststoffen door huidig of vroeger landbouwkundig gebruik is het ondiepe grondwater in het noordelijk en westelijk deel van het gebied verontreinigd. Dit kan leiden tot eutrofiering in de randzones van het veen.
6. *Versnipperde eigendomssituatie (K6)*. De versnipperde eigendomssituatie in het veengebied, waarbij van diverse eigenaren het adres bij het kadaster niet bekend is, bemoeilijkt soms voor Natuurmonumenten het uitvoeren van (herstel)beheer in het veen.
7. *Stabiliteit kade (K7)*. De stabiliteit van de kade werd in 2010 bedreigd door golfslag in de aangrenzende gracht en door bosopslag op de kade, die bij windworp kan leiden tot het slaan van bressen. Het doorbreken van de kade kan leiden tot een ernstige verdroging van het gehele veengebied. Inmiddels zijn maatregelen getroffen om de stabiliteit van de kade te garanderen (zie hoofdstuk 5).
8. *Stikstofdepositie (K8, K9)*. Bosopslag, vergrassing en verandering van de samenstelling van veenmossen in het veen zijn mede een gevolg van stikstofdepositie. Terugdringen van de hoge stikstofdepositie op het Wooldse Veem kan slechts op de lange termijn gerealiseerd worden. Dit betekent dat het veengebied nog lange tijd te maken heeft met een stikstofdepositie die hoger is dan gewenst. In 2015 werd op basis van de Aerius resultaten de KDW van 500 mol/ha/jr met bijna 1200 mol overschreden (bijlage 4, par. 3.4). In 2030 zal volgens de uitkomsten van Aerius de overschrijding zijn gedaald tot iets meer dan 950 mol/ha/jr.

4.2 H7110A * Actief hoogveen

Systeemanalyse

De verspreiding en de kwaliteit van het habitatype hangt samen met verschillend (a) biotische factoren. Voor H7110A * Actief Hoogveen zijn dit:

- pH (optimaal <5,5)
- Voedselrijkdom: zeer voedselarm tot matig voedselarm
- Vochttoestand: van geïnundeerd tot nat tot zeer vochtig. Waterstand in of dicht onder veenmosdek, zeer stabiel zonder (te diepe) uitdroging.

- Open water met voldoende licht en een hoge koolstofdioxideconcentratie.
- Aanwezigheid van een goed ontwikkelde acrotelm

De ondergrond van het Wooldse Veen bestaat uit een dunne laag dekzand, die is afgezet op slecht doorlatende keileem met onderliggende Tertiaire klei. In het noordwesten ligt de keileem aan of nabij maaiveld, in de zuidoosthoek op meer dan drie meter diepte. In de keileem bevinden zich meerdere depressies. Vermoedelijk is hierin circa 5.000 jaar geleden de veengroei begonnen. Door afgraving, ontwatering en de daarop volgende inklinking en mineralisatie is het veenpakket geslonken; in de kern bedraagt de dikte gemiddeld een halve tot één meter.

Het habitattype heeft zich gevormd in voormalige veenputten waarin dikke drijftillen van circa 50 cm voorkomen. Het essentiële verschil tussen Actieve en Herstellende hoogveen is de aanwezigheid van een acrotelm: daar waar een actief-veenvormende toplaag aanwezig is, is sprake van H7110_A. In de betreffende veenputten is de veenvorming ver gevorderd dat ze volgens deskundigen inmiddels gerekend kunnen worden tot actief hoogveen (veldonderzoek Andre Janssen/Dick Bal, 8 maart 2013) (figuur 4.1). De aanwezigheid van Riet en Lisdodde geeft aan dat de veenvorming in de veenputten naar verwachting is begonnen onder invloed van instromend zwak gebufferd grondwater (Jansen et al. 2013). Het vegetatiebeheer bestaat uit het verwijderen van bosopslag (berken).

Knelpunten- en oorzakenanalyse

Het belangrijkste knelpunt voor het behoud van het bestaande actieve hoogveen vormt de te hoge stikstofdepositie (K8/K9). Daarnaast zijn er een groot aantal knelpunten die een belemmering vormen voor de ontwikkeling van nieuw actief hoogveen vanuit herstellend hoogveen. Voor een overzicht van deze knelpunten wordt verwezen naar par. 4.1.

4.3 H6230 Heischraal grasland

Systeemanalyse

Het gaat om een stukje verdroogd hoogveen waar als inleidend beheer op de ontwikkeling van actief hoogveen het aanwezige bos is gekapt en begrazing met schapen wordt uitgevoerd. Het heischrale grasland licht in een smalle strook die in de jaren 90 is geplagd (Bell en van 't Hullenaar, 2010). Doordat het habitattype pas op laatste moment is toegevoegd als te beschermen habitattype, en er in voorgaande jaren geen systematisch onderzoek naar is verricht, zijn geen details bekend over standplaatscondities en mate van buffering. Het heischrale grasland ligt in een randzone van het veen waar vegetaties voorkomen die kenmerkend zijn voor zeer licht gebufferde omstandigheden als gevolg van periodiek contact met iets aangerijkt grondwater (associatie van Moerasstruisgras en Zompzegge en Zompzegge-Berkenbroek, zie vegetatiekaart, bijlage 4, figuur 4.2). Dit doet vermoeden dat buffering mede afhankelijk is van (periodiek) contact met zeer licht gebufferd water vanuit de minerale ondergrond.

Knelpunten- en oorzakenanalyse

Door vernattingsmaatregelen ten behoeve van hoogveenherstel is het mogelijk dat op termijn de condities ter plekke van het huidige heischrale grasland ongeschikt zullen worden voor dit habitattype (K10). Volgens de toelichting op het wijzigingsbesluit uit mei 2015 is een tijdelijke afname van het bestaande heischrale grasland toegestaan ten gunste van de verbetering van de kwaliteit van het herstellende hoogveen en de uitbreiding van

de omvang van actief hoogveen. Om er voor te zorgen dat het inderdaad gaat om een tijdelijke afname dienen maatregelen te worden genomen die leiden tot ontwikkeling van heischrale graslanden elders. In hoofdstuk 6 en bijlage 4, hoofdstuk 5 wordt aangegeven welke maatregelen daartoe worden genomen. Zowel voor het huidige als voor de nog te ontwikkelen heischrale graslanden vormt de te hoge stikstofdepositie een knelpunt(K8/K9).

5 Visie op doelbereik

5.1 Inleiding

Voor het Wooldse Veen zijn vanuit Natura 2000 de volgende kernopgaven geformuleerd (zie hoofdstuk 2):

- Verbetering kwaliteit herstellende hoogvenen H7120 met het oog op ontwikkeling van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A
- Herstel van randzones van herstellende hoogvenen 7120 met o.a. hoogveenbossen *H91Do

Deze kernopgaven zijn samen met de overige doelen als uitgangspunt genomen bij de uitwerking van onderstaande visie. Daarnaast vormen het Wooldse Veen en het Burlo-Vardingholter Venn samen één natuurgebied. De ontwikkeling van natuurwaarden en realisatie van de instandhoudingdoelstellingen kan slechts optimaal plaatsvinden als de delen aan de beide kanten van de landsgrens als één geheel worden benaderd. De visie is gebaseerd op de in het kader van de PAS opgestelde gebiedsanalyse (bijlage 4).

In deze visie wordt aangegeven hoe de Natura 2000 doelen voor dit gebied voor de lange termijn duurzaam kunnen worden gerealiseerd: wat is nodig om het functioneren van het hoogveensysteem van het Wooldse Veen op lange termijn te waarborgen?

De Natura 2000 doelen staan centraal, maar er wordt ook een relatie gelegd met grondgebruik, landschap en de natuur in de ruimere omgeving. De visie sluit aan bij de doelen die al eerder zijn geformuleerd in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur. Natura 2000 legt enkele specifieke accenten maar sluit op hoofdlijnen goed aan bij het al geldende beleid.

In hoofdstuk 6 (Maatregelen) wordt vervolgens ingegaan op de realisatie van deze visie, waarbij de maatregelen voor de komende 3 beheerplanperiodes (elk 6 jaar) concreet worden beschreven en op kaart worden weergegeven. In de eerste beheerplanperiode willen we behoud van kwaliteit en oppervlakte veiligstellen.

5.2 Visie

Voor het behoud en herstel van het hoogveenlandschap met actief hoogveen en een goed ontwikkelde randzone is verbetering van de abiotische condities en herstel van gradiënten cruciaal. Om dit in het Wooldse Veen te realiseren, is het volgende noodzakelijk:

1. Herstel van het hydrologische systeem door ontwatering binnen het voedingsgebied van het hoogveen te minimaliseren en verdamping tegen te gaan. Dit moet er toe leiden dat:
 - a. In de hoogveenkern een waterverzadiging tot aan het maaiveld wordt gerealiseerd, met een minimaal verschil tussen de gemiddeld hoogste en gemiddeld laagste grondwaterstand.
 - b. In de randzone zwak gebufferde natte condities ontstaan met vegetaties en soorten die kenmerkend zijn voor natuurlijke randzones rondom hoogveen.
2. De invloed van vermestende stoffen, met name fosfaat en stikstof, op het gebied wordt teruggedrongen. Specifieke hoogveenvegetaties kunnen slechts overleven onder voedselarme omstandigheden.

Hiervoor zijn vooral veranderingen nodig buiten de kern van het natuurgebied. Hoewel de grootste natuurwaarden zich vooral in de kern van het gebied bevinden, en hier ook de nadruk voor behoud moet liggen, ligt de sleutel voor dit behoud juist in belangrijke mate

buiten de hoogveenkern zelf. De bovengenoemde thema's hangen nauw met elkaar samen en zijn primair noodzakelijk om de instandhoudingsdoelen van het Wooldse Veen te behalen.

5.2.1 Herstellen hydrologische systeem

De ambitie is om het Wooldse veen te herstellen tot een goed functionerend hoogveensysteem, met een regenwater gevoede hoogveenkern en een randzone die onder invloed staat van deels grondwater en deels regenwater.

Maatregelen buiten veenkern

Om bovenstaande ambitie te realiseren is het allereerst nodig om de belangrijkste oorzaak voor de verdroging van het veen, de ontwatering van de randgebieden, weg te nemen. Aan de Nederlandse zijde van het veengebied worden daartoe de sloten en greppels binnen het natuurlijke voedingsgebied van het veen verondiept of verwijderd. Daarmee komt het neerslagoverschot binnen het natuurlijke voedingsgebied van het veen weer ten goede aan de hoogveenontwikkeling.

Binnen het hoogveen zelf zorgt dit voor een meer stabiele waterhuishouding met in de zomer minder ver wegzakkende grondwaterstanden. Dit vormt de basis voor het herstel van levend hoogveen. Daarmee kan invulling worden gegeven aan één van de kernopgaven voor het gebied, herstel van actief hoogveen.

In de randzone zorgt het dempen en verondiepen van sloten en greppels voor het ontstaan van natte gebufferde natte condities. Hier kunnen zich vegetaties ontwikkelen die kenmerkend zijn voor de randzone van natuurlijke hoogvenen. Daarmee kan invulling worden gegeven aan de andere kernopgave uit het aanwijzingsbesluit, het herstel van randzones van herstellende hoogvenen met o.a. hoogveenbossen. De ambitie is te komen tot het herstel van de landschapsecologische relaties die van nature aanwezig zijn. Het gaat hierbij om de natuurlijke overgangen van hoogveen naar gebufferde, hoger gelegen zandgronden. Op deze flanken van het veen komen, naast veenbossen, ook waardevolle schrale graslandvegetaties voor. Zelfs de ontwikkeling van blauwgrasland is mogelijk. Dergelijke gradiënten zijn tegenwoordig zeer schaars in Nederland. De gebieden ten noorden en oosten van het Wooldse Veen lijken kansrijk te zijn voor herstel hiervan.

Op dit moment komt vochtig heischraal grasland (H6230) al in kleine oppervlakte voor aan de noordzijde van het hoogveengebied (zie bijlage 10). Het gaat om een overgangsvegetatie van vochtige heide naar verdroogd hoogveen waarin Klokjesgentiaan, Tormantil en Blauwe zegge voorkomen (med. Robert Ketelaar mei 2014). Het gaat om een stukje dat nu mede door verwijderen van bosopslag en schapenbegrazing in stand wordt gehouden. Op termijn zal dit heischrale grasland weer verdwijnen als gevolg van vernatting en hoogveenontwikkeling, wat echter gecompenseerd zal worden door het ontstaan van nieuwe heischrale graslanden in de noordelijke randzone, waar nu al aanzetten tot heischraal grasland aanwezig zijn met Tormantil en Blauwe zegge. In de noordelijke randzone kunnen ook hoogveenbossen (H91Do) ontstaan. Er geldt geen uitbreidingsdoelstelling voor dit habitatype, maar ontstaan van hoogveenbos zou hier wel een waardevolle bijdrage leveren aan het ontstaan van een meer natuurlijke randzone.

Aan de Duitse kant is het op korte termijn niet mogelijk een dergelijke randzone te ontwikkelen, omdat het Burlo-Vardingholter Venn lager ligt en het Wooldse Veen zou 'leeglopen' wanneer beide gebieden hydrologisch met elkaar zouden worden verbonden. Dat wordt nu tegengegaan door een dijk met folie die het veengebied aan de zuid- en oostkant begrensd. Op langere termijn bestaan hier interessante perspectieven om een echte lagg-zone te ontwikkelen, met een overgang van hoogveen, overgangsveen naar laagveen.

Maatregelen binnen veenkern

Binnen het veen zelf worden ook maatregelen genomen om de hydrologische condities te verbeteren, en wel door de compartimentering van het veen en het verwijderen van boomopslag in de kern van het veen. Het maaiveld in het Wooldse veen loopt af van het noordwesten tot het zuidoosten. Daar bevindt zich (in Duitsland) de belangrijkste ‘overloop’ van het veengebied. Het hoogteverschil is zo groot dat met het opzetten van het peil in de laagste delen de verdroging in de hogere delen niet verholpen kan worden. Compartimentering, waardoor water binnen de hoogveenkern minder snel kan afstromen, zal naar verwachting leiden tot het beter/op hoger peil vasthouden van water in de hogere delen van het veengebied, waar momenteel de belangrijkste natuurwaarden aanwezig zijn. Dit moet wel op maat gebeuren, waarbij grote stijgingen van de waterstanden moeten worden voorkomen.

Bij de verdroging van hoogveengebieden speelt de opslag van boomvormende soorten een belangrijke rol. De verdamping door het bladerdek van berken en Grove dennen heeft een aanzienlijk verdrogend effect. In oorspronkelijke hoogveengebieden groeit bos hoofdzakelijk in de randzones van het veen; dit betreft vaak waardevolle, soortenrijke veenbossen. Bosopslag in de kern van een hoogveengebied treedt slechts op na verdroging en is een zichzelf versterkend effect. De bosopslag wordt versterkt door de stikstofaanvoer via de lucht. De hoogveenkern in het Wooldse Veen was voor een groot deel dichtgegroeid met berkenopslag. Deze is inmiddels grotendeels verwijderd. In andere hoogveengebieden zijn de resultaten van het verwijderen van bosopslag zeer positief. De grondwaterstand (in het veenpakket) is hier waarneembaar gestegen. Verwachting is dat door deze maatregel ook in het Wooldse Veen de waterhuishouding in de veenkern sterk zal verbeteren.

5.2.2 Terugdringen vermesting

Om vermesting van het veen terug te dringen, is het nodig om te voorkomen dat er aanvoer via grondwater optreedt, en door depositie vanuit de lucht van stikstof terug te dringen.

Aanvoer via grond- en oppervlaktewater

De toevoer van meststoffen via grond- en oppervlaktewater is in de huidige situatie naar verwachting gering. Aan de Nederlandse zijde wordt het water dat van landbouwpercelen afkomstig is via buizendrainage en sloten afgevoerd bij het veen vandaan. Vanuit de ambitie dat het inrijgebied van het natuurreserveaat vergroot moet worden, is deze situatie echter ongewenst. Het landbouwkundig gebruik van deze gronden zal dan ook hiervoor beëindigd moeten worden. Dit wordt reeds door het provinciale beleid voorgestaan en kan mede worden ingevuld vanuit de herinrichting Winterswijk Oost, bijvoorbeeld door middel van uitruil van gronden. Na functieverandering naar natuur en vernatting van omliggende landbouwpercelen zullen mogelijk nutriënten via oppervlakkige afspoeling en via het grondwater naar het veen stromen. De risico's worden ingeschat als zijnde beperkt, en niet opwegend tegen de voordelen van de toegenomen grondwatervoeding. Via monitoring van grondwater en vegetatie zal worden gevolgd hoe groot de aanvoer van nutriënten is en of er maatregelen nodig zijn om aanvoer van nutriëntenrijk grond- en oppervlaktewater tegen te gaan.

Stikstofdepositie

De hoogveenhabitattypen zijn gevoelig voor vermesting. De totale stikstofdepositie is hoger dan de Kritische depositiewaarde (KDW) van de habitattypen.

De totale stikstofdepositie zal naar een niveau teruggebracht moeten worden waarbij de kwaliteit van de habitattypen duurzaam behouden kan worden en zich verder kan ontwikkelen.

Om te voorkomen dat habitattypen in kwaliteit achteruitgaan worden herstelmaatregelen genomen in het kader van de PAS. Deze herstelmaatregelen zijn maatregelen die het natuurlijk systeem robuuster maken, zodat het beter is opgewassen tegen de effecten van stikstofdepositie. De PAS maatregelen zijn expliciet beschreven in bijlage 4 en opgenomen in hoofdstuk 6. Zo lang de atmosferische stikstof depositie boven de kritische depositiewaarde ligt zal opslag van struiken en bomen naar verwachting een probleem blijven. Daarom is er rekening mee gehouden dat in de veenkern ook in de komende jaren regelmatig bosopslag zal moeten worden verwijderd.

6 Maatregelen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van alle maatregelen die nodig zijn voor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen. Hierbij zijn de maatregelen uitgewerkt in ruimte en tijd, waarbij de nadruk in de eerste beheerplanperiode (0-6 jaar) ligt op behoud van de aanwezige waarden en de nadruk in de tweede en derde beheerplanperiode (7-18 jaar) ligt op verbetering en uitbreiding van deze waarden.

De maatregelen zijn onderverdeeld in PAS en niet-PAS maatregelen.

In bijlage 4 zijn de maatregelen t.b.v. de PAS uitvoerig beschreven. Deze worden in dit hoofdstuk alleen opgesomd in tabel 6.1 en verder gespecificeerd in de maatregelentabel in bijlage 5. De niet-PAS maatregelen (niet stikstof gerelateerd) worden in paragraaf 6.2 toegelicht en daarna ook verder gespecificeerd in de maatregelentabel in bijlage 5. Alle maatregelen zijn weergegeven op de maatregelenkaart in bijlage 6.

De maatregelentabel en -kaart vormen de basis voor de uitvoering van het beheerplan, waarop in hoofdstuk 10 (Uitvoering en monitoring) verder wordt ingegaan.

Bij de uitvoering van de maatregelen is er ruimte om de maatregelen in aangepaste vorm uit te voeren of zelfs om andere maatregelen uit te voeren, mits dit niet leidt tot negatieve gevolgen voor de ontwikkelingsruimte en het voor het beheerplan bevoegde gezag hiermee instemt. Randvoorwaarde hierbij is dat de Natura 2000 doelen wel gerealiseerd worden.

6.1 Pas maatregelen

Tabel 6.1. Overzicht van PAS maatregelen.

Herstelstrategie	Herstelmaatregel
M1: Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen	M1a: Aankoop/ruiling en vernatting van enkele landbouwpercelen ten noorden van de Kuipersweg
	M1b: Verondieping en opstuwing van de afwatering (Wooldse Waterleiding) langs de Kuipersweg
	M1c: Aankoop/ruiling en vernatting van landbouwenclave ten zuiden van de Kuipersweg.
	M1d: Inrichtingsmaatregelen van percelen: ontwikkeling tot bloemrijk grasland. Incl. nutriëntenonderzoek tbv beste inrichting.
	M1e: Realisatie randsloot, incl. plaatsen folie: ontwatering (bebouwde) percelen veilig stellen (zie ook M2c).
M2: Vernattingsmaatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen	M2a: Dempden waterlopen en gracht
	M2b: Verwijderen deel van kade met folie.
	M2c Realisatie randsloot, incl. plaatsen folie: ontwatering (bebouwde) percelen veilig stellen (zie ook M1e).
	M2d: Inrichtingsmaatregelen van percelen

Herstelstrategie	Herstelmaatregel
M3: Compartimentering van het veengebied	M3a: realisatie van aaneengesloten netwerk van goed ontwikkelde veendijken
	M3b: realisatie afvoerstuwen
	M3c: dempen open water met grond
	M3d versteviging kade langs laaggelegen oosthoek
M4: Verwijderen opslag bomen en struiken in veengebied	M4a: Verwijderen bosopslag in de veenkern.
	M4b: Vervolgbeheer: regelmatig verwijderen bosopslag.
M5: Kappen bos binnen voedingsgebied hoogveen	OPTIONEEL: mocht uit monitoring blijken dat geplande maatregelen onvoldoende zijn voor herstel van het gebied, dan kan deze maatregel alsnog worden overwogen
M6: Begrazing	M6: Begrazing in het relatief droge noordelijke deel van het hoogveen
M7: Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water	M7: Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water
M8: Bepaling invloed bebossing	M8: Bepaling invloed bebossing
M9: Gebiedspecifieke monitoring grond- en oppervlaktewater	M9: Gebiedspecifieke monitoring grond- en oppervlaktewater
M10: Gebiedspecifieke monitoring vegetatieontwikkeling	M10: Gebiedspecifieke monitoring vegetatieontwikkeling
M13: lokaal plaggen	M13: lokaal plaggen in randzone ten noorden van bestaande heischrale grasland

6.2 Aanvullende, niet –pas maatregelen

M11 Herstellen ecologische verbindingen

Op verschillende locaties in het Wooldse Veen zijn mogelijkheden om verbindingen te realiseren door middel van het creëren van open gedeelten tussen het Natura 2000 gebied en de omgeving.

Ten behoeve van deze verbindingen zullen er bomen en struiken verwijderd worden. Dergelijke verbindingen zijn voor zowel flora als fauna van belang. Door het creëren van ecologische verbindingen bestaat er voor met name vlinders en libellen eerder de mogelijkheid om het Wooldse Veen vanuit omringende gebieden te bereiken. Voor hoogveengebieden typische soorten als Veenbesparelmoervlinder, Aardbeivlinder, Veenhooibeestje, Veenbesblauwtje en Speerwaterjuffer kunnen hier wellicht op termijn van profiteren en in het Wooldse Veen een populatie opbouwen.

De verbindingen die zich tot over de Kuipersweg uitstrekken zijn daarnaast ook voor flora van belang. Wanneer de landbouwpercelen ten noorden van de weg een functie en inrichting als natuurgebied hebben gekregen en de drainerende werking van de hier gelegen watergangen is gestopt, kunnen hier meer schrale vegetaties ontwikkeld worden. Deze schralere vegetaties (bloemrijke hooilanden, heischrale graslanden, blauwgraslanden) zullen dan, samen met de overgangsvegetaties tussen dit gebied en de hoogveenkern, een mozaïek vormen met een hoge diversiteit aan flora en fauna. Deze diversiteit draagt in hoge mate bij aan de kwaliteit van het Natura 2000 gebied.

M12 Herstel randzone aan Duitse kant

Op lange termijn is het doel dat de kade met folie aan de zuidoost- en noordwestkant van het huidige veengebied weer kan worden verwijderd na vernatting en veenvorming aan de Duitse zijde van het gebied. Idealiter wordt het veengebied aan de randen begrensd door een overgangszone, die niet alleen wordt gevoed door regenwater, maar ook door mineraalrijk grondwater. In deze zogenaamde lagg-zone komen soortenrijke zwak gebufferde systemen voor die bijzonder soortenrijk kunnen zijn. In het gebiedendocument (Ministerie van LNV, 2006b) wordt herstel van deze randzone als kernopgave benoemd (7.06). En in de herstelstrategie voor herstellend hoogveen (Jansen et al., 2012) wordt verdwijnen van deze randzones genoemd als een beperkende factor voor het voorkomen van soorten. De ‘harde grens’ aan de Duitse kant wordt nu niet als knelpunt gezien dat door Nederland op korte termijn met in de komende beheerplanperiode te nemen maatregelen kan worden opgelost. Deze lange-termijn perspectieven en doelstellingen en de samenwerking met Duitsland dienen na monitoring na de 1e beheerplanperiode verder te worden onderzocht en uitgewerkt te worden in samenwerking met de Duitse partners. In het beheerplan wordt dit dan ook als PM maatregel opgenomen voor de 2e en 3e beheerplanperiode.

Wel wordt er nu al in het beheerplan een veenmos experiment als maatregel opgenomen voor de korte termijn, die aan de Nederlandse zijde kan worden uitgevoerd. Hierbij wordt Veenmos ge-ent en kan dit verder aangroeien door de waterstand volcontinu exact op het maaiveld te leggen.

7 Geïnvventariseerde activiteiten

Doel van dit hoofdstuk

In hoofdstuk 6 is beschreven welke instandhoudingsmaatregelen getroffen worden. Bij het bepalen van de benodigde instandhoudingsmaatregelen is rekening gehouden met de in en rond het gebied plaatsvindende activiteiten. In het beheerplan dient namelijk getoetst te worden of deze activiteiten een belemmering kunnen vormen voor het behalen van de doelen. Deze activiteiten worden in dit hoofdstuk benoemd, waarbij wordt aangegeven of en zo ja, in welke mate deze activiteiten een negatief effect hebben op de instandhoudingsdoelen. Tevens wordt per activiteit aangegeven welke specifieke maatregelen van belang zijn om negatieve effecten ten gevolge van deze activiteit te voorkomen.

Deze activiteiten kunnen overigens ook vergunningplichtig zijn. Vandaar dat in dit hoofdstuk bij de beoordeling van de activiteiten die in en rond het gebied plaatsvinden tevens wordt aangegeven of en zo ja, onder welke voorwaarden deze activiteiten al dan niet vergunningplichtig zijn op grond van de Nbw 1998. In hoofdstuk 8 wordt beschreven hoe kan worden beoordeeld of nieuwe activiteiten vergunningplichtig zijn.

Welke activiteiten betreft het?

De activiteiten zijn tussen eind 2008 en begin 2009 geïnvventariseerd. De geïnvventariseerde activiteiten betreffen zowel 'andere handelingen' (hierna: handelingen) als 'projecten'.

De beoordeling in dit hoofdstuk heeft betrekking op:

- Handelingen, die tijdens de inventarisatie plaatsvonden, zoals landbouwkundig gebruik (zaaien, oogsten, beweiden etc.), en na de inventarisatie *niet* zijn gewijzigd. Indien de handeling wijzigt moet deze beschouwd worden als een nieuwe activiteit en kan sprake zijn van vergunningplicht (zie hoofdstuk 8).
- Activiteiten die gepaard gaan met een fysieke ingreep, zoals diepploegen en het oprichten van een bouwwerk, kwalificeren als 'projecten'. De beoordeling in dit hoofdstuk is beperkt tot die projecten die zijn uitgevoerd in de periode 7 december 2004 tot 1 januari 2009. Het betreft dus feitelijk een toetsing achteraf van al uitgevoerde projecten en heeft *geén* betrekking op toekomstige projecten. Een project dat na de inventarisatie of in de toekomst wordt uitgevoerd, moet gezien worden als een nieuwe activiteit, die getoetst moet worden zoals weergegeven in hoofdstuk 8.

Voor die activiteiten die tussen 1 januari 2009 en 31 maart 2010 (peildatum bestaand gebruik) zijn gewijzigd, is navolgende beoordeling niet toereikend en dient afzonderlijk te worden beoordeeld of er sprake is van een vergunningplicht. Daarnaast vallen ook alle activiteiten die ná 31 maart 2010 zijn gestart of gewijzigd buiten de reikwijdte van dit hoofdstuk. Deze dienen afzonderlijk te worden beoordeeld in het kader van de vergunningverlening, waarbij hoofdstuk 8 een indicatie geeft voor een mogelijke vergunningplicht.

Omdat voornoemde activiteiten in 2008/2009 zijn geïnvventariseerd en gelet op het feit dat de reikwijdte van de term 'bestaand gebruik' voor discussie vatbaar is, wordt in dit hoofdstuk de term 'geïnvventariseerde activiteiten' gebruikt in de plaats van de term 'bestaand gebruik'.

Methode van inventariseren

Voorvoemde inventarisatie omvat zowel binnen als buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied plaatsvindende activiteiten. Dit laatste is van belang in verband met mogelijke externe werking.

Bij het bepalen van de omvang van het gebied waarbinnen de activiteiten geïnventariseerd zijn, is rekening gehouden met de mogelijke reikwijdte van eventuele negatieve effecten op de Natura 2000-doelen.

De activiteiten zijn met een afvaardiging van de begeleidingsgroep geïnventariseerd. Hierbij is gebruik gemaakt van een checklist die gebaseerd is op de 'sectornotitie bestaand gebruik' (Steunpunt Natura 2000 i.s.m. ARCADIS, 2008). De checklist bevat een uitgebreide lijst van activiteiten die relevant kunnen zijn voor het beheerplan. Tijdens de bijeenkomst is vastgesteld of deze in het Natura 2000-gebied of de omgeving plaatsvinden. De locaties van de activiteiten zijn ter plekke ingetekend op een digitale kaart. Voor het aangrenzende Duitse grondgebied zijn met de vertegenwoordigers van Kreis Borken en Bezirksregierung Münster, de eigenaren/beheerders van het Burlo-Vardingholter Venn, de huidige activiteiten in kaart gebracht. De inventarisatie is teruggekoppeld in een gebiedsbijeenkomst en in de begeleidingsgroep, waar de mogelijkheid bestond om aanvullingen in te brengen. Aanvullend is gebruik gemaakt van een basisbestand van de Kamer van Koophandel met alle geregistreerde bedrijven tot op een afstand van 3 km van Wooldse Veen. Bij mogelijke knelpunten is gericht informatie opgevraagd en/of nader onderzoek verricht. Er heeft daarbij een check plaatsgevonden aan de hand van afgegeven gemeentelijke en provinciale vergunningen. In het kader van het aan het planproces gekoppelde GGOR-proces is door Waterschap Rijn en IJssel onderzoek verricht naar aan de waterhuishouding gerelateerde aspecten van de activiteiten die uit de uitgevoerde inventarisatie naar voren zijn gekomen.

Effectbeoordeling en juridische borging

De activiteiten zijn geconfronteerd met de instandhoudingsdoelstellingen en de verstoringsgevoeligheid ervan. Aan de hand van deze confrontatie kan worden beoordeeld welke activiteiten onder de huidige omstandigheden strijdig zijn met de instandhoudingsdoelstellingen voor Wooldse Veen. Hierbij zijn naast actuele habitattypen tevens ontwikkellocaties voor habitattypen of soorten ten behoeve van uitbreidings- en/of verbeterdoelen betrokken.

Voor de beoordeling zijn de verstorende factoren uit de EZ-effectenindicator gebruikt (zie paragraaf 8.1.2), maar is voornamelijk de knelpuntenanalyse gebruikt die in het beheerplan is weergegeven.

De beoordeling is uitgevoerd door ecologische en hydrologische experts vanuit het Waterschap, Buro Bakker en de Provincie Gelderland.

Bijlage 7 geeft een uitgebreide toelichting op de geïnventariseerde activiteiten en bevat een analyse van de mogelijke effecten van deze activiteiten op de instandhoudingsdoelstellingen. Indien wordt geconcludeerd dat een activiteit (mogelijk) een significant effect heeft, betekent dit dat de activiteit (mogelijk) het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen belemmert. Omdat het in relatie tot een eventuele vergunningplicht relevant is of sprake is van een handeling of een project, is dit bij de indeling van de categorieën meegenomen. Het onderscheid tussen handeling of project is in bijlage 7 toegelicht.

De maatregelen die worden genoemd, staan nader beschreven in hoofdstuk 6.

De categorieën die worden onderscheiden zijn (nader toegelicht in bijlage 7):

o Activiteiten met geen of positieve effecten.

Hieronder vallen alle activiteiten waarvan negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied bij voorbaat kunnen worden uitgesloten of waarvan louter positieve effecten te verwachten zijn voor het gebied. Deze activiteiten zijn niet-vergunningplichtig.

1 Handelingen met mogelijk negatieve effecten.

Onder deze categorie vallen alle handelingen waarvan negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied te verwachten zijn. Hierbij gaat het om negatieve effecten die geen gevaar vormen voor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied en waarvoor in dit beheerplan niet in het treffen van maatregelen is voorzien. Deze activiteiten zijn niet-vergunningplichtig.

2 Handelingen met mogelijk significant negatieve effecten.

Hierbij gaat het om handelingen met dusdanig negatieve effecten, dat niet kan worden uitgesloten dat hierdoor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied in het gedrang komt. Tegenover de significant negatieve effecten van deze handelingen staan echter de positieve effecten van de maatregelen die zullen worden getroffen dan wel de positieve effecten die het gevolg zijn van de voorwaarden waaronder de activiteit moet worden uitgevoerd. Deze activiteiten zijn niet-vergunningplichtig.

3 Projecten zonder significant negatieve effecten.

Onder deze categorie vallen projecten met negatieve effecten, die het halen van de instandhoudingsdoelstellingen echter niet bedreigen en waarvoor in dit beheerplan niet in het treffen van maatregelen is voorzien. Deze projecten zijn niet-vergunningplichtig.

4 Projecten zonder significant negatieve effecten mits maatregelen worden uitgevoerd.

Hierbij gaat het om projecten waarvan significant negatieve effecten niet bij voorbaat kunnen worden uitgesloten. Indien echter de in dit beheerplan voorziene maatregelen worden uitgevoerd, waardoor de staat van instandhouding verbetert, kunnen significant negatieve effecten wél worden uitgesloten. Dit betreft situaties waarbij de voorziene maatregelen de effecten van de betreffende projecten volledig opheffen. Deze projecten zijn dan vrijgesteld van de vergunningplicht.

5 Projecten met mogelijk significant negatieve effecten zonder maatregelen.

Onder deze categorie vallen projecten waarvan significant negatieve effecten niet kunnen worden uitgesloten. Niet bij voorbaat noch na het treffen van de in dit beheerplan voorziene maatregelen. De specifieke gevolgen van deze projecten voor de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied en de eventuele mogelijkheid om significant negatieve effecten te mitigeren dan wel compenseren, zullen in het kader van de vergunningverlening moeten worden onderzocht. Deze projecten zijn vergunningplichtig.

Let wel: bovenstaande categorie-indeling heeft enkel betrekking op die activiteiten die tijdens de inventarisatie plaatsvonden. Wijzigingen van na 1 januari 2009 moeten afzonderlijk worden beoordeeld, waarbij met het bepaalde in hoofdstuk 8 rekening moet worden gehouden.

7.1 Effecten algemeen stikstofdepositie

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
<i>Agrarische sector</i>		
- Beweiding met alle typen grazers	2	PAS

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
– Bemesten	2	PAS
– Houden van vee	2/5	PAS
<i>Overige</i>		
Verkeer bestaande wegen	2	PAS
Uitstoot stikstof door bedrijven en verkeer	2/4/5	PAS, zie toelichting bijlage 7

Overige effecten per sector (exclusief stikstofdepositie)

7.2 Effecten sector bos- en natuurbeheer in en buiten het Natura 2000-gebied

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
Beheer voor het realiseren van Natura 2000 doelen	0	nvt
Beheer voor het realiseren van andere natuurwaarden/-doelen	0	nvt
Verplaatsen mensen en voertuigen en surveilleren in kader van natuurbeheer	1	nvt
Monitoren, karteren en onderzoek	1	nvt
Jacht, beheer en schadebestrijding	2	Geen betreding Hoogveen
Houtwinning in droge bospercelen	1	nvt

7.3 Effecten sector landbouw in en buiten het Natura 2000-gebied (exclusief stikstof)

Activiteit	categorie	voorwaarde/ maatregel
<i>Regulier agrarisch gebruik</i>		
– Ondiepe grondbewerkingen	1	nvt
– Diepe grondbewerkingen binnen hydrologische invloedssfeer	4	Functie wijziging in natuur (M1A/M1C)
– Diepe grondbewerkingen percelen buiten hydrologische invloedssfeer	0	nvt

Activiteit	categorie	voorwaarde/ maatregel
- Bemesting percelen binnen hydrologische invloedssfeer	2	Functiewijziging in natuur (M1A/M1C)
- Bemesting percelen buiten hydrologische invloedssfeer	0	nvt
- Bespuitingen	0	nvt
- Bewerken grasland	0	nvt
- Oogsten akkerbouwgewassen incl. maïs	0	nvt
- Mollen vangen	0	nvt
- Plaatsen en verwijderen van afrastering	0	nvt
- Afspoeling over verhard oppervlak	0	nvt
- Lozingen van gietwater ten behoeve van intensieve teelten	0	nvt
- Regulier beheer en onderhoud van kavelsloten en drainage	2	hydrologische maatregelen (M1/M2)

7.4 Effecten sector waterbeheer in en buiten het Natura 2000-gebied

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
Regulier beheer en onderhoud van A-watergangen buiten hydrologische invloedssfeer	0	nvt
Regulier beheer en onderhoud van A-watergangen binnen hydrologische invloedssfeer	2	Hydrologische maatregelen (M1/M2)

7.5 Effecten sector recreatie in en buiten het Natura 2000-gebied

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
<i>Recreatieve activiteiten</i>		
- Wandelen	2	op vlonderpad
- Honden uitlaten op het westelijke wandelpad	0	nvt
- Excursies	2	op vlonderpad

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
- Onderhoud aan wegen en paden	o	nvt
<i>Verblijfsrecreatie</i>		
- Verblijfsrecreatie op de Harmienehoeve	o	nvt

7.6 Effecten sector wonen en verblijven in en buiten het Natura 2000-gebied

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
Wonen inclusief activiteiten rond woningen en onderhoud woning	o/2	Nvt/Hydrologische maatregelen (M1/M2)

7.7 Effecten sector industrie buiten het Natura 2000-gebied

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
Industrie (m.u.v. uitstoot stikstof)	o	nvt

7.8 Effecten sector winning buiten het Natura 2000-gebied

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
Waterwinningen	o	nvt
Winning oppervlaktedelfstoffen	o	nvt

7.9 Effecten sector verkeer en vervoer in en buiten het Natura 2000-gebied

Activiteit	categorie	voorwaarde/maatregel
Verkeer bestaande wegen	o	nvt
Regulier onderhoud wegen	o	nvt

8 Vergunningverlening en handhaving

8.1 Vergunningverlening

8.1.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft het kader dat wordt gebruikt bij vergunningverlening op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 (hierna Nbw 1998). Er wordt ingegaan op de vergunningplicht en algemene uitleg gegeven over de vergunningprocedure. In hoofdstuk 6.1. en 6.2 zijn maatregelen genoemd die genomen worden ten behoeve van het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen. Deze maatregelen zijn niet vergunningplichtig.

Wanneer geldt de vergunningplicht

De vergunningplicht geldt vanaf inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998, zijnde 1 oktober 2005 en heeft betrekking op activiteiten die gestart zijn na 7 december 2004 omdat het gebied vanaf die datum wettelijke bescherming geniet. Voor activiteiten die in hoofdstuk 7 zijn getoetst geldt alleen een vergunningplicht, indien dit in hoofdstuk 7 als zodanig is aangegeven.

De Nbw 1998 geeft aan dat voor projecten en andere handelingen die de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kunnen verslechteren of een significant verstoring effect kunnen hebben op soorten waarvoor het gebied is aangewezen, vergunningplichtig zijn (art. 19d lid 1 Nbw 1998). Dit geldt zowel voor activiteiten binnen het Natura 2000-gebied als voor activiteiten die buiten het gebied plaatsvinden en invloed hebben op het gebied. Onder verslechtering verstaan wij activiteiten met een permanente invloed en onder verstoring activiteiten met een tijdelijk effect zoals bijvoorbeeld evenementen en bouwwerkzaamheden.

Verslechtering dan wel verstoring kan aan de orde zijn indien een activiteit storingsfactoren veroorzaakt die de natuurlijke kenmerken negatief kunnen beïnvloeden. Op de website van het ministerie van EZ zijn deze storingsfactoren verwerkt in de effectenindicator. De effectenindicator geeft per Natura 2000-gebied een eerste indicatie van mogelijke effecten van de diverse storingsfactoren op de doelen waarvoor het betreffende gebied is aangewezen. Indien blijkt dat de activiteit negatieve invloed op het Natura 2000-gebied kan hebben, is sprake van een vergunningplichtige activiteit.

De Nbw 1998 geeft aan (art. 19e en art. 19i) dat het bevoegd gezag bij het verlenen van een vergunning (als bedoeld in art. 19d, eerste lid Nbw 1998) rekening houdt met een vastgesteld Natura 2000-beheerplan. In dit hoofdstuk wordt uitleg gegeven over de vergunningprocedure en krijgt u inzicht in de punten die nadrukkelijk bij de vergunningverlening worden betrokken. Volledigheidshalve merken wij nog op dat activiteiten van voor 1 januari 2009 in hoofdstuk 7 zijn beschreven en getoetst, zodat het in dit hoofdstuk enkel gaat om activiteiten die na 1 januari 2009 zijn begonnen c.q. gewijzigd. Geïnterpreteerde activiteiten zijn in bepaalde gevallen vergunningvrij, hierop wordt nader ingegaan in hoofdstuk 7.

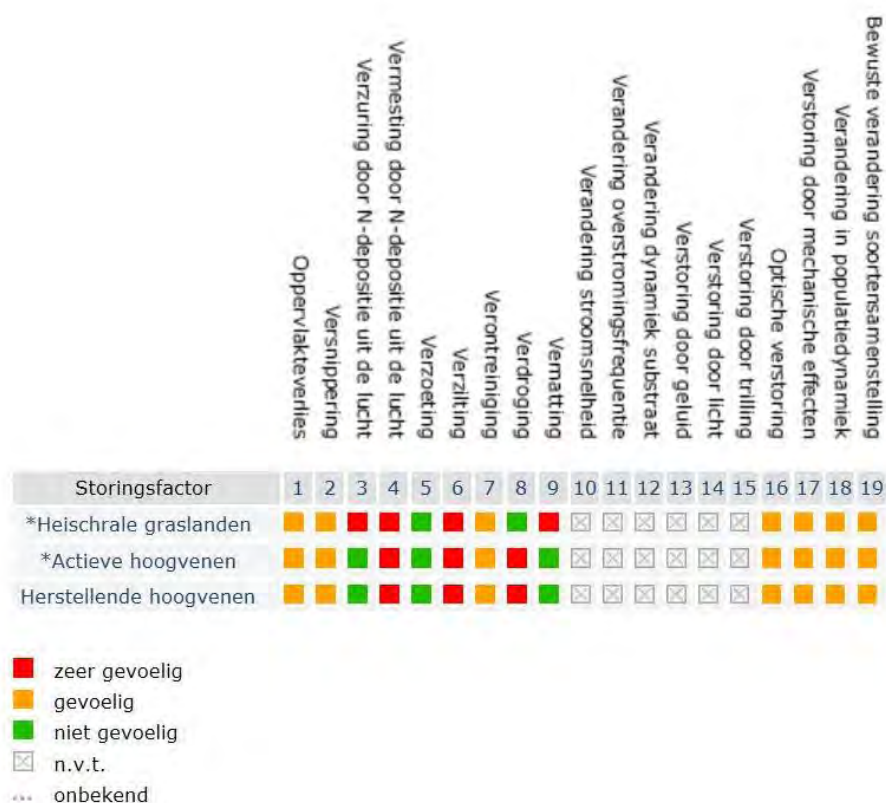
8.1.2 Welke factoren zijn bepalend voor de vergunningplicht?

Er gelden geen duidelijke normen wanneer een activiteit vergunningplichtig is. Per situatie moet beoordeeld worden of een activiteit negatieve effecten op het Natura 2000-gebied kan veroorzaken. Is dat het geval dan is er een vergunningplicht. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de factoren die van invloed zijn voor het behalen van de natuurdoelen voor het Wooldse Veen en daarmee inzicht geven in de vraag wanneer sprake is van vergunningplicht. Om te kunnen bepalen welke factoren in welke mate bepalend zijn voor het al of niet vergunningplichtig zijn van een activiteit, is gebruik gemaakt van de effectenindicator (zie tabel 8.1) en de knelpuntenanalyse in het beheerplan (zie hoofdstuk 4).

Onderstaande landelijke effectenindicator geeft géén informatie over de daadwerkelijke schadelijke effecten van een activiteit noch over de significantie hiervan. Hiervoor is maatwerk vereist. De effectenindicator geeft alleen generieke informatie over mogelijke effecten van de activiteit. Uit de effectenindicator kan dus niet op voorhand worden afgeleid of een activiteit schadelijk is.

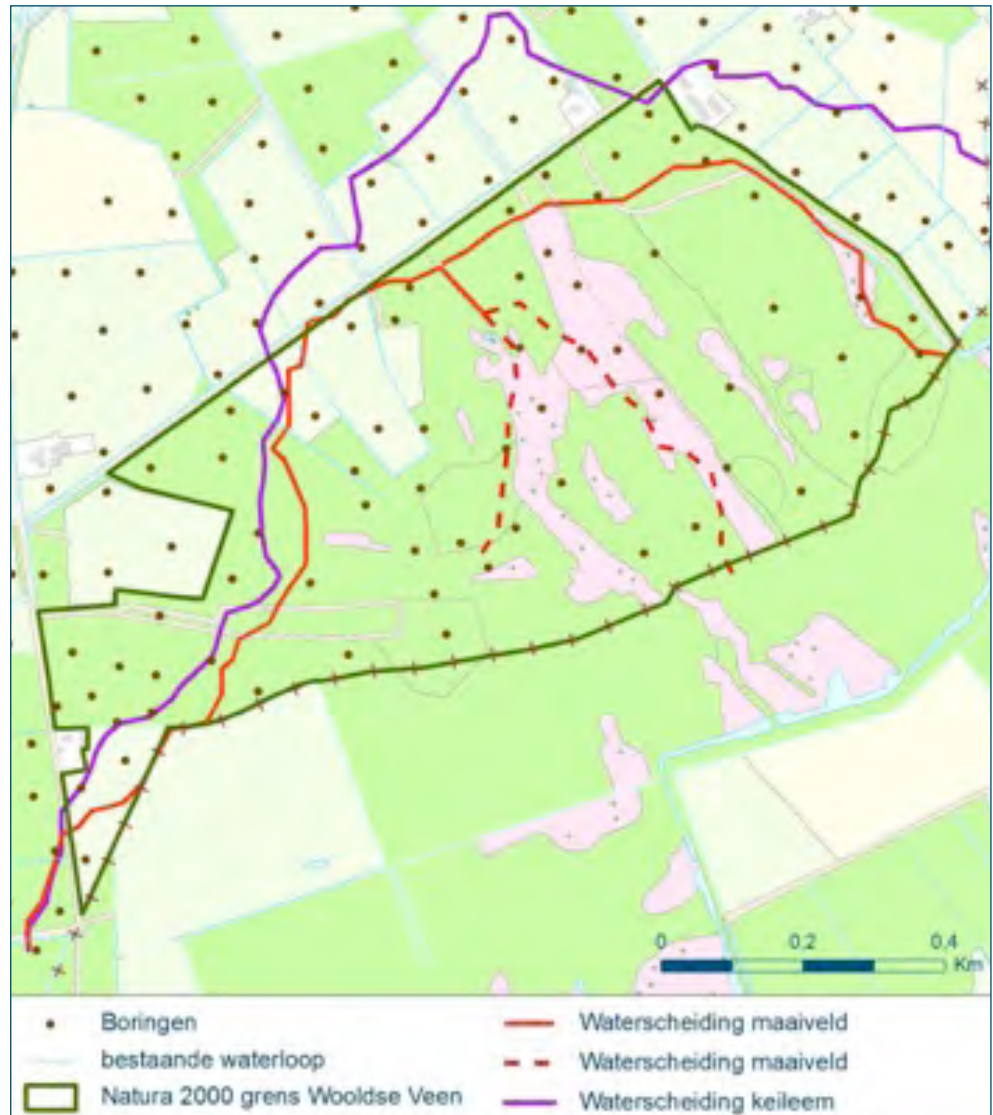
In het navolgende wordt eerst in algemene zin en vervolgens per (groep van) storingsfactoren ingegaan op de mogelijke relevantie en doorwerking in de specifieke situatie van het Natura 2000-gebied Wooldse veen.

Tabel 8.1. Storende factoren per habitatype en soort (bron: EZ Effectenindicator).

Waterhuishouding en stikstofdepositie zijn twee belangrijke factoren die van invloed zijn op het Natura 2000-gebied. Effecten op de waterhuishouding kunnen met name optreden door activiteiten binnen de hydrologische beïnvloedingszone (zie paarse lijn in figuur

8.1). Voor het overige is beïnvloeding van buiten het gebied beperkt omdat het Wooldse Veen een gebied is met een duidelijke scheiding tussen het kwetsbare veengebied binnen de begrenzing en andere functies aan de rand dan wel buiten de begrenzing. Daarnaast worden de habittatypen grotendeels omgeven door bos dat een afscherpende werking heeft op beïnvloeding van buitenaf. Uit de informatie in de effectenindicator blijkt onder andere dat de storingsfactoren geluid, licht, trilling, verandering stroomsnelheid, verandering overstromingsfrequentie en verandering dynamiek substraat niet van invloed zijn op het behalen van de doelen. De afstand tot het gebied waarbij nog beïnvloeding is, is voor de meeste storingsfactoren beperkt maar kan ook groot zijn, denk hierbij bijvoorbeeld aan stikstofdepositie dat een rol kan spelen tot een afstand van meer dan 10 km van de emissiebron. Hieronder wordt per groep van storingsfactoren aangegeven in welke mate ze van invloed kunnen zijn op de natuurdoelen en daarmee bepalend zijn voor de vraag of een activiteit vergunningplichtig is. Hierbij is uitgegaan van gebiedseigen activiteiten waarbij in specifieke situaties uitzonderingen kunnen gelden. Gebiedseigen activiteiten betreffen onder ander kleinschalige recreatie en landbouwkundig gebruik. Daar waar dit een toegevoegde waarde heeft zijn per groep van storingsfactoren enkele voorbeelden van activiteiten benoemd die vergunningplichtig zijn, waarbij wij opmerken dat dit overzicht zeker niet compleet is.

Figuur 8.1. Ligging waterscheiding op basis van het keileempakket en van de maaiveldhoogte. De hydrologische invloedssfeer wordt aangegeven door de waterscheiding keileem (paarse lijn).

Verdroging, vernatting, verandering stroomsnelheid en verandering overstromingsfrequentie.

Uit de knelpuntenanalyse en de effectenindicator blijkt dat verdroging een grote invloed heeft op de instandhoudingsdoelstellingen. Dit aspect hangt nauw samen met de waterhuishouding in het gebied. Activiteiten die van invloed zijn op de waterhuishouding zijn daarom vergunningplichtig voor zover ze binnen de hydrologische invloedssfeer van het Natura 2000-gebied plaatsvinden. Dit betreft onder andere aanleg van sloten, beregening, diepploegen, drainage en peilverlaging. Grotere ingrepen buiten de hydrologische invloedssfeer zoals delfstoffenwinning en grote wateronttrekkingen kunnen ook van invloed zijn op de waterhuishouding en daarmee vergunningplichtig zijn.

Kleinschalige activiteiten binnen en grotere ingrepen binnen en buiten de hydrologische invloedssfeer die van invloed zijn op de waterhuishouding, kunnen leiden tot negatieve effecten en daarmee vergunningplichtig zijn.

Vermesting en verzuring.

Uit de knelpuntenanalyse (hoofdstuk 4) en de effectenindicator blijkt dat vermesting van grote invloed is op de instandhoudingsdoelstellingen. Activiteiten die emissie van stikstof veroorzaken zijn daarom vergunningplichtig, waarbij de invloed tot op grote afstand merkbaar is. Dit aspect wordt in relatie tot vergunningplicht en vergunningverlening in de PAS geregeld. Vergunningplichtige activiteiten betreffen onder andere: veeteeltbedrijven, industrie die gepaard gaat met uitstoot van stikstof, activiteiten met een verkeersaantrekkende werking, aanleg of wijziging van wegen etc. Daarnaast heeft vermesting ten gevolge van lokaal verrijkt oppervlaktewater en grondwater een negatieve invloed, hetgeen een sterke relatie heeft met de waterhuishouding van het gebied.

Activiteiten die leiden tot stikstofdepositie in het gebied leiden tot negatieve effecten en zijn vergunningplichtig.

Activiteiten die leiden tot vermesting van oppervlaktewater en/of grondwater kunnen leiden tot negatieve effecten en dus vergunningplichtig zijn.

Verziltting en verzoeting.

Verzoeting heeft geen effect op de instandhoudingsdoelstellingen en verziltting een negatief effect. Beïnvloeding van deze factoren is in de regel niet te verwachten.

Verontreiniging.

Negatieve effecten door verontreiniging via externe werking zijn zeer beperkt. Verontreiniging via het oppervlaktewater is gezien de huidige wetgeving (waaronder de Kaderrichtlijn Water) nauwelijks aan de orde en kan daarnaast gezien de waterhuishouding van het Wooldse Veen alleen zeer lokaal van invloed zijn binnen de hydrologische invloedzone. Hetzelfde geldt in grote lijnen voor bodemverontreiniging. Uit literatuur (Onderbouwing effectafstanden bestaande handelingen Natura 2000 gebieden Overijssel, Arcadis, 21 september 2011) blijkt dat negatieve effecten ten gevolge van verontreiniging via de lucht door andere stoffen dan stikstof mogelijk alleen te verwachten zijn bij grote emissiebronnen van fluoriden, te weten aluminiumsmelterijen, glasfabrieken, steenfabrieken en met kolen gestookte energiecentrales. Dergelijke bedrijven zijn meestal vergunningplichtig vanwege het veroorzaken van stikstofdepositie.

Activiteiten die leiden tot een (zeer) hoge emissie van fluoriden kunnen negatieve effecten veroorzaken en daarmee vergunningplichtig zijn.

Activiteiten binnen het hydrologisch beïnvloedingsgebied die leiden tot verontreiniging kunnen negatieve effecten hebben en daarmee vergunningplichtig zijn.

Geluid, licht en trilling.

Uit de effectenindicator van het ministerie van EZ blijkt dat deze factoren niet van invloed zijn op de instandhoudingsdoelstellingen. Mogelijk zijn deze factoren wel van invloed op de typische soorten die bij de habitattypen horen, met name op vogels en reptielen, te weten: Levendbarende hagedis, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Wintertaling, Houtsnip en Matkop. Indien verstoring zou leiden tot het verdwijnen van een typische soort leidt dit tot kwaliteitsverlies van het habitatype. Activiteiten gelegen buiten de begrenzing zullen daarom op grond van deze storingsfactoren in de regel niet vergunningplichtig zijn omdat er geen negatieve effecten zijn te verwachten. Indien het activiteiten betreft die binnen de begrenzing zijn gelegen is er mogelijk wel een vergunningplicht.

Activiteiten binnen het Natura 2000-gebied die leiden tot een toename van geluid, trilling en licht kunnen leiden tot negatieve effecten en daarmee vergunningplichtig zijn.

Verandering dynamiek substraat.

Uit de effectenindicator van het ministerie van EZ blijkt dat deze factor geen invloed heeft op de instandhoudingsdoelstellingen, zodat activiteiten op grond van deze storingsfactoren in de regel niet vergunningplichtig zullen zijn omdat er geen negatieve effecten zijn te verwachten.

Oppervlakteverlies, versnippering, optische verstoring, mechanische effecten, verandering populatiedynamiek en bewuste verandering soortensamenstelling.

Uit de effectenindicator van het ministerie van EZ blijkt dat deze factoren van invloed zijn op alle doelen. Gezien de aard van de effecten betreft het storingsfactoren die vooral gekoppeld zijn aan activiteiten die in het gebied zelf plaatsvinden en zal voor activiteiten buiten het gebied een negatief effect ten gevolge van deze storingsfactoren meestal niet aan de orde zijn.

Activiteiten binnen het Natura 2000-gebied die leiden tot oppervlakteverlies, versnippering en optische verstoring, mechanische effecten, verandering populatiedynamiek en bewuste verandering soortensamenstelling kunnen leiden tot negatieve effecten en daarmee vergunningplichtig zijn.

8.1.3 Wat moet een initiatiefnemer doen?

Als er sprake is van een vergunningplicht dient de initiatiefnemer de effecten op de natuur in beeld te brengen. Op de website van de provincie (www.gelderland.nl) is informatie te vinden over hoe dit moet. Indien onduidelijk is of er een vergunningplicht is kan contact worden opgenomen met het bevoegd gezag. Voor het bevoegd gezag is het voor de beoordeling van belang dat er een duidelijke beschrijving is van de activiteit, dat wordt aangegeven in welke mate storingsfactoren aan de orde zijn en wat de ligging is ten opzichte van het Natura 2000-gebied.

De Nbw-vergunning haakt, in die gevallen dat voor de activiteit ook een omgevingsvergunning nodig is en er nog geen Nbw-vergunning is aangevraagd c.q. verleend, bij de omgevingsvergunning aan. Als een omgevingsvergunning wordt aangevraagd via het Omgevingsloket online en er (mogelijk) sprake is van negatieve effecten op een Natura 2000-gebied, kan dit worden aangegeven op het aanvraagformulier. Als er geen omgevingsvergunning nodig is dient de Nbw-vergunning afzonderlijk te worden aangevraagd.

Cedeputeerde Staten zijn in de meeste gevallen bevoegd om Nbw-vergunningen, dan wel een verklaring van geen bedenkingen (vvgb) als bedoeld in art. 47b Nbw 1998, te verlenen voor het Natura 2000-gebied Wooldse Veen. Een uitgebreide beschrijving van de procedure voor vergunningverlening is te vinden op de website van de provincie Gelderland onder Digitaal Loket. De minister van EZ is in bepaalde gevallen bevoegd om een besluit te nemen over vergunningaanvragen. Deze gevallen worden genoemd in het Besluit Vergunningen Natuurbeschermingswet 1998.

In het geval dat een ontwikkeling onaanvaardbaar negatieve effecten heeft, kan de ontwikkeling mogelijk toch worden toegestaan indien de negatieve effecten worden voorkomen middels het nemen van mitigerende maatregelen. Wanneer mitigerende

maatregelen geen uitkomst bieden en aantasting van instandhoudingsdoelstellingen in het geding is, kunnen alleen ontwikkelingen vanwege een dwingende reden van groot openbaar belang worden toegestaan, onder de voorwaarde dat er geen reële alternatieven zijn voor de betreffende ontwikkeling en de negatieve effecten worden gecompenseerd. Voor diersoorten en habitattypen waarvoor nog geen duurzame situatie bereikt is, kunnen ook kleine aantastingen al leiden tot onaanvaardbaar negatieve effecten.

Grootschalige ontwikkelingen kunnen de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen sterk bemoeilijken. Onder grootschalige nieuwe ontwikkelingen worden aanleg van infrastructuur, woningbouw, bedrijventerreinen en dergelijke verstaan. De Nbw 1998 geeft ruimte voor ontwikkeling wanneer instandhoudingsdoelstellingen niet in het geding zijn.

8.1.4 Vergunningverlening voor projecten waarbij stikstof vrijkomt

Thans wordt bij toetsing op stikstof, in het geval dat er geen Nbw-vergunning is verleend voor de betreffende activiteit, getoetst aan de vergunde rechten op grond van andere wetgeving (bv. een vergunning dan wel melding op grond van de Wet milieubeheer). Dit kunnen de vergunde rechten op 7 december 2004 zijn, dan wel de vergunde rechten van een na die datum verleende vergunning of melding, indien er sprake is van een wijziging ten opzichte van de vergunde rechten op voornoemde datum. Hierbij is de melding dan wel vergunning met de minste rechten bepalend. Het vergunnen van een toename van stikstofdepositie is feitelijk niet mogelijk en daarmee een knelpunt voor de ontwikkeling van bedrijven in de omgeving van het Natura 2000-gebied.

Met de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) wordt dit knelpunt opgelost. De PAS voorziet in een nieuw toetsingskader voor stikstof waarbij ook toenames kunnen worden vergund. De PAS zorgt hiermee voor een goede afstemming tussen natuur en bedrijven in relatie tot stikstof, zodat beide sectoren zich kunnen blijven ontwikkelen. De spelregels voor vergunningverlening in het kader van de PAS zijn opgenomen in de PAS. De PAS doorloopt een afzonderlijke procedure waarop inspraak mogelijk is. Als de PAS definitief is vastgesteld kunnen op grond van de in de PAS vastgelegde spelregels vergunningen worden verleend.

8.2 Toezicht en handhaving

Het wettelijke kader voor toezicht en handhaving in de Natura 2000-gebieden wordt in het bijzonder gevormd door de Nbw 1998.

Categorieën van activiteiten

In het hoofdstuk “Geïncventariseerde activiteiten” zijn drie categorieën van activiteiten onderscheiden waarbij toezicht en handhaving van toepassing is:

- Categorie 2: handelingen met mogelijk significante effecten die vanwege de uit te voeren maatregelen danwel in acht te nemen voorwaarden geen significant effect hebben;
- Categorie 4: projecten die niet leiden tot significante effecten mits maatregelen worden uitgevoerd;
- Categorie 5: vergunningplichtige projecten.

Categorie 2 betreft toezicht dat gebiedsgericht plaats vindt of dat in het algemeen als ‘vrij veldtoezicht’ wordt betiteld. Toezicht en handhaving van de categorieën 4 en 5 betreft zogenaamd ‘objectgebonden toezicht’, toezicht gerelateerd aan een specifieke locatie of een specifieke vergunninghouder. De toetsingsgrondslag hierbij zijn de vergunning of de voorwaarden in het beheerplan.

Toezicht en handhaving op de diverse categorieën activiteiten

De naleving van de natuurwetgeving in Natura 2000-gebieden kan op hoofdlijn op drie manieren worden bereikt, te weten door:

1. Nalevingsondersteuning zoals voorlichting, dienstverlening, handhavingscommunicatie, inrichting/zonering gebied, vooral gebruikt bij categorie 4 activiteiten;

Bij objectgebonden toezicht (categorie 4 en 5 activiteiten) worden met name onderstaande middelen ingezet:

2. Toezicht door aselechte en selecte inspecties, en;
3. Opsporing.

De inzet van bovengenoemde drie manieren wordt gekoppeld aan de uitgevoerde risicoanalyse en uitgewerkt in het nog op te stellen Handhavingsbeleid.

Welke middelen(geld) worden ingezet, en welke consequenties dat heeft voor de handhaving wordt zichtbaar gemaakt in het uitvoeringsprogramma.

De toekomstige handhavingsopgave zal in een Handhavings Uitvoerings Programma (HUP) verder vorm krijgen.

Toezicht en handhaving wordt uitgevoerd door toezichthouders in dienst van de provincie, het waterschap, de gemeente, Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten. Daarnaast zijn er ook BOA's in het gebied actief bijvoorbeeld van de politie, van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit en jachtopzichters.

9 Sociaaleconomische aspecten

9.1 Algemeen

Er zijn diverse onderzoeken uitgevoerd naar de sociaaleconomische effecten van Natura 2000 en de PAS. (o.a. PBL (2010), TEEB (2013), Smit *et al* (2012), LEI-nota 12-070 (2012); LEI-nota 13-041 (2013)). Aangezien de Natura 2000 maatregelen in het Wooldse Veen vrijwel geheel uit de PAS-herstelmaatregelen bestaan, geldt dat de onderstaande paragrafen die op de PAS zijn gericht, ook betrekking hebben op de sociaaleconomische aspecten van Natura 2000 Wooldse Veen als geheel.

Internationaal groeit het besef dat natuur op een haast onmerkbaar manier allerlei diensten biedt aan de mens. Die diensten worden ecosysteemdiensten genoemd. Sommige van deze ecosysteemdiensten zijn zichtbaar, zoals de productie van voedsel en hout. Andere ecosysteemdiensten zijn minder zichtbaar, zoals de zuivering van oppervlaktewater door een rietmoeras en de bestrijding van plagen in de landbouw met natuurlijke vijanden.

Deze diensten worden bijvoorbeeld door PBL 2010 en Smit *et al* 2012 ingedeeld in de volgende categorieën:

- Productiediensten (vis, voedsel, hout, zoet water, medicijnen, energie)
- Regulerende diensten (waterregulatie, reinigend vermogen, bestuiving, plaagbestrijding, koolstofvastlegging, erosiebeperking, ziekteregulatie)
- Culturele diensten (woongenot, gezondheid, recreatie, cultuurhistorie)
- Ondersteunende diensten (bodenvorming, primaire productie, nutriëntenkringloop)

In economische afwegingen telt het belang dat mensen hebben bij deze door de natuur geleverde diensten lang niet altijd volwaardig mee. Dat komt vooral omdat een prijskaartje vaak ontbreekt. Kan zo'n dienst wel van een prijs worden voorzien, dan krijgt deze dienst in het maatschappelijk verkeer ineens een heel andere betekenis. Een voorbeeld hiervan is de prijs die de uitstoot van CO₂ door internationale regels heeft gekregen.

Voorbeelden van het te gelde maken van de baten van losse Natura 2000-gebieden, wordt o.a. door Smit *et al* gegeven. Hierin wordt voor bijvoorbeeld het gebied De Grevelingen geconcludeerd dat de baten van dit gebied oplopen tot een half miljard euro, voornamelijk door energiewinning, visserij, overstromingsveiligheid, waterberging en werkgelegenheid.

Met betrekking tot de uitstoot van stikstof door landbouw, industrie en verkeer en vervoer is door LEI (2012) voor de gehele PAS een kosten-baten analyse gemaakt, waarbij de uitkomst is dat de komende 7 jaren de economische baten tussen de 100 en 200 miljoen euro hoger zijn dan de kosten.

In mei 2013 publiceerde het LEI een vervolgonderzoek: "Sociaaleconomisch perspectief van de PAS". Hierin concludeert het LEI dat de sociaaleconomische effecten van de PAS tot 2030 op landelijke schaal overwegend neutraal tot positief zijn:

- De PAS leidt tot duidelijkheid en dit biedt ondernemers verbeterde economische ontwikkelingsmogelijkheden. Dat heeft een positief effect op de werkgelegenheid ten opzichte van een situatie zonder PAS. Hierdoor vermindert de afname van de werkgelegenheid in de veehouderij; de grootste effecten van de PAS doen zich voor in de melkveehouderij. De industrie wacht niet langer met investeringen.
- Bij infrastructuurprojecten heeft de PAS als effect dat aanvullende mitigerende maatregelen niet meer genomen hoeven te worden.
- De verdeling van de lusten en lasten over de sectoren geeft een divers beeld. De PAS komt

de natuur ten goede, omdat voorgenomen maatregelen binnen bepaalde termijnen worden genomen. Voor verkeer en voor industrie leidt de PAS tot 2020 niet tot extra kosten en levert vereenvoudiging van de administratieve lasten op. De landbouw heeft voordelen van de PAS: extra ontwikkelingsmogelijkheden en lagere administratieve lasten. De landbouw neemt daarnaast ook een deel van de kosten van de PAS voor haar rekening door het nemen van emissie reducerende maatregelen. Ten opzichte van de situatie zonder PAS maakt de overheid kosten voor herstelstrategieën, hydrologisch herstel en herinrichting in de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Deze maatregelen worden door de PAS-afspraken sneller genomen. Bovendien neemt de overheid de monitoringskosten voor haar rekening, en neemt daarmee een deel van de administratieve lasten van het bedrijfsleven 'over'. De evaluatie van de verdeling van lusten en lasten vraagt een politieke beoordeling.

- De extra investeringen in de veehouderij leveren naar verwachting een hoger energieverbruik op voor met name varkensbedrijven. Het verdient aanbeveling bij het aanscherpen van de huisvestigingsmaatregelen het gebruiken van hernieuwbare energiebronnen te bevoordelen boven fossiele energiebronnen, om extra uitstoot van CO₂ te voorkomen.
- De PAS pakt neutraal uit voor de omvang van lokale en regionale voorzieningen. Het zal in de ontwikkeling van de leefomgeving (op het platteland) geen doorslaggevende rol spelen. Voor het behoud van voorzieningen zijn andere ontwikkelingen dominant, zoals de toegenomen mobiliteit van bewoners en schaalvergroting van voorzieningen. De ontwikkelruimte die de PAS oplevert stimuleert de lokale economie. Daarom verdient het de aanbeveling de PAS op te nemen in het beleid in krimpgebieden om lokaal op ontwikkelingen te kunnen inspelen. Dit vergt samenwerking tussen het ministerie van Economische Zaken, gemeenten, provincies en het ministerie van Binnenlandse Zaken.
- De PAS leidt tot lagere ammoniakuitstoot. Omdat ammoniak nu al niet in voor volksgezondheid schadelijke hoeveelheden voorkomt, heeft deze verlaging geen gevolgen voor de volksgezondheid. De dalende trend in de uitstoot van verbrandingsgassen, die wel schadelijke effecten op de volksgezondheid hebben, verschilt niet tussen de situatie met en zonder PAS. Wel zorgt de snellere toepassing van emissiebeperkende technieken in de veehouderij voor een extra daling van hinder door geur.
- Agrarische activiteiten kunnen lokaal groeien, waardoor het landschapsbeeld verandert. In de intensieve veehouderij kan dit tot grotere stallen leiden. In de melkveehouderij kan dit tot kavelvergroting leiden, maar ook tot meer koeien in de wei, vanwege lagere emissies bij weidegang, in vergelijking met opstallen. Deze effecten op het landschap en op ruimtelijke ontwikkelingen zijn tegengesteld en verschillend van aard en daarom niet beoordeeld.

9.2 Gebiedsspecifiek

De analyses die in paragraaf 9.1 zijn beschreven, zijn uitgevoerd op nationaal niveau. Regionaal en plaatselijk kunnen de uitkomsten afwijken van het nationale beeld, ook al bevestigt regionaal en plaatselijk onderzoek van het LEI in de provincie Overijssel (LEI-nota 13-071 (2013)) het nationale beeld. PAS-maatregelen kunnen plaatselijk verschillend uitwerken, wat rond enkele Natura 2000-gebieden krimp van de landbouwsector kan betekenen.

Bij het opstellen van het beheerplan zijn de directe *negatieve* sociaaleconomische effecten van de uitvoering van de noodzakelijke (hydrologische) herstelmaatregelen

en beheermaatregelen op individueel bedrijfs- en eigendomsniveau onderzocht, wat geresulteerd heeft in het opnemen van maatregelen in het beheerplan m.b.t. het beperken en/of compenseren van (nat)schade en het financieren van de benodigde beheermaatregelen binnen particuliere eigendommen.

Overige directe sociaaleconomische effecten van de maatregelen die volgen uit het beheerplan zullen aan de orde zijn tijdens de uitvoering van de maatregelen, zie ook hoofdstuk 10.

Het beheerplan omschrijft verder niet hoe omgegaan kan worden met de directe *positieve* sociaaleconomische effecten van het Natura 2000-gebied Wooldse Veen (met name het exploiteren van de baten als gevolg van de ecosysteemdiensten die het Wooldse Veen kan leveren, zie paragraaf 9.1). Het is aan de (ondernemers in de) streek om hier verdere invulling aan te geven.

10 Uitvoering en monitoring

10.1 Uitvoeringsplan

De provincie Gelderland is verantwoordelijk voor de regie op de uitvoering van dit beheerplan. Gedeputeerde Staten van Gelderland staan hierbij borg voor de uitvoering van de maatregelen. De provincie doet dit door overeenkomsten of contracten af te sluiten met relevante partijen (terreinbeheerders, medeoverheden en ondernemers) in goed overleg met de beheerders, eigenaren en andere direct betrokkenen in het gebied. In die contracten wordt vastgelegd welke prestaties er worden geleverd en welke financiering of beleidsruimte daar tegenover staat.

10.2 Monitoring en evaluatie

Doel monitoring

De provincie is verantwoordelijk voor de regie van de monitoring en evaluatie van het beheerplan. Doel van de monitoring is om die gegevens te verzamelen die nodig zijn om het beheerplan aan het eind van de planperiode te kunnen evalueren. Aan de hand van deze gegevens moet bepaald kunnen worden of de instandhoudingsdoelstellingen uit het aanwijzingsbesluit gerealiseerd zijn (effectmonitoring) en of de in het beheerplan beschreven prestaties (maatregelen) op een effectieve manier zijn geleverd (prestatie-monitoring).

Ook moet er informatie worden geleverd aan de Minister van EZ ten behoeve van de landelijke en gebiedsgerichte rapportages aan de Europese Commissie. De monitoringresultaten zijn daarnaast van belang voor vergunningverlening, handhaving en beheer.

Uitwerking monitoringplan

In dit hoofdstuk wordt de monitoring beknopt uitgewerkt. Daarbij wordt aangesloten bij het Programma van Eisen Gebiedsgerichte Monitoring Natura 2000, dat is vastgesteld door het Regiebureau Natura 2000 (juli 2009). Het gaat er hierbij om wat er gemonitord gaat worden en in hoeverre dit kan worden gerealiseerd met bestaande of al voorziene monitoring-activiteiten.

De uitvoering van de monitoring en evaluatie voor het beheerplan wordt door de provincie nog nader uitgewerkt in de vorm van een monitoringplan. Hierbij ligt het accent op hoe de monitoring en evaluatie gerealiseerd gaan worden. In het monitoringplan zal nader worden uitgewerkt wie gegevens aanlevert, wie de monitoring en evaluatie uitvoert en welke methoden hiervoor worden gebruikt. Het monitoringplan sluit aan op de doelen voor het Wooldse Veen. Voor de prestatie-monitoring wordt aangesloten op het uitvoeringsplan. Hierbij wordt in overleg met betrokken partijen vastgelegd hoe de voortgang van de afspraken uit het uitvoeringsplan wordt gemonitord.

Effectmonitoring

In onderstaande tabel zijn op hoofdlijnen de effectindicatoren aangegeven die bij de plandoelen horen. Deze effectindicatoren bepalen wat er gemonitord wordt om het doelbereik van het beheerplan te bepalen.

Uitgangspunt is dat de gegevens die nodig zijn om de waarden van de effectindicatoren te bepalen, voortkomen uit bestaande monitoringsystemen. Daarbij gaat het voor een

groot deel om de landelijke meetnetten van het NEM (Netwerk Ecologische Monitoring) en het recent ontwikkelde SNL-monitoringsysteem voor de EHS. Voor de abiotische randvoorwaarden speelt ook het provinciale Beleidsmeetnet Verdroging een belangrijke rol. In dit kader worden peilbuizen geplaatst die, aangevuld met tijdelijke (project)peilbuizen, een basis vormen voor de monitoring van het watersysteem in het Wooldse Veen.

De provincie borgt dat in het kader van de SNL monitoring de gecertificeerde beheerders de monitoring op zich nemen van vegetatie, flora, fauna en structuur. De provincie is zelf verantwoordelijk voor de monitoring van terreinen van niet-gecertificeerde beheerders en voor de monitoring van de abiotiek en ruimtelijke condities. De monitoringssystemen zullen zo worden ingericht, dat zij samen in de monitoringbehoefte voor de effectindicatoren voorzien.

Strategisch doel	Plandoel	Effectindicator
Duurzame realisatie van instandhoudingsdoelen Wooldse Veen	Oppervlakte habitattypen behouden/verbeteren (3 habitattypen).	- Oppervlakte per habitatype
	Kwaliteit habitattypen behouden/verbeteren (3 habitattypen)	- Vegetatietypen, - Typische soorten, - Abiotische randvoorwaarden, - Stikstofdepositie, - Structuur en functie, per habitatype

Ten behoeve van de evaluatie van het beheerplan, moeten de waarden van de effectindicatoren met een frequentie van eens in de 6 jaar beschikbaar zijn. Voor andere doeleinden kan het nodig zijn dat sommige gegevens in een hogere frequentie beschikbaar zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor gegevens over ontwikkeling van abiotische randvoorwaarden en voor habitattypen, die nodig kunnen zijn om maatregelen tijdig bij te sturen. In het kader van de PAS worden hiervoor procesindicatoren ontwikkeld, die met een frequentie van eens in de 3 jaar worden vastgesteld.

Prestatie monitoring

Aan elke prestatie (maatregel) die in het kader van het beheerplan moet worden geleverd, is een prestatie-indicator gekoppeld. De prestatie-indicatoren geven aan wat er gemonitord gaat worden om te kunnen bepalen in hoeverre de in het beheerplan vastgelegde prestaties daadwerkelijk zijn geleverd. Het gaat om prestaties van verschillende aard. In hoofdstuk 6, maatregelen, van dit beheerplan staan deze te leveren prestaties beschreven.

De effecten van de prestaties op de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen worden indirect gemonitord via de effectindicatoren. Soms is het nodig om een directe relatie tussen uitvoering en effect van een specifieke prestatie/maatregel vast te kunnen stellen. De monitoring van dit effect moet dan deel uitmaken van de prestatie/maatregel zelf.

Ten behoeve van de evaluatie van het beheerplan, moeten de waarden van de prestatie-indicatoren met een frequentie van eens in de 6 jaar beschikbaar zijn. Het bijhouden en vastleggen van prestaties wordt nader uitgewerkt in het uitvoeringsplan.

PAS-monitoring

In het kader van de landelijke Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) is een monitoringplan ontwikkeld. De monitoring ten behoeve van het beheerplan Wooldse Veen wordt afgestemd op en aangevuld met de hierin uitgewerkte PAS-monitoring. Het gaat hier bijvoorbeeld om monitoring van procesindicatoren en van stikstofgevoelige leefgebieden van habitat- en vogelrichtlijnsoorten. Deze afstemming wordt vastgelegd in het monitoringplan.

Nulmeting en lopende monitoring

De uitgangssituatie (nulmeting) per instandhoudingsdoelstelling is beschreven in bijlage 9 van dit beheerplan. Hierin is op grond van beschikbare bronnen de actuele stand van zaken en de trend aangegeven. Ook is aangegeven welke aspecten worden meegenomen in lopende monitoringprogramma's.

In de PAS-gebiedsanalyse (2014) zijn voor het Wooldse Veen drie monitoringmaatregelen opgenomen: M8, M9 en M10. Het betreft specifieke PAS-monitoring met het oog op ontwikkeling van habitattypen. Bij M8 gaat het om (modelmatig) hydrologisch onderzoek, gericht op bepaling van de invloed die de aanwezigheid van bos in het westelijk deel van het gebied heeft op de realisatie van de doelstellingen voor het gebied. M9 betreft specifieke monitoring van de grondwaterkwaliteit en -kwantiteit; dit in relatie tot de herinrichting van landbouwgronden aan de noordzijde, met het oog op borging van een goede ontwikkeling van het hoogveen. M10 betreft monitoring van de vegetatie (in permanente quadraten) bij grond- en oppervlaktemeetpunten, om een goed beeld te krijgen van de doorwerking van de maatregelen op de vegetatieontwikkeling en de veengroei. Zie bijlage 4, hoofdstuk 5.

Resterende monitoringopgave

In juni 2013 is in opdracht van de Provincie Gelderland door DLG een analyse gemaakt van de mate waarin de in het Wooldse Veen voorziene SNL-monitoring voorziet in de gegevensbehoefte voor de monitoring ten behoeve van dit Natura 2000-beheerplan. Daarbij is op grond van gegevens uit maart 2013 gekeken naar oppervlakten en parameters waarvoor monitoring in het kader van SNL-subsidies gedekt wordt. Uit deze analyse blijkt dat in het Wooldse Veen ongeveer tweederde deel van de oppervlakte (63%) aan habitattypen wordt afgedekt door SNL-monitoring. In dit oppervlakte-aandeel van de habitattypen is vanuit de SNL-monitoring vegetatiekartering en inventarisatie van plantensoorten, broedvogels en (bos)structuur voorzien, in een klein deel (14%) ook kartering van libellen. Om de SNL-monitoring goed te laten aansluiten op de informatiebehoefte voor de Natura 2000 monitoring van (met name) de habitattypen, is voor de beheerplanperiode (6 jr) circa 2500 euro extra nodig. Er wordt geen specifieke monitoring opgezet voor typische soorten. Wel worden de SNL-monitoring en NEM-meetnetten zo ingericht, dat ze de gegevensbehoefte voor typische soorten zo goed mogelijk gaan dekken. Als er typische soorten zijn die hier buiten vallen, dan wordt gebruik gemaakt van expert judgement.

Bronnen

Literatuur

Aequator (2009); Historische trends in de ontwikkeling van landbouwbedrijven in en rond Natura 2000 gebieden in Gelderland.

Altenburg & Wymenga en Van Oord (2008); Effectenstudie, Jacht, beheer en schadebestrijding in Natura 2000 gebieden

Bijlsma, R.J., Janssen, J.A.M., Haveman, R., De Waal, R.W. & Weeda, E.J. (2008); Natura 2000 habitattypen in Gelderland. Wageningen, Alterra, in opdracht van Provincie Gelderland

Buro Bakker (2007); Beschikbaarheid van ecologische gegevens voor de Natura 2000 - beheerplannen voor Landgoederen Brummen, Teeselinkven, Wooldse Veen, Korenburgerveen en Bekendelle. In opdracht van Provincie Gelderland

Buro Bakker (2008); Vegetatiekartering Wooldse Veen 2007. In opdracht van Natuurmonumenten

Campman, R.J.H. (1978); Vegetatie en waterhuishouding van het Wooldse Veen. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland

Crombaghs, B. & Felix, R. (2000); Dagvlinders en libellen in het Wooldse Veen; Inventarisatie van een hoogveenrestant. Bureau Natuurbalans/Limens divergens, in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten

De Smidt, J.T., Jansen, A.J.M., Schouwenaars, J.M. & Verstrael, T. (2006); Advies over het herstelplan Wooldse Veen en Witte Veen; Eindrapportage van de Adviescommissie Wooldse Veen en Witte Veen

Dienst Landelijk Gebied (DLG) (2005); Uitwerkingsplan Winterswijk Oost

Gemeente Winterswijk (1996); Landschapsbeleidsplan gemeente Winterswijk. Heidemij Advies & Biologische Station Zwillbrock e.V.. Rapportnr. 634-27928

Gemeente Winterswijk (2009); Landschapsonwikkelingsplan Winterswijk; Groots in een kleinschalig landschap

Gemeente Winterswijk (2007); Bestemmingsplan Integrale Herziening Buitengebied Winterswijk

Gemeente Winterswijk (2007); Voorschriften Bestemmingsplan Buitengebied Winterswijk

Gies, T.J.A. & Bleeker, A. (2007); Onderzoek naar de ammoniakdepositie op 5 habitatgebieden ten behoeve van het interim toetsingskader Natura 2000 en Ammoniak. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1491

Gies, E., Gies, E. H. Kros, R. Smidt & J.C. Voogd (2009a); Ammoniakemissie en -depositie in en rondom de Natura2000 gebieden en beschermde natuurmonumenten in de Provincie Gelderland, Alterra, rapportnummer 1850.

Gies, E., Kros & J.C. Voogd (2009b). Effecten van maatregelen in de landbouw op de stikstofdepositie in de Natura 2000 gebieden en beschermde natuurmonumenten in de provincie Gelderland. Alterra. rapportnummer 1927.

Groenendijk, D. & Bouwman, J.H. (2007); Nulmeting 2007 dagvlinders en libellen in het Wooldse Veen. De Vlinderstichting, Wageningen, in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten. Rapportnr. VS2007.025

G&O consult (2009a); Boeren rondom Natura 2000 gebieden.

G&O consult (2009b); Boeren rondom Natura 2000 gebieden II – Een inventarisatie van drie aangrenzende gemeenten.

Jansen, A.J.M., Ketelaar, R., Limpens, J., Schouten, M.G. & L. van Tweel-Groot, 2013. Kartering van de habitattypen Actief en Herstellend hoogveen in Nederland. Rapport 2013/OBN182-NZ. Bosschap, Driebergen.

KIWA Water Research & EGG-consult (2007); Knelpunten- en kansenanalyse Natura 2000 gebied 64 Wooldse Veen

KOAC•NPC (2009); Onderzoek gevolgen waterpeilverhoging voor de Kuipersweg in Winterswijk Woold.

Koning, H., Stapelbroek, R. & Otten, N. (2002); Het Wooldse Veen; Herstelplan tot behoud en uitbreiding van het Wooldse Veen. Afstudeeropdracht Hogeschool Larenstein

Landschaft Siedlung (2001); Kreis Borken; Landschaftsplan “Borken-Nord”. Landschaft Siedlung, Recklinghausen

LEI-nota 12-070 (2012); Economisch perspectief van de PAS; Baten en kosten van de Programmatische Aanpak Stikstof in Natura 2000-gebieden.

LEI-nota 13-041 (2013); Sociaaleconomisch perspectief van de PAS; Sociaaleconomische effecten van de Programmatische Aanpak Stikstof.

Ministerie van EZ, april 2013. Aanwijzingsbesluit Wooldse Veen. Document PDN/2013-064. Ministerie van EZ, Programmadirectie Natura 2000, Den Haag.

Ministerie van EZ, juni 2014. Bijgesteld aanwijzingsbesluit Wooldse Veen. Document PDN/2014-064. Ministerie van EZ, Programmadirectie Natura 2000, Den Haag.

Ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW); Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV); Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en Verkeer en Waterstaat (VenW) (1999); Nota Belvedere

Ministeries van VROM, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, VenW en Economische Zaken (EZ) (2005); Nota Ruimte

Ministeries van VROM en LNV en de provincies (2007); Spelregels EHS

Ministerie van LNV (2005); Handreiking Beheerplannen Natura 2000 gebieden

Ministerie van LNV (2006); Natura 2000 Doelendocument

Ministerie van LNV (2008); Profielendocumenten habitattypen en habitatsoorten

Ministerie van Verkeer en Waterstaat (2007); Watervisie 'Nederland veroveren op de toekomst'

Molen, P.C. van der, G.J.Baaijens, A. Grootjans & A. Jansen (2010); Werkkader Landschapecologische Systeemanalyse.

Paulissen, M., Ottburg, F.G.W.A. & Wolfert, H.P. (2006); Gelijkijdige implementatie van de Kaderrichtlijn Water en Natura 2000. Deel 1: Analyse van de potenties van KRW-maatregelen voor Natura 2000-doelen. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1351

Planbureau voor de Leefomgeving (2008); Ammoniak in Nederland. PBL-publicatienummer 500125003.

Planbureau voor de Leefomgeving (2010); Wat natuur de mens biedt. Ecosysteemdiensten in Nederland.

Provincie Gelderland (2001); De boswet in Gelderland; Handreiking aan beseigenaren en beheerders

Provincie Gelderland (2004); Derde Waterhuishoudingsplan Gelderland 2005-2009

Provincie Gelderland (2005); Grond voor verandering; Reconstructie Achterhoek en Liemers

Provincie Gelderland (2005); Streekplan Gelderland 2005; Kansen voor de regio's

Provincie Gelderland (2006); Gebiedsplan Natuur en Landschap Gelderland 2006

Provincie Gelderland (2006); Kernkwaliteiten en omgevingscondities van de Gelderse Ecologische Hoofdstructuur; Streekplanuitwerking

Provincie Gelderland (2007); Nationaal Landschap Winterswijk; Integraal Uitvoeringsprogramma

Provincie Gelderland (2007); Streekplanuitwerking Nationale Landschappen

Provincie Gelderland (2008); Partiële herziening 'Gebiedsplan natuur en landschap Gelderland' –Ontwerp

Provincie Gelderland (2010); Werkdocument Beheerplan Wooldse Veen, juli 2010.

Provincie Gelderland (2012); Beleidsuitwerking Natuur en Landschap.

Provincie Gelderland (2013a); Omgevingsvisie.

Provincie Gelderland (2013b); Natuurbeheerplan.

Regiegroep Natura 2000 (2009). Programma van Eisen Gebiedsgerichte Monitoring Natura 2000.

Schut, D., Felix, R. & Krekels, R. (2008); Factsheets Natura 2000 Gelderland; Habitatrictlijnsoorten in Natura 2000 gebieden. Natuurbalans - Limens divergens B.V., in opdracht van Provincie Gelderland

Steunpunt Natura 2000 (2007); Sectornotities bestaand gebruik

Stolk, A.P. M.C. van Zanten, H. Noordijk, J.A. van Jaarsveld & W.A.J. van Pul (2009); Meetnet Ammoniak in Natuurgebieden. RIVM, Bilthoven

Tax, M.H. (1989); Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Natuurmonumenten/Vlinderstichting. 's Graveland/ Wageningen

TEEB - The Economics of Ecosystems and Biodiversity (2013); Guidance Manual for TEEB Country Studies. Version 1.0.

Te Linde, B. & Van den Berg, L-J. (2007); Inventarisatie Natura 2000 gebied 64: Wooldse Veen. Stichting Berglinde, in opdracht van Provincie Gelderland

Temmink, A. (1985); Ecohydrologisch onderzoek in het Wooldse Veen. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum. Intern rapport IR 87/6

Tomassen, H., Smolders, F., Limpens, J., Van Duinen, G-J., Van der Schaaf, S., Roelofs, J., Berendse, F., Esselink, H. & Van Wirdum, G. (2003); Onderzoek ten behoeve van herstel en beheer van Nederlandse hoogvenen; Eindrapportage 1998-2001

Van Dobben, H.F. & Van Hinsberg, A. (2008); Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en Natura 2000 gebieden. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1654

Van Heijst, N., Lichthart, R.H. & Schotman, A. (1980); Wooldse Veen beheersrichtlijnen. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland

Van Kessel, N., Dorenbosch, M. & Schut, D. (2007); Herpetofauna Wooldse Veen 2007; Inventarisatie naar aanleiding van een hydrologische herstelproject. Natuurbalans - Limens divergens B.V., in opdracht van Natuurmonumenten

Van 't Hullenaar, J.W. & Bell, J.S. (2002); Hoogveenregeneratie in grensoverschrijdend natuurgebied Wooldse Veen / Burlo-Vardingholter Venn. Bell Hullenaar Ecohydrologisch Adviesbureau, in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten

Vereniging Natuurmonumenten (2000); Wooldse Veen Natuurvisie 2000. Opgesteld door Stichting Staring Advies

Zollinger, R. & Van Diepenbeek, A. (2005); Instandhoudingsdoelstellingen en analyse begrenzungen Habitatrictlijngebieden voor kamsalamander (*Triturus cristatus* Laurenti, 1768). Stichting RAVON

Websites

www.gelderland.nl; Atlas Groen Gelderland, 2009

www.mnp.nl; Grootschalige concentratiekaarten, 2008

<http://www.milieuennatuurcompendium.nl/indicatoren/nlo189-Verrestende-depositie.html?i=14-66>, 2008

www.minlnv.nl, 2008; Natuur; Soortenbescherming; Soortendatabase

www.verkeerenwaterstaat.nl/onderwerpen/water/water_en_toekomst/nationaal_waterplan/ 2008

www.winterswijkooist.nl, 2008

www.kaderrichtlijnwater.nl, 2008; Uitvoering; Rijn; Oost

www.minlnv.nl; Natuur; Natuurschoonwet 1928, 2009

www.waarneming.nl, 2008

Gebiedsbeschrijving Wooldse Veen op:

<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=n2k&groep=6&id=n2k64>

Effectenindicator op: <http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/effectenindicatorappl.aspx?subj=effectenmatrix&tab=1>

Overzicht KDW per habitatype op:

<http://pas.natura2000.nl>

Overige

Mededelingen B. Teunissen, Natuurmonumenten, 2008/2009

Bijlage 1

BIJLAGE 1 SAMENSTELLING BEGELEIDINGSGROEP EN ADVIESCOMMISSIE NATURA 2000 ACHTERHOEK

Begeleidingsgroep Wooldse Veen:

Naam:	Als/Namens
Robert Ketelaar	Natuurmonumenten
Marjan Visscher	Het Geldersch Landschap
Louis Zweers	Waterschap Rijn en IJssel
Laurens Gerner	Waterschap Rijn en IJssel
Gert de Lange	Gemeente Winterswijk
Peter Pavlovic	Kreis Borken
Arie Schoemaker	Stichting Waardevol Cultuurlandschap Winterswijk
Dhr. A.J. (Hans) Esselink	
Henk Wikkerink	LTO
Dhr. A.J. Boeijink	Camping Harmienehoeve
Dhr. W. Kruisselbrink	
Han Funke	Ondernemerskring Winterswijk
Barry Teunissen	Natuurmonumenten

Adviescommissie Natura2000 Achterhoek:

Naam	Als/namens
A. J. van Oosten	Onafhankelijk voorzitter
A.E.H. van Helvoirt-Looman / E. Rutting	Waterschap Rijn en IJssel
V. van Uem	Gemeente Oost Gelre
G. te Gronde	Gemeente Winterswijk
L. Scharenborg	Gemeente Berkelland
H.W. Wikkerink	LTO-Noord
P. Schrijver	LTO-Noord
J. Wytema	Gelders Particulier Grondbezit
B.A. Teunissen	Natuurmonumenten
L. Hahn / L. Jacobs	Staatsbosbeheer
V. Vintges	Gelderse Natuur- en Milieu Federatie
R. Gelsing	Recron
R. Oostermeijer	VNO-NCW Midden

Bijlage 2

BIJLAGE 2 VERKLARENDE WOORDENLIJST

A

Aanwijzingsbesluit	Algemene Maatregel van Bestuur waarin een Natura 2000 gebied wordt aangewezen en begrensd en waarin de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied worden aangegeven.
Abiotisch	Niet behorend tot de levende natuur.
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur; het uitvoeringsbesluit behorende bij een wet, wordt genomen door De Kroon of regering en heeft een algemene strekking.

B

Bestaand gebruik	Gebruik dat op 31 maart 2010 bij het bevoegd gezag bekend is of redelijkerwijs bekend had kunnen zijn. (Nbw 1998; art. 1 onder m)
Bevoegd gezag	Overheidsinstelling die is belast met een bepaalde taak, bijvoorbeeld vergunningverlening of vaststellen van beheerplannen.
Biotisch	Behorend tot de levende natuur.

C

Compenserende maatregelen	Maatregelen die worden genomen ter compensatie van en in samenhang met de aantasting van een natuurgebied en die zorgen dat de grootte en kwaliteit van het natuurgebied en de samenhang met andere natuurgebieden behouden blijven.
---------------------------	--

D

Depositie	Neerslag of afzetting van luchtverontreinigende stoffen op bodem, water, planten, dieren of gebouwen. Het gaat in milieuverband om depositie van verzurende (bijvoorbeeld ammoniak) en vermestende stoffen. Gebeurt deze neerslag in droge vorm dan spreken we van droge depositie. Worden verzurende stoffen door de neerslag afgezet dan spreken we van natte depositie.
Depositienorm	Een getal dat aangeeft hoeveel mol potentieel zuur per hectare een natuurgebied kan hebben voordat er verstoring op dat gebied optreedt.

E

Effectenanalyse	Een middel om te beoordelen wat het effect is van het bestaand gebruik, van bestaande activiteiten en te treffen maatregelen op de staat van instandhouding van de habitatype of soorten die in de instandhoudingsdoelstellingen worden genoemd.
EHS	Ecologische Hoofdstructuur: een samenhangend netwerk van in (inter)nationaal opzicht belangrijke duurzaam te behouden ecosystemen. De EHS is opgebouwd uit natuurkerngebieden, natuurontwikkelingsgebieden en ecologische verbindingzones.
Emissie	Uitstoot van stoffen.
Eutrofiëring	Proces van het vergoten van de voedselrijkdom van water of grond.
Expert judgement	Inschatting van een deskundige op grond van zijn kennis en ervaring.

F

Fauna	De totaliteit van de diersoorten van een bepaald gebied.
Flora	De totaliteit van de plantensoorten van een bepaald gebied.

Flora- en faunawet	Wet die inheemse dier- en plantensoorten beschermt. In de wet is bepaald dat planten en dieren mede beschermd worden, omdat hun bestaan op zichzelf waardevol is, zonder te kijken welk nut de dieren voor de mens kunnen hebben.
G	
Gedeputeerde Staten	Dagelijks bestuur van een provincie.
Gedragscode	Document waarin regels en richtlijnen worden gegeven voor gedrag, bijvoorbeeld om natuurwaarden te ontzien.
Generieke maatregelen	Maatregelen die niet voor een specifiek gebied gelden maar algemeen van toepassing zijn.
Geohydrologie	De wetenschap die het grondwater onderzoekt.
Geomorfologie	De vorm van het aardoppervlak of de studie daarvan.
GGOR	Gewenste grond- & oppervlaktewaterregime: de waterstanden of -peilen, fluctuaties, waterkwaliteit, kweldruk, stroming, etc.
GHG	Gemiddelde hoogste grondwaterstand.
GLG	Gemiddelde laagste grondwaterstand.
Gunstige staat van instandhouding	Van een gunstige staat van instandhouding van een soort of habitatype is sprake als de biotische en abiotische omstandigheden waarin de soort of het habitatype voorkomt perspectief bieden op een duurzaam voortbestaan van die soort of dat habitatype.
Grondgebonden veehouderij	Vorm van veehouderij die voor de productie geheel of voor een groot deel afhankelijk is van cultuurgrond.
Grondwaterregime	Verloop van de grondwaterstand ten opzichte van het maaiveld in een kalenderjaar.
Grondwatertrappen	Klasse-indeling van het grondwaterstandsniveau, op basis van een bepaalde combinatie van de hoogste en laagste grondwaterstand.
H	
Habitat	Kenmerkend leefgebied van een soort.
Habitatrichtlijn	EU-richtlijn (EU-Richtlijn 92/43/EEG van 21 mei 1992) die als doel heeft het in stand houden van de biodiversiteit in de Europese Unie door het beschermen van natuurlijke en halfnatuurlijke habitats en de wilde flora en fauna.
Habitatype	Land- of waterzone met bijzondere geografische, abiotische en biotische kenmerken die zowel geheel natuurlijk als halfnatuurlijk kunnen zijn. (= letterlijke definitie die in de Richtlijn staat). OF Beschrijving van tot een bepaald habitatype behorende vegetatietypen, waarbij ook minder goed ontwikkelde vormen zijn aangegeven.
Hydrologie	De leer van het voorkomen, het gedrag en de chemische en fysische eigenschappen van water in al zijn verschijningsvormen boven, op en in het aardoppervlak.
Hydrologische basis	Onder dit niveau vindt geen of een verwaarloosbare grondwaterstroming plaats zodat deze laag als ondergrens van een grondwaterstromingsmodel aangehouden kan

worden..

I

Infiltratie	Het indringen van water in de grond.
Instandhouding	Geheel van maatregelen verstaan die nodig zijn voor het behoud of herstel van natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten in een gunstige staat van instandhouding.
Intensieve veehouderij	Niet-grondgebonden veehouderij waarbij het vee geheel of vrijwel geheel in gebouwen wordt gehouden.

K

Kavel	Aaneengesloten stuk grond van een gebruiker, bestaande uit meerdere percelen, waarin geen grenzen voorkomen als openbare wegen en waterlopen.
Kritische Depositie Waarde (KDW)	De grens waarboven het risico bestaat dat de kwaliteit van het habitat significant wordt aangetast als gevolg van de verzurende en/of vermestende invloed van atmosferische stikstofdepositie.

L

M

Melkveehouderij	Agrarisch bedrijf waar melk- en kalfkoeien gehouden worden.
Mitigerende maatregelen / mitigatie	Maatregelen die negatieve effecten verminderen of wegnemen.

Monitoring	Het door de tijd blijven volgen van het verloop van de waarde van een of meer grootheden volgens een vastgestelde werkwijze.
------------	--

N

Natuurbeschermingswet 1998	Wet die natuurgebieden beschermt. Bescherming vindt plaats door ingrepen met mogelijke negatieve gevolgen op de instandhoudingsdoelstellingen van het beschermde gebied niet toe te staan, tenzij een vergunning kan worden verkregen.
Natura 2000	Een samenhangend netwerk van leefgebieden en soorten die van belang zijn vanuit het perspectief van de Europese Unie als geheel, ingesteld door de Europese Unie. Op de gebieden is de Vogel- en/of Habitatrichtlijn van toepassing.
Natura 2000-gebied	Gebied behorende tot het Natura 2000 netwerk; in Nederland een gebied beschermd volgens de Natuurbeschermingswet 1998, tevens aangewezen en/of aangemeld als Vogel- en/of Habitatrichtlijngebied (art 10a Nb-wet).
Nb-wet	Natuurbeschermingswet 1998.

O

Oppervlaktewater	Zichtbaar water aan het oppervlak, zoals beken en watergangen.
------------------	--

P

Programmatie Aanpak Stikstof (PAS)	Het doel van de Programmatie Aanpak Stikstof is een duurzame economische ontwikkeling samen te laten gaan met het realiseren van de Natura 2000-doelen. Het is evident dat de stikstofbelasting hiervoor verder moet afnemen, in alle overbelaste stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Tegelijkertijd moet er op andere manieren
------------------------------------	---

	<p>gewerkt worden aan de verbetering van de natuurkwaliteit. Zo moeten onder meer verdroging en versnippering worden tegengegaan, zodat het ecologisch systeem beter functioneert en daarmee beter bestand is tegen een te hoge stikstofbelasting. Maar ook moeten er herstelmaatregelen genomen worden die het effect van een te hoge stikstofbelasting zoveel mogelijk teniet doen. Van cruciaal maatschappelijk belang is dat bij deze programmatische aanpak economische ontwikkeling mogelijk is binnen een per saldo voldoende afnemende stikstofdepositie.</p>
Passende beoordeling	<p>Met een passende beoordeling wordt vastgesteld of door een project, handeling of plan er een kans bestaat op een significant negatief effect. Dit op basis van de beste wetenschappelijke kennis ter zake, waarbij alle aspecten van het project of een andere handeling op zichzelf én in combinatie met andere activiteiten of plannen worden geïnventariseerd en getoetst.</p>
Prioritair	<p>Voor prioritaire soorten en habitattypen heeft de Europese Unie een bijzondere verantwoordelijkheid voor de instandhouding omdat een belangrijk deel van hun natuurlijke verspreidingsgebied binnen de Europese Unie ligt. Het onderscheid tussen prioritair en niet-prioritair is met name van belang bij de uitvoering en beoordeling van een passende beoordeling.</p>
Project (in de zin van Nb-wet)	<p>Onder een project wordt verstaan: a) <i>Uitvoering van bouwwerken of de totstandkoming van installaties of werken</i>, b) <i>Andere ingrepen in natuurlijk milieu of landschap, inclusief ontginning</i>. Zodra er sprake is van een fysieke ingreep, is er sprake van een project.</p>
R	
S	
Significant effect	<p>Een effect is significant als de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000 gebied dreigen te worden aangetast.</p>
Staat van instandhouding	<p>Het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort op het grondgebied van de Europese Unie.</p>
Standstill-beginsel	<p>Beginsel dat voorschrijft dat een bepaalde waarde niet mag verslechteren.</p>
T	
TOV	<p>Teeltondersteunende Voorziening.</p>
U	
V	
Vegetatie	<p>Het ruimtelijk voorkomen van planten in samenhang met de plaats waar zij groeien en in de rangschikking die zij spontaan hebben aangenomen.</p>
Verdroging	<p>Alle nadelige effecten op natuurwaarden als gevolg van een, door menselijk ingrijpen, structureel lagere grond- en/of oppervlaktewaterstand dan de gewenste of als gevolg van de aanvoer van gebiedsvreemd water ter bestrijding van de lagere waterstanden.</p>
Vermesting	<p>Vermesting of overbemesting verrijkt het milieu met voedingsstoffen, met name met fosfor en stikstof. Dit wordt ook wel eutrofiëring genoemd. Te veel voedingsstoffen in de bodem tast de soortenrijkdom van planten en bomen aan. Vooral arme of schrale bodems zoals heidegronden en de bodems van vennen, zijn gevoelig voor eutrofiëring. Een teveel aan stikstof leidt ertoe dat plantensoorten die goed gedijen op arme gronden worden verdrongen door soorten die meer stikstof nodig hebben.</p>

Versnippering	Schade aan faunapopulaties als gevolg van doorsnijding van het leefgebied door infrastructuur en/of door andere vormen van habitatdoorsnijding.
Verspreiding	Meststoffen en resten van gewasbeschermingsmiddelen worden via grondwater, lucht en/of andere wijze verspreid.
Verstoring	Storen van dieren door lawaai, betreding, licht e.d.
Verstorings- en verslechteringstoets	Toets waarmee wordt nagegaan of door een project, handeling of plan een kans bestaat op een verstoring of verslechtering van een natuurlijke habitat of habitat van een soort dan wel een verstorend effect op een soort. Hiertoe dienen alle relevante aspecten van het project of handeling in kaart gebracht te worden.
Verzuring	Door in regenwater opgeloste verzurende stoffen worden de bodems en het grondwater zuurder.
Vogelrichtlijn	EU-richtlijn (EU-Richtlijn 79/409/EEG van 2 april 1979) die tot doel heeft om alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het grondgebied van de Europese Unie te beschermen, inclusief en in het bijzonder de leefgebieden van bedreigde en kwetsbare soorten.

W

WAV Wet Ammoniak en Veehouderij.

Z

Bijlage 3

Natura 2000-gebied Wooldse Veen

De Staatssecretaris van Economische Zaken

Gelet op artikel 3, eerste lid, en artikel 4, vierde lid, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG 1992, L 206);

Gelet op het Uitvoeringsbesluit van de Commissie 2013/26/EU van 16 november 2012 op grond van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad, tot vaststelling van een zesde bijgewerkte lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (PbEU 2013, L 24);

Gelet op artikel 10a van de Natuurbeschermingswet 1998;

BESLUIT:

Artikel 1

1. Als speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, vierde lid, van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG L 206) wordt aangewezen: het op de bij dit besluit behorende kaart aangegeven gebied, bekend onder de naam: **Wooldse Veen**.
2. De in het eerste lid bedoelde speciale beschermingszone is aangewezen voor de volgende natuurlijke habitattypen opgenomen in bijlage I van Richtlijn 92/43/EEG; prioritaire habitattypen zijn met een sterretje (*) aangeduid:
H7110 *Actief hoogveen
H7120 Aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is
H91D0 *Veenbossen

Artikel 2

1. Dit besluit gaat vergezeld van een Nota van toelichting inclusief bijlagen en een kaart die integraal deel uitmaken van dit besluit.
2. De in artikel 1 genoemde speciale beschermingszone vormt het Natura 2000-gebied **Wooldse Veen**, waarvan de instandhoudingsdoelstelling in de zin van artikel 10a, tweede lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 is opgenomen in de Nota van toelichting.

Artikel 3

1. De bekendmaking van dit besluit geschiedt in de Staatscourant.
2. Dit besluit treedt in werking op de dag na bekendmaking in de Staatscourant.

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
w.g. Sharon A.M. Dijksma
d.d. 11 juni 2014

Dit aanwijzingsbesluit en de daarbij behorende Nota van toelichting worden gedurende zes weken ter inzage gelegd. De exacte periode en locatie worden vermeld in de bekendmaking die wordt gepubliceerd in de Staatscourant en in de advertentie die wordt gepubliceerd in gedrukte media en op internet.

Het aanwijzingsbesluit kan digitaal worden ingezien via de website www.rijksoverheid.nl/natura2000.

Belanghebbenden die hun zienswijze als bedoeld in artikel 3:15 van de Algemene wet bestuursrecht naar voren hebben gebracht of die het redelijkerwijs niet verweten kan worden geen zienswijze naar voren te hebben gebracht, kunnen gedurende zes weken ná de bekendmaking beroep instellen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019, 2500 EA te Den Haag.

Mededeling ten behoeve van de kadastrale inschrijving van dit besluit:
oorspronkelijke besluit ingeschreven onder stuknummer OZ4 62860/118.

Nota van toelichting van het Natura 2000-gebied Wooldse Veen inhoudende de aanwijzing als speciale beschermingszone in het kader van de Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna en hierna te noemen de Habitatrichtlijn

1 INLEIDING

Met dit besluit wordt het gebied Wooldse Veen opnieuw aangewezen als speciale beschermingszone onder de Habitatrichtlijn (verder aangeduid als "Habitatrichtlijngebied"). Het gebied wordt ook opnieuw aangewezen als het Natura 2000-gebied Wooldse Veen, waarbij instandhoudingsdoelstellingen worden toegevoegd.

Dit gebied was al als zodanig aangewezen bij besluit van 25 april 2013 (PDN/2013-064, Stcr. 2013, 12211). Tegen dit besluit is echter beroep aangetekend, hetgeen heeft geleid tot de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State van 12 maart 2014 (nr. 201305337/1/R2), waarbij het besluit is vernietigd. De Afdeling heeft geoordeeld dat het besluit van 25 april 2013 niet berustte op een deugdelijke motivering, omdat het gebied niet mede was aangewezen voor het habitatype "actief hoogveen, hoogveenlandschap" (H7110, subtype A).

De Afdeling heeft aanleiding gezien om een voorlopige voorziening te treffen waarbij het gebied Wooldse Veen geldt als aangewezen als speciale beschermingszone zoals is gebeurd bij besluit van 25 april 2013, kenmerk PDN/2013-064, met dien verstande dat dit gebied mede geldt als aangewezen voor het habitatype *actief hoogveen, hoogveenlandschap (H7110, subtype A). De voorlopige voorziening vervalt op het moment waarop het onderhavige besluit in werking treedt. Dit betekent dat de rechtsgevolgen van het oorspronkelijke besluit in stand zijn gebleven onder toevoeging van het habitatype *actief hoogveen, subtype hoogveenlandschap (H7110A).

Met onderhavig besluit wordt gevolg gegeven aan de uitspraak van de Afdeling.

In artikel 1 van het besluit staat de naam van het gebied en worden de habitattypen opgesomd, waarvoor het gebied is aangewezen.

In artikel 2 van het besluit wordt de term Natura 2000-gebied geïntroduceerd en wordt bepaald dat er voor het gebied een instandhoudingsdoelstelling verwezenlijkt dient te worden. Deze doelstelling heeft betrekking op de in artikel 1 opgesomde habitattypen en habitatsoorten. In dit deel van het besluit is het Natura 2000-gebied Wooldse Veen gevormd uit het Habitatrichtlijngebied, waarbij instandhoudingsdoelstellingen zijn toegevoegd. De instandhoudingsdoelstellingen staan in de Nota van toelichting.

Artikel 3 regelt de bekendmaking en de inwerkingtreding van dit besluit.

In hoofdstuk 2 van deze Nota van toelichting wordt de aanwijzing op grond van de Habitatrichtlijn kort toegelicht. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 een gebiedsbeschrijving gegeven en wordt ingegaan op eventuele grenswijzigingen die zijn doorgevoerd nadat het gebied bij de Europese Commissie is aangemeld. Tevens wordt in hoofdstuk 3 de bij dit besluit behorende kaart toegelicht.

In hoofdstuk 4 wordt een opsomming gegeven van habitattypen waaraan het gebied zijn betekenis ontleent. Eventueel doorgevoerde wijzigingen worden in bijlage B van een toelichting voorzien.

Een belangrijk onderdeel van de Nota van toelichting is de opsomming van de instandhoudingsdoelstellingen in hoofdstuk 5. Allereerst worden de algemene doelstellingen geformuleerd en vervolgens staan de instandhoudingsdoelstellingen van de in het gebied aanwezige habitattypen vermeld. Er wordt aangegeven in welke richting de instandhoudingsdoelstelling zich zal moeten ontwikkelen. Daarvoor worden de termen "behoud", "uitbreiding" en "verbetering" gebruikt. Voor een habitatype wordt de verdeling gemaakt in oppervlakte en kwaliteit, zodat de aanduiding van de instandhoudingsdoelstelling van een habitatype altijd

in de vorm van “behoud” of “uitbreiding” van de oppervlakte en van “behoud” of “verbetering” van de kwaliteit wordt gegeven.

Daarnaast zijn aan de Nota van toelichting drie bijlagen toegevoegd. Ook de bijlagen maken integraal onderdeel uit van het besluit. Bijlage A (voor zover van toepassing) laat zien welke terreindelen zijn vervallen of zijn toegevoegd als onderdeel van de speciale beschermingszone in de zin van de Vogelrichtlijn. Bijlage B is toegevoegd naar aanleiding van zienswijzen en omvat een nadere onderbouwing van de wijzigingen in Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen, van de selectie als Habitatrichtlijngebied en toewijzing van en wijzigingen in instandhoudingsdoelstellingen. In bijlage C wordt naar aanleiding van de ontvangen zienswijzen een nadere onderbouwing van het besluit gegeven. De gebiedsspecifieke behandeling van zienswijzen in deze bijlage beperkt zich tot de punten die direct van invloed zijn op dit aanwijzingsbesluit.

2 AANWIJZING HABITATRICHTLIJN

Zoals vermeld in hoofdstuk 1 wordt het gebied Wooldse Veen met dit besluit opnieuw aangewezen als speciale beschermingszone onder de Habitatrichtlijn. Het gebied is in mei 2003 aangemeld volgens de procedure zoals opgenomen in artikel 4 van deze Richtlijn, waarna het gebied in december 2004 door de Europese Commissie onder de naam "Wooldse Veen" en onder nummer NL2003053 is geplaatst op de lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio¹. Het gebied is onder meer aangewezen voor enkele prioritaire habitattypen in de zin van artikel 1 van de Habitatrichtlijn. Dit Habitatrichtlijngebied wordt voortaan aangeduid als Natura 2000-gebied Wooldse Veen (landelijk gebiedsnummer 64).

Aan dit nieuwe besluit is het habitatype actief hoogveen als waarde toegevoegd, en is daarvoor een instandhoudingsdoelstelling opgenomen. Deze wijziging is op de volgende wijze in de Nota van toelichting van dit nieuwe besluit verwerkt:

- In paragraaf 4.2.1 is het habitatype *actief hoogveen, *hoogveenlandschappen* (H7110A) toegevoegd;
- Dit habitatype is ook toegevoegd aan paragraaf 4.4;
- In paragraaf 5.3 is een instandhoudingsdoelstelling voor dit habitatype opgenomen;
- In bijlage B.1 is de toevoeging van habitatype *actief hoogveen (H7110A) toegelicht;
- Aan bijlage B.3.1 is het habitatype *actief hoogveen (H7110A) toegevoegd en zijn de tabellen met de instandhoudingsdoelstellingen van beide andere habitattypen geactualiseerd;
- In paragraaf 4.2 van bijlage C is de beantwoording van de eerstgenoemde zienswijzen (pagina 36) aangepast.

Natura 2000 is het samenhangende Europees ecologisch netwerk bestaande uit de gebieden aangewezen onder de Habitatrichtlijn en onder de Vogelrichtlijn. Dit netwerk moet de betrokken natuurlijke habitattypen, habitats van soorten en de leefgebieden van vogels in een gunstige staat van instandhouding behouden of, in voorkomend geval, herstellen. De instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5) en eventuele wijziging van de begrenzing zijn in algemene zin nader toegelicht in het Natura 2000 doelendocument (2006)². Dit document geeft het beleidskader van de geformuleerde instandhoudingsdoelstellingen weer en van de daarbij gehanteerde systematiek. Beschrijvingen van habitattypen en (vogel)soorten waarvoor doelen zijn vastgesteld, zijn opgenomen in het Natura 2000 profielendocument (2008)³.

Het Natura 2000-gebied Wooldse Veen ligt in de provincie Gelderland en behoort tot het grondgebied van de gemeente Winterswijk.

¹ Beschikking van de Commissie van de Europese Gemeenschappen van 7 december 2004 tot vaststelling, op grond van Richtlijn 92/43/EEG van de Raad, van de lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (2004/813/EG). PB EU 2004, L 387/1. Laatstelijk vervangen door Uitvoeringsbesluit van de Commissie 2013/740/EU van 7 november 2013 tot vaststelling van een zevende bijgewerkte lijst van gebieden van communautair belang voor de Atlantische biogeografische regio (PbEU 2013, L 350/ 201).

² Ministerie van LNV (2006): Natura 2000 doelendocument. Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

³ Ministerie van LNV (2008): Natura 2000 profielendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

3 GEBIEDSBESCHRIJVING EN BEGRENZING

3.1 Gebiedsbeschrijving

Het Wooldse Veen en het aansluitende gebied in Duitsland zijn samen één van de veencomplexen op de Nederlands-Duitse grens. Het gebied ligt aan de rand van een relatief hoog gelegen plateau dat ter plaatse afhelt in oostelijke richting. Het gaat om een relatief ondiep, grotendeels uitgeveend veencomplex boven weinig doorlatende keileem.

In de veengaten zijn vroege stadia van hoogveenregeneratie talrijk en goed ontwikkeld. Daar omheen liggen vegetaties van natte heiden op het veen. In het randgebied en op oudere veenresten is berken(broek)bos aanwezig. Op de hoger gelegen randen groeit eiken-berkenbos. De overgang naar de minerale gronden in de omgeving was van oorsprong bijzonder rijk ontwikkeld, met vegetaties en soorten van kalkrijke omgeving. Hiervan zijn nog verarmde resten over.

3.2 Landschappelijke context en kenmerken begrenzing

Wooldse Veen behoort tot het Natura 2000-landschap "Hoogvenen".

De ligging van de habitattypen en van de leefgebieden van de soorten (paragraaf 4.4) waarvoor het gebied is aangewezen, vormt het uitgangspunt voor de begrenzing van de Habitatrictlijngebieden. Dit is inclusief terreindelen die van mindere kwaliteit zijn. Daarnaast omvat het begrensde gebied ook natuurwaarden die integraal onderdeel uitmaken van de ecosystemen waartoe de betreffende habitattypen en leefgebieden van soorten behoren, alsmede terreindelen die noodzakelijk worden geacht om de betreffende habitattypen en leefgebieden van soorten in stand te houden en te herstellen⁴.

Bij de keuze en de afbakening van de gebieden is geen rekening gehouden met andere vereisten dan die verband houden met de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna⁵.

3.3 Begrenzing en oppervlakte

De begrenzing van het Natura 2000-gebied Wooldse Veen is op de bijbehorende kaart aangegeven (datum kaartproductie: 2-4-2013). Het gebied omvat het gelijknamig natuurgebied ten zuidoosten van Winterswijk dat ligt tussen de Kuipersweg en de grens met Duitsland.

Het Natura 2000-gebied beslaat een oppervlakte van ongeveer 60 ha. Voor de exacte oppervlakte wordt verwezen naar de legenda van de bij dit besluit behorende kaart. Dit cijfer betreft de bruto-oppervlakte omdat bij de berekening geen rekening is gehouden met niet op de kaart, tekstueel uitgesloten delen (zie paragraaf 3.4).

Op de kaart is ter informatie ook de globale begrenzing van (aangrenzende delen van) het Duitse Habitatrictlijngebied "Burlo-Vardingholter Venn und Entenschlatt" (EU-gebiedscode DE4006301) weergegeven. Dit betreft de globale begrenzing van het door de Bondsrepubliek Duitsland aangemelde Habitatrictlijngebied (zie ook paragraaf 3.4).

De begrenzing van het Habitatrictlijngebied (zoals aangemeld) is op de kaart op enkele technische punten aangepast⁶:

- Overlap van 5 meter of minder met kadastrale percelen die grotendeels buiten het gebied zijn gelegen, is gelet op de kadastrale inschrijving⁷, waar mogelijk beperkt. Dit betekent dat aldaar de kadastrale lijn is aangehouden. Deze werkwijze is alleen gevolgd op plekken waar geen Natura 2000-waarden aanwezig zijn. (°)
- Verharde wegen, die ook reeds tekstueel zijn geëxclaveerd, zijn aan de rand van het gebied zoveel mogelijk ook op de kaart buiten de begrenzing gebracht. (°)

⁴ De begrenzingsmethodiek is verder uitgewerkt in het Gebiedendocument (2004).

⁵ Hof van Justitie EG, 7 november 2000, First Corporate Shipping, zaak C-371/98, punten 16 en 25.

⁶ Wijzigingen aangeduid met (°) betreffen aanpassingen ten opzichte van het ontwerpbesluit.

⁷ Conform artikel 15 van de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (Stb. 2004, 31) is dit besluit, wat betreft de kadastrale percelen die geheel of gedeeltelijk binnen het aangewezen gebied zijn gelegen, in de kadastrale registratie als beperking ingeschreven.

- De begrenzing is waar mogelijk gelegd langs topografisch herkenbare lijnen, zoals wegen, wateren, perceelscheidingen en bosranden.

Verschillen van 1 ha of meer worden in de volgende alinea toegelicht.

De begrenzing van het Habitatrictlijngebied (zoals aangemeld) is aangepast:

- Een perceel nieuwe natuur langs de Kuipersweg is toegevoegd (3,8 ha). Deze ligt aan de oostzijde van de grondwaterscheiding en heeft direct invloed op de waterhuishouding. Het water dat binnen de grondwaterscheiding naar het veen stroomt dient zoveel mogelijk ten goede te komen aan het veen en niet door landbouwafwatering te worden afgevoerd. Het betreffende perceel is daarom essentieel voor de instandhouding (en kwaliteitsverbetering) van de habitattypen herstellende hoogvenen (H7120) en hoogveenbossen (H91D0).
- Een perceel aan de westzijde (1,9 ha) is toegevoegd om de samenhang met het aangrenzende Duitse Habitatrictlijngebied te verbeteren.
- Een in het ontwerpbesluit toegevoegd perceel nieuwe natuur (3,8 ha) aan de noordwestzijde van het gebied (bij de kruising Grensweg/Kuipersweg) is weer verwijderd, omdat dit niet van direct belang is voor de instandhouding van het gebied. Het ligt aan de andere zijde van de grondwaterscheiding. (°)

3.4 Toelichting bij de kaart en uitgesloten delen

De begrenzing van het Natura 2000-gebied is aangegeven op de bij de aanwijzing behorende kaart. Voor zover van toepassing is daarbij onderscheid gemaakt tussen de begrenzingen van Habitatrictlijngebied, Vogelrichtlijngebied en (voormalige) natuurmonumenten. Daar waar de kaart en de Nota van toelichting, bijvoorbeeld om kaarttechnische redenen, niet overeenstemmen, is de tekst in deze paragraaf doorslaggevend. In voorkomende gevallen zijn op de kaart ook aangrenzende Natura 2000-gebieden aangegeven. Dit geldt ook voor grensoverschrijdende gebieden in Duitsland en België. Aan de indicatief aangeduide begrenzing van deze gebieden kunnen geen rechten worden ontleend (voor de begrenzing van deze gebieden wordt verwezen naar de kaarten van de betreffende aangewezen of aangemelde gebieden). In geval van buitenlandse gebieden betreft dit documentatie die door de betreffende deelstaten van Duitsland (Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen) en gewesten van België (Vlaanderen en Wallonië) zijn gepubliceerd.

Voor de begrenzing van Natura 2000-gebieden geldt de volgende algemene exclaveringsformule: Bestaande bebouwing, erven, tuinen, verhardingen en hoofdspoorwegen maken geen deel uit van het aangewezen gebied, tenzij daarvan in paragraaf 3.3 wordt afgeweken. Voor de gebruikte begrippen gelden de volgende definities (voor zover van toepassing in het onderhavige gebied):

- Bebouwing betreft één of meer gebouwen of bouwwerken geen gebouwen zijnde. Gebouw: elk bouwwerk, dat een voor mensen toegankelijke, overdekte, geheel of gedeeltelijk met wanden omsloten ruimte vormt. Bouwwerk: elke constructie van enige omvang van hout, steen, metaal of ander materiaal, welke hetzij direct of indirect met de grond verbonden is, of hetzij direct of indirect steun vindt in of op de grond.
- Erven zijn de onmiddellijk aan een woning of ander gebouw gelegen, daarbij behorende en daarmee in gebruik zijnde terreinen.
- Tuinen zijn in de onmiddellijke nabijheid van een woning of ander gebouw gelegen intensief onderhouden terreinen, beplant met siergewassen en gazons of in gebruik als moestuin, die zich duidelijk onderscheiden van de omgeving. Tuinen zijn meestal besloten en omheind middels een afrastering, schutting, muur of haag, of (deels) omgeven door een sloot.
- Verhardingen kunnen bijvoorbeeld zijn: wegen, pleinen, parkeervoorzieningen, erfverhardingen en steenglooiingen. Wegen betreffen alle voor het gemotoriseerd verkeer in gebruik zijnde kunstmatig verharde wegen met inbegrip van de daarin liggende bruggen en duikers en de tot die wegen behorende paden en bermen of zijkanten.
- Hoofdspoorwegen betreffen spoorlijnen die zijn opgenomen in het Besluit aanwijzing hoofdspoorwegen (Stb. 2004, nr. 722). Langs hoofdspoorwegen geldt artikel 20 van de Spoorwegwet.

4 NATURA 2000-WAARDEN

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt allereerst een opsomming gegeven van de waarden waaraan het gebied zijn betekenis ontleent als Habitatrichtlijngebied. Wat betreft de aanwijzing als Habitatrichtlijngebied wordt in paragraaf 4.2.1 een lijst gegeven van de habitattypen (met vermelding van de aanwezige subtypen) waarvoor het gebied is aangewezen⁸. Op alle vermelde Natura 2000-waarden is een instandhoudingsdoelstelling van toepassing (zie hoofdstuk 5).

Vervolgens wordt in paragraaf 4.3 vermeld welke selectiecriteria op het Habitatrichtlijngebied van toepassing zijn en wordt onderbouwd waarom het gebied als Habitatrichtlijngebied is geselecteerd. Van elke Natura 2000-waarde waarvoor het gebied aan de selectiecriteria voldoet, wordt in bijlage B.2 in tekst en/of tabelvorm de betekenis (relatieve bijdrage) van het gebied afgezet tegen de betekenis van de andere Habitatrichtlijngebieden die aan de selectiecriteria voldoen. Ten slotte beschrijft paragraaf 4.4 de verspreiding van habitattypen binnen het gebied, ter onderbouwing van de gevolgde gebiedsbegrenzing van het Habitatrichtlijngebied.

4.2 Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen

4.2.1 Habitatrichtlijn: habitattypen (bijlage I⁹)

Het gebied is aangewezen voor de volgende natuurlijke habitats opgenomen in bijlage I van de Habitatrichtlijn, waarvoor het gebied een bijdrage levert aan de instandhouding op landelijk niveau. Ten behoeve van de nationale uitwerking van de Habitatrichtlijn is een deel van de habitattypen verdeeld in subtypen, vanwege de zeer ruime variatie in fysieke omstandigheden en soortensamenstelling. De namen van de habitattypen en daarvan afgeleide subtypen zullen verder met hun verkorte namen worden aangeduid. Wijzigingen ten opzichte van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en/of het ontwerpbesluit (2007) zijn verklaard in bijlage B.1 van deze Nota van toelichting⁶.

H7110 *Actief hoogveen
Verkorte naam Actieve hoogvenen

betreft het subtype:

H7110A *Actieve hoogvenen (*hoogveenlandschap*)

H7120 Aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is
Verkorte naam Herstellende hoogvenen

H91D0 *Veenbossen
Verkorte naam Hoogveenbossen

4.3 Habitatrichtlijn: waarden waarvoor het gebied aan de selectiecriteria voldoet

4.3.1 Habitattypen (bijlage I)

Voor niet-prioritaire habitattypen opgenomen in bijlage I van de Habitatrichtlijn zijn in de eerste stap van het selectieproces in beginsel de "vijf belangrijkste gebieden" geselecteerd. Voor habitattypen welke verdeeld zijn in subtypen, geldt een aantal van "drie belangrijkste gebieden" per subtype. Voor prioritaire habitattypen⁸ geldt een aantal van "tien belangrijkste gebieden" en voor subtypen van prioritaire habitattypen een aantal van "vijf belangrijkste gebieden" per subtype. Verdeling in subtypen ten behoeve van de selectie is alleen toegepast indien de subtypen een verschillende verspreiding hebben en de beschikbare gegevens verdeling in subtypen toelaten. Voor één habitatype, dat in voldoende mate in gebieden is vertegenwoordigd die voor andere waarden zijn opgenomen, zijn geen gebieden geselecteerd (slijkgrasvelden (H1320)). De betekenis van het gebied is afgemeten aan de aanwezige oppervlakte en zo nodig ook de representativiteit van het

⁸ Prioritaire habitattypen zijn in bijlage I van de Habitatrichtlijn en in dit besluit aangeduid met een sterretje *.

⁹ Bijlagen I en II laatstelijk aangepast op 20 november 2006, Richtlijn 2006/105/EG, PbEG L 363, 20.12.2006, p. 368-405 (zie ook rectificatie PbEG L 80, 21.3.2007, p. 15).

habitattype. In een tweede stap zijn eventueel nog extra gebieden toegevoegd met het oog op landelijke dekking, geografische spreiding en grensoverschrijding¹⁰. In de onderstaande tabel zijn de habitattypen vermeld die bij de aanmelding hebben geleid tot selectie van het gebied en/of de habitattypen waarvoor het gebied op grond van de huidige gegevens en omstandigheden aan de selectiecriteria zou voldoen (zie ook bijlage B.2).

Habitatype	X ^a	Y ^b	Landelijke oppervlakte ^c	Oppervlakte in Wooldse Veen ^d	Oppervlakte in Yde gebied ^e	Selectie bij aanmelding
H7120	5	5	ca. 8.000	-	B1 (2-6%)	nee
*H91D0	10	10	ca. 1.000	-	B1 (2-6%)	ja

- (a) Aantal gebieden dat maximaal voor dit habitattype kan worden geselecteerd volgens het criterium: "behorend tot de X belangrijkste gebieden" voor het betreffende habitattype.
- (b) Aantal gebieden dat op grond van de huidige gegevens en omstandigheden zou voldoen aan het onder (a) genoemde selectiecriteria (Y < X indien er minder dan X gebieden zijn waarin het habitattype is vastgesteld of voorkomt in differentiërende omvang).
- (c) Geschatte landelijke oppervlakte van het (subtype van het) habitattype in hectaren.
- (d) Oppervlakte in het onderhavige gebied, uitgedrukt als percentage van de landelijke oppervlakte. (Niet ingevuld indien gebied niet één van de X belangrijkste gebieden is.)
- (e) Oppervlakte van het habitattype in het, in rangorde van aflopende betekenis, Yde belangrijkste gebied. (Niet ingevuld indien niet van belang voor de bepaling van de relatieve betekenis van het gebied, wanneer representativiteit in plaats van oppervlakte doorslaggevend was).

4.4 Verspreiding habitattypen in het Habitatrictlijngebied

De begrenzing van het Habitatrictlijngebied Wooldse Veen is in het bijzonder bepaald aan de hand van de ligging van habitattypen waarvoor het gebied is aangewezen (zie verder paragraaf 3.2). De verspreiding van de betreffende habitattypen binnen het gebied wordt in deze paragraaf globaal beschreven ter onderbouwing van de gevolgde begrenzing. Het is niet bedoeld als een uitputtende beschrijving.

Het habitattype herstellende hoogvenen (H7120) komt in een min of meer aaneengesloten oppervlakte voor in het oostelijke en centrale deel van het gebied, grenzend aan het Duitse deel van het hoogveengebied. In vernatte veenputten komen veenmosrijke verlandingsvegetaties voor die tot de goed ontwikkelde vormen van dit habitattype behoren. Op enkele plekken in het zuidwesten van het gebied is in het herstellend hoogveen ook het habitattype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A) aanwezig. Het habitattype hoogveenbossen (H91D0) komt voor in de oostelijke helft van het gebied, op de overgangen van het veen naar de zandgronden van het beekdal.

¹⁰ De selectiecriteria zijn verder uitgewerkt in het Verantwoordingsdocument (2003).

5 INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

5.1 Inleiding

Het ecologisch netwerk Natura 2000 moet de betrokken natuurlijke habitats en leefgebieden van soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding behouden of in voorkomend geval herstellen. Onder het begrip "instandhouding" wordt een geheel aan maatregelen verstaan die nodig zijn voor het behoud of herstel van natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten in een gunstige staat van instandhouding. Ingevolge artikel 4, vierde lid, Habitatrichtlijn worden bij aanwijzing als Habitatrichtlijngebied "tevens de prioriteiten vast[gesteld] gelet op het belang van de gebieden voor het in een gunstige staat van instandhouding behouden of herstellen van een type natuurlijke habitat [...] of van een soort [...] alsmede voor de coherentie van Natura 2000 en gelet op de voor dat gebied bestaande dreiging van achteruitgang en vernietiging".

Deze bepaling is in artikel 10a, tweede lid, van de Natuurbeschermingswet 1998 nader uitgewerkt. Op grond van dit artikel bestaat de verplichting om in een aanwijzing doelstellingen ten aanzien van de instandhouding van leefgebieden van vogelsoorten dan wel doelstellingen ten aanzien van de instandhouding van natuurlijke habitats of populaties van de in het wild levende dier- en plantensoorten op te nemen. Om die reden zijn voor elk Natura 2000-gebied instandhoudingsdoelstellingen ontwikkeld, waarbij per habitatype en per (vogel)soort is uitgegaan van landelijke doelen en de bijdrage die een gebied redelijkerwijs kan leveren voor het bereiken van een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau. Voor zover van toepassing is daarbij aangegeven welke habitattypen en/of (vogel)soorten ten koste mogen gaan van andere habitattypen en (vogel)soorten. Bij broedvogelsoorten met een regionale doelstelling is in de toelichting aangegeven wat in een bepaalde periode de minimale en maximale bijdrage van het betreffende gebied aan het regionale doelniveau is geweest.

In bijlage B van deze Nota van toelichting is een overzicht opgenomen van alle gebiedsdoelstellingen per Natura 2000-waarde.

Voor de Natura 2000-gebieden zullen in beheerplannen instandhoudingsmaatregelen worden uitgewerkt die beantwoorden aan de gebiedsspecifieke ecologische vereisten van de betrokken natuurlijke habitats en (vogel)soorten.

Als verdere invulling van het stellen van prioriteiten zijn voor de acht onderscheiden Natura 2000-landschappen kernopgaven geformuleerd op grond van de daar voorkomende habitattypen en soorten, de landelijke betekenis van deze waarden binnen het betreffende landschap, de belangrijkste verbeteropgaven en de beïnvloedingsmogelijkheden. Per landschap omvatten ze de belangrijkste behoud- en herstelopgaven. De kernopgaven stellen prioriteiten ("richting geven") en geven overeenkomsten en verschillen tussen en binnen de gebieden aan. Zij hebben in het bijzonder betrekking op habitattypen en (vogel)soorten die sterk onder druk staan en/of waarvoor Nederland van groot of zeer groot belang is. De kernopgaven worden per Natura 2000-landschap behandeld en opgesomd in hoofdstuk 5 van het Natura 2000 doelendocument (2006).

5.2 Algemene doelen

Behoud en indien van toepassing herstel van:

1. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de ecologische samenhang van Natura 2000 zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie;
2. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie, die zijn opgenomen in bijlage I of bijlage II van de Habitatrichtlijn. Dit behelst de benodigde bijdrage van het gebied aan het streven naar een op landelijk niveau gunstige staat van instandhouding voor de habitattypen en de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
3. de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied, inclusief de samenhang van de structuur en functies van de habitattypen en van de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
4. de op het gebied van toepassing zijnde ecologische vereisten van de habitattypen en soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

5.3 Habitatrichtlijn: habitattypen (bijlage I)

H7110 *Actieve hoogvenen

Doel Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A).

Toelichting In het gebied is het herstel **van het habitatype begonnen onder invloed van toestromend zwak gebufferd grondwater. De vlakken met het habitatype zijn ontstaan uit complexen van veenputten die op meerdere plaatsen niet langer herkenbaar zijn: de bultvormers zijn uit de putten gegroeid en over de voormalige walletjes van de putten heen. Er zijn vervolgens drijvende en zeer bewegelijke matten van bultvormers ontstaan. De verwachting is dat de bultvormende begroeiingen zich nog verder zullen uitbreiden, mede gelet op de recent genomen hydrologische herstelmaatregelen. Deze uitbreiding zal plaatsvinden vanuit de nu bestaande kernen, maar kan ook elders gaan optreden.**

H7120 Herstellende hoogvenen

Doel Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit. Achteruitgang in oppervlakte ten gunste van de regeneratie van het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A) is toegestaan.

Toelichting Het habitatype herstellende hoogvenen bevindt zich zowel aan Nederlandse als aan Duitse zijde. De heidevegetaties en bossen op het verdroogde hoogveen worden niet tot de habitattypen vochtige heiden, *hogere zandgronden* (H4010A), droge heiden (H4030) en hoogveenbossen (H91D0) gerekend, maar maken onderdeel uit van het habitatype herstellende hoogvenen. Hoogveenherstel vindt reeds plaats in de kern van het gebied. Herstel van de hydrologie aan Duitse zijde is waarschijnlijk een belangrijke voorwaarde voor succes. Het habitatype herstellende hoogvenen kan zich op termijn (ten dele) ontwikkelen naar habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A).

H91D0 *Hoogveenbossen

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het habitatype hoogveenbossen komt voor op de overgangen van het veen naar de zandgronden van het beekdal. De bossen op het verdroogde hoogveen worden niet tot habitatype hoogveenbossen gerekend, maar maken onderdeel uit van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120).

Bijlage A is niet van toepassing op dit besluit.

Nadere onderbouwing van wijzigingen in Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen, van de selectie als Habitatrichtlijngebied en toewijzing van en wijzigingen in instandhoudingsdoelstellingen

- B.1 Wijzigingen in habitattypen en soorten ten opzichte van aanmelding als Habitatrichtlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.1)
- B.2 Toepassing selectiecriteria Habitatrichtlijngebieden (paragraaf 4.3)
- B.3 Toewijzing instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5)

B.1 Wijzigingen in habitattypen en soorten ten opzichte van aanmelding als Habitatrichtlijngebied en/of het ontwerpbesluit (paragraaf 4.2.1)

- In afwijking van de aanmelding (2003) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A). In het ontwerpbesluit (2007) was voor dit habitatype wel een zg. complementair (ontwikkel)doel opgenomen¹¹. In het besluit tot aanwijzing van dit gebied genomen in april 2013, was dit habitatype niet opgenomen. Uit een in maart 2013 uitgevoerde veldinventarisatie¹² is gebleken dat dit habitatype op enkele plekken in het gebied aanwezig is. Uit de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State waarnaar in hoofdstuk 2 van deze Nota van toelichting is verwezen, blijkt dat de Afdeling van oordeel is dat niet deugdelijk is onderbouwd waarom de staatssecretaris onder de gegeven omstandigheden niet is gehouden om dit habitatype in het bestreden besluit te betrekken. Bovendien heeft de Afdeling in een voorlopige voorziening bepaald dat "dit gebied mede geldt als aangewezen" voor dit habitatype. Hieruit is de conclusie getrokken dat dit gebied tevens voor dit habitatype aangewezen dient te worden.
- In afwijking van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en het ontwerpbesluit (2007) is het gebied niet aangewezen voor de kamsalamander (H1166). De soort blijkt sinds 1991 niet meer in het Natura 2000-gebied aangetroffen te zijn.

B.2 Toepassing selectiecriteria Habitatrichtlijngebieden (paragraaf 4.3)

In dit onderdeel wordt voor elke Natura 2000-waarde waarvoor het onderhavige gebied aan de selectiecriteria voldoet (zie paragraaf 4.3), een overzicht gegeven van alle daarvoor kwalificerende gebieden. Dit gebeurt zoveel mogelijk in de vorm van een tabel met de gebieden die aan de selectiecriteria voldoen, onder vermelding van de relatieve bijdrage. In het geval van habitattypen betreft dit het actuele aandeel van de landelijke oppervlakte dat in het gebied aanwezig is. Indien kwaliteit een rol heeft gespeeld in de bepaling van de gebiedenselectie voor habitattypen is dit tekstueel toegelicht.

Er is gebruik gemaakt van de volgende klasse-indeling:

A1 = 15-30%, A2 = 30-50%, A3 = 50-75% en A4 = >75%

B1 = 2-6% en B2 = 6-15%

C = <2%

In de kolom "Bronvermelding" zijn de terreinbeherende organisaties en andere instanties en bronnen vermeld, waaraan de oppervlaktecijfers en aantallen zijn ontleend, met vermelding van de jaren waarin deze zijn verzameld of gepubliceerd.

¹¹ De analyse van de implementatie van Natura 2000 in Nederland (Kamerstuk 32670 nr. 24) laat zien dat de bescherming van complementaire doelen onder het Natura 2000-regime niet expliciet door de Vogel- en Habitatrichtlijn wordt voorgeschreven. Daarom was dit doel niet opgenomen in het oorspronkelijke aanwijzingsbesluit.

¹² Jansen, A.J.M., Ketelaar, R., Limpens, J., Schouten, M.G. & Tweel-Groot, 2013. Kartering van de habitattypen Actieve en Herstellende hoogvenen in Nederland. Bosschap, Driebergen.

- Het gebied is één van de belangrijkste gebieden voor de volgende habitattypen:

H7120 – Herstellende hoogvenen			
Landelijke oppervlakte ca. 8.000 ha			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
033	Bargerveen	A1 (15-30%)	Staatsbosbeheer 2007
023	Fochteloërveen	A1 (15-30%)	Natuurmonumenten 2002
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	B2 (6-15%)	Aanwijzingsbesluit 2009
040	Engbertsdijkerven	B2 (6-15%)	Aanwijzingsbesluit 2009
043	Wierdense Veld	B1 (2-6%)	Landschap Overijssel 2003
055	Aamsveen	C (G, <2%) ^a	Landschap Overijssel 1998
064	Wooldse Veen	C (G, <2%) ^a	Provincie Gelderland 2007

- (a) De letter "G" in deze kolom geeft aan dat het gebied is geselecteerd op grond van grensoverschrijding: het gebied vormt één geheel met een gebied aan de andere zijde van de rijksgrens dat door Duitsland ook voor dit habitatype is aangemeld.

Voor de aanmelding van de Habitatrichtlijngebieden (2003) zijn voor het habitatype herstellende hoogvenen (H7120) de volgende vijf gebieden als belangrijkste geselecteerd: Fochteloërveen¹³ (023), Engbertsdijkerven (040), Deurnsche Peel & Mariapeel¹⁴ (139), Buurserzand & Haaksbergerveen (053) en Korenburgerveen (061). Toen niet behorend tot de vijf belangrijkste gebieden, maar reeds eerder (1996) aangemeld voor dit habitatype: Groote Peel (140) (Lijstdocument 2004).

De grootste relatieve bijdrage aan de landelijke doelstelling wordt thans geleverd door Bargerveen (033) en Fochteloërveen, met beide meer dan 15% van de landelijke oppervlakte. Tot de vijf belangrijkste gebieden behoren verder Deurnsche Peel & Mariapeel, Engbertsdijkerven en Wierdense Veld (043). De betekenis van het Wierdense Veld is eerder onderschat omdat een belangrijk deel van de herstellende hoogvenen toen werd gerekend tot het habitatype vochtige heiden (H4010). Aamsveen (055) en Wooldse Veen (064) kunnen worden toegevoegd als grensoverschrijdende gebieden. Groote Peel herbergt ook een aanzienlijke oppervlakte (6 tot 15% van de landelijke oppervlakte) maar in tegenstelling tot de andere grote hoogveengebieden is de kwaliteit momenteel slechts voor een klein deel goed en zijn de ontwikkelingskansen voor actieve hoogvenen gering¹⁵. Er zijn hier wel mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120).

H91D0 – *Hoogveenbossen			
Landelijke oppervlakte ca. 1.000 ha			
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Relatieve bijdrage	Bronvermelding
094	Naardermeer	A1 (15-30%)	KIWA & EEG 2007
034	Weerribben	B2 (6-15%)	Staatsbosbeheer 1997
035	De Wieden	B2 (6-15%)	Provincie Overijssel 2009
013	Alde Feanen	B1 (2-6%)	It Fryske Gea 1998
043	Wierdense Veld	B1 (2-6%)	Landschap Overijssel 2003
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	B1 (2-6%)	Staatsbosbeheer 2005
061	Korenburgerveen	B1 (2-6%)	Provincie Gelderland 2008
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	B1 (2-6%)	Provincie Zuid-Holland 2011
138	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	B1 (2-6%)	Limburgs Landschap 2005

¹³ Destijds bekend als Fochteloërveen en Esmeer.

¹⁴ Destijds bekend als Mariapeel en Deurnesepeel.

¹⁵ In de Groote Peel is, in tegenstelling tot de andere hoogveengebieden, herstel tot actief hoogveen slechts in zeer beperkte mate mogelijk door het optreden van sterke wegzijging van het grondwater doordat het veen op veel plekken tot het zand is afgegraven. Tengevolge van de geologische opbouw van de ondergrond (aanwezigheid van een dik, goed doorlatend watervoerend pakket, hydrologische basis op ruim 300 m –mv) is herstel van het natuurlijk watersysteem beperkt mogelijk.

145	Maasduinen	B1 (2-6%)	Limburgs Landschap 2007
055	Aamsveen	G (C, <2%) ^a	Landschap Overijssel 1998
064	Wooldse Veen	G (C, <2%) ^a	Provincie Gelderland 2007

- (a) De letter "G" in deze kolom geeft aan dat het gebied is geselecteerd op grond van grensoverschrijding: het gebied vormt een geheel met een gebied aan de andere zijde van de rijksgrens dat door Duitsland ook voor dit habitattype is aangemeld.

Voor het prioritaire habitattype hoogveenbossen zijn voor de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden (2003) de volgende tien gebieden als belangrijkste gebieden geselecteerd: Alde Feanen (013), Witterveld (024), Weerribben (034), Buurserzand & Haaksbergerveen (053), Aamsveen (055), Korenburgerveen (061), Naardermeer (094), Oostelijke Vechtplassen (095), Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux (136)¹⁶ en Maasduinen (145). Verder is toen als grensoverschrijdend gebied Wooldse Veen (064) toegevoegd.

Op basis van nieuwe informatie blijkt Naardermeer verreweg het belangrijkste gebied te zijn vanwege de grootste oppervlakte van goede kwaliteit met bijzondere veenmossoorten. Andere gebieden met grote oppervlakten en goede kwaliteit zijn Weerribben, De Wieden (035) en Alde Feanen. Tot de tien belangrijkste gebieden voor dit habitattype behoren verder Nieuwkoopse Plassen & de Haack (103), Wierdense Veld (043), Buurserzand & Haaksbergerveen, Korenburgerveen, Weerter- en Budelerbergen & Ringselven (138) en Maasduinen. De gebieden Aamsveen en Wooldse Veen kunnen worden toegevoegd als grensoverschrijdende gebieden.

Witterveld kan nu niet meer tot de tien "belangrijkste" gebieden worden gerekend omdat het merendeel van het berkenbroek daar volgens de huidige opvattingen gerekend wordt tot de habitattypen actieve hoogvenen (H7110A) en herstellende hoogvenen (H7120).

B.3 Toewijzing instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 5)

Voor zover de hier vermelde gebiedsdoelen en relatieve bijdragen betrekking hebben op de Natura 2000-gebieden die buiten dit aanwijzingsbesluit vallen en waarvan de definitieve besluiten op het moment van vaststelling van het onderhavige besluit nog niet zijn vastgesteld, moeten deze worden beschouwd als "indicatieve" opgaven en kunnen ze nog aan verandering onderhevig zijn.

In dit onderdeel wordt voor iedere Natura 2000-waarde waarvoor het onderhavige gebied is aangewezen, inzichtelijk gemaakt hoe de landelijke doelstelling¹⁷ is uitgewerkt in de Natura 2000-gebieden. De landelijke doelstellingen vormen een kader voor de formulering van instandhoudingsdoelstellingen op gebiedsniveau. De gebiedsdoelen bij elkaar "opgeteld", eventueel tezamen met een opgave buiten het Natura 2000-netwerk, hebben als som het landelijke doel. Onder iedere tabel wordt de landelijke staat van instandhouding van de betreffende Natura 2000-waarde vermeld. Indien de landelijke doelstelling van de betreffende waarde afwijkt van wat kan worden verwacht uit de landelijke staat van instandhouding, is dit hier gemotiveerd.

Gebiedsdoelstellingen die afwijken van de landelijke doelstelling, worden ook zoveel mogelijk gemotiveerd. In gevallen waarin motivering ontbreekt, is aanpassing nog in overweging (met name naar aanleiding van zienswijzen) in het kader van het besluit voor het betreffende gebied. Doelstellingen die volgens de tabellen zijn aangepast ten opzichte van het ontwerpbesluit (zie kolom "Besluit") staan eveneens onder de betreffende tabellen gemotiveerd. De instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-waarden die zijn toegevoegd ten opzichte van het ontwerpbesluit, zijn in principe op behoud gesteld, omdat de landelijke doelstelling al haalbaar werd geacht zonder deze toevoegingen. De instandhoudingsdoelstellingen die om deze reden op behoud zijn gesteld en daarmee afwijken van de landelijke doelstelling voor de betreffende Natura 2000-waarde, zijn in de tabellen gemarkeerd met een x.

Regels in cursief betreffen complementaire doelen. Deze zijn in de tabellen opgenomen omdat ze nog in de vigerende besluiten staan vermeld. Deze doelen zullen niet langer in aanwijzingsbesluiten worden opgenomen (zie bijlage C, paragraaf 4.1). In een aparte kolom is van elk gebied de relatieve bijdrage

¹⁶ Destijds bekend als Groote Heide – De Plateaux.

¹⁷ De landelijke doelomschrijving in deze paragraaf beperkt zich in principe tot behoud/uitbreiding oppervlakte (of omvang leefgebied) en behoud/verbetering kwaliteit (leefgebied), in geval van soorten en vogels aangevuld met het doel voor behoud/uitbreiding populatie. Voor de volledige formulering van de landelijke doelen inclusief toelichting wordt verwezen naar het Natura 2000 doelendocument (2006).

vermeld. Voor een nadere toelichting en de klasse-indeling wordt verwezen naar de inleiding van onderdeel 2 van deze bijlage.

B.3.1 Habitatrictlijn: habitattypen

H7110A – *Actieve hoogvenen, hoogveenlandschap					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage*	Besluit
023	Fochteloërveen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
024	Witterveld	uitbreiding	verbetering	A2	aanwijzingsbesluit
033	Bargerveen	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
040	Engbertsdijkerven	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	uitbreiding	verbetering	A2	aanwijzingsbesluit
064	Wooldse Veen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit

(*) relatieve bijdragen aangepast aan landelijke veldinventarisatie van dit habitatype in alle in aanmerking komende Natura 2000-gebieden die is uitgevoerd in de winter 2012/2013

Voor het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A), geldt dat het grootste deel in Nederland is opgenomen binnen het landelijke Natura 2000-netwerk (>95% van de landelijke oppervlakte). De landelijke staat van instandhouding van dit subtype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit als "zeer ongunstig" beoordeeld. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Alle gebiedsdoelen sluiten aan op de landelijke doelstelling. Uit de Europese definitie van het habitatype herstellend hoogveen (H7120) blijkt dat met de verbetering van dit habitatype regeneratie van actief hoogveen (H7110) wordt beoogd. Verbetering van kwaliteit van de in de gebieden aanwezige herstellende hoogvenen zal uiteindelijk moeten leiden tot (verdere) ontwikkeling, uitbreiding en kwaliteitsverbetering van dit habitatype.

H7120 – Herstellende hoogvenen					
Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
023	Fochteloërveen	uitbreiding ^a	verbetering	A1	aanwijzingsbesluit
024	Witterveld	behoud ^a	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
030	Dwingelderveld	behoud ^a	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
033	Bargerveen	behoud ^a	verbetering	A1	aanwijzingsbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit*
040	Engbertsdijkerven	behoud ^a	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
043	Wierdense Veld	behoud ^a	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	behoud ^a	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	behoud ^a	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
061	Korenburgerveen	behoud ^a	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
064	Wooldse Veen	behoud ^a	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	behoud ^a	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
140	Groote Peel	behoud	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit

(a) Achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A), is toegestaan¹⁸.

¹⁸ Nadere toelichting op de "ten gunste formulering" wordt gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006), p. 35/37.

Het habitatype herstellende hoogvenen is voor ongeveer 90% binnen het Natura 2000-netwerk opgenomen. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk "gunstig" en "matig ongunstig"¹⁹. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Alle gebiedsdoelen sluiten aan op de landelijke doelstelling met uitzondering van Fochteloërveen. In dit gebied resulteert de beoogde verbetering van de kwaliteit van het habitatype tevens in uitbreiding van de oppervlakte aan de randen van de hoogveenkern. Het nastreven van kwaliteitsverbetering is ook gericht op herstel van het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A). Op termijn mag de oppervlakte herstellende hoogvenen dan ook afnemen ten gunste van actieve hoogvenen (H7110).

H91D0 – *Hoogveenbossen					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
013	Alde Feanen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
024	Witterveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
029	Holtingerveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	behoud	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	uitbreiding	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
054	Witte Veen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
061	Korenburgerveen	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
064	Wooldse Veen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
091	Polder Westzaan	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	uitbreiding	behoud	A1	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haack	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
138	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
145	Maasduinen	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
149	Meinweg	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
150	Roerdal	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
155	Brunssummerheide	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit

Ongeveer twee derde van de landelijke oppervlakte van het habitatype hoogveenbossen bevindt zich binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. In de gebieden met de grootste ecologische potentie voor herstel van het habitatype en/of waar de grootste bijdrage aan de landelijke doelstelling gerealiseerd kan worden, wordt uitbreiding van de oppervlakte en/of verbetering van de kwaliteit van het habitatype nagestreefd. In de overige gebieden wordt volstaan met behoud van het habitatype. Bijvoorbeeld in het gebied Maasduinen (145) is het areaal waar het habitatype hoogveenbossen voor kan komen al volledig benut, waardoor er geen mogelijkheden voor uitbreiding zijn. Ook in het gebied Rottige Meenthe & Brandemeer (018) wordt behoud van het habitatype beoogd. Hier is, gezien de hydrologie, geringe potentie voor het habitatype. In de laagveengebieden Ilperveld, Varkensland,

¹⁹ De beschreven staat van instandhouding wijkt af van de staat van instandhouding zoals gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006). Zie het Natura 2000 profielendocument (2008) voor een nadere uitleg.

Oostzanerveld & Twiske (092) en Oostelijke Vechtplassen (095) zijn kleine oppervlakten hoogveenbossen aanwezig, evenals in de Limburgse gebieden Meinweg (149) en Roerdal (150). Er is weinig potentie voor ontwikkeling van het habitatype in deze gebieden. In enkele van deze gebieden is echter wel potentie voor kwaliteitsverbetering. In de gebieden met hoogveenkernen komen hoogveenbossen voor rondom de hoogveenkern op de zandbodem (onder andere in de gebieden Witterveld (024), Witte Veen (054), Wooldse Veen (064)). Aangezien de prioriteit in deze gebieden bij de ontwikkeling van hoogveen ligt en de potenties ter verbetering van de kwaliteit en/of uitbreiding van de oppervlakte beperkt zijn, wordt hier slechts in beperkte mate gestreefd naar uitbreiding en/of kwaliteitsverbetering.

Motivering van het besluit op basis van de binnengekomen zienswijzen

1 INLEIDING

Op 27 november 2006 zijn 111 ontwerp-aanwijzingsbesluiten gepubliceerd voor de eerste tranche Natura 2000-gebieden.

Deze ontwerp-aanwijzingsbesluiten hebben in de periode van 9 januari 2007 tot en met 19 februari 2007 ter inzage gelegen. Dit heeft ertoe geleid dat er door bijna 7.800 personen of organisaties een zienswijze is ingediend over één of meer gebieden. Een belangrijk deel van de argumentatie in deze zienswijzen heeft betrekking op de gebruikte criteria, de voorgestelde begrenzing van de gebieden en de mogelijke gevolgen van Natura 2000 voor burgers en het bedrijfsleven. In veel zienswijzen werd dezelfde argumentatie gebruikt en werden gelijklopende zorgen geuit.

Er is destijds besloten om in één nota tot een algemene beantwoording van deze breed geuite kritiekpunten over te gaan. In deze Nota van Antwoord²⁰ is op hoofdlijnen het gevoerde beleid uiteengezet. De Nota van Antwoord is op 21 november 2007 aan de Tweede Kamer aangeboden en op 13 februari en 6 maart 2008 heeft de Tweede Kamer de nota besproken. Iedereen die een zienswijze heeft ingediend, heeft in een persoonlijke brief een antwoord ontvangen, waarin op de algemene opmerkingen uit de zienswijze is ingegaan.

Gelet op het grote aantal zienswijzen dat voor elk gebied is ingediend en het grote aantal onderwerpen dat daarbij aan de orde is gekomen, is besloten om bij elk besluit de individuele zienswijzen per thema te behandelen. Dit gebeurt in deze bijlage C. Verder wordt in deze bijlage C vermeld welke specifiek op het aanwijzingsbesluit van dit gebied betrekking hebbende inspraakreacties zijn binnengekomen en hoe hiermee is omgegaan bij het opstellen van het aanwijzingsbesluit.

Bij de beantwoording van de zienswijzen zijn ook de provinciale beschouwingen op de zienswijzen betrokken.

Voor het gebied Wooldse Veen zijn 31 zienswijzen ingediend. De reacties worden hieronder thematisch besproken.

²⁰ Ministerie van LNV (2007): Nota van Antwoord. Inspraakprocedure aanwijzing Natura 2000-gebieden. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

2 REACTIES OVER DE PROCEDURE

Een aantal insprekers vraagt zich af of de procedure wel zorgvuldig genoeg is doorlopen en men wijst in dit kader mede op de verschillen tussen de huidige besluiten en de eerdere concepten die eind 2005 zijn opgesteld. Zo wordt er gesteld dat de vertaling van de gegevens naar de doelstellingen disproportioneel is. Daarnaast zijn de doelstellingen volgens deze insprekers uitgebreider dan de Richtlijn voorschrijft. Door de doelstellingen in het ontwerp-aanwijzingsbesluit voor alle soorten op te nemen en dus ook voor die soorten die niet kwalificeren, wordt er naar de mening van een aantal insprekers ten onrechte de suggestie gewekt dat de maatregelen die hieruit voortvloeien het gevolg zijn van de verplichtingen van de Richtlijn. In een aantal zienswijzen wordt erop aangedrongen om in een gebied alleen de kwalificerende soorten te beschermen.

In een aantal zienswijzen zijn vragen gesteld en opmerkingen gemaakt over de gebruikte aanmeldingsgegevens en de onderbouwing van de vermelde gegevens in het standaardgegevensformulier, waaronder "beschermingsstatus". Verder wordt opgemerkt dat er voor de soorten en habitattypen met de kwalificatie "aanwezig maar verwaarloosbaar" geen instandhoudingsdoelstellingen in de besluiten hoeven te worden opgenomen. Daarnaast wordt opgemerkt dat op het standaardgegevensformulier de bedrijfsactiviteiten, die in en om het gebied plaatsvinden, niet zijn vermeld. Men vraagt zich af of de Europese Commissie bij de beoordeling van de selectie van de gebieden daarmee rekening heeft kunnen houden.

Men vraagt zich ook af of de aanmeldingsprocedure wel zorgvuldig genoeg is doorlopen en wijst in dit kader mede op de verschillen tussen de huidige besluiten en de eerdere concepten die eind 2005 zijn opgesteld. Zo wordt er gesteld dat de vertaling van de aanmeldingsgegevens naar de doelstellingen disproportioneel is. Daarnaast zijn de doelstellingen volgens deze insprekers uitgebreider dan de Richtlijn voorschrijft. Door doelstellingen op te nemen in het ontwerp-aanwijzingsbesluit voor alle soorten en habitattypen en dus ook voor die soorten en habitattypen waarvoor het gebied niet is geselecteerd, wordt er naar de mening van een aantal insprekers ten onrechte de suggestie gewekt dat de maatregelen die hieruit voortvloeien het gevolg zijn van de verplichtingen van de Habitatrichtlijn. In een aantal zienswijzen wordt erop aangedrongen om in een gebied alleen die habitattypen en soorten te beschermen, waarvoor het gebied tot de categorie van belangrijkste gebieden behoort.

Insprekers wijzen verder op documenten die in een eerdere fase van het proces ter beoordeling zijn aangeboden, waarop men wijzigingen heeft voorgesteld en ten aanzien waarvan wijzigingen zijn doorgevoerd in de ontwerpbesluiten. Het betreft onder andere de profielendocumenten 2006²¹ en gebiedendocumenten uit 2005. Verder wordt er door diverse insprekers op gewezen dat de aanwijzing van een Natura 2000-gebied een nieuwe wettelijke status tot gevolg heeft. Dat zou moeten betekenen dat in de besluitvorming de belangen van alle betrokkenen zorgvuldig dienen te worden meegewogen.

Met betrekking tot de hierboven genoemde reacties worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Stappen in het selectieproces van Habitatrichtlijngebieden

Zoals in het Verantwoordingsdocument (2003)²² beschreven staat, heeft de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden in twee stappen plaatsgevonden:

Eerste stap van de selectie:

Bij de eerste stap zijn voor elk prioritair habitatype en voor elke prioritaire soort in principe de tien belangrijkste gebieden geselecteerd. Dit zijn de gebieden waar het type of de soort het best ontwikkeld is en met de grootste oppervlakte of populatie aanwezig is. Indien bij een bepaald prioritair habitatype de variatie in soortensamenstelling zodanig groot is dat er meerdere subtypen (plantensociologische eenheden op

²¹ Ministerie van LNV (2006): Natura 2000 profielendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

²² Ministerie van LNV (2003): "Verantwoordingsdocument". Selectiemethodiek voor aangemelde Habitatrichtlijngebieden. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.

verbodsniveau) zijn te onderscheiden, zijn per subtype de vijf belangrijkste gebieden geselecteerd. Een onderverdeling in subtypen is niet toegepast indien de verschillende subtypen in dezelfde gebieden voorkomen.

Voor elk niet-prioritair habitattype of elke niet-prioritaire soort is in principe dezelfde methodiek toegepast, met dien verstande dat voor die typen of soorten de vijf belangrijkste gebieden zijn geselecteerd. Ook hier geldt dat alleen die gebieden zijn geselecteerd waar het habitattype of de soort het best ontwikkeld is en waar de grootste oppervlakte of populatie aanwezig is. Indien de variatie in soortensamenstelling van een niet-prioritair habitattype zodanig groot is dat het type meerdere subtypen omvat, zijn per subtype de drie belangrijkste gebieden geselecteerd. Ook hier is deze onderverdeling in subtypen niet gemaakt indien de verschillende subtypen in dezelfde gebieden voorkomen.

Tweede stap van de selectie:

Bij de tweede stap van het selectieproces is onderzocht in hoeverre de landelijke dekking en de geografische spreiding van de gebieden als voldoende kunnen worden aangemerkt.

De landelijke dekking van habitattypen of soorten betreft de totale oppervlakte van een habitattype of de totale populatie van een soort binnen de aangemelde gebieden als percentage van de landelijke oppervlakte van dat habitattype of als percentage van de landelijke populatie van de soort. Als op basis van de selectie in de eerste stap het aantal geselecteerde "belangrijkste" gebieden onvoldoende dekking oplevert, moet onderzocht worden welke gebieden aanvullend geselecteerd dan wel aangemeld moeten worden om voldoende landelijke dekking te halen. Daarnaast is bekeken of gebieden die één ecologische eenheid vormen met gebieden in België of Duitsland aan de lijst van aangemelde gebieden toegevoegd moeten worden. Voor ieder niet-prioritair habitattype en iedere niet-prioritaire soort wordt voldoende landelijke dekking nagestreefd. De indicaties van het European Topic Centre (ETC) en de conclusies van de biogeografische seminars zijn hiervoor als leidraad gebruikt:

- < 20% wordt in de meeste gevallen als onvoldoende dekkingsgraad beschouwd;
- 20-60% is een bespreekbaar dekkingspercentage;
- > 60% is over het algemeen voldoende dekking.

Hierbij is uitdrukkelijk rekening gehouden met de specifieke kenmerken en eisen die de afzonderlijke habitattypen en soorten stellen. Een relatief laag dekkingspercentage is aanvaardbaar als er sprake is van weinig bedreigde habitattypen of soorten en deze verspreid voorkomen. Hier geldt het proportionaliteitsbeginsel: voor habitattypen en soorten die sterker onder druk staan, wordt relatief meer bijgedragen binnen het Natura 2000-netwerk dan voor meer algemeen voorkomende habitattypen en soorten. Voor prioritaire habitattypen en prioritaire soorten hebben de lidstaten een bijzondere verantwoordelijkheid en verwacht de Europese Commissie dat een hoger dekkingspercentage wordt bereikt.

Beoordeling aanmeldingen door de Europese Commissie

In 2003 is de Nederlandse bijdrage aan de communautaire lijst van Habitatrichtlijngebieden door de Europese Commissie goedgekeurd (zie hoofdstuk 2). Daaraan voorafgaand zijn in respectievelijk 1996 en 1998 voorlopige aanmeldingen bij de Europese Commissie ingediend. In het Lijstdocument (2004)²³ is het Nederlandse deel van de communautaire lijst voor de Atlantische biogeografische regio opgenomen. Hoofdstuk 3 van het Lijstdocument geeft per habitattype en per soort een toelichting op de selectie van gebieden. Hierbij staat steeds expliciet aangegeven hoe de Europese Commissie de aanmelding van 1998 heeft beoordeeld. Daaruit blijkt dat de Europese Commissie voor diverse habitattypen en soorten in 2002 heeft gemeld dat er een onvoldoende dekking was. Om die reden is de aanmelding van 2003 nog met een aantal gebieden uitgebreid. Het Reactiedocument (2004)²⁴ bevat een Nota van Antwoord met betrekking tot de openbare voorbereidingsprocedure voor de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden, die begin 2003 heeft plaatsgevonden.

²³ Ministerie van LNV (2004): "Lijstdocument". Overzicht van gebiedsselectie voor de Habitatrichtlijn. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

²⁴ Ministerie van LNV (2004): Reactiedocument aanmelding Habitatrichtlijngebieden. Resultaten van de ontvangen reacties bij de openbare procedure voor de aanmelding van Habitatrichtlijngebieden in het kader van Natura 2000. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Misverstanden over de aanmelding

Een veel gehoord argument is dat de bedrijfsactiviteiten die in en om het gebied plaatsvinden bij de aanmelding gemeld hadden moeten worden, zodat de Europese Commissie rekening had kunnen houden met bestaand gebruik. Dit berust op een misverstand. Zoals in paragraaf 2.1.1 van de Nota van Antwoord uitvoerig uiteen is gezet, is het standaardgegevensformulier bedoeld om de potentiële Habitatrichtlijngebieden met de natuurwaarden bij de Europese Commissie aan te melden. Op het formulier staat per rubriek nauwkeurig aangegeven welke gegevens vóór de aanmelding verstrekt dienen te worden en welke gegevens in een later stadium verstrekt kunnen worden. Eén van de rubrieken die pas ingevuld hoeft te worden nadat het gebied deel uitmaakt van het Natura 2000-netwerk is de rubriek "Activiteiten en invloeden in en buiten het betrokken gebied". Die gegevens dienen vooral als basisinformatie voor de Europese Commissie om de uitvoering van de Richtlijn te kunnen volgen en haar rol als toezichthouder te kunnen vervullen. De aanmelding vindt uitsluitend op ecologische gronden plaats. Het is dan ook een misvatting te veronderstellen dat de Europese Commissie bij de besluitvorming van onjuiste of onvolledige gegevens zou zijn uitgegaan.

Zoals in paragraaf 3.3 van de Nota van Antwoord staat beschreven, dienen ook voor de soorten en habitattypen die niet direct tot de selectie van dat betreffende Habitatrichtlijngebied hebben geleid, maar die wel in dat gebied voorkomen, instandhoudingsdoelstellingen te worden opgesteld. Dat zijn namelijk ook soorten en habitattypen waarvoor het gebied is aangemeld. Het berust op een misverstand te veronderstellen dat uit de Richtlijn uitsluitend een verplichting zou voortvloeien met betrekking tot habitattypen en soorten waarvoor het gebied is geselecteerd en dat er met betrekking tot de overige habitattypen en soorten van bijlage II geen verplichtingen zouden bestaan. Er worden daarom niet alleen instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen of de soorten waarvoor het gebied is geselecteerd geformuleerd, maar voor alle habitattypen of soorten, waarvoor een gebied is aangemeld. Op het standaardgegevensformulier dat naar de Europese Commissie gaat moeten alle relevante Natura 2000-waarden worden vermeld en de daarop verstrekte gegevens moeten geregeld worden geactualiseerd. Voor één bepaalde categorie kan het formuleren van instandhoudingsdoelstellingen echter achterwege blijven. Het betreft de categorie "aanwezig maar verwaarloosbaar". Een habitatype of soort kan in een bepaald gebied in zodanige minieme oppervlakte of slechts incidenteel aanwezig zijn, dat mag worden aangenomen dat het habitatype of de soort zich in dit gebied niet blijvend kan handhaven. Het ontstaan van deze categorie (aanwezig maar verwaarloosbaar) is het gevolg van de voorgeschreven aanmeldingssystematiek, waarbij de lidstaat voor elk gebied alle aanwezige habitattypen en soorten – ongeachte de mate waarin ze voorkomen – dient te melden. Voor deze categorie zijn dan ook geen instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd.

Motivering

Naar aanleiding van de ingediende zienswijzen is de selectie van de gebieden inzichtelijker gemaakt. Er is per gebied uiteengezet waarom het gebied is aangemeld en op grond van welke criteria dit is gebeurd. Naast de reeds uitgebreide toelichting in de Nota van Antwoord is in de Nota van toelichting van dit besluit op een overzichtelijke wijze aangegeven voor welke soorten en habitattypen het gebied is aangemeld.

Betrokkenheid bij de voorbereiding van de aanwijzing

Voor de nationale procedure voor de aanwijzing van Natura 2000-gebieden wordt verwezen naar de paragrafen 1.1.4 en 1.3.5 van de Nota van Antwoord. In deze paragrafen wordt uitvoerig ingegaan op de gevolgde procedure, die uiteindelijk tot de terinzagelegging van het ontwerp-aanwijzingsbesluit van dit gebied heeft geleid. Daaruit blijkt dat dit deel van de procedure meerdere jaren in beslag heeft genomen. Zo hebben de betrokken ministeries, provincies, kamers van koophandel, (regionale) land- en tuinbouworganisaties, gemeenten, waterschappen, drinkwaterwinners, visserijorganisaties, recreatieorganisaties, natuurbeschermingsorganisaties en gegevensbeheerders eind 2005 het concept Natura 2000 doelendocument (2005) en de concept Natura 2000-gebiedendocumenten (2005) voor de 162 gebieden ontvangen, met het verzoek om commentaar te geven. Naar aanleiding van de reacties zijn waar nodig nog aanvullende gesprekken gevoerd. Deze consultatie maakte deel uit van de voorbereiding van de besluitvorming en heeft nog tot wijzigingen geleid. Het resultaat van deze voorbereiding heeft ter inzage gelegen en ten aanzien van deze ontwerp-aanwijzingsbesluiten heeft een ieder een zienswijze kunnen indienen.

Zorgvuldigheid van de procedure en afweging van belangen

In de paragrafen 2.1.1 en 1.1.8 van de Nota van Antwoord is de selectieprocedure uitvoerig beschreven en is uiteengezet hoe de verschillende belangen tegen elkaar zijn afgewogen. De keuze van een Natura 2000-gebied heeft uitsluitend plaatsgevonden op basis van de aanwezigheid van de in bijlage I en II van de Habitatrichtlijn genoemde habitattypen en soorten. Deze werkwijze vloeit voort uit de in de Habitatrichtlijn genoemde criteria en de hierop gebaseerde Europese jurisprudentie. Het is niet mogelijk om hiervan af te wijken. Pas in een later stadium – bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen en bij het vaststellen van het beheerplan – kunnen naast de ecologische belangen ook andere belangen aan de orde komen. Dit is in de paragrafen 3.4 en 3.5 van de Nota van Antwoord verder uiteengezet. Gesteld mag worden dat de procedure die bij de aanwijzing van de gebieden is gevolgd zorgvuldig is geweest en geheel overeenkomstig de wet- en regelgeving heeft plaatsgevonden.

3 REACTIES OVER DE BEGRENZING

3.1 ALGEMEEN

Bij de begrenzing van het gebied heeft een aantal insprekers aangegeven dat geen rekening wordt gehouden met andere dan ecologische eisen. Insprekers hebben aangegeven dat ze bezwaar hebben tegen de opname van nieuwe natuur: delen van de Ecologische Hoofdstructuur die een natuurfunctie krijgen en die in landbouwkundig gebruik zijn of waren. Insprekers wijzen op de gedane toezeggingen in het kader van nieuwe natuur en de Ecologische Hoofdstructuur. Tevens wordt in zienswijzen gemeld dat bepaalde habitattypen en soorten niet of in beperkte mate aanwezig zijn in delen van het gebied. Insprekers verwachten dat in ieder geval die gronden waar deze waarden niet aanwezig zijn buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied worden gelaten.

Er wordt voor gepleit om de Natura 2000-gebieden op eenduidige wijze ook in het verticale vlak te begrenzen op 500 voet, zijnde de bestaande minimumvlieghoogte. Verder wordt aangegeven dat bij de aanwijzing van de Vogelrichtlijngebieden destijds voor een bufferzone van 100 meter rond jachthavens gekozen is. In die geest wordt er bepleit om een bufferzone van 300 tot 500 meter rond agrarische- en recreatiebedrijven in te stellen. Tevens wordt er aangegeven dat de aanmelding onvoldoende wetenschappelijk onderbouwd is, zodat de onderzoeksplicht bij de belanghebbende wordt gelegd wanneer deze de begrenzing gewijzigd wil zien. Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Uitgangspunten begrenzing Habitatrichtlijngebieden

Zoals in paragraaf 2.2 van de Nota van Antwoord en in bijlage 9.1 van het Natura 2000 doelendocument (2006)²⁵ uitvoerig uiteen is gezet, is ook bij het begrenzen van een gebied geen rekening gehouden met andere vereisten dan die verband houden met de aanwezigheid en de instandhouding van de natuurlijke habitats en soorten. Daarbij zijn de volgende algemene uitgangspunten gebruikt:

- Habitattypen en soorten van de bijlagen: de habitattypen van bijlage I en de leefgebieden van de soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn (en dus niet de soorten van bijlage IV) vormen het uitgangspunt voor de begrenzing. Dit is inclusief in kwaliteit achteruitgegangene en gedegenerende terreindelen, indien herstel haalbaar is en voor zover nodig voor de instandhouding van de aanwezige habitattypen en/of soorten.
- Herkenbare eenheden en identiteit: er is gestreefd naar de begrenzing van herkenbare en beheerbare eenheden: ecologische eenheden (bijvoorbeeld op basis van vegetatiestructuur, hydrologie of geomorfologie) of beheereenheden. Door eenheden op deze manier te begrenzen krijgt het gebied een duidelijke identiteit.
- “Cement tussen de bakstenen”: de begrenzing van ecologische eenheden impliceert dat het Habitatrichtlijngebied bestaat uit de habitattypen van bijlage I en het leefgebied van de soorten van bijlage II én een stelsel van natuurwaarden waarvoor het gebied niet is geselecteerd en/of niet is aangemeld. Die natuurwaarden, gekenmerkt als het “cement tussen de bakstenen”, maken integraal onderdeel uit van de ecosystemen en zijn nodig voor herstel en/of instandhouding van de betreffende in de Richtlijn opgenomen habitattypen en/of soorten.
- Deelgebieden: bij zeer sterke versnippering in meerdere deelgebieden worden alleen deze deelgebieden begrensd. De verschillende deelgebieden bevatten dan elk afzonderlijk de habitattypen en/of soorten waarvoor het gebied geselecteerd is.
- Enclaves: binnen grote eenheden zijn enclaves van grootschalige landbouw en/of bebouwing uitgesloten, voor zover ze geen wezenlijke bijdrage leveren aan de instandhouding van de betreffende habitattypen en/of soorten.
- Aansluiting bij administratieve grenzen: er is zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande administratieve grenzen (bijvoorbeeld begrenzing van onder de Natuurbeschermingswet aangewezen gebieden, Nationale Parken, Vogelrichtlijngebieden en/of eigendomsgrenzen).
- Herkenbare topografische lijnen: de gebiedsgrenzen vallen bij voorkeur samen met duidelijk in het landschap herkenbare topografische lijnen, zoals wegen, sloten, heggen, oevers, bosranden en markante verschillen in landgebruik.

²⁵ Ministerie van LNV (2006): Natura 2000 doelendocument. Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Hoofdpijnen aanpassing begrenzing Natura 2000-gebieden

De herbegrenzing is doorgevoerd op basis van technische en/of inhoudelijke argumenten.

Technische aanpassingen:

Dit zijn vaak minieme kaarttechnische verbeteringen teneinde de grenzen af te stemmen en gelijk te trekken. Het zijn ook pragmatische aanpassingen. Hierdoor blijven het beheer en de bescherming hanteerbaar en wordt de burger een zo duidelijk en eenvoudig mogelijke begrenzing geboden. Dit kan betekenen dat Vogel- en Habitatrichtlijngebieden die voor een belangrijk deel overlap vertonen met (voormalige) beschermde en staatsnatuurmonumenten op deze begrenzing afgestemd worden. Hierdoor worden onlogische verschillen vermeden.

Verder betreft dit ook het zoveel mogelijk op kaart uitzonderen van bestaande bebouwing, tuinen en erven die alleen tekstueel waren geëxclaveerd. Tot deze categorie behoren ook aanpassingen aan de hand van kadastrale perceelsgrenzen in verband met de kadastrale registratie van bij de aanwijzing "betrokken" percelen (zie Nota van toelichting, paragraaf 3.3). Hiermee wordt voorkomen dat kadastrale percelen die slechts voor een onbetekenend deel met het gebied overlappen, kadastraal worden ingeschreven als deel uitmakend van het gebied.

Inhoudelijke aanpassingen:

Gebleden is dat in een beperkt aantal gevallen bij de begrenzing van Habitatrichtlijngebieden onvoldoende rekening is gehouden met de verspreiding van relevante habitattypen of leefgebieden van soorten, waardoor aanpassingen (zowel uitbreiding als verkleining) noodzakelijk waren. Dit is meestal het gevolg van verbeterde en toegenomen kennis. Ook uitbreidingen die noodzakelijk zijn voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied, vallen in deze categorie van inhoudelijke aanpassingen.

Meebegrenzen van nieuwe natuur

Met nieuwe natuur worden delen van de Ecologische Hoofdstructuur bedoeld die een natuurfunctie krijgen en die in landbouwkundig gebruik zijn of waren. Een groot deel van deze nieuwe natuur is inmiddels al verworven en als natuurgebied ingericht. Nieuwe natuur is meebegrensd indien (in geval van een Habitatrichtlijngebied) één van de volgende situaties van toepassing is:

1. wanneer het natuurdoel van de nieuwe natuur overeenkomt met dat van het aangrenzende aangemelde Natura 2000-gebied (de natuurwaarden zijn al aanwezig of zullen conform vastgestelde plannen worden ontwikkeld). Het betreffende natuurdoel dient uiteraard invulling te geven aan de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied.
2. wanneer de nieuwe natuur aantoonbaar noodzakelijk is om de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen realiseren.

Voor nieuwe natuur die nodig is voor de realisatie van Natura 2000 blijft het principe van vrijwilligheid gelden bij verwerving van de gronden en bij omzetting van cultuurgrond naar natuur (zie verder paragraaf 2.2.2 van de Nota van Antwoord). De nieuwe natuur die is toegevoegd na de aanmelding in 2003 is naar aanleiding van ingediende zienswijzen op de ontwerp-aanwijzingsbesluiten nogmaals kritisch getoetst aan de hiervoor genoemde criteria. Het resultaat staat beschreven in paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting.

Het beleid om nieuwe natuur van ná 1 mei 1988 niet als verzuringsgevoelig aan te merken, is nooit van toepassing geweest op de oude Natuurbeschermingswet. Ook voor de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998 was het voor de beoordeling alleen van belang of een bepaalde activiteit schade aan een aangewezen beschermd natuurmonument toebracht. De vraag of een deel van een bepaald beschermd natuurmonument als zogenoemde nieuwe natuur moest worden aangemerkt, heeft in deze besluitvorming geen rol gespeeld. Als een bepaald gebied als beschermd natuurmonument was aangewezen, genoot zo'n natuurmonument de volledige bescherming van de Natuurbeschermingswet.

Bufferzones en exclavering van recreatieondernemingen en agrarische bedrijven

Een bufferzone van 300 tot 500 meter rond recreatieondernemingen en agrarische bedrijven, waar door vele ondernemers om is verzocht, behoort niet tot de mogelijkheden. De reden hiervoor is dat menselijk gebruik of de door de mens toegekende bestemming niet bepalend is voor de vraag of een gebied of terrein als Natura 2000-gebied aangewezen dient te worden. Ecologische redenen zijn daarbij bepalend. Een Natura 2000-gebied is in zijn geheel van belang.

Ook in de uitspraak van de Raad van State over de aanwijzing van één van de eerste Natura 2000-gebieden is de vraag over een bufferzone aan de orde gekomen. De Raad van State was toen van oordeel dat "het aanhouden van een minimale afstand tot bedrijfsbebouwing niet mogelijk is, omdat niet in algemene zin ten behoeve van de in het gebied gelegen agrarische bedrijfsbebouwing kan worden vastgesteld in hoeverre de binnen die afstand gelegen gronden naar ecologische maatstaven al dan niet tot het aan te wijzen gebied moeten worden gerekend"²⁶.

Bij Vogelrichtlijngebieden wordt het hele gebied door de vogels gebruikt voor broeden, foerageren en/of rusten, hoewel niet elk deel even intensief wordt benut. Voor Habitatrichtlijngebieden geldt een vergelijkbare aanpak hoewel habitattypen meestal geen grote, aaneengesloten oppervlakten beslaan. Daar staat tegenover dat de instandhouding van habitattypen meestal een ruimere begrenzing vereist omdat ook rekening moet worden gehouden met een mogelijke verschuiving van de habitatwaarden door het gebied (successie). Daarentegen maken bestaande bebouwing, erven, tuinen, steigers, verhardingen en hoofdspoorwegen geen deel uit van een Natura 2000-gebied. Zij zijn door hun fysieke aard meestal ongeschikt. Eventuele uitzonderingen op deze algemene regel zijn opgenomen in paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting van het besluit. Ook mijnbouwinrichtingen en -installaties vallen onder de definitie van een bouwwerk en daarmee onder de exclaveringsformule (zie paragraaf 3.4 van de Nota van toelichting). Dat geldt niet voor ondergronds of onderwater voorkomende structuren zoals gas- en waterleidingen. De aanwezigheid hiervan betekent niet per definitie dat deze gebieden ongeschikt zijn voor planten of dieren en ze zijn daarom niet geëxclaveerd.

Zie ook paragraaf 2.2.6 van de Nota van Antwoord.

Verticale begrenzing

In paragraaf 2.2.9 van de Nota van Antwoord wordt vermeld dat er geen verticale grens in de Natura 2000-gebieden is opgenomen. Wel moet gewaarborgd zijn dat vliegbewegingen in de omgeving van Natura 2000-gebieden niet tot aantasting van natuurlijke kenmerken leiden. Dat geldt voor de gehele burgerluchtvaart (inclusief parasailen, parachutespringen en luchtballonvaren), het militaire luchtverkeer en alle andere activiteiten die in samenhang met deze vliegbewegingen in het luchtruim of op de grond plaatsvinden, zoals schietoefeningen en parachutespringen. De effectbeoordeling van dit soort activiteiten kan daarom het best per gebied plaatsvinden, toegesneden op de omstandigheden ter plekke. Het is dus niet zinvol om hiervoor generieke normen in de besluiten op te nemen. Indien aan de orde, wordt het bestaand gebruik door luchtverkeer beoordeeld bij het opstellen van het beheerplan. Voorwaarde blijft ook hier dat het bestaande gebruik de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar mag brengen.

3.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE BEGRENZING

Meerdere insprekers wijzen erop dat de omschrijving van het Natura 2000-gebied Wooldse Veen niet juist is. Het gebied is volgens de insprekers niet gesitueerd tussen de Kulverweg en de grens met Duitsland. Het begrensde gebied ligt tussen de Kuipersweg en gaat zuidwaarts over in de Grensweg en de Duitse grens, aldus de insprekers.

De zienswijze is overgenomen, de tekst van paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting is aangepast.

Een inspreker wijst op de relatie van het Wooldse Veen met het aangrenzende Natura 2000-gebied aan de Duitse zijde. In feite vormen naar mening van de inspreker de twee gebieden ter weerszijde van de grens één aaneengesloten natuurgebied. De inspreker beweert dat door het ministerie van LNV is aangegeven dat in een aanwijzingsbesluit dergelijke relaties gelegd zullen worden. De inspreker stelt daarom voor dit gegeven zowel in de tekst als in het kaartbeeld tot uitdrukking te brengen.

De zienswijze is overgenomen. In de tekst van paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting wordt het aangrenzende Duitse gebied vermeld en op de kaart is de begrenzing van dat gebied indicatief aangegeven.

Een inspreker is van mening dat voor een adequate bescherming van het Wooldse Veen het noodzakelijk is ook de noordoostzijde te begrenzen, zodat het gebied beter aansluit op het hoogveen en het Natura 2000-

²⁶ Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State, 5 november 2008, nr. 200802546/1.

gebied aan de Duitse zijde. Indien begrenzing achterwege blijft, zal volgens de inspreker het gebied negatieve effecten ondervinden, waardoor de doelstelling 'behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit' van de habitattypen actieve hoogvenen (H7110A) en herstellende hoogvenen (H7120) onder druk komen te staan.

De zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. In de betreffende percelen nieuwe natuur zijn geen waarden aanwezig en de percelen dragen niet bij aan de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied.

Meerdere insprekers verzoeken nieuwe natuur buiten de begrenzing te houden. De insprekers merken op dat de staat van instandhouding van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120) "gunstig" is en die van hoogveenbossen (H91D0) "matig ongunstig". Volgens de insprekers is van bedreiging of schaarste derhalve geen sprake. Slechts de staat van instandhouding van het habitatype actieve hoogvenen, hoogveenlandschap (H7110A) wordt aangemerkt als "zeer ongunstig". Echter, dit is volgens de insprekers gebaseerd op een bron van ruim vijftien jaar oud waarbij niet is aangetoond dat dit habitatype baat heeft bij de uitbreiding van het Wooldse Veen met nieuwe natuur. Verder zijn er volgens de insprekers voor het op orde krijgen van de hydrologie en samenhang met het Duitse gebied andere middelen.

De zienswijzen zijn deels overgenomen. Een perceel nieuwe natuur bij de kruising Grensweg/Kuipersweg (3,8 ha) is weer verwijderd, omdat het geen directe betekenis heeft voor de instandhouding van het gebied. De overige percelen (circa 5 ha) zijn gehandhaafd, omdat ze van groot belang zijn om de waterhuishouding van het gebied te verbeteren ten behoeve van de realisering van de instandhoudingsdoelstellingen (zie verder paragraaf 3.3 van de Nota van toelichting). Overigens is de in 2007 bepaalde landelijke staat van instandhouding niet leidend bij de bepaling van de begrenzing van afzonderlijke gebieden (zie ook paragraaf 3.1 van deze bijlage C).

Een inspreker verzoekt om de opname van een kaart van Winterswijk waarop de totale gevolgen zijn ingekleurd voor heel Winterswijk door aanwijzing van onder andere het Natura 2000-gebied Wooldse Veen. Door een afstand van drie kilometer als grens aan te houden, kunnen de gevolgen voor het bestaande industrieterrein, de woningbouw alsmede het streekziekenhuis met het parkeerterrein Koningin Beatrix zichtbaar worden gemaakt, aldus de inspreker.

De zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. Het aanwijzingsbesluit en de bijbehorende kaart geven uitsluitsel over de doelen en de begrenzing van het aan te wijzen gebied. Voor de gevolgen voor ontwikkelingen in de omgeving wordt verwezen naar het beheerplan. Overigens is er geen sprake van een beschermingszone van drie kilometer (zie ook Nota van Antwoord, paragraaf 4.3).

4 REACTIES OVER DE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

4.1 ALGEMEEN

In de zienswijzen zijn veel opmerkingen gemaakt over de instandhoudingsdoelstellingen en over de realisatie hiervan.

Er is voorgesteld om de tekst van de algemene instandhoudingsdoelstelling "behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitattypen en soorten binnen de Europese Unie" te vervangen door de letterlijke tekst van de Habitatrichtlijn: "behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van habitattypen en soorten binnen de Europese Unie".

Verder is voorgesteld om de tekst van de algemene instandhoudingsdoelstelling "behoud en waar nodig herstel van de natuurlijke kenmerken en van de samenhang van de ecologische structuur en functie van het gehele gebied voor alle habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd" te schrappen omdat met de formulering in het ontwerpbesluit onvoldoende rekening is gehouden met de wijze waarop in jurisprudentie rekening is gehouden met de termen "natuurlijke kenmerken" en "instandhoudingsdoelstellingen".

Er zijn vragen gesteld over de gestelde nationale doelen, de monitoring in Natura 2000-gebieden, de afstemming en de verantwoordelijkheden. In een aantal zienswijzen wordt de vraag gesteld of de besluiten in samenhang met elkaar en met de gebieden daarbuiten wel een voldoende bijdrage leveren om de soorten en habitattypen in een landelijk gunstige staat van instandhouding te brengen of te houden. De vrees wordt uitgesproken dat dit niet het geval is. Daarnaast wordt er verzocht om voor die soorten en habitattypen, waarvoor sprake is van een ongunstige staat van instandhouding, zowel landelijk als op gebiedsniveau een herstelopgave te formuleren tenzij er ecologische redenen zijn om hiervan af te zien. Het achterwege laten van adequate herstelopgaven wordt door insprekers als onacceptabel gezien en in strijd met de wettelijke verplichtingen.

In een zienswijze is gevraagd om alsnog, voor de soorten en habitattypen die zich in een zeer ongunstige staat van instandhouding bevinden, minimaal complementaire doelen op te nemen in de gebieden waar herstelmogelijkheden zijn of migratie kan plaatsvinden.

Het besluit zou moeten aangeven wat de gevolgen zijn wanneer een soort uit een gebied dreigt te verdwijnen. Daarnaast zou er een gegronde reden aanwezig moeten zijn wanneer er niet gestreefd wordt naar een gunstige staat van instandhouding.

Anderzijds wordt in zienswijzen aangeduid dat veel doelen te hoog gegrepen zijn en dat deze alleen met grote (financiële) inspanningen bereikt kunnen worden. Er wordt over de instandhoudingsdoelstellingen opgemerkt dat ze de status zouden moeten krijgen van een inspanningsverplichting en niet van een resultaatsverplichting. Enkele insprekers menen dat bij het vaststellen van de doelstellingen veel geleund wordt op informatie over het voorkomen van flora en fauna in vroegere jaren, die niet gebaseerd is op voldoende wetenschappelijke gegevens. Het is onduidelijk of deze waarden daadwerkelijk aanwezig zijn. Om die reden zouden de aanwezige habitattypen op een kaart aangeduid moeten worden.

Weer anderen menen dat de uitgangssituatie helder moet worden omschreven in het aanwijzingsbesluit. Tegelijkertijd zal er een termijn gegeven moeten worden waarbinnen de doelstellingen gerealiseerd moeten worden.

In de besluiten wordt er volgens insprekers niet ingegaan op de mogelijke gevolgen van klimaatverandering, terwijl deze veranderingen bepalend kunnen zijn voor de haalbaarheid van de natuurdoelen.

Er wordt bovendien gevraagd om de kernopgaven in de aanwijzingen op te nemen, dan wel het Natura 2000 doelendocument (2006) deel uit te laten maken van de aanwijzingsbesluiten. Uit het besluit zou duidelijk moeten blijken voor welke functie(s) en voor welke soort(en) het gebied wordt aangewezen, zodat duidelijk is of de soorten in al hun levensbehoeften worden beschermd. Daar waar niet alle levensbehoeften in een Natura 2000-gebied zijn beschermd dient te worden aangegeven waar de ontbrekende functies zijn gelegen en wat de beschermingsstatus is.

Er wordt gevraagd om rekening te houden met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met regionale en lokale bijzonderheden. In dat verband wordt dan ook met nadruk gewezen op het belang van het gebied Wooldse Veen voor de recreatie.

Dat het concretiseren van maatregelen wordt doorgeschoven naar het beheerplan geeft voor veel insprekers onduidelijkheid; hierdoor kan het overleg over het beheerplan onder grote spanning komen te staan. Zij bepleiten duidelijke kaders voor het beheerplan, zodat er constructief aan de uitwerking kan worden gewerkt. Daarnaast wordt opgemerkt dat bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen alleen wordt uitgegaan van bestaande budgetten. Welke consequenties de instandhoudingsdoelstellingen hebben in financiële zin wordt pas duidelijk bij het tot stand komen van de beheerplannen.

Met betrekking tot de hierboven genoemde zienswijzen worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Algemene instandhoudingsdoelstellingen

De algemene instandhoudingsdoelstellingen beogen de algemene hoofddoelstelling van de Vogel- en Habitatrichtlijn in de individuele aanwijzingsbesluiten te verankeren. Daarmee wordt de bijdrage van de Nederlandse Natura 2000-gebieden aan het behoud van de biodiversiteit in Europa vastgelegd. Per gebied zijn de specifieke doelstellingen voor de relevante habitattypen en soorten nader omschreven. Op basis van deze instandhoudingsdoelstellingen en de algemene doelstellingen wordt naar een landelijk gunstige staat van instandhouding van de voor Nederland relevante habitattypen en soorten gestreefd. Dit houdt in dat het natuurlijke verspreidingsgebied van de habitat of van de soort stabiel moet zijn of moet toenemen; dit moet in de toekomst ook zo blijven. Een duurzaam behoud van een habitatype kan alleen maar gerealiseerd worden wanneer de planten- en diersoorten die typisch zijn voor de habitat behouden kunnen worden. Dit geldt ook voor de bescherming van een bepaalde plantensoort of diersoort. De betreffende soort kan alleen effectief beschermd worden wanneer de beschermingsmaatregelen zich, naast op de soort zelf, ook richten op het leefgebied van de soort. Zodoende strekt in een Natura 2000-gebied de instandhoudingsdoelstelling van een soort zich mede uit tot het leefgebied van de betreffende soort.

De formulering van de algemene instandhoudingsdoelstellingen is aangepast in hoofdstuk 5 van de Nota van toelichting van dit besluit. In de aangepaste formulering van het tweede algemene doel is niet de letterlijke tekst van de Habitatrichtlijn (artikel 2) gevolgd, omdat het in de Richtlijn een algemene doelstelling van de Richtlijn betreft en in dit geval om de gebiedsspecifieke invulling daarvan gaat. Meer in het bijzonder: een Europese Richtlijn kan een bijdrage leveren aan het waarborgen van de biologische diversiteit, maar een gebied kan alleen bijdragen aan het behoud van de biologische diversiteit. Verder is de term "natuurlijke kenmerken" in de algemene doelen gehandhaafd, omdat dit een begrip is dat in de Richtlijn ook gebruikt wordt in verband met de bescherming van de gebieden (artikel 6).

Verder geldt ook dat invloeden van buitenaf op het Natura 2000-gebied van grote invloed kunnen zijn op de staat van instandhouding van een habitatype of soort: de externe werking. De instandhoudingsdoelstelling richt zich op het gehele biotische en abiotische complex van factoren, die het habitatype of de soort haar specifieke aanzien geven en die noodzakelijk zijn voor het behoud van de biologische diversiteit van het gebied.

Contour "haalbaar en betaalbaar"

In de paragrafen 3.4 en 4.1.7 van de Nota van Antwoord staat aangegeven dat zowel de selectie als de begrenzing uitsluitend gebaseerd is op ecologische criteria. Dit betekent echter niet dat andere dan ecologische belangen geen rol hebben gespeeld bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen. Hierbij heeft het uitgangspunt "haalbaar en betaalbaar", zowel landelijk als per gebied, nadrukkelijk een rol gespeeld. Er is daarbij rekening gehouden met de economische en sociale belangen van de directe omgeving. Dit betekent in de praktijk dat voor een bepaald habitatype of soort de relatief grootste ecologische bijdrage komt van het gebied waar de ecologische vereisten reeds op orde zijn of waar ze op relatief eenvoudige wijze op orde te brengen zijn, om zodoende bij het opstellen van beheerplannen een evenwichtige balans tussen economie en ecologie na te kunnen streven.

In paragraaf 3.4 van de Nota van Antwoord staat dat Nederland zich inspant om zoveel mogelijk habitattypen en soorten in een gunstige staat van instandhouding te houden of te brengen. Er kan echter geen onevenredige financiële inspanning verwacht worden om alle habitattypen en soorten te herstellen. Met oog

hierop is voor een aantal soorten en habitattypen in het Natura 2000 doelendocument (2006, hoofdstuk 6) gekozen voor een lager niveau dan gunstige staat van instandhouding. In die gevallen wordt verbetering van de ecologische vereisten voorlopig niet realistisch geacht of staat de inspanning in geen verhouding tot de extra bijdrage die een gebied kan leveren aan de realisering van de Natura 2000-doelen op landelijk niveau. Anderzijds is het logisch dat een hogere inzet wordt nagestreefd voor habitattypen en soorten waar Nederland relatief belangrijk voor is en/of voor habitattypen en soorten die sterk onder druk staan. Dit geldt bijvoorbeeld voor het habitatype herstellende hoogvenen (H7120). Voor dit habitatype zijn de ecologische omstandigheden nog niet op orde.

Contour "strategisch lokaliseren"

Bij het vaststellen van de instandhoudingsdoelstellingen is ook geanticipeerd op bestaande plannen en projecten ter realisering van de Ecologische Hoofdstructuur en bestaand beleid met betrekking tot bijvoorbeeld mest en waterhuishouding. Dit is het gehanteerde principe van "strategisch lokaliseren": behoud of herstel nastreven daar waar de grootste potentie ligt en waar dit gemakkelijk kan zonder dat afbreuk wordt gedaan aan de ecologische uitgangspunten en ambities. Om daaraan invulling te geven zijn diverse consultatierondes met deskundigen en terreinbeheerders gehouden en zijn analyses uitgevoerd, waaronder de knelpunten- en kansanalyse van KIWA Water Research/EGG-consult²⁷. In de toekomst zullen inspanningen voor het waterbeheer meer gericht moeten worden op het natuurbelang. Waar nodig is de begrenzing van gebieden aangepast om een op termijn duurzamere situatie te verkrijgen. Voor een aantal habitattypen en soorten zijn gezien de urgentie ten aanzien van één of meerdere kernopgaven ("sense of urgency")²⁸, op de korte én lange termijn, aanvullende water- of beheermaatregelen nodig.

Trends, dynamiek en autonome ontwikkelingen

In het aanwijzingsbesluit staat het resultaat van de bovenstaande contouren uitgewerkt in de vorm van de instandhoudingsdoelstellingen. Op grond daarvan worden in het beheerplan de benodigde maatregelen uitgewerkt om de genoemde habitattypen en soorten in de gewenste staat van instandhouding te brengen of te behouden, zodat het gebied voldoende bijdrage kan leveren aan het realiseren van de gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau. Eén van de uitgangspunten in de Natura 2000 contourennotitie (2005)²⁹ is dat doelstellingen in de tijd robuust geformuleerd moeten worden. Dit is gedaan om zo te kunnen anticiperen op bijvoorbeeld de natuurlijke dynamiek of mogelijke klimaatveranderingen. Als de instandhoudingsdoelstellingen niet gehaald lijken te worden, bijvoorbeeld omdat een populatie vogels of een bepaald habitatype ondanks de bescherming toch kleiner wordt, moet Nederland maatregelen nemen om deze ontwikkeling te keren. Artikel 6, tweede lid, van de Habitatrictlijn, verplicht de lidstaat namelijk om verslechtering van habitattypen en leefgebieden van (vogel)soorten te voorkomen. Soms zullen de genomen maatregelen niet werken, bijvoorbeeld bij klimaatverandering, een te grote externe beïnvloeding of als trekkende soorten in het buitenland negatief worden beïnvloed. Er zijn dan geen sancties. Gezien een aantal onzekerheden over te verwachten ontwikkelingen, die voortkomen uit natuurlijke dynamiek en klimaatveranderingen, is voor het jaar 2015 voorzien in een evaluatie van het Natura 2000 doelendocument (2006). Indien noodzakelijk worden dan ook de betreffende aanwijzingsbesluiten aangepast (zie Nota van Antwoord, paragraaf 3.19).

In bijlage B.3 van de Nota van toelichting van dit besluit wordt nader op de specifieke keuzes ingegaan.

Herijking instandhoudingsdoelstellingen

De lidstaten van de Europese Unie hebben de afspraak gemaakt om alle maatregelen te nemen die nodig zijn om een gunstige staat van instandhouding van de aangewezen soorten en habitattypen waarvoor gebieden zijn aangewezen te realiseren. Pas wanneer daadwerkelijk is gebleken dat de doelen om wat voor reden dan ook niet haalbaar zijn, bestaat er – zoals onder andere in paragraaf 1.4.1 van de Nota van Antwoord staat

²⁷ KIWA & EGG (2007): Knelpunten- en kansanalyse Natura 2000 gebieden. Versie 2007. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

²⁸ Een "sense of urgency" is toegekend aan een gebied als binnen tien jaar (na 2005) mogelijk een onherstelbare situatie ontstaat. Zie verder bijlage 2 begrippen en definities uit de Nota van Antwoord (2007).

²⁹ Ministerie van LNV (2005): Natura 2000 contourennotitie. Kaders voor Natura 2000-doelen, besluiten en beheersplannen. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

vermeld – een aantal momenten waarop de doelen bijgesteld kunnen worden. De drie momenten waarop de instandhoudingsdoelstellingen kunnen worden geëvalueerd en zo nodig kunnen worden bijgesteld (zie ook Nota van Antwoord, paragrafen 3.4 en 3.14):

- bij de definitieve aanwijzing;
- bij het opstellen van het beheerplan;
- bij de geplande evaluatie in 2015.

Ecologische samenhang en belangenafweging

De afweging tussen economie en ecologie moet zodanig plaatsvinden dat de gunstige staat van instandhouding van de habitattypen en soorten waar het gebied voor is aangewezen niet in gevaar komt. De situatie kan zich voordoen dat in een bepaald gebied een aantal habitattypen of soorten voorkomt, waarvoor geen instandhoudingsdoelstellingen zijn vastgesteld. Er is dan de inschatting gemaakt dat het betreffende habitatype of de betreffende soort weliswaar marginaal in het gebied aanwezig is, maar dat het gebied op termijn geen bijdrage kan leveren aan de instandhouding van het habitatype of de soort. Ook bij de formulering van een doel voor vogels is bepalend of het gebied een relevante bijdrage aan het realiseren van het landelijke doel levert of kan gaan leveren (zie ook paragraaf 3.11 van de Nota van Antwoord). Voor elk specifiek gebied komt het erop neer dat de instandhoudingsdoelstelling van een bepaald habitatype of bepaalde soort alleen in samenhang kan worden gezien met de instandhoudingsdoelstelling op landelijk niveau en in andere Natura 2000-gebieden. Dat betekent dat er weliswaar landelijk per soort of per habitatype naar een gunstige staat van instandhouding moet worden gestreefd, maar dat deze situatie niet in elk gebied afzonderlijk hoeft te worden nagestreefd. Binnen dit kader kan ook rekening worden gehouden met vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied en met regionale en lokale bijzonderheden.

Recreatie en toerisme

Beseft wordt dat Wooldse Veen een belangrijk onderdeel uitmaakt van het Gelderse toeristische product. Het hoogveen is de belangrijkste trekpleister voor toeristen. Het toeristische bedrijfsleven vindt dat de aard van het gebied zo moet blijven. In die zin is het belang van een adequaat natuurbeheer ook in het belang van een gezonde toeristische sector. In onder meer paragrafen 4.1.3 en 4.1.4 van de Nota van Antwoord is ingegaan op de ontwikkelingsmogelijkheden van bedrijven en de concurrentiepositie: afhankelijk van de bedrijfstak biedt de aanwezigheid van een Natura 2000-gebied dikwijls nieuwe mogelijkheden. Dit specifieke gebied is een natuurgebied waar, ondanks de toeristische druk, natuurwaarden zich hebben kunnen handhaven of kunnen ontwikkelen. Niettemin is het door de ongunstige staat van instandhouding van habitattypen of soorten noodzakelijk om een herstelopgave te formuleren, zoals bijvoorbeeld geldt voor herstellende hoogvenen (H7120) in dit betreffende gebied. Wanneer er een herstelverplichting is, dient bij de te nemen maatregelen rekening te worden gehouden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied. Bij het formuleren van de instandhoudingsdoelstellingen is dat gedaan. Het afwegen van ecologie en economie gebeurt ook in het stelsel van vergunningverlening. Zie verder paragraaf 3.5 van de Nota van Antwoord.

Complementaire doelen

De analyse van de implementatie van Natura 2000 in Nederland (Kamerstuk 32670 nr. 24) laat zien dat de bescherming van complementaire doelen onder het Natura 2000-regime niet expliciet door de Vogel- en Habitatrichtlijn wordt voorgeschreven. Daarom zullen deze doelen dan ook niet langer in de aanwijzingsbesluiten worden opgenomen.

De “ten gunste formulering”

Binnen het juridische kader van de Habitatrichtlijn is verslechtering van aanwezige waarden niet toegestaan. In aanwijzingsbesluiten wordt met een “ten gunste formulering” een uitzondering gemaakt als er uitbreiding moet plaatsvinden van een in ongunstige staat verkerend habitatype of soort én die uitbreiding alleen kan plaatsvinden ter plekke van een reeds aanwezig ander habitatype of leefgebied van een soort en het geen uitstel dult (Natura 2000 doelendocument).

Ook het onderhavige besluit kent bijvoorbeeld de bepaling dat de oppervlakte van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120) mag afnemen ten behoeve van regeneratie van het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A).

Onderbouwing besluiten

In diverse ecologische rapporten³⁰ en databanken zijn de natuurwaarden en vogelgegevens van Nederland beschreven. Het is voor de selectie of ecologische onderbouwing van een Natura 2000-gebied niet noodzakelijk dat de aanwezige natuurwaarden op kaart worden aangegeven. Wel wordt in paragraaf 4.4 van deze Nota van toelichting een globale, niet-uitputtende, omschrijving gegeven van de verspreiding van de habitattypen en soorten in dit gebied.

Het Natura 2000 doelendocument (2006) is één van de dragende beleidsdocumenten die aan de besluitvorming ten grondslag heeft gelegen. Het beleid zoals daar is uiteengezet, is bij de besluitvorming toegepast, maar het Natura 2000 doelendocument (2006) maakt géén onderdeel uit van het besluit. Met betrekking tot de vraag op welke wijze de gunstige staat van instandhouding voor een bepaald habitatype of een bepaalde soort kan worden bereikt, is er in de Nota van toelichting een uitgebreid overzicht opgenomen waarin alle gebieden staan vermeld waaraan voor het betreffende habitatype of de betreffende soort een doel is toegekend. Op deze wijze is na te gaan hoe de landelijke opgave over het Natura 2000-netwerk is verdeeld. Het is echter een indicatieve vermelding, want het is niet de bedoeling in deze aanwijzing een besluit te nemen over de instandhoudingsdoelstellingen van andere gebieden.

Kernopgaven

In paragraaf 1.3.4 van de Nota van Antwoord staat vermeld dat de kernopgaven een belangrijk hulpmiddel zijn bij de focus en eventuele prioritering binnen de Natura 2000-beheerplannen. Ze beschrijven de belangrijkste behoud- en herstelopgaven per Natura 2000-landschap en zijn in het Natura 2000 doelendocument (2006) toebedeeld aan gebieden. Het toevoegen van de kernopgaven aan de Nota's van toelichting bij de definitieve aanwijzingsbesluiten heeft geen meerwaarde, omdat die informatie is opgenomen in het Natura 2000 doelendocument (2006). De kernopgaven zijn in deze procedure dan ook niet aan inspraak onderhevig.

Ambitieniveau van de instandhoudingsdoelstellingen

Indien een soort of habitatype landelijk in een ongunstige staat van instandhouding verkeert, betekent dit niet automatisch dat in alle gebieden waar de betreffende waarde voorkomt hiervoor een hersteldoelstelling moet worden geformuleerd. In de Natura 2000 contourennotitie (2005) en het Natura 2000 doelendocument (2006) staan de hoofdlijnen voor het formuleren van de Natura 2000-doelen uitgewerkt. Daarmee is het Europese kader toegespitst op de Nederlandse situatie. Per gebied zijn er gebiedsdoelen opgesteld. Deze richten zich op de kwaliteit en oppervlakte van het habitatype of van het leefgebied van een soort. Voor soorten wordt daarnaast een doel gesteld voor de gewenste populatie. Voor sommige soorten en vrijwel alle vogels zijn hierbij richtinggevende aantallen genoemd. Deze dienen als (minimale) draagkracht voor het leefgebied binnen de begrenzing van het gebied. In het geval van herstel is de uitwerking van de landelijke doelen middels het principe van "strategisch lokaliseren" bepaald. Dat wil zeggen dat de herstelopgave is neergelegd in de gebieden waar de meeste potentie is om het habitatype of het leefgebied van de soort te verbeteren. Voor verspreid voorkomende habitattypen en soorten is het niet mogelijk om de landelijke doelstellingen alleen binnen het Natura 2000-netwerk te realiseren. Opgaven buiten het Natura 2000-netwerk worden via ander natuurbeleid gerealiseerd, zoals de Flora- en faunawet en de Ecologische Hoofdstructuur. Voor een aantal habitattypen is in het Natura 2000 doelendocument de expliciete keuze gemaakt om niet te streven naar een gunstige staat van instandhouding (Natura 2000 doelendocument (2006), pagina 138).

Bij de evaluatie in 2015 worden zowel de ambities van de gebiedsdoelen als de landelijke instandhoudingsdoelstellingen tegen het licht gehouden en wordt bekeken of bijstelling nodig is.

Monitoring

Het ministerie van Economische Zaken (EZ) is verantwoordelijk voor de periodieke algemene rapportages aan de Europese Commissie en voor de monitoring van de staat van instandhouding van soorten en habitattypen op landelijk niveau. Het ministerie van EZ zorgt voor een landelijk monitoringssysteem. De gebiedsgerichte monitoring zal plaatsvinden op basis van de monitoringsparagraaf in de beheerplannen

³⁰ Zie voor een overzicht van de bronnen onder andere Ministerie van LNV (2007): Nota van Antwoord. Inspraakprocedure aanwijzing Natura 2000-gebieden, bijlage 3. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

waarin ook rollen en verantwoordelijkheden zijn uitgewerkt. Voor zowel de landelijke als de gebiedsgerichte monitoring wordt momenteel - in samenhang - een programma van eisen ontwikkeld in overleg met het betrokken bevoegd gezag (ministerie van EZ, ministerie van Infrastructuur en Milieu, ministerie van Defensie en de provincies (Interprovinciaal Overleg)). Zie ook paragraaf 1.5.1 van de Nota van Antwoord.

Nulsituatie of uitgangspunt

In paragraaf 3.18 van de Nota van Antwoord staat vermeld dat bij het vaststellen van de gebiedsdoelen niet is uitgegaan van een bepaald referentiejaar, zoals het moment van aanwijzing als Vogelrichtlijngebied of aanmelding als Habitatrictlijngebied. Als uitgangspunt geldt echter wel dat er geen verslechtering mag optreden ten opzichte van 2004, het moment waarop door Brussel de communautaire lijst met Habitatrictlijngebieden is vastgesteld. Bij het vaststellen van de doelen is gekeken naar de staat van instandhouding van de betreffende soort of het habitatype op landelijk niveau. Ook is gekeken naar de (minimaal) benodigde oppervlakte leefgebied en/of habitatype om een gunstige staat van instandhouding op landelijk niveau te realiseren.

Die (landelijke) staat van instandhouding vormde mede de basis voor vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen voor soorten en/of habitatypen per gebied. In de Nota's van toelichting bij de besluiten is aangegeven of voor een soort of habitatype in een concreet gebied een behoud- of herstelopgave geldt. Zo is bijvoorbeeld een behoudopgave geformuleerd als er onevenredige maatregelen nodig zouden zijn om het gebied een grotere bijdrage te laten leveren.

Realisatietermijnen

Zoals in paragraaf 3.16 van de Nota van Antwoord wordt gesteld, zijn termijnen onmisbaar om de realisatie van doelen te plannen. Deze planningen zijn grotendeels afhankelijk van regionale en zelfs lokale omstandigheden. Daardoor zijn de op te stellen beheerplannen de aangewezen plaats voor het bepalen van de realisatietermijnen. Om die reden is ervan afgezien realisatietermijnen in de aanwijzingsbesluiten op te nemen.

Flankerend beleid

In paragraaf 5.8 van de Nota van Antwoord staat als uitgangspunt geformuleerd dat de instandhoudingsdoelstellingen met behulp van bestaande budgetten worden gerealiseerd. De "bestaande budgetten" waaruit realisatie van de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen gefinancierd moet worden, zijn grotendeels opgenomen in het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) en de financiële middelen voor de bestrijding van verdroging in de zogenoemde TOP-lijst gebieden³¹. Daarnaast is ook het bestaande beheerbudget voor Staatsbosbeheer een financieringsbron voor de instandhoudingsdoelstellingen. Waar de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen gekoppeld zijn aan waterkwaliteit kunnen de additionele kosten worden gefinancierd via het spoor van de Kaderrichtlijn Water. Veel subsidiemogelijkheden voor inrichting en (agrarisch) natuurbeheer zijn met het ILG onder verantwoordelijkheid van de provincies gekomen. Daartoe behoren de maatregelen die vallen onder het Subsiestelsel Natuur- & Landschapsbeheer (vanaf 2010) en de provinciale subsidieregelingen zoals de Subsieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL). Verder is er in het kader van het LIFE+-programma vanuit de Europese Commissie geld beschikbaar voor overheden en NGO's voor co-financiering van de ontwikkeling, implementatie, monitoring, evaluatie en communicatie van het Europees milieu- en natuurbeleid en van wetgeving op dit gebied, bijvoorbeeld voor projecten die gericht zijn op maatregelen voor behoud en herstel van Natura 2000-waarden.

4.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

Meerdere insprekers zijn van mening dat het habitatype actieve hoogvenen, hoogveenlandschap (H7110A) momenteel niet voorkomt in het Natura 2000-gebied. Volgens de insprekers is voor de beschrijving van dit habitatype een bron gebruikt van twintig jaar oud. Er is naar inzicht van de insprekers geen sprake van behoud en er is onvoldoende aangetoond dat dit habitatype zich in het Wooldse Veen zou kunnen ontwikkelen. Het ontwerp-aanwijzingsbesluit kan volgens enkele insprekers daarom niet in stand blijven. Een inspreker verzoekt het habitatype actieve hoogvenen (H7110) buiten het aanwijzingsbesluit te laten.

³¹ De door de provincies opgestelde lijsten met gebieden die in het kader van het verdrogingsbeleid met voorrang worden aangepakt.

De zienswijzen hebben geleid tot aanpassing van het oorspronkelijke besluit, want daarin was geen (complementair) doel voor het habitatype actieve hoogvenen opgenomen. De analyse van de implementatie van Natura 2000 in Nederland (Kamerstuk 32670 nr. 24) laat zien dat de bescherming van complementaire doelen onder het Natura 2000-regime niet expliciet door de Vogel- en Habitatrichtlijn wordt voorgeschreven. Daarom zijn in de aanwijzingsbesluiten dan ook geen complementaire doelen meer opgenomen. Inmiddels is echter vast komen te staan dat het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (H7110A) wel in het gebied aanwezig is (zie Nota van toelichting, bijlage B.1). Ingevolge een rechterlijke uitspraak (zie Inleiding) is hiervoor in dit besluit een instandhoudingsdoelstelling opgenomen.

Een inspreker mist bij het Wooldse Veen een prioritering van de habitats. Naar mening van de inspreker moet voor dit gebied duidelijk worden dat de toename van de omvang van het habitatype actieve hoogvenen, hoogveenlandschap (H7110A) ten koste mag gaan van het oppervlak herstellende hoogvenen (H7120) en hoogveenbossen (H91D0).

De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het besluit. Bij het habitatype herstellende hoogvenen is reeds in het ontwerpbesluit de gevraagde prioritering aangegeven door een "ten gunste formulering" aan de doelstelling toe te voegen ten behoeve van actieve hoogvenen. Zie voor nadere informatie bijlage B.3 van dit besluit. Een prioritering van actieve hoogvenen ten opzichte van hoogveenbossen is niet aan orde gezien beide habitattypen andere ecologische vereisten hebben. Met andere woorden, waar nu het habitatype hoogveenbossen voorkomt in het gebied zal dit niet kunnen ontwikkelen naar het habitatype actieve hoogvenen. Zie voor nadere achtergrondinformatie het Natura 2000 profielendocument (2008).

Meerdere insprekers merken op dat in het ontwerp-aanwijzingsbesluit wordt aangegeven dat het Natura 2000-gebied Wooldse Veen van relatief gering belang is voor de kamsalamander (H1166) en dat het leefgebied van deze soort grotendeels het kleinschalig agrarisch gebied betreft buiten het Natura 2000-gebied. Bovendien constateren de insprekers dat minder dan 2% van de landelijke populatie in het Wooldse Veen voorkomt. Om die reden is volgens de insprekers de aanwijzing onzorgvuldig en kan deze niet in stand blijven. Eén inspreker is van mening dat niet elke plaats, waar een bepaalde habitat of een bepaalde soort wordt aangetroffen, hoeft te worden aangewezen en beschermd. Lidstaten hebben volgens de inspreker een zekere vrijheid om de belangrijkste gebieden voor aanwijzing te selecteren. De inspreker verzoekt daarom de kamsalamander niet op te nemen in het aanwijzingsbesluit.

De zienswijze heeft niet tot wijzigingen geleid. Ook voor de soorten en habitattypen die niet hebben geleid tot de selectie van een Habitatrichtlijngebied, maar die wel in een dergelijk gebied voorkomen, zullen instandhoudingsdoelstellingen en maatregelen moeten worden opgesteld, zie ook Nota van Antwoord paragraaf 3.3. De kamsalamander blijkt echter sinds 1991 niet meer in dit Natura 2000-gebied te zijn aangetroffen. De instandhoudingsdoelstelling is daarom komen te vervallen, zie ook bijlage B.1.

5 REACTIES OVER DE RECHTSGEVOLGEN

Er wordt door diverse insprekers gewezen op het feit dat de gevolgen van het huidig gevoerde natuurbeleid een onevenredige belasting vormen voor de omwonenden van het Natura 2000-gebied Wooldse Veen. Men stelt dat het onmogelijk is om op basis van de stukken te bepalen wat de gevolgen van de aanwijzing zijn voor de individuele bedrijfsvoering. De scheiding in tijd tussen het aanwijzingsbesluit en het beheerplan wordt daarvoor verantwoordelijk gehouden. Daarnaast worden er veel opmerkingen gemaakt en vragen gesteld over de diverse facetten van bestaand gebruik, de externe werking, de relatie met het toetsingskader Ammoniak en Natura 2000, de relatie met de Kaderrichtlijn Water en de relatie met bestemmingsplannen en andere ruimtelijke plannen.

Enkele insprekers wijzen er op dat 1 oktober 2005 (de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet 1998) niet als peildatum voor bestaand gebruik kan dienstdoen.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Externe werking

Het is moeilijk aan te geven wat de precieze omvang van de externe werking van een bepaalde activiteit is. In paragraaf 4.3 van de Nota van Antwoord staat dat dit afhangt van de aard van de activiteit zelf, de intensiteit ervan en de gevoeligheid van de aanwezige habitattypen en soorten. Het valt op voorhand dus niet te zeggen of er beïnvloeding plaatsvindt. Dat betekent dat wanneer niet uitgesloten kan worden dat een Natura 2000-gebied door een bepaalde activiteit wordt beïnvloed, er bekeken moet worden of er op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 een vergunningplicht voor een bepaalde activiteit aan de orde is. Het is dus evenmin aan te geven waar de externe werking van een bepaalde activiteit eindigt.

In het beheerplan zal duidelijkheid gegeven worden voor welke activiteiten een vergunningplicht aan de orde kan zijn. De afstand tussen de locatie van de activiteit en de te beschermen natuurwaarden is daarbij niet altijd doorslaggevend; het gaat er om of een bepaalde activiteit al dan niet de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied, waar habitattypen en leefgebieden van soorten onderdeel van uitmaken, kan aantasten.

Rond de Natura 2000-gebieden wordt, volgens sommige insprekers, een beschermingszone ingesteld van 3.000 meter. Dat is echter niet van toepassing op de beoordeling van effecten op Natura 2000-gebieden. In het kader van de Interimwet ammoniak en veehouderij³² werd in verband met de ammoniakdepositie een zone van 3.000 meter gehanteerd. Binnen die zone was de beïnvloeding door een veehouderijbedrijf van verzuringsgevoelig gebied nog meetbaar. Tot deze grens kon een vergunningplicht voor deze verzuringsgevoelige gebieden aan de orde zijn. Deze grens is inmiddels vervallen. Natura 2000 is gericht op de bescherming van de in het gebied voorkomende habitattypen en soorten. Een exacte grens waar de externe werking ophoudt, is in algemene zin niet aan te geven. Dit wordt van geval tot geval beoordeeld. Bepalend is dus niet de afstand, maar of er sprake kan zijn van verslechtering of significante verstoring van natuurwaarden in het betreffende gebied.

Bestaand gebruik: peildatum en vergunningplicht

Het aanwijzen van een Natura 2000-gebied leidt niet tot een verbod op het verrichten van bepaalde handelingen zoals fietsen, wandelen of het laten loslopen van de hond. In het aanwijzingsbesluit staat alleen voor welke waarden het gebied is aangewezen, welke instandhoudingsdoelstellingen gelden en wat de grens van het betreffende gebied is. In het besluit zelf is niet aangegeven of, en onder welke voorwaarden, een activiteit kan worden toegestaan.

Op grond van de huidige Natuurbeschermingswet 1998 geldt een vergunningplicht voor activiteiten in en om Natura 2000-gebieden die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kunnen verslechteren of een significant versturend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

³² Wet van 9 juni 1994, houdende tijdelijke regeling inzake de ammoniakdepositie veroorzaakt door veehouderijen (Interimwet ammoniak en veehouderij). Staatsblad 1994, nr. 634.

In de wet is op deze vergunningplicht een uitzondering gemaakt voor bestaand gebruik. Bestaand gebruik is als gevolg van de wijziging van de Natuurbeschermingswet 1998 door de Crisis- en herstelwet altijd vergunningvrij, tenzij het gebruik een project is dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, maar dat afzonderlijk of in combinatie met andere projecten of plannen significante gevolgen kan hebben voor het desbetreffende Natura 2000-gebied. De Natuurbeschermingswet 1998 omschrijft bestaand gebruik als *“gebruik dat op 31 maart 2010 bekend is, of redelijkerwijs bekend had kunnen zijn bij het bevoegd gezag.”*

Om te voorkomen dat het bestaand gebruik de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied verslechtert en dat er door bestaand gebruik storende factoren optreden die geleid tot de instandhoudingsdoelstellingen een significant effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen, draagt het bevoegd gezag de verantwoordelijkheid dat er in het gebied passende maatregelen genomen worden. In het uiterste geval kan dit betekenen dat op last van het bevoegd gezag het bestaande gebruik wordt stilgelegd.

In het beheerplan zal het bestaand gebruik beschreven moeten worden en zal zo nodig aan voorwaarden worden gebonden.

Doorwerking aanwijzing in andere plannen

De verplichting om Natura 2000-gebieden aan te wijzen volgt direct uit de Habitatrichtlijn en uit de Vogelrichtlijn. Mede op basis van Europeesrechtelijke uitspraken kan er bij de selectie en bij de begrenzing van Natura 2000-gebieden uitsluitend van ecologische criteria worden uitgegaan. Dat betekent in de praktijk dat de grenzen van deze gebieden zijn bepaald door het gebruik dat de betreffende planten- en diersoorten van het gebied maken. Terreindelen die van mindere kwaliteit zijn, kunnen deel uitmaken van Natura 2000-gebieden als herstel van die terreinen haalbaar is en als ze nodig zijn voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen. Daardoor zal de begrenzing van zo'n gebied niet in alle gevallen overeenkomen met de bestemming die in een vastgesteld bestemmingsplan aan het gebied is toegekend. In het uiterste geval zou dat kunnen betekenen dat een bepaalde bestemming die in een bestemmingsplan aan zo'n gebied rechtsgeldig is toegekend, toch niet gerealiseerd kan worden, omdat daarvoor geen vergunning op basis van de Natuurbeschermingswet 1998 kan worden verleend. In paragrafen 4.2 en 6.1 van de Nota van Antwoord wordt hierop verder ingegaan. Ook voor reconstructieplannen³³, provinciale waterplannen en waterbeheerplannen van de waterschappen geldt een gelijksoortige situatie. Het kan zijn dat dit soort plannen nog onvoldoende concreet zijn om ze op de gevolgen voor Natura 2000-gebieden te toetsen, maar op een gegeven moment zullen al deze plannen, al dan niet bij hun nadere uitwerking, bij het opstellen van beheerplannen afgestemd worden (zie ook paragraaf 6.3.2 van de Nota van Antwoord).

Relatie met stikstof

Stikstof is een groot probleem bij de implementatie van Natura 2000 en daarmee het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen. Van de 166 aangewezen natuurgebieden in Nederland zijn er 133 stikstofgevoelig. In Nederland wordt het probleem van stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden zwaarder gevoeld dan in de ons omringende landen. Dat heeft te maken met het feit dat we in een dicht bevolkt land leven, waarin kwetsbare natuur en bijvoorbeeld (snel)wegen dicht bij elkaar liggen. Om de instandhoudingsdoelstellingen te kunnen realiseren moet de neerslag van stikstof uit vooral landbouw, verkeer en industrie minder worden.

Tegen die achtergrond is het steeds moeilijker vergunningen te verlenen voor nieuwe economische activiteiten die tot extra uitstoot van stikstof (kunnen) leiden in en rond de natuurgebieden. Projecten kunnen alleen doorgang vinden indien aangetoond kan worden dat er geen verslechtering van de kwaliteit van de habitats³⁴ optreden en de instandhoudingsdoelstellingen van een gebied niet in gevaar komen.

³³ Plannen op grond van de Wet van 31 januari 2002, houdende regels inzake de reconstructie van concentratiegebieden (Reconstructiewet concentratiegebieden). Staatsblad 2002, nr. 115.

³⁴ Het betreft zowel stikstofgevoelige habitattypen als stikstofgevoelige leefgebieden van Natura 2000-soorten.

In het Natura 2000-gebied Wooldse Veen is het habitattype herstellende hoogvenen (H7120) het meest gevoelig voor stikstof³⁵.

In 2007 is het toetsingskader ammoniak en Natura 2000 vastgesteld. Met behulp van dit toetsingskader konden provincies relatief eenvoudig beoordelen of er zich nieuwe bedrijven konden vestigen. In maart 2008 oordeelde de Raad van State dat dit toetsingskader onvoldoende zekerheid biedt over het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Naar aanleiding van deze uitspraak heeft de minister van het voormalig ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de Taskforce Trojan ingesteld. Deze Taskforce heeft vervolgens een handreiking opgeleverd waarmee het bevoegd gezag maatwerk kan leveren bij de beoordeling van (nieuwe) activiteiten. Deze maatwerkoplossing bleek echter niet altijd werkbaar in de praktijk. Vervolgens is de commissie Huys gevraagd om een advies. Samengevat luidde dit advies dat er ruimte is voor economische ontwikkeling in Natura 2000 gebieden mits wordt zeker gesteld dat ecologische en economische doelen gelijktijdig en in samenhang worden beschouwd. Om dat uitgangspunt in de praktijk toepasbaar te maken is er gestart met de programmatische aanpak stikstof (PAS).

Duidelijk is dat het stikstofprobleem te groot is voor één partij. Essentie is dat de PAS in beeld brengt wat de bijdrage op verschillende niveaus (generiek, provinciaal, gebiedsgericht) en van verschillende sectoren (landbouw, verkeer, industrie) is aan de oplossing van het probleem. Onder oplossing verstaan we het geleidelijk maar onvermijdelijk omlaag brengen van de stikstofdepositie, waardoor de instandhoudingsdoelstellingen gerealiseerd kunnen worden, maar waarbij economische ontwikkelingen mogelijk blijven. Dit wil niet zeggen dat iedere economische ontwikkeling mogelijk blijft. Het incalculeren van ruimte voor economische ontwikkelingen (ontwikkelingsruimte) maakt onderdeel uit van de aanpak.

Meer informatie over de stand van zaken rond de PAS is te vinden op de website: <http://pas.natura2000.nl/>

Kaderrichtlijn Water

Wooldse Veen maakt deel uit van het stroomgebiedbeheerplan voor de Rijn-Delta³⁶ dat in het kader van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) vastgesteld is. Natura 2000-gebieden zijn in de stroomgebiedbeheerplannen opgenomen als gebieden waar water een bijzondere bescherming behoeft. De in de stroomgebiedbeheerplannen opgenomen milieudoelstellingen en bijbehorende maatregelen moeten dan ook overeenstemmen met de doelen van Natura 2000. De afstemming van doelen en de weergave daarvan in het stroomgebiedbeheerplan beperkt zich tot die delen van de doelstellingen van Natura 2000 die een relatie hebben met de ecologische of chemische kwaliteit van het water.

Het stroomgebiedbeheerplan wordt uitgewerkt in de provinciale waterplannen en in waterbeheerplannen van waterschappen. Daar waar in de afstemming strijdigheid kan ontstaan wordt maatwerk toegepast en wordt afhankelijk van de situatie de KRW of de Vogel- en Habitatrichtlijnen als richtinggevend genomen. Tot gebiedsspecifiek maatwerk behoort bijvoorbeeld de door de waterschappen opgestelde Gewenst Grond en Oppervlakte Water Regimes (GGOR's)³⁷.

Waar nodig zullen de lokale watervereisten en de daarvoor benodigde maatregelen verder worden uitgewerkt en in de Natura 2000-beheerplannen worden opgenomen.

Zie ook Nota van Antwoord paragraaf 6.3.

Waterwinning

Zie Nota van Antwoord paragraaf 4.5.2.

Grensoverschrijdende gebieden

De aanwijzingsbesluiten (en ook de beheerplannen) worden opgesteld vanuit de nationale Natuurbeschermingswet. Er bestaan daarom geen grensoverschrijdende Natura 2000-gebieden. Wel zijn er Natura 2000-gebieden die aansluiten op Natura 2000-gebieden op Belgisch of Duits grondgebied, waaronder

³⁵H.F. van Dobben, R. Bobbink, D. Bal en A. van Hinsberg, 2012. Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op habitattypen en leefgebieden van Natura 2000. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport

³⁶<http://www.kaderrichtlijnwater.nl/uitvoering/>

³⁷ De te nemen maatregelen voor grondwater worden gebiedsspecifiek vastgesteld via het GGOR in het stroomgebiedbeheerplan dat opgesteld wordt naar aanleiding van de Kaderrichtlijn Water (EU-richtlijn voor waterkwaliteit).

het gebied Wooldse Veen. De Natuurbeschermingswet gaat echter niet over de grens heen. Er zal daarom een Nederlands beheerplan worden opgesteld dat enkel van toepassing is op het beschermde gebied op Nederlandse grond. Hierbij is samenwerking met het betreffende buurland een nadrukkelijk punt van aandacht. Zie ook Nota van Antwoord paragrafen 1.1.5 en 1.3.3.

Aangezien de Natuurbeschermingswet 1998 beperkt is tot Nederlands grondgebied, kan Nederland geen vergunningplicht worden opgelegd voor activiteiten die in een andere lidstaat plaatsvinden. Die andere lidstaat zal, volgens artikel 6 van de Habitatrichtlijn, zijn eigen nationale wetgeving moeten hanteren om te beoordelen of zo'n activiteit mogelijke gevolgen heeft voor een Nederlands Natura 2000-gebied. Andersom moet Nederland in het kader van een vergunningverlening een habitattoets uitvoeren, om te bepalen of activiteiten binnen onze landsgrenzen mogelijke effecten hebben op Natura 2000-gebieden in Duitsland of België. Zie ook Nota van Antwoord paragraaf 4.3.3.

6 REACTIES OVER DE RELATIE MET DE BEHEERPLANNEN

6.1 ALGEMEEN

De wijze waarop de instandhoudingsdoelstellingen al dan niet verwezenlijkt moeten worden, wordt in vele zienswijzen aan de orde gesteld. Zo wordt in verschillende zienswijzen de wens uitgesproken om de plannen zo te ontwikkelen dat daardoor de aanwezige natuurwaarden zich kunnen verbeteren en voor de komende generaties behouden blijven. Er wordt gewezen op de diverse vormen van ongewenst gebruik van het gebied. In weer andere zienswijzen is men van mening dat bepaalde vormen van gebruik geen negatieve invloed op de natuurwaarden hebben en wordt bepleit dat het huidige landgebruik ongehinderd voortgang moet kunnen vinden. In een ander verband wordt er zorg uitgesproken over de bescherming van soorten als de kamsalamander (H1166). Er wordt opgemerkt dat door de nationale procedure, waarbij eerst de gebieden worden aangewezen en doelstellingen worden geformuleerd en pas in een later stadium de beheerplannen worden opgesteld, aan sociaal-economische belangen voorbij wordt gegaan. Ook zou er in zijn algemeenheid onvoldoende duidelijkheid bestaan over het algehele ambitieniveau en de consequenties van de aanwijzing en het toekennen van instandhoudingsdoelstellingen. Tot slot geven verschillende insprekers aan betrokken te willen worden bij het opstellen van het beheerplan.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Volgorde aanwijzing en beheerplan

De Nota van Antwoord gaat in paragraaf 1.4 in op de relatie tussen de aanwijzingsbesluiten en de nog op te stellen beheerplannen. De onderbouwing van de keuze om niet gelijktijdig tot vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen en het beheerplan over te gaan wordt in paragraaf 1.4.1 van de Nota van Antwoord uiteengezet.

Een verbijzondering hierop vormen de gebieden waar de provincies het voortouw hebben voor het opstellen van de beheerplannen. Op verzoek van de provincies heeft de minister van LNV in het Algemeen Overleg met de Tweede Kamer van 13 februari 2008 toegezegd te wachten met het definitief maken van de aanwijzingsbesluiten voor die gebieden waarvoor de provincie voortouwnemer is en die daarvoor door de provincie zijn aangemeld ("koppelingsafspraken"). De provincies zijn voor deze gebieden eerst in de gelegenheid gesteld met de betrokken partijen in de gebieden concept-beheerplannen op te stellen op basis van de ontwerp-aanwijzingsbesluiten. Deze afspraak beoogde draagvlak te creëren voor de beheerplannen en de implementatie daarvan en meer inzicht te geven in de haalbaarheid en betaalbaarheid van de instandhoudingsdoelstellingen en de begrenzing. De besluitvorming over de definitieve aanwijzingsbesluiten van deze gebieden is daarom uitgesteld tot na 1 september 2009. Voor dit Natura 2000-gebied zijn daarover afspraken gemaakt met de minister van LNV. In het kader van de "koppelingsafspraken" hebben de provincies tot 1 september 2009 de mogelijkheid gehad om gebiedsspecifieke wijzigingsvoorstellen in te dienen die voortkwamen uit de opgestelde concept-beheerplannen. De wijzigingsvoorstellen zijn in samenhang met de zienswijzen en op eenzelfde manier zorgvuldig in overweging genomen. Bij brief van 26 januari 2010 zijn de provincies op de hoogte gebracht van hoe de minister voornemens is met de voorstellen van de provincies in het definitieve besluit om te gaan. Binnen het reguliere proces van de aanwijzing zijn alle overige zienswijzen behandeld.

Voor de gebieden waarvoor op 1 september 2009 nog geen concept-beheerplan was opgesteld, geldt dat evident nieuwe inzichten uit het beheerplanproces eveneens in het reguliere aanwijzingstraject zijn meegenomen, ook hier met inachtneming van de ingediende zienswijzen.

Beheerplan en bestaand gebruik

Het aanwijzingsbesluit legt - naast de begrenzing - de instandhoudingsdoelstellingen vast waarvoor het gebied als Natura 2000-gebied is aangewezen. De instandhoudingsdoelstellingen geven op hoofdlijnen duidelijkheid over het ambitieniveau (zie ook paragraaf 4.1 van deze bijlage), in termen van "behoud" en "uitbreiding"/"verbetering" van de omvang en kwaliteit van betreffende aangewezen habitatype of leefgebied van een (vogel)soort. De uitwerking in omvang, ruimte en tijd van de instandhoudingsdoelstelling(en) uit het aanwijzingsbesluit, is een thema dat in een beheerplan thuishoort. Als er voor het realiseren van deze instandhoudingsdoelstellingen bepaalde specifieke maatregelen nodig zijn, dan behoort dit ook in het beheerplan geregeld te worden. Dat kan betekenen dat er ook maatregelen buiten de grenzen van het

Natura 2000-gebied genomen moeten worden.

Zoals in paragrafen 1.5 en 4.2 van de Nota van Antwoord staat vermeld, kan bestaand gebruik een plaats in het beheerplan krijgen. Hierbij wordt zoveel mogelijk ruimte gelaten voor het continueren van bestaand gebruik, echter wel binnen de voorwaarden die de instandhoudingsdoelstellingen daaraan stellen. Uiteindelijk heeft het beheerplan een centrale rol als het gaat om de regulering van bestaand gebruik. In een beheerplan wordt concreet gemaakt hoe en op welke termijn de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied gerealiseerd kunnen worden. Het beheerplan zal duidelijkheid verschaffen over de vereiste ecologische randvoorwaarden ten behoeve van de instandhoudingsdoelstellingen en over de ruimtelijke samenhang met de omgeving. In het beheerplan zal dus ook aan de orde komen of bestaand gebruik (mogelijk onder voorwaarden) overeenkomstig het beheerplan kan worden uitgeoefend. Kan het bestaand gebruik niet overeenkomstig het beheerplan uitgeoefend worden en zorgt het bestaand gebruik ervoor dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied verslechtert of dat er door het bestaand gebruik storende factoren optreden die gelet op de instandhoudingsdoelstellingen een significant effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen, dan moet het bevoegd gezag passende maatregelen treffen. Het bevoegd gezag kan dan de aanschrijvingsbevoegdheid gebruiken.

De opstellers van het beheerplan zullen onderling afstemmen hoe zij met bestaand gebruik om willen gaan en hoe zij dit in het beheerplan zullen opnemen. Mogelijk kan niet voor al het bestaand gebruik ten tijde van het vaststellen van het beheerplan worden bepaald wat het effect is op de instandhoudingsdoelstellingen. Voor deze gevallen zal dan een eventuele aanschrijving plaats moeten vinden indien blijkt dat er toch (significante) negatieve effecten zijn op de instandhoudingsdoelstellingen.

Jacht, wildbeheer en schadebestrijding worden gereguleerd door de bepalingen van de Flora- en faunawet. Dit betekent dat zienswijzen over dit onderwerp geen directe relatie hebben met de aanwijzing van Natura 2000-gebieden, maar met de bepalingen van de Flora- en faunawet. De huidige regels voor jacht en wildbeheer volgens de Flora- en faunawet zijn door de aanwijzing als Natura 2000-gebied niet gewijzigd. Over wildbeheer en schadebestrijding zijn afspraken gemaakt in het Faunabeheerplan. Zie verder paragraaf 6.4.2 van de Nota van Antwoord.

Betrokkenheid bij beheerplan

De wens om betrokken te worden bij het opstellen van het beheerplan en de diverse ideeën die daarover naar voren zijn gebracht zoals over de hydrologie, waterkwaliteit en bosinstandhouding, zijn een goed signaal. De integrale benadering die het beheerplan voorstaat, kan alleen succesvol zijn bij voldoende betrokkenheid. Per gebied is één bevoegd gezag de zogenaamde voortouwnemer voor het opstellen van het beheerplan. Voor dit gebied is dat Provincie Gelderland.

Het is aan de voortouwnemer om grondeigenaren, gebruikers, andere overheden en belanghebbenden of vertegenwoordigers te betrekken bij het beheerplan. Belanghebbenden kunnen natuurlijk ook zelf het initiatief nemen de voortouwnemer of hun vertegenwoordigers te benaderen. Het is niet uitvoerbaar verzoeken om betrokkenheid bij het beheerplan, zoals verwoord in een aantal zienswijzen, door te zenden aan de voortouwnemer.

6.2 SPECIFIEKE REACTIES OVER DE RELATIE MET DE BEHEERPLANNEN

Een inspreker merkt tot diens verbazing op dat in vrijwel geen enkel ruimtelijk plan aandacht wordt geschonken aan het thema veiligheid. In tegenstelling tot de bebouwde omgeving, waar er strenge regels zijn ten aanzien van veiligheid, is naar weten van de inspreker er in de groene ruimte geen wet- of regelgeving die eigenaren verplicht om maatregelen te nemen ten behoeve van veiligheid. De inspreker wil zo mogelijk bindend adviseren over de te nemen maatregelen om de fysieke en soms zelfs sociale veiligheid te verbeteren. Dit kan ten uitvoer worden gebracht door een veiligheidsparagraaf op te nemen in het aanwijzingsbesluit, aldus de inspreker.

De zienswijze heeft niet geleid tot wijziging van het besluit. Zoals hierboven geschetst, vindt aanwijzing plaats op basis van ecologische criteria. Indien inspreker van mening is dat bepaalde veiligheidgerelateerde onderwerpen in het gebied van belang zijn, kan dat in het beheerplanproces worden ingebracht.

Meerdere insprekers zijn van mening dat, wanneer de overheid bepaald wat er mag groeien, één grote eenvormigheid zal ontstaan. Het kenmerkende landschap van Winterswijk wordt volgens de insprekers door alle plannen geweld aan gedaan. Dit is naar weten van de insprekers al te zien op veel plaatsen in het buitengebied. Eeuwenoude teeltaarde wordt tot op de keileemlaag afgegraven om er blauwgrasland van te maken, dat nog nooit in het gebied is voorgekomen. Op andere plekken wordt volgens de insprekers kalkhoudende grond uit Duitsland aangevoerd om kalkminnende vegetaties te realiseren.

De zienswijze heeft niet tot wijzigingen geleid. De intentie van Natura 2000 is juist het instandhouden van de biodiversiteit in Europa. Dit gaat bijna altijd gepaard met behoud van diversiteit in het landschap die door alle ontwikkelingen in het recente verleden onder druk staat. Het afgraven van teeltaarde kan een zinvolle maatregel zijn om de gevolgen van intensieve bemesting tegen te gaan en ook het opbrengen van grond kan met dat oogmerk gebeuren. Of daarvan sprake is in het Wooldse Veen zal in het beheerplan aan de orde zijn. Overigens bepaalt niet de overheid wat er nu in het gebied groeit en waarvoor het gebied is geselecteerd, maar zijn het de natuurlijke en antropogene omstandigheden vanuit het verleden die daartoe hebben geleid.

7 REACTIES OVER SCHADE

In een groot aantal zienswijzen wordt erop gewezen dat er als gevolg van deze aanwijzing inkomens- en vermogensschade kan optreden. Men mist in het besluit een paragraaf over schade en het betalen van een schadevergoeding. Verder wordt aangevoerd dat bij het aannemen van de Habitatrichtlijn de toezegging is gedaan dat de eigenaren en de gebruikers van de grond niet de financiële last van deze maatregelen hoeven te dragen. Artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998 biedt volgens de insprekers geen afdoende mogelijkheid voor compensatie. Verder zou de aanwijzing als Natura 2000-gebied een schending van het eigendomsrecht opleveren en in strijd zijn met artikel 1 van het Eerste Protocol van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens. Ook de beperkingen van artikel 19d tot en met 19l en artikel 20 van de Natuurbeschermingswet 1998 zou een dermate zware verplichting opleveren dat het eigendom of het gebruikersrecht geen waarde van enige betekenis overhoudt. Er wordt in dit kader om een volledige schadeloosstelling gevraagd.

Met betrekking tot de hierboven genoemde argumenten worden de volgende opmerkingen gemaakt:

Schadevergoeding

Zoals in hoofdstuk 5 van de Nota van Antwoord over dit onderwerp staat vermeld, zijn in de aanwijzingsbesluiten geen aparte vergoedingsregelingen opgenomen. De huidige wettelijke regeling biedt namelijk voldoende mogelijkheden voor compensatie. Het gaat dan in het bijzonder om artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998.

De aanwijzingsbesluiten zullen naar verwachting niet snel een recht op schadevergoeding geven, omdat het aanwijzingsbesluit zelf over het algemeen geen beperkingen oplevert. Pas in het kader van het beheerplan of bij vergunningverlening kunnen beperkingen worden gesteld aan het bestaand gebruik, aan voorgenomen uitbreidingsmogelijkheden of aan de ontwikkeling van nieuwe activiteiten. Men komt in aanmerking voor schadevergoeding, indien aan de volgende voorwaarden is voldaan:

1. er is schade geleden door een aanwijzing van een Natura 2000-gebied, door het weigeren van een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 (of door een daaraan verbonden voorwaarde) of door bepalingen in het Natura 2000-beheerplan;
2. de schade behoort redelijkerwijs niet (geheel) voor eigen rekening te blijven;
3. de vergoeding van de schade is niet (voldoende) verzekerd door aankoop, onteigening of door andere maatregelen, zoals beheersubsidies.

Rol van het beheerplan bij schade

In de nog op te stellen Natura 2000-beheerplannen zal uiteindelijk worden bepaald wanneer en hoe de doelen gerealiseerd worden en welke maatregelen daarvoor noodzakelijk zijn. Pas op dat moment kan er een nauwkeurige kosteninschatting worden gemaakt. Er wordt grote waarde gehecht aan goede financiële dekking van de realisering van de doelen in de beheerplannen. Het bovenstaande houdt niet alleen in dat Nederland zich inspent om zoveel mogelijk habitattypen en soorten in een gunstige staat van instandhouding te houden of te brengen. Het betekent ook dat de compensatie van mogelijke inkomens- en vermogensschade van de betrokken eigenaren en gebruikers aan de orde dient te komen. Artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998 is juist voor dit doel door de wetgever in de wet opgenomen en deze heeft gemeend daarmee een voldoende mogelijkheid voor nadeelcompensatie te bieden. Resolutie 2004/2164(INI) van het Europese Parlement over de financiering van Natura 2000, waarnaar verschillende keren in zienswijzen is verwezen, biedt dan ook geen grond voor de stelling dat artikel 31 van de Natuurbeschermingswet 1998 onvoldoende compensatiemogelijkheden zou bieden.

Eigendomsrecht

Van schending van het eigendomsrecht en van strijdigheid met artikel 1 van het Eerste Protocol van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) is geen sprake. Artikel 1, eerste lid, van het Eerste Protocol van het EVRM bepaalt dat alle natuurlijke rechtspersonen recht hebben op het ongestoord genot van hun eigendom en dat niemand van zijn eigendom zal worden beroofd, behalve indien sprake is van algemeen belang en met inachtneming van de voorwaarden neergelegd in de wet en in de algemene beginselen van het internationaal recht. De voorwaarden die worden gesteld aan het beheer van grond, die nodig is voor het realiseren van het Natura 2000-netwerk, leveren geen aantasting op van het recht van eigendom. De

bepaling uit het EVRM laat onverlet dat de Staat het recht heeft om die wetten toe te passen die noodzakelijk worden geacht om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang.

Wijzigingsbesluit Natura 2000-gebieden Duinen Terschelling, Duinen Schiermonnikoog, Lieftingsbroek, Fochteloërveen, Drentsche Aa-gebied, Drouwenerzand, Bergvennen & Brecklenkampse Veld, Aamsveen, Wooldse Veen, Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek en Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux

De Staatssecretaris van Economische Zaken

Gelet op artikel 15 van de Natuurbeschermingswet 1998;

Artikel 1

1. In het besluit van 30 januari 2009 (DRZO/2008-004, Stcrt. 2009, 38) tot aanwijzing van **Duinen Terschelling** als Natura 2000-gebied is de instandhoudingsdoelstelling van het volgende habitatype gewijzigd:
H2180 Beboste duinen van het Atlantische, continentale en boreale gebied
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit zijn aan artikel 1 de volgende habitattypen toegevoegd:
H1320 Schorren met slijkgrasvegetatie (*Spartinion maritimae*)
H6410 Grasland met *Molinia* op kalkhoudende, venige, of lemige kleibodem (*Molinion caeruleae*)
3. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 2

4. In het besluit van 30 januari 2009 (DRZO/2008-006, Stcrt. 2009, 38) tot aanwijzing van **Duinen Schiermonnikoog** als Natura 2000-gebied is het volgende habitatype verwijderd:
H2140 *Vastgelegde ontkalkte duinen met *Empetrum nigrum*
5. In het in het vorige lid bedoelde besluit zijn aan artikel 1 de volgende habitattypen toegevoegd:
H1310 Eenjarige pioniersvegetaties van slik- en zandgebieden met *Salicornia* spp.
 en andere zoutminnende soorten
H1330 Atlantische schorren (*Glauco-Puccinellietalia maritimae*)
6. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 3

1. In het besluit van 23 mei 2013 (PDN/2013-021; Stcrt. 2013,14643) tot aanwijzing van **Lieftingsbroek** als Natura 2000-gebied is het volgende habitatype verwijderd:
H91E0 * Bossen op alluviale grond met *Alnus glutinosa* en *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit is aan artikel 1 het volgende habitatype toegevoegd:
H91D0 *Veenbossen
3. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 4

1. In het besluit van 23 mei 2013 (PDN/2013-023; Stcrt. 2013,14643) tot aanwijzing van **Fochteloërveen** als Natura 2000-gebied is het volgende habitatype verwijderd:
H3160 Dystrofe natuurlijke poelen en meren
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit is aan artikel 1 het volgende habitatype toegevoegd:
H2320 Psammofiele heide met *Calluna* en *Empetrum nigrum*
3. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 5

1. In het besluit van 4 juli 2013 (PDN/2013-025; Stcrt. 2013,19978) tot aanwijzing van **Drentsche Aa-gebied** als Natura 2000-gebied is de instandhoudingsdoelstelling voor het volgende habitatype gewijzigd:
H7140 Overgangs- en trilveen
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit zijn aan artikel 1 de volgende habitattypen toegevoegd:
H2330 Open grasland met *Corynephorus*- en *Agrostis*-soorten op landduinen
H9120 Atlantische zuurminnende beukenbossen met *Ilex* en soms ook *Taxus* in de ondergroei (*Quercion robori-petraeae* of *Ilici-Fagenion*)
3. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 6

1. In het besluit van 25 april 2013 (PDN/2013-026; Stcrt. 2013,12211) tot aanwijzing van **Drouwenerzand** als Natura 2000-gebied is het volgende habitatype verwijderd:
H9190 Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten met *Quercus robur*
2. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het vorige lid bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 7

1. In het besluit van 23 mei 2013 (PDN/2013-046; Stcrt. 2013,14643) tot aanwijzing van **Bergvennen & Brecklenkampse Veld** als Natura 2000-gebied is het volgende habitatype verwijderd:
H2310 Psammofiele heide met *Calluna* en *Genista*
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit is aan artikel 1 het volgende habitatype toegevoegd:
H91D0 *Veenbossen
3. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 8

1. In het besluit van 23 mei 2013 (PDN/2013-055; Stcrt. 2013,14643) tot aanwijzing van **Aamsveen** als Natura 2000-gebied is het volgende habitatype verwijderd:
H91D0 *Veenbossen
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit zijn aan artikel 1 de volgende habitattypen toegevoegd:
H3130 Oligotrofe tot mesotrofe stilstaande wateren met vegetatie behorend tot het *Littorelletalia uniflorae* en/of *Isoëto-Nanojuncetea*
H6410 Grasland met *Molinia* op kalkhoudende, venige, of lemige kleibodem (*Molinion caeruleae*)
H7110 *Actief hoogveen
H9120 Atlantische zuurminnende beukenbossen met *Ilex* en soms ook *Taxus* in de ondergroei (*Quercion robori-petraeae* of *Ilici-Fagenion*)
De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 9

1. In het besluit van 11 juni 2014 (PDN/2014-061; Stcrt. 2014,17732) tot aanwijzing van **Wooldse Veen** als Natura 2000-gebied is het volgende habitatype verwijderd:
H91D0 *Veenbossen
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit is aan artikel 1 het volgende habitatype toegevoegd:
H6230 *Soortenrijke heischrale graslanden op arme bodems van berggebieden (en van submontane gebieden in het binnenland van Europa)
3. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 10

1. In het besluit van 23 mei 2013 (PDN/2013-132; Stcrt. 2013,14643) tot aanwijzing van **Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek** als Natura 2000-gebied is de instandhoudingsdoelstelling voor het volgende habitatype gewijzigd:
H6510 Laaggelegen schraal hooiland (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*)
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit is aan artikel 1 het volgende habitatype toegevoegd:
H6430 Voedselrijke zoomvormende ruigten van het laagland, en van de montane en alpiene zones
3. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 11

1. In het besluit van 4 juli 2013 (PDN/2013-136; Stcrt. 2013,19978) tot aanwijzing van **Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux** als Natura 2000-gebied is het volgende habitatype verwijderd:
H5130 *Juniperus communis*-formaties in heide of kalkgrasland
2. In het in het vorige lid bedoelde besluit zijn aan artikel 1 de volgende habitattypen toegevoegd:
H3140 Kalkhoudende oligo-mesotrofe wateren met benthische *Chara* spp. vegetaties
H7140 Overgangs- en trilveen
H9190 Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten met *Quercus robur*
3. De nota van toelichting die onderdeel uitmaakt van het in het eerste lid van dit artikel bedoelde besluit wordt gewijzigd op de in de nota van toelichting behorende bij dit besluit aangegeven wijze.

Artikel 11

1. De bekendmaking van dit besluit geschiedt in de Staatscourant.
2. Dit wijzigingsbesluit treedt in werking op de dag na de bekendmaking in de Staatscourant.

De Staatssecretaris van Economische Zaken,
w.g. Sharon A.M. Dijkema
d.d. 28 mei 2015

Dit aanwijzingsbesluit en de daarbij behorende Nota van toelichting worden gedurende zes weken ter inzage gelegd. De exacte periode en locatie worden vermeld in de bekendmaking die wordt gepubliceerd in de Staatscourant en in de advertentie die wordt gepubliceerd in gedrukte media en op internet.

Het aanwijzingsbesluit kan digitaal worden ingezien via de website www.rijksoverheid.nl/natura2000.

Belanghebbenden die hun zienswijze als bedoeld in artikel 3:15 van de Algemene wet bestuursrecht naar voren hebben gebracht of die het redelijkerwijs niet verweten kan worden geen zienswijze naar voren te hebben gebracht, kunnen gedurende zes weken ná de bekendmaking beroep instellen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019, 2500 EA te Den Haag.

Nota van toelichting behorende bij het besluit tot wijziging van de besluiten waarmee Duinen Terschelling, Duinen Schiermonnikoog, Lieftingsbroek, Fochteloërveen, Drentsche Aa-gebied, Drouwenerzand, Bergvennen & Brecklenkampse Veld, Aamsveen, Wooldse Veen, Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek, en Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux zijn aangewezen als Natura 2000-gebied

Inleiding

1. Bij de vaststelling van de habitattypenkaarten die in het kader van de samenstelling van de beheerplannen worden vervaardigd, blijkt in een aantal gevallen dat er in de aanwijzingsbesluiten instandhoudingsdoelstellingen zijn opgenomen voor habitattypen die in het gebied niet voorkomen. Deze waarden waren ook bij de aanmelding (2003) niet aanwezig. De consequentie hiervan is dat er maatregelen zouden moeten worden getroffen ter behoud, uitbreiding of verbetering van afwezige waarden. Dit is een onwenselijke situatie, omdat behoud en eventuele uitbreiding en verbetering uitgaan van de aanwezigheid van het betreffende habitatype. Dit wijzigingsbesluit dient ertoe om dergelijke afwezige waarden en de daarvoor gestelde doelen uit de besluiten te verwijderen. Het omgekeerde komt ook voor: tijdens het in kaart brengen van de habitattypen is de aanwezigheid van waarden vastgesteld die niet in het aanwijzingsbesluit zijn opgenomen. Die waarden worden middels dit besluit toegevoegd aan de gebieden waar ook waarden moeten worden verwijderd.
2. In deze nota van toelichting worden per gebied de noodzakelijke wijzigingen in de betreffende nota's van toelichting opgesomd waaronder de vaststelling van instandhoudingsdoelstellingen voor eerder niet onderkende waarden. Dit betreft achtereenvolgens: wijziging van de in het gebied aanwezige waarden (paragraaf 4.3), verwijdering en toevoeging van instandhoudingsdoelstellingen voor de verwijderde en toegevoegde waarden (5.3), onderbouwing voor de verwijderde en toegevoegde waarden (bijlage B.1) en toelichting op de toewijzing van de instandhoudingsdoelstellingen (bijlage B.4). In de tabel in de volgende paragraaf is een overzicht opgenomen van de aangebrachte wijzigingen. Verwijzingen naar habitattypen of subtypen die middels dit besluit zijn vervallen, in paragraaf 4.4 van de nota van toelichting van de oorspronkelijke aanwijzingen zijn hiermede ook vervallen.
3. Ten opzichte van het ontwerp is aan de Nota van toelichting een bijlage toegevoegd, die integraal onderdeel uitmaakt van het besluit. De bijlage omvat de nota van antwoord op de ontvangen zienswijzen. Dit betreft ook een nadere onderbouwing van het besluit. In totaal zijn in het kader van de terinzagelegging van het ontwerp acht zienswijzen ingediend die betrekking hebben op vijf van de 11 gebieden waarop dit wijzigingsbesluit betrekking heeft. In twee gevallen hebben de ingediende zienswijzen geleid tot aanpassing van het besluit (anders dan verbetering en aanvulling van de motivering). In het Natura 2000-gebied Bergvennen & Brecklenkampse Veld (046) is één van de twee toe te voegen habitattypen (H3160) komen te vervallen. Hetzelfde geldt voor één van de vijf voorgenomen toevoegingen (H9190) in het Natura 2000-gebied Aamsveen (055). Voor de overige wijzigingen in de instandhoudingsdoelstellingen geven de ingediende zienswijzen geen aanleiding om het ontwerpbesluit aan te passen.

4. Overzicht van de aangebrachte wijzigingen in instandhoudingsdoelstellingen (aangeduid als “doelen”).

N2k-nr	Natura 2000-gebied	Aard van de wijziging(en)
004	Duinen Terschelling	Verwijdering subtype 2180C (door wijziging doel H2180) Toevoeging doelen H1320 en H6410
006	Duinen Schiermonnikoog	Verwijdering doel H2140 Toevoeging doelen H1310B en H1330A
021	Lieftingsbroek	Verwijdering doel H91E0 Toevoeging doel H91D0
023	Fochteloërveen	Verwijdering doel H3160 Toevoeging doel H2320
025	Drentsche Aa-gebied	Verwijdering H7140B (door wijziging doel H7140) Toevoeging doelen H2330 en H9120
026	Drouwenerzand	Verwijdering doel H9190
046	Bergvennen & Brecklenkampse veld	Verwijdering doel H2310 Toevoeging doel H91D0
055	Aamsveen	Verwijdering doel H91D0 Toevoeging doelen H3130, H6410, H7110A en H9120
064	Wooldse Veen	Verwijdering doel H91D0 Toevoeging doel H6230
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	Verwijdering subtype H6510B (door wijziging doel H6510) Toevoeging doel H6430
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	Verwijdering doel H5130 Toevoeging doelen H3140, H7140A en H9190

Duinen Terschelling (004)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Duinen Terschelling (004) als Natura 2000-gebied (besluit van 30 januari 2009, DRZO/2008-004)

5. In de nota van toelichting worden in paragraaf 4.2.1 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijzigingen aangebracht:

- Van het volgende habitattype vervalt subtype C (subtypen A en B blijven gehandhaafd):

H2180 Beboste duinen van het Atlantische, continentale en boreale gebied

- De volgende habitattypen worden toegevoegd:

H1320 Schorren met slijkgrasvegetatie (*Spartinion maritimae*)
Verkorte naam Slijkgrasvelden

H6410 Grasland met *Molinia* op kalkhoudende, venige, of lemige kleibodem (*Molinion caeruleae*)
Verkorte naam Blauwgraslanden

6. In de nota van toelichting worden in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitattype H2180 wordt vervangen (noodzakelijk door de verwijdering subtype C):

H2180 Duinbossen

Doel Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit duinbossen, *droog* (subtype A) en duinbossen, *vochtig* (subtype B).

Toelichting Voor de subtypen droge en vochtige duinbossen geldt dat op Terschelling goede mogelijkheden aanwezig zijn voor uitbreiding van de oppervlakte en verbetering van de kwaliteit. Op termijn kan het gebied daarom een grote bijdrage leveren aan het landelijke doel voor beide subtypen. Voor alle waddeneilanden geldt dat de duinbossen vrij jong en nog volop in ontwikkeling zijn.

- Instandhoudingsdoelstellingen voor H1320 en H6410 worden toegevoegd:

H1320 Slijkgrasvelden

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het habitattype dat voorkomt op een dynamische plek in de Cupido's Polder aan de noordzijde van De Boschplaat, kan door afslag bij hoogwater snel weer verdwijnen. Het is daarom niet mogelijk het voorkomen van het habitattype op die plek vast te leggen. Ook bestaat er geen zekerheid dat het elders in de Cupido's Polder weer direct zal ontstaan. Het bereiken van de doelstelling kan daarom worden beoordeeld in samenhang met het voorkomen van het habitattype op de nabijgelegen Boschplaat dat deel uitmaakt van het Natura 2000-gebied Waddenzee.

H6410 Blauwgraslanden

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit

7. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht:

De tekst van het derde punt wordt vervangen:

- In tegenstelling tot de aanwijzing komt het subtype *binnenduintrand* (H2180C) van het habitattype duinbossen te vervallen. De betreffende bosjes, die zijn gelegen in het Fomerumerbos en het Hoornsebos, betreffen jonge loofbosaanplant op plekken waar daarvoor dennenbos was. Er kan dan geen sprake zijn van een klimoprijke bosvegetatie zoals bij de aanwijzing werd verondersteld.

Twee nieuwe punten worden toegevoegd:

- In aanvulling op de aanwijzing (2009) is het gebied ook aangewezen voor het habitattype slijkgrasvelden (H1320), dat voorkomt in Cupido's Polder ten noorden van de Vierde Duintjes op de

Duinen Terschelling (004)

Boschplaat (1,1 ha). Dit habitattype is in grotere oppervlakte aanwezig op de aangrenzende Boschplaat (ruim 50 ha), dat onderdeel uitmaakt van het Natura 2000-gebied Waddenzee.

- In aanvulling op de aanwijzing (2009) is het gebied ook aangewezen voor het habitattype blauwgraslanden (H6410), dat verspreid voorkomt op een tiental plekken (3,8 ha). Het betreft voornamelijk de rompgemeenschap van blauwe knoop en blauwe zegge (*Carex panicea-Sucissa pratensis*).
8. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:
- Tabel en tekst met betrekking tot de verwijderde doelstelling voor het habitattype H2180C vervallen.
 - De volgende twee alinea's met betrekking tot de nieuwe habitattypen worden toegevoegd:

H1320 – Slijkgrasvelden Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en behoud kwaliteit ^a					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
001	Waddenzee	behoud	behoud	A2	aanwijzingsbesluit
005	Duinen Terschelling	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
101	Duinen Goeree & Kwade Hoek	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
113	Voordelta	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
118	Oosterschelde	behoud	behoud	A2	doel aangepast ^b
122	Westerschelde & Saefinghe	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
123	Zwin & Kievitpolder	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

(a) In een deel van de gebieden mag het areaal afnemen ten gunste van het habitattype zilte pionierbegroeiingen, *zeekraal* (H1310A)¹.

Vrijwel alle kweldergebieden langs de Nederlandse kust zijn Habitatrictlijngebied. Dit betekent dat het overgrote deel van dit habitattype zich bevindt binnen het landelijke Natura 2000-netwerk (>95% van de landelijke oppervlakte). De landelijke staat van instandhouding van het habitattype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk "gunstig" en "zeer ongunstig". De landelijke doelstelling met betrekking tot de oppervlakte sluit hierop aan. De zeer ongunstige kwaliteit van het habitattype in Nederland wordt veroorzaakt door het geheel of vrijwel geheel verdwenen zijn van de belangrijkste typische soort klein slijkgras. Daarvan komen geen goed ontwikkelde vormen meer voor. Het habitattype komt wel veel voor in een vorm met engels slijkgras, waarvan de kwaliteit lager wordt beoordeeld, omdat deze soort die hier niet van nature voorkomt maar in de vorige eeuw is aangeplant. Deze matige vorm ontstaat vaak op plekken waar kwelders eroderen. Daarom mag in een deel van de gebieden het areaal afnemen ten gunste van het habitattype zilte pionierbegroeiingen, *zeekraal* (H1310A). Herstel van de kwaliteit van de door klein slijkgras gedomineerde vormen van het habitattype wordt op dit moment niet als haalbaar gezien, doordat de vegetaties tegenwoordig geheel uit engels slijkgras bestaan. Het landelijk doel is daarom behoud van de kwaliteit. De gebiedsdoelen zijn hiermee in overeenstemming.

H6410 – Blauwgraslanden Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
005	Duinen Terschelling	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
006	Duinen Schiermonnikoog	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
015	Van Oordt's Mersken	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
016	Wijnjeterper Schar	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
021	Lieftingsbroek	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit

¹ Nadere toelichting over de "ten gunste formulering" wordt gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006), p. 35/37.

Duinen Terschelling (004)

028	Elperstroomgebied	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
037	Olde Maten & Veerslootslanden	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
041	Boetelerveld	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
045	Springendal & Dal van de Mosbeek	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
046	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
047	Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
048	Lemselermaten	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
049	Dinkelland	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
051	Lonnekermeer	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
057	Veluwe	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
058	Landgoederen Brummen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
060	Stelkampsveld	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
061	Korenburgerveen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
062	Willinks Weust	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
065	Binnenveld	uitbreiding	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
069	De Bruuk	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
084	Duinen Den Helder – Callantsoog	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
085	Zwanenwater & Pettemerduinen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
087	Noordhollands Duinreservaat	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
105	Zouweboezem	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
116	Kop van Schouwen	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
130	Langstraat	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
131	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
133	Kampina & Oisterwijkse Vennen	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
135	Kempensland-West	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

Het habitattypen blauwgraslanden komt in verspreid liggende gebieden in kleine oppervlakten voor. Van de circa 180 ha blauwgrasland in Nederland is ongeveer twee derde opgenomen in het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitattypen blauwgraslanden is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als “zeer ongunstig”². De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Voor het merendeel van de gebieden geldt dat de doelen aansluiten bij de landelijke doelstelling van uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit van het habitattypen. In een aantal gevallen is hiervan afgeweken en is er gekozen voor een behoudsdoelstelling voor de oppervlakte of de kwaliteit. De belangrijkste reden met betrekking tot de oppervlakte is dat er buiten het huidige voorkomen in het betreffende gebied niet of nauwelijks uitbreidingsmogelijkheden aanwezig zijn. De landelijke doelstelling ter verbetering van de kwaliteit van dit habitattypen kan ook niet in alle gebieden gerealiseerd worden. In het gebied Duinen Schiermonnikoog (006) bijvoorbeeld wordt gezien de geïsoleerde ligging van het gebied geen potentieel herstel van de kwaliteit verwacht. De meest kansrijke gebieden zijn aangewezen voor kwaliteitsverbetering van het habitattypen.

² De beschreven staat van instandhouding wijkt af van de staat van instandhouding zoals gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006). Zie het Natura 2000 profielendocument (2008) voor een nadere uitleg.

Duinen Terschelling (004)

Duinen Schiermonnikoog (006)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Duinen Schiermonnikoog (006) als Natura 2000-gebied (besluit van 30 januari 2009, DRZO/2008-006)

9. In de nota van toelichting worden in paragraaf 4.2.1 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijzigingen aangebracht:

- Het volgende habitatype (en het vermelde subtype B) vervalt:

H2140 *Vastgelegde ontkalkte duinen met *Empetrum nigrum*

- De volgende habitatypes worden toegevoegd:

H1310 Eenjarige pioniersvegetaties van slik- en zandgebieden met *Salicornia* spp. en andere zoutminnende soorten

Verkorte naam Zilte pionierbegroeiingen

betreft het subtype:

H1310B Zilte pionierbegroeiingen (zeevetmuur)

H1330 Atlantische schorren (*Glauco-Puccinellietalia maritimae*)

Verkorte naam Schorren en zilte graslanden

betreft het subtype:

H1330A Schorren en zilte graslanden (binnendijks)

10. In de nota van toelichting worden in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H3160 vervalt.
- Instandhoudingsdoelstellingen voor H1310 en H1330 worden toegevoegd:

H1310 Zilte pionierbegroeiingen

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit zilte pionierbegroeiingen, *zeevetmuur* (subtype B)

Toelichting Het habitatype komt voor op de grens met de Natura 2000-gebieden Waddenzee en Noordzeekustzone. Behoud van de oppervlakte geldt binnen de (sterke) natuurlijke fluctuaties, en de doelstelling kan worden bereikt door behoud van het dynamische landschap met dit habitatype, in het bijzonder op strandvlaktes. Het bereiken van de doelstelling kan worden beoordeeld in samenhang met het voorkomen van het habitatype op het nabijgelegen Groene Strand en de Oosterkwelder die deel uitmaken van resp. de Natura 2000-gebieden Noordzeekustzone en Waddenzee. De voorkomens in Duinen Schiermonnikoog vormen een samenhangend geheel met die in beide aangrenzende Natura 2000-gebieden.

H1330 Schorren en zilte graslanden

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit schorren en zilte graslanden, *buitendijks* (subtype A).

Toelichting Het habitatype komt voor op de grens met de Natura 2000-gebieden Waddenzee. Behoud oppervlakte geldt binnen de natuurlijke fluctuaties tengevolge van erosie- en sedimentatie. In het Waddengebied is geen uitbreiding van oppervlakte van toepassing. Het habitatype komt voor ter hoogte van de Westerplas, aan de rand van de Kooiduinen en in de Kobbeduinen (zie bijlage B.1). Het bereiken van de doelstelling kan worden beoordeeld in samenhang met het voorkomen van het habitatype in de aangrenzende delen van Natura 2000-gebied Waddenzee op Schiermonnikoog.

11. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht:

De tekst van het tweede punt wordt vervangen:

- In aanvulling op de oorspronkelijke aanwijzing (2009) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype schorren en zilte graslanden, *buitendijks* (H1330A). Het habitatype komt voor langs de wadkant ten zuidoosten van de Westerplas (0,2 ha), aan de oostzijde van de Kooiduinen en in een aantal laagten in de Kobbeduinen (totaal bijna 6 ha). Bij de aanwijzing was aangenomen dat het habitatype alleen in de aan de Waddenzee behorende gebiedsdelen van het eiland voorkomt (ruim 500 ha, waarvan enkele hectaren ten zuiden van de Westerplas).

Duinen Schiermonnikoog (006)

De tekst van het eerste punt wordt vervangen door de volgende twee punten:

- Conform de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003), maar in aanvulling op de aanwijzing (2009), is het gebied ook aangewezen voor het habitatype Zilte pionierbegroeiingen. Dit betreft het subtype *zeevetmuur* (H1310B), dat voorkomt aan de noordzijde van de stuifdijk (0,4 ha) en in enkele laagten in de Kobbeduinen (evenals H1330A) (0,3 ha). De vegetatie betreft de plantenassociatie van Strandduizendguldenkruid en Krielparnassia (subassociatie met Aardbeiklaver). Ten noorden van de stuifdijk sluit het voorkomen van het habitatype aan op vergelijkbare vegetaties op het Groene Strand behorend tot het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone (ca. 50 ha). Subtype B van het habitatype is ook aanwezig op de Oosterkwelder die grenst aan de Kobbeduinen (ca. 10 ha).
- In afwijking van de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) en ontwerpbesluit (2007) is het gebied niet aangewezen voor het habitatype zilte pionierbegroeiingen (H1310), *zeekraal* (subtype A) omdat uit de begrenzing blijkt dat dit subtype op dit eiland alleen in de aan de Waddenzee en Noordzeekustzone toegekende gebiedsdelen voorkomt.

Daarnaast wordt een nieuw punt toegevoegd:

- In afwijking van de aanwijzing (2009), is het gebied niet meer aangewezen voor het habitatype *duinheiden met kraaheide (H2140). Blijkens de beschikbare vegetatiekarteringen is het habitatype niet in het aangewezen gebied aanwezig.

12. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De alinea met betrekking tot de verwijderde doelstelling voor het habitatype H2140 vervalt.
- De volgende twee alinea's met betrekking tot de nieuwe habitattypen worden toegevoegd:

H1310B – Zilte pionierbegroeiingen, <i>zeevetmuur</i> Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en behoud kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
001	Waddenzee	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
002	Duinen en Lage Land Texel	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
004	Duinen Terschelling	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
006	Duinen Schiermonnikoog	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
007	Noordzeekustzone	behoud	behoud	A1	aanwijzingsbesluit
101	Duinen Goeree & Kwade Hoek	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
113	Voordelta	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
115	Grevelingen	behoud	behoud	A3	aanwijzingsbesluit
122	Westerschelde & Saeftinghe	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

Vrijwel alle kweldergebieden langs de Nederlandse kust zijn Habitatrichtlijngebied. Dit betekent dat het overgrote deel van dit habitatype zich bevindt binnen het landelijke Natura 2000-netwerk (>95% van de landelijke oppervlakte). De landelijke staat van instandhouding voor het habitatype zilte pionierbegroeiingen, *zeevetmuur* (subtype B) is beoordeeld als "gunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. De gebiedsdoelen zijn in overeenstemming met de landelijke doelstelling.

Duinen Schiermonnikoog (006)

H1330A - Schorren en zilte graslanden, buitendijks Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
001	Waddenzee	behoud	verbetering	A3	aanwijzingsbesluit
002	Duinen en Lage Land Texel	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
003	Duinen Vlieland	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
004	Duinen Terschelling	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
006	Duinen Schiermonnikoog	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
007	Noordzeekustzone	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
101	Duinen Goeree & Kwade Hoek	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
109	Haringvliet	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
113	Voordelta	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
118	Oosterschelde	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
122	Westerschelde & Saeftinghe	uitbreiding	verbetering	A1	aanwijzingsbesluit
123	Zwin & Kievittepolder	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

Het overgrote deel van dit habitattype is opgenomen in Natura 2000 (>95% landelijke oppervlakte). De landelijke staat van instandhouding is op oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk "gunstig" en "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Waddenzee (001) en Westerschelde & Saeftinghe (122) herbergen tezamen meer dan 80% van de landelijke oppervlakte en kunnen daarmee de grootste bijdrage leveren aan de herstelopgave. In de andere gebieden is het habitattype reeds in goede kwaliteit aanwezig (dus behoud is voldoende) of is herstel waarschijnlijk niet mogelijk door de aanleg van de stormvloedkering (Oosterschelde (118)). In het westelijke deel van de Westerschelde wijkt de oppervlakte kwelders sterk af van de natuurlijke situatie. Hier vindt nog steeds afbraak van schorren plaats. Daarom wordt hier uitbreiding van de oppervlakte nagestreefd.

Duinen Schiermonnikoog (006)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Lieftingsbroek (021) als Natura 2000-gebied (besluit van 23 mei 2013, PDN/2013-021)

13. In de nota van toelichting worden in paragraaf 4.2 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijzigingen aangebracht:

- Het volgende habitatype (en het vermelde subtype C) vervalt:

H91E0 *Bossen op alluviale grond met *Alnus glutinosa* en *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)

- Het volgende habitatype wordt toegevoegd:

H91D0 *Veenbossen
Verkorte naam Hoogveenbossen

14. In de nota van toelichting worden in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H91E0 vervalt.

- Een instandhoudingsdoelstelling voor H91D0 wordt toegevoegd:

H91D0 ***Hoogveenbossen**

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het habitatype is aanwezig op een vochtige plek in het bos waar het grenst aan elzenbroekbos.

15. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht:

De tekst van het tweede punt wordt vervangen door de volgende tekst:

- In afwijking van de aanwijzing (2013), is het gebied niet aangewezen voor het habitatype vochtige alluviale bossen (H91E0). Het betreffende bos waaraan dit habitatype was toegekend, staat niet onder beekinvloed, één van de vereisten die op dit habitatype van toepassing zijn.

Daarnaast wordt een nieuw punt toegevoegd:

- In aanvulling op de aanwijzing (2013), is het gebied ook aangewezen voor het habitatype *hoogveenbossen (H91D0) in de vorm van de plantenassociatie Zompzegge-Berkenbroek (*Carici curtae-Betuletum pubescentis*). Dit is aanwezig op één locatie aan de westzijde (1.200 m²).

16. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De alinea met betrekking tot de verwijderde doelstelling voor het habitatype H91E0C vervalt.
- De volgende alinea met betrekking tot het nieuwe habitatype wordt toegevoegd:

Lieftingsbroek (021)

H91D0 – *Hoogveenbossen					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
013	Alde Feanen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
021	Lieftingsbroek	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
024	Witterveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
029	Holtingerveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	behoud	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
046	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	uitbreiding	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
054	Witte Veen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
061	Korenburgerveen	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
090	Wormer- en Jisperveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
091	Polder Westzaan	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	uitbreiding	behoud	A1	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
138	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
145	Maasduinen	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
149	Meinweg	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
150	Roerdal	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
155	Brunsummerheide	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit

Ongeveer twee derde van de landelijke oppervlakte van het habitatype hoogveenbossen bevindt zich binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als “matig ongunstig”. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. In de gebieden met de grootste ecologische potentie voor herstel van het habitatype en/of waar de grootste bijdrage aan de landelijke doelstelling gerealiseerd kan worden, wordt uitbreiding van de oppervlakte en/of verbetering van de kwaliteit van het habitatype nagestreefd. In de overige gebieden wordt volstaan met behoud van het habitatype. Bijvoorbeeld in het gebied Maasduinen (145) is het areaal waar het habitatype hoogveenbossen voor kan komen al volledig benut, waardoor er geen mogelijkheden voor uitbreiding zijn. Ook in het gebied Rottige Meenthe & Brandemeer (018) wordt behoud van het habitatype beoogd. Hier is, gezien de hydrologie, geringe potentie voor het habitatype. In de laagveengebieden Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (092) en Oostelijke Vechtplassen (095) zijn kleine oppervlakten hoogveenbossen aanwezig, evenals in de Limburgse gebieden Meinweg (149) en Roerdal (150). Er is weinig potentie voor ontwikkeling van het habitatype in deze gebieden. In enkele van deze gebieden is echter wel potentie voor kwaliteitsverbetering. In de gebieden met hoogveenkernen komen hoogveenbossen voor rondom de hoogveenkern op de zandbodem (onder andere in de gebieden Witterveld (024), Witte Veen (054), Wooldse Veen (064)). Aangezien de prioriteit in deze gebieden bij de ontwikkeling van hoogveen ligt en de potenties ter verbetering van de kwaliteit en/of uitbreiding van de oppervlakte beperkt zijn, wordt hier slechts in beperkte mate gestreefd naar uitbreiding en/of kwaliteitsverbetering.

Fochteloërveen (023)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Fochteloërveen (023) als Natura 2000-gebied (besluit van 23 mei 2013, PDN/2013-023)

17. In de nota van toelichting worden in paragraaf 4.2 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijzigingen aangebracht:

- Het volgende habitatype (en het vermelde subtype C) vervalt:

H3160 Dystrofe natuurlijke poelen en meren

- Het volgende habitatype wordt toegevoegd:

H2320 Psammofiele heide met *Calluna* en *Empetrum nigrum*
Verkorte naam Binnenlandse kraaiheibegroeiingen

18. In de nota van toelichting worden in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H3160 vervalt.
- De instandhoudingsdoelstelling voor habitatype H2320 wordt toegevoegd:

H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

19. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht:

De tekst van het tweede punt wordt vervangen door de volgende tekst:

- In afwijking van de aanwijzing (2013), is het gebied niet aangewezen voor het habitatype dystrofe natuurlijke poelen en meren (H3160). De betreffende vennen blijken alleen voor te komen in het hoogveenlandschap, waar deze vegetatiekundig deel uitmaken van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120).

Daarnaast wordt een nieuw punt toegevoegd:

- In aanvulling op de aanwijzing (2013), is het gebied ook aangewezen voor het habitatype binnenlandse kraaiheibegroeiingen (H2320). De betreffende kraaiheibegroeiingen zijn op enkele plekken in het centraal en oostelijk deel van het hoogveengebied aanwezig (in totaal ca. 3 ha).

20. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De alinea met betrekking tot de verwijderde doelstelling voor het habitatype H3160 vervalt.
- De volgende alinea met betrekking tot het nieuwe habitatype H2320 wordt toegevoegd:

Fochteloërveen (023)

H2320 – Binnenlandse kraaiheibegroeiingen					
Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
017	Bakkeveense Duinen	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
023	Fochteloërveen	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
026	Drouwenezand	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
027	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
029	Holtingerveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
030	Dwingelderveld	behoud	verbetering	A2	aanwijzingsbesluit
032	Mantingerzand	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
046	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
057	Veluwe	behoud	behoud	B2	aanwijzingsbesluit

Ruim 50% van het habitatype binnenlandse kraaiheibegroeiingen is opgenomen binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk “gunstig” en “matig ongunstig”. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Alle gebiedsdoelstellingen sluiten op het aspect oppervlakte aan op de landelijke doelstelling. Verbetering van de kwaliteit is lokaal van belang voor herstel van populaties van onder andere levermossen en wolfsklauwen die nationaal bedreigd zijn. Deze doelstelling is neergelegd in de gebieden waar de beste mogelijkheden hiervoor liggen.

Drentsche Aa-gebied (025)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Drentsche Aa-gebied (025) als Natura 2000-gebied (besluit van 4 juli 2013, PDN/2013-025)

21. In de nota van toelichting worden in paragraaf 4.2.1 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijzigingen aangebracht:

- Van het volgende habitatype vervalt subtype B (subtype A blijft gehandhaafd):

H7140 Overgangs- en trilveen
Verkorte naam Overgangs- en trilvenen

betreft het subtype:

H7140B Overgangs- en trilvenen (*veenmosrietlanden*)

- De volgende habitatypen worden toegevoegd:

H2330 Open grasland met *Corynephorus*- en *Agrostis*-soorten op landduinen
Verkorte naam Zandverstuivingen

H9120 Atlantische zuurminnende beukenbossen met *Ilex* en soms ook *Taxus* in de ondergroei (*Quercion robori-petraeae* of *Ilici-Fagenion*)
Verkorte naam Beuken-eikenbossen met hulst

22. In de nota van toelichting worden in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H7140 wordt vervangen (noodzakelijk door de verwijdering van subtype B):

H7140 Overgangs- en trilvenen

Doel Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit overgangs- en trilvenen, *trilvenen* (subtype A) .

Toelichting Op sommige locaties komen soortenrijke voorbeelden voor. Het gebied levert een zeer grote bijdrage aan het landelijke doel voor het subtype trilvenen (subtype A). Door de sterke toestroming van grondwater is dit gebied één van de meest kansrijke gebieden voor verder herstel van de betreffende trilveen-begroeiingen. Door de grote variatie in grondwaterkwaliteit kunnen de boven-, midden- en benedenloop elk een specifieke kwaliteit leveren voor dit subtype.

- Instandhoudingsdoelstellingen voor H2330 en H9120 worden toegevoegd:

H2330 Zandverstuivingen

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het voorkomen van dit habitatype betreft verstoven terreindelen van het Ballooërveld die mede zijn ontstaan door het voormalige militaire gebruik. De schaal en de omvang van de betreffende plekken zijn te klein om zonder beheer voort te bestaan.

H9120 Beuken-eikenbossen met hulst

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het habitatype is met name aanwezig in De Strubben en de Vijftig Bunder.

23. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht:

- Het eerste punt wordt door de volgende tekst vervangen:
 Conform de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003), maar in aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype zandverstuivingen (H2330). Het habitatype komt met enkele hectaren voor op een aantal plekken in het Ballooërveld.
- De laatste zin van het zevende punt (betreffende het voorkomen van H7140B) vervalt.
- Daarnaast worden nog twee nieuwe punten toegevoegd:

Drentsche Aa-gebied (025)

- In tegenstelling tot de aanwijzing komt het subtype *veenmosrietlanden* (H7140B) van het habitatype overgangs- en trilvenen te vervallen. De betreffende vegetatie komt voor op één plek maar dit betreft een te kleine oppervlakte voor kwalificatie als habitatype (< 100 m²).
- In aanvulling op de aanwijzing is het gebied ook aangewezen voor het habitatype beuken-eikenbossen met hulst (H9120) dat verspreid in het gebied voorkomt (ruim 40 ha). De grootste oppervlakten van dit bostype zijn te vinden in de Vijftig Bunder en in De Strubben. In het laatste bosgebied betreft het terreindelen die wat betreft bodemcondities niet voldoen aan de eisen voor het aangrenzende habitatype oude eikenbossen.

24. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- Tabel en tekst met betrekking tot de doelstelling voor het habitatype H7140B vervallen.
- De volgende twee alinea's met betrekking tot de habitattypen H2330 en H9120 worden toegevoegd:

H2330 – Zandverstuivingen					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
017	Bakkeveense Duinen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	C	conform ontwerp*
026	Drouwenezand	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
027	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
029	Holtingerveld	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
030	Dwingelderveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
032	Mantingerzand	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
057	Veluwe	uitbreiding	verbetering	A2	aanwijzingsbesluit
128	Brabantse Wal	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
131	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	uitbreiding	verbetering	A1	aanwijzingsbesluit
133	Kampina & Oisterwijkse Vennen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
137	Strabrechtse Heide & Beuven	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
144	Boschhuizerbergen	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
145	Maasduinen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
155	Brunssummerheide	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

Ongeveer twee derde van het habitatype zandverstuivingen bevindt zich binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype zandverstuivingen is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk "matig ongunstig" en "zeer ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. De afwisseling van zandverstuivingen met stuifzandheiden met struikhei (H2310) is voor een groot aantal dieren, in het bijzonder vogels, belangrijk. Om deze reden zijn in veel heidegebieden van de hogere zandgronden deze twee habitattypen gecombineerd als doel. Het grootste deel van de gebiedsdoelstellingen sluit aan op de landelijke doelstelling. In de meeste gebieden waar een behoudsdoelstelling is neergelegd komt het habitatype slechts over een kleine oppervlakte voor en/of lijken de potenties voor herstel gering.

Drentsche Aa-gebied (025)

H9120 – Beuken-eikenbossen met hulst					
Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
021	Lieftinghsbroek	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
022	Norgerholt	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
030	Dwingelderveld	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
031	Mantingerbos	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
045	Springendal & Dal van de Mosbeek	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
057	Veluwe	uitbreiding	verbetering	A3	aanwijzingsbesluit
058	Landgoederen Brummen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
062	Willinks Weust	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
063	Bekendelle	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
129	Ulvenhoutse Bos	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
142	Sint Jansberg	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
143	Zeldersche Driessen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
149	Meinweg	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
154	Geleenbeekdal	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
157	Geuldal	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
160	Savelsbos	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit

Ruim de helft van de landelijke oppervlakte van het habitatype beuken-eikenbossen met hulst is opgenomen binnen het Natura 2000-netwerk. De staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk “gunstig” en “matig ongunstig”. De landelijke doelstelling sluit hierop aan³. In enkele gebieden wordt in tegenstelling tot de landelijke opgave behoud van de kwaliteit beoogd, waaronder: Lieftinghsbroek (021), Mantingerbos (031), Ulvenhoutse Bos (129) en Geleenbeekdal (154). In deze gebieden is de kwaliteit van het habitatype reeds goed.

³ Landelijk doel gewijzigd: Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Ulvenhoutse Bos (Stcrt. 2010, 2212).

Drentsche Aa-gebied (025)

Drouwenerzand (026)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Drouwenerzand (026) als Natura 2000-gebied (besluit van 25 april 2013, PDN/2013-026)

25. In de nota van toelichting wordt in paragraaf 4.2 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijziging aangebracht:

- Het volgende habitatype vervalt:

H9190 Oude eikenbossen

26. In de nota van toelichting wordt in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijziging aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H9190 vervalt.

27. In de nota van toelichting wordt in bijlage B.1 de volgende wijziging aangebracht.

Een nieuw punt wordt toegevoegd:

- In tegenstelling tot het aanwijzingsbesluit is het gebied niet meer aangewezen voor het habitatype oude eikenbossen (H9190). Het bosperceel dat tot dit habitatype werd gerekend heeft niet de juiste vegetatiekundige samenstelling. Het betreft geen eiken-berkenbos maar naaldbos.

28. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijziging aangebracht:

- De alinea met betrekking tot de doelstelling voor het habitatype H9190 vervalt.

Drouwenerzand (026)

Bergvennen & Brecklenkampse Veld (046)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Bergvennen & Brecklenkampse Veld (046) als Natura 2000-gebied (besluit van 23 mei 2013, PDN/2013-046)

29. In de nota van toelichting wordt in paragraaf 4.2 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijziging aangebracht:

- Het volgende habitatype vervalt:
H2310 Stuifzandheiden met struikhei
- Het volgende habitatype wordt toegevoegd:
H91D0 *Veenbossen
 Verkorte naam Hoogveenbossen

30. In de nota van toelichting wordt in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijziging aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H2310 vervalt.
- Instandhoudingsdoelstelling voor H91D0 wordt toegevoegd:
H91D0 ***Hoogveenbossen**
Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.
Toelichting Een bosje aan de noordzijde van de Bergvennen betreft dit habitatype.

31. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende punten toegevoegd:

- In afwijking met de aanwijzing (2013) is het gebied niet meer aangewezen voor het habitatype stuifzandheiden met struikhei (H2310). De aanwezige struikheivegetaties blijken alle gerekend te moeten worden tot het habitatype droge heiden (H4030). Stuifzandheiden met struikhei zijn beperkt tot bodems die zijn gekarakteriseerd als vlakvaag- of duinvaaggronden (zie het Natura 2000 profielendocument 2008).
- In afwijking van het ontwerp-wijzigingsbesluit (2015) is het gebied niet aangewezen voor het habitatype zure venen (H3160). Op de habitattypenkaart was oorspronkelijk aan de rand van een ven dat behoort tot het habitatype Zeer zwakgebufferd venen (H3110) een zone opgenomen met een vegetatie die moest worden opgevat als het habitatype Zure venen (H3160). Na de publikatie van het ontwerp-wijzigingsbesluit bleek de feitelijke situatie echter niet goed te zijn geïnterpreteerd. De betreffende vegetatie bleek geen Rompgemeenschap met Knolrus en Veenmos (6RG4), maar een veenmosrijke vorm van de Associatie van Biesvaren en Waterlobelia (6Aa1) en dus behoort ook deze zone tot het habitatype Zeer zwakgebufferd venen (H3110).
- In aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype *hoogveenbossen (H91D0), dat aanwezig is aan de noordzijde van de Bergvennen (0,4 ha).

Bergvennen & Brecklenkampse Veld (046)

32. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De alinea met betrekking tot de verwijderde doelstelling voor het habitatype H2310 vervalt.
- De volgende alinea met betrekking tot het habitatype H91D0 wordt toegevoegd:

H91D0 – *Hoogveenbossen					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
013	Alde Feanen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
021	Lieftinghsbroek	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
024	Witterveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
029	Holtingerveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	behoud	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
046	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	uitbreiding	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
054	Witte Veen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
061	Korenburgerveen	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
091	Polder Westzaan	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	uitbreiding	behoud	A1	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
138	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
145	Maasduinen	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
149	Meinweg	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
150	Roerdal	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
155	Brunssummerheide	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit

Ongeveer twee derde van de landelijke oppervlakte van het habitatype hoogveenbossen bevindt zich binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als “matig ongunstig”. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. In de gebieden met de grootste ecologische potentie voor herstel van het habitatype en/of waar de grootste bijdrage aan de landelijke doelstelling gerealiseerd kan worden, wordt uitbreiding van de oppervlakte en/of verbetering van de kwaliteit van het habitatype nagestreefd. In de overige gebieden wordt volstaan met behoud van het habitatype. Bijvoorbeeld in het gebied Maasduinen (145) is het areaal waar het habitatype hoogveenbossen voor kan komen al volledig benut, waardoor er geen mogelijkheden voor uitbreiding zijn. Ook in het gebied Rottige Meenthe & Brandemeer (018) wordt behoud van het habitatype beoogd. Hier is, gezien de hydrologie, geringe potentie voor het habitatype. In de laagveengebieden Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (092) en Oostelijke Vechtplassen (095) zijn kleine oppervlakten hoogveenbossen aanwezig, evenals in de Limburgse gebieden Meinweg (149) en Roerdal (150). Er is weinig potentie voor ontwikkeling van het habitatype in deze gebieden. In enkele van deze gebieden is echter wel potentie voor kwaliteitsverbetering. In de gebieden met hoogveenkernen komen hoogveenbossen voor rondom de hoogveenkern op de zandbodem (onder andere in de gebieden Witterveld (024), Witte Veen (054), Wooldse Veen (064)). Aangezien de prioriteit in deze gebieden bij de ontwikkeling van hoogveen ligt en de potenties ter verbetering van de kwaliteit en/of uitbreiding van de oppervlakte beperkt zijn, wordt hier slechts in beperkte mate gestreefd naar uitbreiding en/of kwaliteitsverbetering.

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Aamsveen (055) als Natura 2000-gebied (besluit van 23 mei 2013, PDN/2013-055)

33. In de nota van toelichting wordt in paragraaf 4.2 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijziging aangebracht:

- Het volgende habitattype vervalt:

H91D0 *Veenbossen

- De volgende habitattypen worden toegevoegd:

H3130 Oligotrofe tot mesotrofe stilstaande wateren met vegetatie behorend tot het *Littorelletalia uniflorae* en/of *Isoëto-Nanojuncetea*
Verkorte naam Zwak gebufferde vennen

H6410 Grasland met *Molinia* op kalkhoudende, venige, of lemige kleibodem (*Molinion caeruleae*)
Verkorte naam Blauwgraslanden

H7110 *Actief hoogveen
Verkorte naam *Actieve hoogvenen

betreft het subtype:

H7110A *Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)

H9120 Atlantische zuurminnende beukenbossen met *Ilex* en soms ook *Taxus* in de ondergroei (*Quercion robori-petraeae* of *Illici-Fagenion*)
Verkorte naam Beuken- eikenbossen met hulst

34. In de nota van toelichting wordt in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitattype H91D0 vervalt.

- Instandhoudingsdoelstellingen voor H3130, H6410, H7110A, H9120 en H9190 worden toegevoegd:

H3130 **Zwak gebufferde vennen**

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het habitattype is aanwezig in een poel in het zuidwesten van het gebied

H6410 **Blauwgraslanden**

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het habitattype komt voor op één plek ten noorden van de hoogveenkern.

H7110 ***Actieve hoogvenen**

Doel Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A).

Toelichting Het voorkomen van het actief hoogveen, zoals in 2013 vastgesteld, is van redelijke kwaliteit. De plek heeft een grillige buitengrens die tussen nattere en drogere delen doorloopt. Een deel bestaat uit een goed ontwikkelde drijftil met veel bultvormers. Naast veel wrattig veenmos, gewone dophei en veenpluis komt ook pijpenstrootje voor, eenarig wollegras, enkele bulten met hoogveenmos en gewoon veenmos. Ook andere locaties zijn kansrijk voor het ontstaan van actief hoogveen. Alle locaties liggen aan de westkant van het veengebied tegen het Middenpad aan. Dit is het veengedeelte waar de veenlaag steeds dunner wordt en uitwigt tegen de keileemlaag en de minerale gronden richting de Glanerbeek. Er komen drijftillen van ca. 50 m² met een goed ontwikkelde vegetatie.

H9120 **Beuken-eikenbossen met hulst**

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit.

Toelichting Het habitattype komt in kleine oppervlakte voor in het westen van het gebied.

- In de toelichting op de instandhoudingsdoelstelling van het habitattype herstellende hoogvenen (H7120) vervallen de laatste twee zinnen.

35. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht.

- De tekst van het eerste punt wordt vervangen door de volgende tekst:
In aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitattype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A). In het ontwerpbesluit (2007) was voor dit habitattype een zg. complementair (ontwikkel)doel opgenomen, maar dit is in het aanwijzingsbesluit van mei 2013 vervallen⁴. Uit een in maart 2013 uitgevoerde veldinventarisatie⁵ is echter gebleken dat dit habitattype op één plek in het hoogveengebied aanwezig is (ruim 800 m²).
- Daarnaast worden vijf nieuwe punten toegevoegd:
 - In aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitattype zwak gebufferde vennen (H3130) dat voorkomt in een poel in het zuidwesten van het gebied (0,1 ha). Het betreft de plantenassociatie van Vlottende bies (*Scirpetum fluitantis*).
 - In aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitattype blauwgraslanden (H6410) dat voorkomt op één plek ten noorden van de hoogveen kern (0,4 ha). Het blauwgrasland betreft de rompgemeenschap van blauwe zegge en blauwe knoop (*Carex panicea-Sucissa pratensis*).
 - In aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitattype beuken- en eikenbossen (H9120) dat op enkele plekken aanwezig is aan de westzijde van het gebied langs de Glanerbeekweg (1,8 ha). In het betreffende bos komen kenmerkende soorten als dalkruid, hultst en wilde kamperfoelie voor.
 - In afwijking van het ontwerp voor dit wijzigingsbesluit (2014) is het gebied niet aangewezen voor het habitattype Oude eikenbossen (H9190). Het voorkomen was onder meer gebaseerd op de aanwezigheid van een oude bosgroeiplaats. Op de plekken in het Aamsveen die op de habitattypenkaart van 2013 zijn aangeduid als het habitattype Oude eikenbossen (H9190), blijken kenmerkende plantensoorten voor oude bosgroeiplaatsen te ontbreken. Dit betekent dat de waardering "oude bosgroeiplaats" niet kan worden gehandhaafd en H9190 niet aanwezig is (zie ook toelichting in de bijlage onder Aamsveen).
 - In afwijking van de aanwijzing (2013) is het gebied niet aangewezen voor het habitattype hoogveenbossen (H91D0). Het betreffende berkenbroek is beperkt tot het hoogveenlandschap, waar deze deel uitmaakt van het habitattype herstellende hoogvenen (H7120).

⁴ De analyse van de implementatie van Natura 2000 in Nederland (Kamerstuk 32670 nr. 24) laat zien dat de bescherming van complementaire doelen onder het Natura 2000-regime niet expliciet door de Vogel- en Habitatrichtlijn wordt voorgeschreven. Daarom was dit doel niet opgenomen in het oorspronkelijke aanwijzingsbesluit.

⁵ Jansen, A.J.M., Ketelaar, R., Limpens, J., Schouten, M.G. & Tweel-Groot, 2013. Kartering van de habitattypen Actieve en Herstellende hoogvenen in Nederland. Boschap, Driebergen.

Aamsveen (055)

36. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De alinea met betrekking tot de doelstelling voor het habitatype H91D0 vervalt.
- De volgende vijf alinea's met betrekking tot de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen H3130, H6410, H7110A, H9120 en H9190 worden toegevoegd:

H3130 – Zwakgebufferde vennen					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
027	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
030	Dwingelderveld	behoud ^a	behoud	C	aanwijzingsbesluit
041	Boetelerveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
046	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
047	Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
049	Dinkelland	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
051	Lonnekermeer	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
054	Witte Veen	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
057	Veluwe	behoud	behoud	C	conform ontwerp
058	Landgoederen Brummen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
060	Stelkampsveld	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
061	Korenburgerveen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
128	Brabantse Wal	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
131	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
133	Kampina & Oisterwijkse Vennen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
134	Regte Heide & Riels Laag	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
135	Kempenland-West	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
137	Strabrechtse Heide & Beuven	behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
138	Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
144	Boschhuizerbergen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
145	Maasduinen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
146	Sarsven en De Banen	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit

(a) Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype zure vennen (H3160) is toegestaan⁶.

Het habitatype zwakgebufferde vennen heeft een sterk versnipperd voorkomen dat doorgaans over kleine oppervlakten voorkomt. Ongeveer een derde van dit habitatype is opgenomen in het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. De uitbreidingsopgave is neergelegd in de gebieden waar de beste mogelijkheden zijn en/of die in de toekomst een grote bijdrage kunnen leveren aan het landelijk doel (bijvoorbeeld Kampina & Oisterwijkse Vennen (133) en Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux (136)). In de gebieden waar een behoudopgave is gesteld voor de oppervlakte wordt uitbreiding nagenoeg niet mogelijk geacht omdat het habitatype bijvoorbeeld voorkomt in geïsoleerde poelen en er van nature geen nieuwe vennen bij zullen komen (Dwingelderveld (030), Boetelerveld (041), Dinkelland (049), Veluwe (057), Landgoederen Brummen (058), Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen (131), Boschhuizerbergen (144)), of omdat het habitatype al over een grote oppervlakte voorkomt (Kempenland-West (135)). Ook de landelijke doelstelling ter verbetering van de kwaliteit wordt nagestreefd

⁶ Nadere toelichting over de "ten gunste formulering" wordt gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006), p. 35/37.

Aamsveen (055)

in de gebieden waar de potentie het hoogst is. In de gebieden waar een behoudopgave is gesteld komt het habitatype mogelijk al in voldoende kwaliteit voor (Veluwe), in een aantal gevallen door recentelijke herstelwerkzaamheden (Regte Heide & Riels Laag (134), Boschhuizerbergen, Sarsven en De Banen (146)). In de Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen zijn de mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering nog onzeker. In vennen waar de habitattypen zeer zwakgebufferde vennen (H3110) en zwakgebufferde vennen (H3130) samen voorkomen, dient het beheer vooral gericht te zijn op het meer zeldzame en meer bedreigde habitatype zeer zwakgebufferde vennen (H3110).

H6410 – Blauwgraslanden					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
005	Duinen Terschelling	Behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
006	Duinen Schiermonnikoog	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
013	Alde Feanen	Behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
015	Van Oordt's Mersken	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
016	Wijnjeterper Schar	Behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
021	Lieftingsbroek	Behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
028	Elperstroomgebied	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	Behoud	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
037	Olde Maten & Veerslootslanden	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
041	Boetelerveld	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
045	Springendal & Dal van de Mosbeek	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
046	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
047	Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
048	Lemselermaten	Behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
049	Dinkelland	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
051	Lonnekermeer	Behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	Behoud	behoud	C	conform ontwerp^x
057	Veluwe	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
058	Landgoederen Brummen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
060	Stelkampsveld	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
061	Korenburgerveen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
062	Willinks Weust	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
065	Binnenveld	uitbreiding	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
069	De Bruuk	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	Behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
084	Duinen Den Helder – Callantsoog	Behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
085	Zwanenwater & Pettemerduinen	Behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
087	Noordhollands Duinreservaat	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	Behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
105	Zouweboezem	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
116	Kop van Schouwen	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
130	Langstraat	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
131	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
133	Kampina & Oisterwijkse Vennen	Behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
135	Kempenland-West	Behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

Aamsveen (055)

Het habitatype blauwgraslanden komt in verspreid liggende gebieden in kleine oppervlakten voor. Van de circa 180 ha blauwgrasland in Nederland is ongeveer twee derde opgenomen in het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype blauwgraslanden is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als “zeer ongunstig”⁷. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Voor het merendeel van de gebieden geldt dat de doelen aansluiten bij de landelijke doelstelling van uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit van het habitatype. In een aantal gevallen is hiervan afgeweken en is er gekozen voor een behoudsdoelstelling voor de oppervlakte of de kwaliteit. De belangrijkste reden met betrekking tot de oppervlakte is dat er buiten het huidige voorkomen in het betreffende gebied niet of nauwelijks uitbreidingsmogelijkheden aanwezig zijn. De landelijke doelstelling ter verbetering van de kwaliteit van dit habitatype kan ook niet in alle gebieden gerealiseerd worden. In het gebied Duinen Schiermonnikoog (006) bijvoorbeeld wordt gezien de geïsoleerde ligging van het gebied geen potentieel herstel van de kwaliteit verwacht. De meest kansrijke gebieden zijn aangewezen voor kwaliteitsverbetering van het habitatype.

H7110A – *Actieve hoogvenen, hoogveenlandschap					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage*	Besluit
023	Fochteloërveen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
024	Witterveld	uitbreiding	verbetering	A2	aanwijzingsbesluit
033	Bargerveen	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
040	Engbertsdijkerven	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
043	Wierdense Veld	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
053	Buurserzand & Haaksbergerveen	uitbreiding	verbetering	A2	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	uitbreiding	verbetering	C	conform ontwerp
061	Korenburgerveen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
064	Wooldse Veen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
139	Deurnsche Peel & Mariapeel	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit

(*) relatieve bijdragen aangepast aan landelijke de veldinventarisatie van dit habitatype in alle in aanmerking komende Natura 2000-gebieden die is uitgevoerd in de winter 2012/2013

Voor het habitatype actieve hoogvenen, *hoogveenlandschap* (subtype A), geldt dat het grootste deel in Nederland is opgenomen binnen het landelijke Natura 2000-netwerk (>95% van de landelijke oppervlakte). De landelijke staat van instandhouding van dit subtype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit als “zeer ongunstig” beoordeeld. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Alle gebiedsdoelen sluiten aan op de landelijke doelstelling. Uit de Europese definitie van het habitatype herstellend hoogveen (H7120) blijkt dat met de verbetering van dit habitatype regeneratie van actief hoogveen (H7110) wordt beoogd. Verbetering van kwaliteit van de in de gebieden aanwezige herstellende hoogvenen zal uiteindelijk moeten leiden tot (verdere) ontwikkeling, uitbreiding en kwaliteitsverbetering van dit habitatype.

⁷ De beschreven staat van instandhouding wijkt af van de staat van instandhouding zoals gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006). Zie het Natura 2000 profielendocument (2008) voor een nadere uitleg.

Aamsveen (055)

H9120 – Beuken-eikenbossen met hulst					
Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
021	Lieftinghsbroek	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
022	Norgerholt	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
030	Dwingelderveld	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
031	Mantingerbos	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
045	Springendal & Dal van de Mosbeek	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
057	Veluwe	uitbreiding	verbetering	A3	aanwijzingsbesluit
058	Landgoederen Brummen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
062	Willinks Weust	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
063	Bekendelle	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
129	Ulvenhoutse Bos	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
142	Sint Jansberg	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
143	Zeldersche Driessen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
149	Meinweg	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
154	Geleenbeekdal	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
157	Geuldal	behoud	verbetering	C	ontwerpbesluit
160	Savelsbos	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit

Ruim de helft van de landelijke oppervlakte van het habitatype beuken-eikenbossen met hulst is opgenomen binnen het Natura 2000-netwerk. De staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als respectievelijk “gunstig” en “matig ongunstig”. De landelijke doelstelling sluit hierop aan⁸. In enkele gebieden wordt in tegenstelling tot de landelijke opgave behoud van de kwaliteit beoogd, waaronder: Lieftinghsbroek (021), Mantingerbos (031), Ulvenhoutse Bos (129) en Geleenbeekdal (154). In deze gebieden is de kwaliteit van het habitatype reeds goed.

⁸ Landelijk doel gewijzigd: Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Ulvenhoutse Bos (Stcrt. 2010, 2212).

Wooldse Veen (064)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Wooldse Veen (064) als Natura 2000-gebied (besluit van 11 juni 2014, PDN/2014-064)

37. In de nota van toelichting wordt in paragraaf 4.2 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijziging aangebracht:

- Het volgende habitatype vervalt:

H91D0 *Veenbossen

- Het volgende habitatype wordt toegevoegd:

H6230 *Soortenrijke heischrale graslanden op arme bodems van berggebieden (en van s submontane gebieden in het binnenland van Europa)
Verkorte naam *Heischrale graslanden

38. In de nota van toelichting worden in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H91D0 vervalt.

- Een instandhoudingsdoelstelling voor H6230 wordt toegevoegd:

H6230 *Heischrale graslanden

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit

Toelichting Ten gunste van verbetering kwaliteit van herstellend hoogveen (H7120) en uitbreiding omvang actief hoogveen (H7110A) is tijdelijke afname toegestaan. Door hydrologisch herstel van het hoogveen is het niet uitgesloten dat de abiotische omstandigheden op de betreffende plek zodanig wijzigt dat deze ongeschikt wordt voor het habitatype. Er is dan nog voldoende ruimte elders in het gebied om het type te laten ontwikkelen.

39. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht:

Er worden twee nieuwe punten toegevoegd:

- In afwijking van de aanwijzing (2013), is het gebied niet aangewezen voor het habitatype hoogveenbossen (H91D0). Het betreffende bos blijkt alleen voor te komen in het hoogveenlandschap, waar het vegetatiekundig deel uitmaakt van het habitatype herstellende hoogvenen (H7120).
- In aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype *heischrale graslanden (H6230), dat in het noorden van het gebied voorkomt (180 m²).

40. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De alinea met betrekking tot de doelstelling voor het habitatype H91D0 vervalt.
- De volgende alinea over de instandhoudingsdoelstelling voor habitatype H6230 wordt toegevoegd:

Wooldse Veen (064)

H6230 – *Heischrale graslanden					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
004	Duinen Terschelling	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
005	Duinen Ameland	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
015	Van Oordt's Mersken	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
016	Wijnjeterper Schar	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
026	Drouwenenzand	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
027	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
028	Elperstroomgebied	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
029	Holtingerveld	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
030	Dwingelderveld	uitbreiding	behoud	B2	aanwijzingsbesluit
032	Mantingerzand	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
033	Bargerveen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
041	Boetelerveld	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
042	Sallandse Heuvelrug	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
044	Borkeld	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
045	Springendal & Dal van de Mosbeek	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
046	Bergvennen & Brecklenkampse Veld	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
048	Lemselermaten	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
049	Dinkelland	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
051	Lonnekermeer	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
055	Aamsveen	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
057	Veluwe	uitbreiding	verbetering	A2	aanwijzingsbesluit
058	Landgoederen Brummen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
060	Stelkampsveld	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
061	Korenburgerveen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
062	Willinks Weust	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
064	Wooldse Veen	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x
085	Zwanenwater & Petteerderduinen	uitbreiding	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
155	Brunsummerheide	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
156	Bemelerberg & Schiepersberg	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
157	Geuldal	uitbreiding	verbetering	C	ontwerpbesluit
159	Sint Pietersberg & Jekerdal	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit

Het habitattypen heischrale graslanden heeft een sterk versnipperd voorkomen dat doorgaans over kleine oppervlakten voorkomt. Van de circa 100 ha heischrale graslanden in Nederland is ongeveer de helft opgenomen in het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van dit habitattypen is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "zeer ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. In enkele gebieden wijkt de doelstelling betreffende de oppervlakte af van het landelijk doel en wordt behoud nagestreefd. De belangrijkste reden hiervoor is dat er buiten het huidige voorkomen in het betreffende gebied niet of nauwelijks uitbreidingsmogelijkheden aanwezig zijn, onder andere in Dinkelland (049). Het landelijke doel ter verbetering van de kwaliteit van dit habitattypen kan ook niet in alle gebieden gerealiseerd worden. De meest kansrijke gebieden zijn aangewezen voor kwaliteitsverbetering van het habitattypen. In enkele andere gebieden wordt behoud van de kwaliteit nagestreefd, in tegenstelling tot het landelijk doel. Mogelijke redenen hiervoor zijn de aanwezigheid van reeds goede kwaliteit (Bargerveen (033)) en geringe mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering (Dinkelland).

Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek (132)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek (132) als Natura 2000-gebied (besluit van 23 mei 2013, PDN/2013-132)

41. In de nota van toelichting wordt in paragraaf 4.2.1 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijzigingen aangebracht:

- Van het volgende habitattype vervalt subtype B (subtype A blijft gehandhaafd):

H6510 Laaggelegen schraal hooiland (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*)

- Het volgende habitattype wordt toegevoegd:

H6430 Voedselrijke zoomvormende ruigten van het laagland, en van de montane en alpiene zones
Verkorte naam Ruigten en zomen

betreft de subtypen:

H6430A Ruigten en zomen (*moerasspirea*)

42. In de nota van toelichting worden in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitattype H26510 wordt vervangen (noodzakelijk door de verwijdering subtype B):

H6510 Glanshaver- en vossenstaarthooilanden

Doel Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit glanshaver- en vossenstaarthooilanden, *glanshaver* (subtype A)

Toelichting Het habitattype komt goed ontwikkeld in kleine oppervlakte voor rond de Moerputten en op het oevertalud van het Drongelens Kanaal. In combinatie met lintvormige voorkomens in bermen die niet tot het habitattype worden gerekend, is dit habitattype van belang als leefgebied voor Pimpernelblauwtje en Donker pimpernelblauwtje

- De instandhoudingsdoelstelling voor H6430A wordt toegevoegd:

H6430 Ruigten en zomen

Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit ruigten en zomen, *moerasspirea* (subtype A)

Toelichting Het habitattype komt in kleine oppervlakte voor in het zuidelijk deel van de Moerputten. Hier komt ook *Moeraslathyrus* voor, een bijzondere soort van moerassige ruigten. Het habitattype is van belang als leefgebied van het Donker pimpernelblauwtje.

43. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht:

De volgende twee punten worden toegevoegd:

- In afwijking van de oorspronkelijke aanwijzing (2013) is het gebied niet meer aangewezen voor het habitattype Glanshaver- en vossenstaarthooilanden (subtype B). De aanwezige grasvegetaties met grote pimpernel voldoen niet aan de definitie van de plantenassociatie van grote pimpernel en weidekervel, één van de associaties die tot subtype B wordt gerekend.
- In aanvulling op de oorspronkelijke aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitattype ruigten en zomen (H6430) waarvan subtype A in geringe omvang voorkomt in het zuidelijk deel van de Moerputten.

Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek (132)

44. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- Tabel en tekst betreffende de doelstelling voor het habitatype H6510B vervallen.
- De volgende alinea met betrekking tot de instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H6430A wordt toegevoegd:

H6430A – Ruigten en zomen, <i>moerasspirea</i>					
Landelijke doelstelling: behoud oppervlakte en kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage^a	Besluit
010	Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	behoud	behoud	A1	aanwijzingsbesluit
036	Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
038	Rijntakken (Uiterwaarden IJssel, Gelderse Poort)	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
070	Lingegebied & Diefdijk-Zuid	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
074	Zwarte Meer	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
095	Oosterlijke Vechtplassen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
112	Biesbosch	behoud	behoud	A2	aanwijzingsbesluit
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	behoud	behoud	C	conform ontwerp
152	Grensmaas	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit

(a) De weergegeven relatieve bijdragen betreffen een voorlopige inschatting, omdat er nog onduidelijkheid is over de landelijke oppervlakte van dit subtype.

De landelijke staat van instandhouding van het habitatype ruigten en zomen, *moerasspirea* (subtype A) is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "gunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan. De landelijk opgave is gericht op het behoud van de huidige verspreiding van deze ruigten die meestal lintvormige begroeiingen vormen. Bijzondere soorten van dit subtype zijn onder meer te verwachten in ruigten en zomen in extensief beheerde beekdalen die incidenteel overstroomd met beekwater en in laagveenmoerassen. De gebiedsdoelstellingen sluiten aan op de landelijke doelstelling.

Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux (136)

Wijzigingen in de nota van toelichting behorende bij de aanwijzing van Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux (136) als Natura 2000-gebied (besluit van 4 juli 2013, PDN/2013-136)

45. In de nota van toelichting wordt in paragraaf 4.2 (Natura 2000-waarden waarvoor het gebied is aangewezen) in de 1^e subparagraaf de volgende wijziging aangebracht:

- Het volgende habitatype vervalt:

H5130 Jeneverbesstruwelen

- De volgende habitattypen worden toegevoegd:

H3140 Kalkhoudende oligo-mesotrofe wateren met benthische *Chara* spp. Vegetaties
Verkorte naam Kranswierwateren

H7140 Overgangs- en trilveen
Verkorte naam Overgangs- en trilveen

betreft het subtype:

H7140A Overgangs- en trilveen (*trilvenen*)

H9190 Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten met *Quercus robur*
Verkorte naam Oude eikenbossen

46. In de nota van toelichting worden in hoofdstuk 5 (Instandhoudingsdoelstellingen), paragraaf 5.3 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De instandhoudingsdoelstelling voor het habitatype H5130 vervalt.
- Instandhoudingsdoelstellingen voor H3140, H7140A en H9190 worden toegevoegd:

H3140 Kranswierwateren
Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit
Toelichting Het habitatype komt voor in de Klotvennen (De Plateaux) in de directe nabijheid van de habitattypen zwak gebufferde vennen (H3130), *galigaanmoerassen (H7210) en vochtige heide, hogere zandgronden (H4010A).

H7140 Overgangs- en trilvenen
Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit overgangs- en trilveen, *trilvenen* (subtype A)

H9190 Oude eikenbossen
Doel Behoud oppervlakte en kwaliteit
Toelichting Het habitatype is verspreid in geringe omvang vertegenwoordigd in het Leenderbos, Valkenhorst en op de Groote Heide (Heeze). Het laatste voorkomen is het grootste.

47. In de nota van toelichting worden in bijlage B.1 de volgende wijzigingen aangebracht:

Het 4^e punt wordt vervangen door de volgende tekst:

- Conform de aanmelding als Habitatrichtlijngebied (2003) maar in afwijking van de aanwijzing (2013) is het gebied niet meer aangewezen voor het habitatype jeneverbesstruwelen (H5130). Het is gebleken dat het voorkomen van jeneverbessen beperkt is tot min of meer solitaire struiken die elk van onvoldoende omvang zijn om tot het habitatype te worden gerekend (minimale oppervlakte 100 m²).

Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux (136)

Er worden drie nieuwe punten toegevoegd:

- In aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype kranwierwateren (H3140) dat voorkomt ten oosten van Het Goor en in de Klotvennen in het deelgebied De Plateaux (in totaal 0,5 ha).
- In aanvulling op de aanwijzing is het gebied ook aangewezen voor het habitatype overgangs- en trilveen, *trilvenen* (H7140A), dat voorkomt in de Ronde Vlaas (Leenderbos) (0,5 ha).
- In aanvulling op de aanwijzing (2013) is het gebied ook aangewezen voor het habitatype oude eikenbossen (H9190) dat verspreid voorkomt in in het Leenderbos, Valkenhorst en op de Groote Heide ter hoogte van Heeze (in totaal 9 ha).

48. In de nota van toelichting worden in bijlage B.4 de volgende wijzigingen aangebracht:

- De alinea met betrekking tot de doelstelling voor het habitatype H5130 vervalt.
- De volgende alinea's met betrekking tot de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen H3140, H7140A en H9190 worden toegevoegd:

H3140 – Kranwierwateren					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
034	Weerribben	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
073	Markermeer & IJmeer	behoud	behoud	A1	aanwijzingsbesluit
076	Veluwerandmeren	behoud	behoud	A3	aanwijzingsbesluit
083	Botshol	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
092	Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	behoud	behoud	B1	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
130	Langstraat	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
146	Sarsven en De Banen	uitbreiding	behoud	C	aanwijzingsbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x

Het overgrote deel van de landelijke oppervlakte van het habitatype kranwierwateren is opgenomen binnen het Natura 2000-netwerk. De twee gebieden met verreweg de grootste oppervlakten uitgestrekte kranwievelden zijn de Natura 2000-gebieden Markermeer & IJmeer (073) en Veluwerandmeren (076). De staat van instandhouding van het habitatype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "matig ongunstig". De landelijke doelstelling sluit hierop aan⁹. Echter, niet alle gebiedsdoelstellingen sluiten aan bij de landelijke doelstelling. In de gebieden Markermeer & IJmeer, Veluwerandmeren, Botshol (083) en Naardermeer (094) zijn zodanige oppervlaktes, van goede kwaliteit, van dit habitatype aanwezig, dat behoud voldoende is. In de gebieden Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (092), Langstraat (130) en Sarsven en De Banen (146) is de kwaliteit van het habitatype reeds goed. Daarom is er hier op het aspect kwaliteit een behoudsdoelstelling geformuleerd.

⁹ Landelijk doel gewijzigd: Aanwijzingsbesluiten Natura 2000-gebieden Markermeer & IJmeer en Veluwerandmeren (Stcrt. 2010, 2212).

Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux (136)

H7140A – Overgangs- en trilvenen, <i>trilvenen</i>					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
018	Rottige Meenthe & Brandemeer	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
025	Drentsche Aa-gebied	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
034	Weerribben	uitbreiding	verbetering	B2	aanwijzingsbesluit
035	De Wieden	uitbreiding	behoud	A1	aanwijzingsbesluit
037	Olde Maten & Veerslootslanden	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
045	Springendal & Dal van de Mosbeek	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
057	Veluwe	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
061	Korenburgerveen	behoud	behoud	C	doel toegevoegd ^x
065	Binnenveld	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
072	IJsselmeer	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
094	Naardermeer	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
095	Oostelijke Vechtplassen	uitbreiding	verbetering	B1	aanwijzingsbesluit
103	Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
130	Langstraat	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
132	Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x

Bijna drie kwart van de landelijke oppervlakte van het habitatype overgangs- en trilvenen, *trilvenen* (subtype A) is opgenomen binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van dit subtype is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als “zeer ongunstig”.¹⁰ De landelijke doelstelling sluit hierop aan. Bijna alle gebiedsdoelstellingen sluiten aan op de landelijke opgave. In de gebieden Vecht- en Beneden-Reggegebied (039) en IJsselmeer (072) wordt van de landelijke doelstelling afgeweken en zijn er behoudsdoelstellingen geformuleerd, omdat er in deze gebieden slechts geringe oppervlakten van dit subtype aanwezig zijn en er weinig zicht is op herstel.

¹⁰ De beschreven staat van instandhouding wijkt af van de staat van instandhouding zoals gegeven in het Natura 2000 doelendocument (2006). Zie het Natura 2000 profielendocument (2008) voor een nadere uitleg.

Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux (136)

H9190 – Oude eikenbossen					
Landelijke doelstelling: uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit					
N2k-nr	Natura 2000-gebied	Doel oppervlakte	Doel kwaliteit	Relatieve bijdrage	Besluit
025	Drentsche Aa-gebied	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
027	Drents-Friese Wold & Leggelderveld	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
029	Holtingerveld	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
030	Dwingelderveld	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
032	Mantingerzand	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit ^x
039	Vecht- en Beneden-Reggegebied	uitbreiding	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
057	Veluwe	uitbreiding	verbetering	A4	aanwijzingsbesluit
131	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	behoud	behoud	C	aanwijzingsbesluit
133	Kampina & Oisterwijkse Vennen	behoud	verbetering	C	aanwijzingsbesluit
136	Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	behoud	behoud	C	conform ontwerp ^x

Ruim drie kwart van de landelijke oppervlakte van het habitatype oude eikenbossen bevindt zich binnen het Natura 2000-netwerk. De landelijke staat van instandhouding van het habitatype oude eikenbossen is op de aspecten oppervlakte en kwaliteit beoordeeld als "matig ongunstig"¹¹. De landelijke doelstelling sluit hierop aan. In enkele gebieden wordt in tegenstelling tot de landelijke doelstelling behoud van de kwaliteit en/of oppervlakte beoogd. Een reden hiervoor is dat de kwaliteit reeds goed is (bijvoorbeeld Drentsche Aa-gebied (025)). Een andere reden is dat het habitatype over slechts een geringe oppervlakte voorkomt, waardoor er geen potentie is om de kwaliteit te verbeteren (onder andere het gebied Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen (131)). Daarnaast geldt behoud van de oppervlakte wanneer uitbreiding ten koste gaat van andere waarden, (onder andere in Holtingerveld (029), waar uitbreiding ten koste zou gaan van het habitatype zandverstuivingen (H2330)).

¹¹ Staat van instandhouding en landelijke doel gewijzigd: Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold & Leggelderveld (Stcrt. 2011, 4458).

Motivering van het besluit op basis van de binnengekomen zienswijzen

1 INLEIDING

Op 4 maart 2015 is voor dit wijzigingsbesluit het ontwerp gepubliceerd dat betrekking heeft op de wijziging van instandhoudingsdoelstellingen van 11 Natura 2000-gebieden.

Dit ontwerp-wijzigingsbesluit heeft in de periode van 4 maart tot en met 15 april 2015 ter inzage gelegen. Dit heeft ertoe geleid dat door 2 personen en 6 organisaties zienswijzen zijn ingediend. De meeste zienswijzen betreffen verwijdering of toevoeging van instandhoudingsdoelstellingen in één van de betreffende Natura 2000-gebieden. Eén zienswijze had betrekking op twee Natura 2000-gebieden. De zienswijzen betreffen de volgende Natura 2000-gebieden: Duinen Terschelling (004), Duinen Schiermonnikoog (006), Lieftingsbroek (021), Bergvennen & Brecklenkampse Veld (046) en Aamsveen (055).

De zienswijzen worden in deze bijlage per gebied behandeld. De in de zienswijzen gemaakte opmerkingen zijn steeds cursief gezet waarna het antwoord volgt waarbij allereerst wordt aangegeven of de betreffende zienswijze tot wijziging van het besluit ten opzichte van het ontwerp heeft geleid tot aanpassing van het besluit. Vervolgens wordt daarvoor een nadere motivering gegeven voor zover die al niet volgt uit de aanpassing van het besluit. De antwoorden dienen in samenhang te worden gelezen met de wijzigingsteksten met betrekking tot bijlage B1 in de nota van toelichting bij dit wijzigingsbesluit.

2 BEANTWOORDING ZIENSWIJZEN

2.1 Duinen Terschelling (004)

Een inspreker stemt in met het schrappen van het habitatype Duinbossen, binnenduinrand (H2180, subtype C) aangezien dit habitatype niet in het gebied aanwezig blijkt te zijn. Dezelfde inspreker kan ook instemmen met het toevoegen van Blauwgraslanden (H6410) aangezien het habitatype ook daadwerkelijk voorkomt in de Duinen Terschelling. In het Natura 2000-beheerplan is hier ook al rekening meegehouden en worden maatregelen voorgesteld voor dit habitatype.

Deze onderdelen van de zienswijze vormt geen aanleiding om het ontwerpbesluit aan te passen.

Inspreker heeft echter bedenkingen ten aanzien van het opnemen van het habitatype Slijkgrasvelden (H1320). Dit habitatype komt mogelijk nog voor op de Cupido's polder. Het is hier heel dynamisch, waardoor het habitatype weggeslagen wordt door de zee. Een deel van de oostrand ligt inmiddels al in zee. De kans is groot dat dit habitatype er al niet meer is, of binnenkort verdwijnt. Inspreker stelt voor dit habitatype niet op te nemen. Een alternatief kan zijn om bij de formulering van het doel van dit habitatype een tekst op te nemen waarmee voorkomen wordt dat bij het verdwijnen van het habitatype de verplichting tot het nemen van maatregelen ontstaat. Wellicht kan dat door toevoeging van de volgende tekst:

"Het habitatype komt voor op de grens met het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone. Behoud oppervlakte geldt binnen de natuurlijke fluctuaties tengevolge van erosie- en sedimentatie. Afname ten gunste van habitatype x is geaccepteerd indien de natuurlijke dynamiek zorgt voor erosie van het habitatype."

De zienswijze geeft aanleiding om het ontwerpbesluit aan te passen. Het niet opnemen van het habitatype zoals inspreker voorstelt is niet mogelijk. In een gebied voorkomende waarden kunnen niet worden weggelaten¹² omdat behoud niet mogelijk lijkt. Wel kan in de formulering van de instandhoudingsdoelstelling rekening worden gehouden met het dynamische karakter van het gebied van voorkomen. Dit wordt tot uitdrukking gebracht in de toelichting op de instandhoudingsdoelstelling waarin is aangegeven dat het bereiken van de doelstelling in samenhang kan worden beoordeeld met het voorkomen van het habitatype op de nabijgelegen Boschplaat dat deel uitmaakt van het Natura 2000-gebied Waddenzee.

¹² Zie bv. de uitspraak 201305336/1/R2 van 17 september 2014 van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State met betrekking tot het aanwijzingsbesluit Korenburgerveen van 25 april 2013.

Het voorstel tot verwijdering van habitatype H2180C uit de lijst van instandhoudingsdoelen betreft een Natura 2000-gebied waarin sinds november 2014 een vergunning voor gaswinning is aangevraagd bij het ministerie van Economische Zaken. Het terrein aan de noordwestzijde van het bos van Hoorn (grenzend aan een locatie waar H2180C is beschermd) is recent bij de voorbereiding van gaswinningsplannen aangeduid als mogelijke boorlocatie. Een inspreker is van mening dat ingrijpen in de bestaande situatie door verwijdering van een habitatype in de onderhavige situatie op Terschelling kan leiden tot een beroep op een zogenaamde lagere waardering van het beschermingsniveau binnen het beschermde natuurgebied, teneinde een locatie voor gaswinning binnen het gebied te legitimeren. Inspreker vindt het ongewenst om binnen de periode waarin het Ministerie EZ een besluit voorbereidt om op en rond Terschelling al dan niet gaswinning toe te staan, over te gaan tot verwijdering van habitatype H2180C uit het aanwijzingsbesluit van 30 januari 2009. Deze aanwijzing dient ten aanzien van dit habitatype te worden gehandhaafd indien en zolang niet onomstotelijk blijkt dat een verwijdering van een instandhoudingsdoel geen enkele invloed zal hebben op het vergunnen van winning van delfstoffen in dit gebied.

Ook een andere inspreker meent dat het verwijderen van een habitatype leidt tot een verlaging van het beschermingsniveau in het beschermde natuurgebied. Inspreker is van mening dat uitgesloten dient te worden dat een eventuele lagere natuurwaarde in dit gebied kan leiden tot het verlenen van een vergunning voor gaswinning in en rond dit gebied. Het toestaan van gaswinning binnen of grenzend aan een Natura 2000-gebied zal leiden tot uitholling van de beschermende intentie van de Natura 2000-regelgeving. Zware industriële activiteiten, zoals gaswinning op een locatie die omringd wordt door beschermd Natura 2000-gebied, zal de natuurwaarde van dat Natura 2000-gebied onmiskenbaar verminderen. Natuurbescherming zoals bedoeld met Natura 2000 en de ecologische hoofdstructuur zullen daarmee principieel worden ondermijnd. Inspreker verzoekt derhalve grondig te onderzoeken of de wijzigingen zoals worden voorgesteld, ingegeven zijn vanwege, de vergunningaanvraag tot gaswinning op en rond Terschelling. Indien er enig verband is tussen de criteria op grond waarvan gaswinning mogelijk wordt en het verwijderen van het genoemde habitatype, zal ons inziens het laatste niet moeten worden doorgevoerd.

De zienswijzen hebben niet geleid tot aanpassing van het wijzigingsbesluit. De enige reden voor het verwijderen van niet in Natura 2000-gebieden aanwezige waarden uit de betreffende aanwijzingsbesluiten is de komende vaststelling van de PAS-gebiedsanalyses en beheerplannen waarin het niet wenselijk is rekening te moeten houden met instandhoudingsdoelstellingen voor afwezige waarden. Dergelijke doelstellingen dienen geen enkel doel: er kunnen immers geen gerichte maatregelen worden genomen voor het behoud van iets dat er niet is. Ook bescherming tegen nieuwe ontwikkelingen op grond van deze waarden is niet mogelijk. Handhaving van dergelijke instandhoudingsdoelstellingen heeft daarom geen enkele zin. Het verwijderen van afwezige waarden uit de aanwijzingsbesluiten betreft naast Duinen Terschelling ook nog 10 andere Natura 2000-gebieden. Van deze gebieden waren de habitatypenkaarten eind 2014 gereed of was voldoende duidelijk dat er doelen zijn gesteld voor habitatypen die op de habitatypenkaart ontbreken (en ook niet in 2004 aanwezig waren) en dus niet aanwezig zijn. Het in procedure brengen van het ontwerp-wijzigingsbesluit staat dan ook niet in verband met de plannen voor gaswinning op Terschelling. Bovendien is het hoogstonswaarschijnlijk dat alleen de aanwezigheid van Duinbossen, *binnenduinrand* (H2180C) doorslaggevend zou zijn voor het al of niet verlenen van een vergunning voor gaswinning. De eerdere aanwijzing van dit subtype berustte op een fout in de vegetatiekaart die ten grondslag lag aan de concept-habitatypenkaart. Op de definitieve habitatypenkaart zijn de betreffende vlakken vervangen door (zoekgebieden voor) subtype A van hetzelfde habitatype (H2180A). Ze blijven dan ook beschermd. De afwezigheid van H2180C betekent dus geenszins dat de betreffende bosjes "waardenloos" zijn geworden. Op de habitatypenkaart is de code H2180C vervangen door "ZGH2180" hetgeen betekent dat het met zekerheid habitatype duinbossen (H2180) betreft maar dat niet duidelijk is of om welk subtype het gaat (H2180A of H2180B, resp. droge of vochtige duinbossen). Ten tweede zijn in het Fomerumbos en het Hoornsebos waar H2180C zou voorkomen, ook de beide andere subtypen van H2180 aanwezig (bijna een kwart van beide bossen betreft H2180), en het aangrenzende open duingebied is nagenoeg vlakdekkend bedekt met een scala van duinhabitatypen (zie de overzichtskaart van habitatypen opgenomen in de ontwerp-PAS-gebiedsanalyse Duinen Terschelling, figuur 2.2a-2c, pag. 7-8). Ook bevinden zich in de duinen leefgebieden van soorten waarvoor het gebied is aangewezen. Veel van deze waarden zijn gevoeliger voor ingrepen zoals gaswinning in en nabij het gebied dan duinbossen (H2180).

Een inspreker stelt vast dat bosbeheer en vegetatieontwikkeling zaken zijn van lange adem. Het past niet dat een aanwijzing uit 2009 reeds enkele jaren later weer wordt verwijderd. Aan de beschrijving in hoofdlijnen van het Aanwijzingsbesluit van 2009 ligt ten grondslag de bescherming en langzame omvorming van de verschillende potentieel waardevolle habitat typen naar kwalitatief hoogwaardige habitat-typen in het Natura 2000 gebied. De habitattypen in beschermde zones, die bij de aanwijzing in 2009 in beperkte mate aangetroffen werden, kunnen door langdurige en gericht beheer maatregelen tot ontwikkeling worden gebracht. Inspreker verwijst verder naar het profiel van het habitatype dat in 2008 is opgesteld. Inspreker verzoekt het habitatype Duinbossen, binnenduinrand (H2180C) als waarde te handhaven. De zienswijze heeft niet geleid tot aanpassing van het wijzigingsbesluit. Het heeft geen enkele zin een instandhoudingsdoelstelling op te nemen voor een subtype van een habitatype dat niet in het Natura 2000-gebied aanwezig is en ook in het recente verleden niet aanwezig was. De instandhouding van het gebied moet worden gericht op de aanwezige Natura 2000-waarden en niet op waarden die misschien ooit nog eens zullen ontstaan. Daarbij wordt in aanmerking genomen dat het subtype in 13 andere Nederlandse Natura 2000-gebieden een instandhoudingsdoelstelling heeft, waardoor een belangrijk deel van de landelijke oppervlakte binnen Natura 2000 bescherming geniet.

2.2 Duinen Schiermonnikoog (006)

Een inspreker stemt in met het schrappen van het habitatype Duinen met kraaiheide (H2140) aangezien dit habitatype niet in het gebied aanwezig blijkt te zijn.

De zienswijze vormt geen aanleiding om het ontwerpbesluit aan te passen.

Een inspreker heeft bedenkingen bij het toevoegen van de habitattypen Zilte pionierbegroeiingen (H1310) en Schorren en zilte graslanden (H1330). Deze habitattypen liggen op het Groene Strand. Het betreft hier waarschijnlijk een verschil tussen de fysieke en de virtuele werkelijkheid in het geografisch informatiesysteem. Oftewel, het habitatype komt mogelijk in werkelijkheid niet voor binnen Duinen Schiermonnikoog. Het habitattypenbestand is bovendien gebaseerd op verouderde informatie. Deze habitattypen zouden niet moeten worden opgenomen. Bovendien moet het Natura 2000-beheerplan worden aangevuld, terwijl het gebiedsproces net is afgerond.

De zienswijze geeft aanleiding om het ontwerpbesluit aan te passen. Het niet opnemen van beide habitattypen zoals inspreker voorstelt is niet mogelijk. In een Natura 2000-gebied voorkomende waarden kunnen niet zomaar worden weggelaten¹². Wel kan in de formulering van de instandhoudingsdoelstelling rekening worden gehouden met de beperkte voorkomens van beide habitattypen in combinatie met het voorkomen in aangrenzende Natura 2000-gebieden waarmee Duinen Schiermonnikoog een samenhangend geheel vormt. Dit wordt tot uitdrukking gebracht in de toelichtingen op de betreffende instandhoudingsdoelstellingen waarin is aangegeven dat het bereiken van de doelstellingen in samenhang dient te worden beoordeeld met het voorkomen van beide habitattypen op het nabijgelegen Groene Strand en op de Oosterkwelder die deel uitmaken van resp. het Natura 2000-gebied Noordzeekustzone en het Natura 2000-gebied Waddenzee. Overigens zei erop gewezen dat Zilte pionierbegroeiingen, Zeevetmuur (H1310B) en/of Schorren en zilte graslanden, buitendijks (H1330A) niet alleen voorkomen in de omgeving van het Groene Strand maar ook in de Kobbeduinen, langs de Kooiduinen en nabij de Westerplas in terreindelen die deel uitmaken van het Natura 2000-gebied Duinen Schiermonnikoog.

2.3 Lieftingsbroek (021)

*Een inspreker stelt vast dat in het gebied goed ontwikkelde elzenbroekbossen voorkomen, die zich ook uitbreiden. Vegetatiekundig vallen deze onder het habitatype *Vochtige alluviale bossen, beekbegeleidende bossen (H91E0, subtype C). Of ook aan de voorwaarde is voldaan dat dit bos onder directe invloed staan van de beek en/ of gevoed worden door grondwater afkomstig van aangrenzende hoger gelegen gebieden is discussie mogelijk. De laagte waarin het elzenbroekbos zich bevindt, word niet overstroomd door de beek. Wel zijn door het opzetten van de beek en door inrichtingsmaatregelen in de directe omgeving van het bos de waterstanden sterk verhoogd (>0.6m boven maaiveld in winter/vroege voorjaar, gedeeltelijke droogval in*

zomer). Bij recent vegetatiekundig onderzoek in het gebied werden geen directe kwelverschijnselen waargenomen, maar in grote delen van het elzenbroekbos stond het water ver boven maaiveld. De inspreker pleit ervoor het habitatype te handhaven in afwachting van nader hydrologisch onderzoek naar de grondwaterinvloed.

De zienswijze is niet overgenomen. Beïnvloeding van de waterhuishouding van het elzenbroekbos in het gebied via inundatie of kwel kan alleen al worden uitgesloten op grond van de grote afstand tot de beek: de Ruiten Aa ligt op een afstand van hemelsbreed 800 tot 1000 meter van het elzenbroekbos. Beekinvloed is slechts mogelijk op korte afstand van de beekloop. De hoge waterstanden moeten dan ook het gevolg zijn van kwel uit hogere gronden. De voorwaarde van beekinvloed blijkt ook uit de definitie van het habitatype zoals opgenomen in de Europese handleiding¹³: "Riparian forests of *Fraxinus excelsior* and *Alnus glutinosa*, of temperate and Boreal Europe lowland and hill watercourses (44.3: *Alno-Padion*); [...] All types occur on heavy soils (generally rich in alluvial deposits) periodically inundated by the annual rise of the river (or brook) level, but otherwise well-drained and aerated during low-water."

Volgens een inspreker is het habitatype Hoogveenbossen (H91D0) niet aangetroffen bij een recent uitgevoerde vegetatiekartering. Hoewel de boomlaag op de lokatie die op de habitattypenkaart is aangemerkt als H91D0, wordt gedomineerd door berk en veenmossen met een relatief hoge bedekking, valt het meetpunt vegetatiekundig volgens inspreker onder de wilgenbroekstruwelen (36Aa02) (richting elzenbroek, 39Aa02) en is het verder verwijderd van berkenbroek (40Aa02). De inspreker verzoekt dan ook dit habitatype niet toe te voegen.

De zienswijze is niet overgenomen. De aanwezigheid van het habitatype is gebaseerd op vegetatieopnamen uit 1995 en 2004, bevestigd door de habitatkartering van 2008. De locatie en de omgrenzing zijn op de habitattypenkaart van december 2014 gecorrigeerd op basis van veldwaarnemingen van de beheerder. Het habitatype bestond in 1995 uit de typische subassociatie van het Zompzegge-Berkenbroek en in 2004 (dus ten tijde van het plaatsen van het gebied op de communautaire lijst) uit de subassociatie met melkeppe van het Zompzegge-Berkenbroek. Het staat dus vast dat H91D0 aanwezig was en beschermd moet worden. De in de zienswijze genoemde wilgen stonden er in 2004 ook al en waren ook toen al geen reden om de vegetatie te rekenen tot een wilgenstruweel (waarin immers geen berken met veenmossen kunnen domineren). In de recente vegetatiekartering waarnaar wordt verwezen, is de plek die op de goedgekeurde habitattypenkaart¹⁴ is opgenomen als H91D0, aangeduid met de vegetatiecodes LA1 en Q1/LA1. Deze codes staan voor resp. elzenbroekbossen (type van Zwarte els en Elzenzegge) en complex van grauw wilgstruweel en elzenbroek. Nergens uit de vegetatiekartering blijkt dat rekening is gehouden met de aanwezigheid van het habitatype hoogveenbossen (H91D0). Helaas is blijkbaar in het kader van de recente kartering geen vegetatieopname verricht in het bosje dat op de habitattypenkaart is aangeduid als H91D0. Slechts op één plek in het rapport wordt het habitatype H91D0 genoemd (pag. 20), maar het is onduidelijk of dit specifiek de H91D0-locatie betreft: "Een indeling bij de Veenbossen H91D0 is niet mogelijk vanwege het ontbreken van een goed ontwikkelde moslaag met veenmossen. De schommelingen in de waterstand zijn te groot om een veenmoslaag te kunnen laten ontwikkelen." Deze uitspraak is immers in tegenspraak tot wat inspreker in zienswijze zegt over de aanwezigheid van veenmossen. Waarschijnlijk wordt bedoeld dat door het verhogen van het waterpeil de bedekking door veenmossen zeer recent is afgenomen. Mocht daardoor sprake zijn van een verslechtering van de kwaliteit van H91D0, dan nog is dat geen reden om van bescherming af te zien. Een verslechtering sinds het ingaan van de bescherming van het gebied (2004) mag niet worden vertaald in het niet meer beschermen van het betreffende habitat.

Dezelfde inspreker maakt naar aanleiding van een recente vegetatiekartering ook een aantal opmerkingen over het voorkomen van enkele andere habitattypen die in het gebied voorkomen.

Deze opmerkingen worden hier verder buiten behandeling gelaten omdat ze geen consequenties hebben voor het al dan niet opnemen van instandhoudingsdoelstellingen in het besluit. De vaststelling van de habitattypenkaart, die onderdeel uitmaakt van het beheerplan en de PAS-gebiedsanalyse, valt buiten het kader van de wijziging van het aanwijzingsbesluit. Het aanwijzingsbesluit betreft alleen de vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen en de begrenzing van het gebied.

¹³ Interpretation Manual of European Union Habitats - EUR28 (European Commission, 2013)

¹⁴ Deze kaart is in bijlage 2 opgenomen in de PAS-gebiedsanalyse (ontwerp van 22 december 2014)

2.4 Bergvennen & Brecklenkampse Veld (046)

Een inspreker, die eigenaar is van gronden rondom het gebied, stelt vast dat de habitattypen zure vennen (H3160) en veenbos (H91D0) zijn toegevoegd. Dit is kennelijk gebeurd op grond van de habitatkaart uit de PAS-gebiedsanalyse, waarop 2 plekken staan ingetekend waar deze 2 habitats zouden voorkomen. Na bezichtiging van deze plekken komt inspreker tot de conclusie dat deze habitats niet aanwezig zijn of niet in een zodanige hoeveelheid dat deze als habitat aangemeld dient te worden. De toevoeging van twee habitattypen dient dan ook teniet worden gedaan.

De zienswijze heeft wat betreft het habitatype H3160 geleid tot aanpassing van het besluit (zie onder). Voor het ontwerp-wijzigingsbesluit was de habitatypenkaart, zoals opgenomen in de PAS-gebiedsanalyse, het uitgangspunt. Het habitatype zal weer van de habitatypenkaart worden verwijderd.

Enkele insprekers stellen vast dat het habitatype zure vennen is toegevoegd. In de toelichting staat het zure ven voorkomt langs het Rietven in de Bergvennen. Dit ven zou een omvang hebben van 110 m². Deze insprekers hebben in het veld geen apart ven vastgesteld. Ter plekke is enkel het zeer zwak gebufferde ven te zien. Er zou duidelijk iets te zien moeten zijn omdat een zuur ven nou eenmaal een andere waterkwaliteit heeft als een zeer zwak gebufferd ven. Het op de habitatkartering aangegeven gebied maakt integraal deel uit van het type zeer zwak gebufferde vennen (H3110). Om deze reden verzoeken de insprekers dit habitatype niet in het aanwijzingsbesluit op te nemen.

De zienswijzen met betrekking tot het habitatype zure vennen (H3160) zijn overgenomen: het habitatype wordt niet toegevoegd aan de instandhoudingsdoelstelling van het gebied. De voorgenomen toevoeging blijkt te berusten op een verkeerde interpretatie van het vegetatietype waarop de toekenning van het habitatype was gebaseerd. De betreffende vegetatie betrof geen Rompgemeenschap met Knolrus en Veenmos (6RG4), maar een veenmosrijke vorm van de Associatie van Biesvaren en Waterlobelia (6Aa1) en dus behoort deze zone tot het habitatype Zeer zwakgebufferd vennen (H3110) waartoe het aangrenzende ven ook behoort.

Ook een andere inspreker wijst erop dat ter plaatse langs het Rietven in de Bergvennen het habitatype Zure vennen (H3160) niet voorkomt. Ter nadere staving van het standpunt van cliënt, wordt verwezen naar een notitie van Onderzoekscentrum B-Ware. Daaruit volgt helder en zonder voorbehoud dat gelet op het Profielendocument (2008) geen sprake is van Zure vennen (H3160). Daarbij zij opgemerkt dat het enkele feit dat er Knolrus en Veenmos in een rompgemeenschap langs een oever voorkomt, niet maakt dat sprake is van een zuur ven. Er moet ook water zijn dat aan de gestelde kwalificaties voldoet als opgenomen in het Profielendocument. Ter plaatse is daar per definitie geen sprake van, nu sprake is van zeer zwakgebufferd water. Voorts wijst B-Ware erop dat de aanwijzing van een oever dat onderdeel uitmaakt van een zeer zwakgebufferd ven, als zuur ven tot ongewenste complicaties kan leiden in het beheer. Juist nu niet tegelijkertijd zuur water en zeer zwak gebufferd water aanwezig kan zijn.

De zienswijze is overgenomen: zie voor een toelichting het vorige antwoord.

Enkele insprekers stellen vast dat ook het habitatype hoogveenbossen (H91D0) is toegevoegd.

Een inspreker merkt op dat in het op de habitatkaart ingetekende gebied sporadisch natuurtypen voorkomen, welke hoogveenbossen typeren. In de buitenste zone van het gebied komt dit habitatype niet voor, hier zijn enkel berken aanwezig. Middenin het gebied is erg open met zelfs open water. Wat over blijft is een stuk waar wellicht de natuurtypen voorkomen welke hoogveenbossen typeren. Dit stuk is gearceerd op de bijgevoegde foto, opgemeten is dit stuk 850 m². Volgens het Profielendocument is 1000 m² vereist voor het opnemen van dit habitatype.

Andere insprekers bevestigen dat op de plek welke aangemerkt staat als veenbos (hoogveenbossen), enige bebossing in de vorm van berken aanwezig is. Enkel is de buitenkant (12 m) van het aangemerkte gebied zeker geen veenbos. Dit betreft gewone berkenopslag. In het midden van het aangemerkte gebied is een grote open plek (onbebost) met daar middenin open water (ook geen veenbos). Het overige deel zou wellicht als veenbos door kunnen, echter zetten insprekers daar vraagtekens bij. Bij het bekijken van luchtfoto's heeft één van de insprekers geconstateerd dat het overige deel welke wellicht veenbos is, circa 700 m² bedraagt. Dit is veel minder dan de 1000 m² welke volgens het Natura 2000 Profielendocument wordt voorgeschreven als minimum-oppervlakte van bos. Ook een andere inspreker betwijfelt het voorkomen van hoogveenbosvegetatie, en als dat zo zou zijn is de oppervlakte zeker minder dan 0,1 ha.

De zienswijzen met betrekking tot het habitatype hoogveenbossen (H91D0) zijn niet overgenomen. De situatie op de plek ten noorden van de Bergvennen is naar aanleiding van de ingediende zienswijzen aan een nader onderzoek onderworpen. Het bosje betreft een berkenbroekbos (ca. 71 x 62 m², 4024 m²) in een langzaam verlandende pingoruïne. Van het water resteert een bospoel met veenmos, pitrus en lisdodde. De poel, die niet tot een habitatype behoort, is niet groter dan op de habitatypenkaart is aangeduid (335 m²). Het bosje bestaat uit de boomsoort zachte berk: volwassen bomen, waarvan de grootste zo'n 10-15 meter hoog zijn. Het gehele bosje is nat, met veel veenmos op de bodem met her en der ook veenpluis en op de wat drogere delen pijpenstrootje. Het gehele bosje behoort tot de plantenassociatie van Zompzegge-Berkenbroek (*Carici curtae-Betuletum pubescentis*, 40Aa2), één van de vegetatietypen die worden gerekend tot het habitatype Hoogveenbossen. Aan de randen komen ook wilgenstruiken voor, maar dat past in de definitie van het vegetatietype. De oppervlakte van habitatype H91D0 in het bosje bedraagt ruim 4000 m². Ook al zou de oppervlakte van de poel iets groter zijn (de digitale versie van topografische kaart 1: 10.000 vermeldt 523 m²) dan nog bedraagt de omvang van het habitatype in het bosje veel meer dan de vereiste minimum-oppervlakte van 1000 m² (nl. 3836 m²).

Een inspreker is onaangenaam verrast door deze wijziging. De gebiedsanalyse voor dit Natura 2000-gebied is nog niet eens vastgesteld en nu al komt het ministerie met een wijzigingsbesluit. Eén habitatype wordt verwijderd en twee worden er toegevoegd. De gebiedsanalyse zal hierop moeten worden aangepast omdat deze habitattypen hierin niet zijn opgenomen. Wat betekent dit voor de te nemen maatregelen? Vergen deze twee habitattypen extra maatregelen die niet in de huidige gebiedsanalyse zijn opgenomen? Heeft dit ook betekenis voor de ontwikkelingsruimte voor dit gebied? Deze tussentijdse wijzigingen zijn uitermate ongewenst en ondermijnen het draagvlak temeer daar het ministerie daarop geen enkele manier over communiceert. Uit publicaties van de rijksoverheid moet worden vernomen dat dit ontwerp-wijzigingsbesluit is genomen. Deze wijziging mag niet leiden tot extra maatregelen die mogelijk schadelijk zijn voor de (ontwikkeling van de) agrarische bedrijven in de omgeving van dit Natura 2000-gebied.

Een andere inspreker wil allereerst opmerken dat het opmerkelijk is dat er habitats worden toegevoegd aan het besluit. Het gebied is nu al bijna 10 jaar aangemerkt als Natura 2000 dan wel Habitatrichtlijngebied, het is dan opmerkelijk dat pas wanneer het beheerplan/gebiedsanalyse voor een groot deel gereed is weer nieuwe habitats opduiken. Dit bemoeilijkt enkel het proces en zal de een snelle planuitwerking tegen werken. De zienswijzen hebben wat bovenstaande opmerkingen betreft, niet geleid tot aanpassing van het besluit. De wijzigingen die voortvloeien uit dit wijzigingsbesluit, beogen ervoor te zorgen dat de habitattypen die in het beheerplan en in de PAS-gebiedsanalyse worden behandeld, overeenstemmen met de vermelding van habitattypen op de habitatypenkaart. Dat is in dit geval verbeterd voor de inwerkingtreding van de PAS omdat anders maatregelen hadden moeten worden opgenomen voor afwezige habitattypen. Handhaving van instandhoudingsdoelstellingen voor afwezige waarden kan de volledigheid van de gebiedsanalyse ondermijnen omdat dan niet voor alle instandhoudingsdoelstellingen maatregelen zijn opgenomen. De toevoeging van habitatype H91D0 betekent niet dat in de PAS-gebiedsanalyse en in het beheerplan extra maatregelen dienen te worden getroffen. Ook heeft de toevoeging geen invloed op de ontwikkelingsruimte. Op de betreffende plek wordt de kritische depositiewaarde van habitatype H91D0 (1786 Mol N/ha/jaar) niet overschreden. Bovendien wordt het bosje aan drie zijden omgeven door een habitatype (H6230vka) met een lagere kritische depositiewaarde (714 Mol N/ha/jaar). De uniforme algemene voorbereidingsprocedure die van toepassing is op de wijziging van aanwijzingsbesluiten ex artikel 10a van de Natuurbeschermingswet 1998, is bedoeld om belanghebbenden te informeren over voorgenomen aanpassingen van dergelijke besluiten. Deze wijziging was overigens al aangekondigd in de PAS-gebiedsanalyse zoals die op 24 december 2014 door Gedeputeerde Staten van Overijssel is vastgesteld (paragraaf 2.8, pagina 13): "Het habitatype Stuifzandheiden met struikhei (H2310) komt niet voor binnen het Natura 2000-gebied. [...] Een wijziging van het aanwijzingsbesluit op dit punt zal binnenkort in procedure worden gebracht om de instandhoudingsdoelen voor Stuifzandheiden met struikhei uit het aanwijzingsbesluit te verwijderen. [...] Op de habitatypenkaart van Bergvennen & Brecklenkampse Veld zijn ook de habitattypen Zure vennen (H3160) en Hoogveenbossen (H91D0) weergegeven. Deze habitattypen komen niet voor in het aanwijzingsbesluit en worden in deze PAS-gebiedsanalyse niet verder uitgewerkt. Indien voor deze habitattypen doelen worden toegevoegd bij de hiervoor genoemde wijziging van het aanwijzingsbesluit, dan zal de gebiedsanalyse hierop tevens aangepast worden."

2.5 Aamsveen (055)

De inspreker merkt op dat de huidige boszone ten westen van de Glanerbeek begin 19e eeuw geheel bestond uit opgaand bos en hakhout. Op de Topografisch Militaire Kaart (1850) staat geen opgaand bos aangegeven maar wel strubbenbos/moerasbos. Dit duidt op een oude bosgroeiplaats. Echter uit de Bonnekaart (1900) en de kaart uit 1929 blijkt dat er vrijwel geen bos aanwezig was maar heide en hooilanden. In dit geval is er dus geen sprake van continu aanwezig oud bos. Slechts in enkele bospercelen zijn oud-bosplanten die deze periode hebben overleefd en waarvan de vegetatie aangeeft dat er begin 19e eeuw bos stond. De locaties met het habitatype Oude eikenbossen (H9190) herbergen echter geen oud-bossoorten vandaar het verzoek dit habitatype te schrappen.

De zienswijze is overgenomen: het habitatype oude eikenbossen (H9190) wordt niet toegevoegd aan de instandhoudingsdoelstelling van het gebied. Rond 1850 was weliswaar op de betreffende plekken bos aanwezig (zg. oude bosgroeiplaats, één van de voorwaarden voor de aanwezigheid van dit habitatype bij gebrek aan oude eiken) maar begin 20e eeuw was het bos verdwenen en vervangen door heide en hooilanden. Dit hoeft geen bezwaar te zijn voor de toekening van de waardering “oude bosgroeiplaats” zolang er maar aanwijzingen zijn dat de kenmerkende soorten van dergelijke plekken de afwezigheid van bos hebben overleefd. In geval van heide is dit goed mogelijk maar in geval van hooilanden minder waarschijnlijk. Op de plekken in het Aamsveen die op de habitatypenkaart van 2013 zijn aangeduid als het habitatype Oude eikenbossen (H9190), ontbreken deze kenmerkende soorten. Dit betekent dat de waardering “oude bosgroeiplaats” niet kan worden gehandhaafd en H9190 niet aanwezig is.

Bijlage 4

PAS gebiedsanalyse 064 Wooldse Veen

Han Runhaar en Jeroen Kusters, 16 november 2015

De volgende habitattypen worden in dit document behandeld:
H7110A, H7120 en H6230

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
0. Samenvatting.....	2
1. Kwaliteitsborging	3
2. Inleiding (doel en probleemstelling)	5
3. Gebiedsanalyse	7
4. Uitwerking gebiedsanalyse per habitatype	20
5 Gebiedsgerichte uitwerking maatregelen	29
6. Interacties herstelmaatregelen met andere habitattypen en overige natuur	41
7. Synthese maatregelen voor alle N-gevoelige habitattypen in het gebied	42
8. Beoordeling maatregelen naar effectiviteit, duurzaamheid, kansrijkdom in het gebied ...	44
9. Ruimte voor economische ontwikkeling	47
10 Literatuur.....	48
Bijlage 1 Maatregelenkaart	50

0. Samenvatting

Met het maatregelenpakket opgenomen in de hier voorliggende gebiedsanalyse wordt een belangrijke bijdrage aan de Natura 2000-doelen van dit gebied geleverd. Dit maatregelenpakket is gericht op het beschermen van de hier aanwezige stikstofgevoelige habitattypen en (leefgebieden van) soorten tegen de achtergrond van economische groei. De verwachte effecten van het maatregelenpakket voor de verschillende stikstofgevoelige habitats in dit Natura 2000-gebied worden in de onderstaande tabel samengevat.

Habitattype/leefgebied	Situatie in 2015 t.o.v. 2004 ¹	Verwachte ontwikkeling einde 1 ^e beheerplan-periode t.o.v. 2015	Verwachte ontwikkeling 2030 t.o.v. . einde 1 ^e beheerplanperiode
H7120 Herstellende hoogvenen	+	+	+
H7110A Actief hoogveen	+	+	+
H6230 Heischraal grasland	+	=	+

Met: - (achteruitgang), = (gelijk) en + (vooruitgang) of onb. (onbekend) (situatie 2004) worden de ontwikkelingen in relatie tot de geldende instandhoudingsdoelstelling aangegeven.

Bij uitvoer van het PAS maatregelenpakket is het halen van de instandhoudingsdoelstellingen, ook met het vrijgeven van de in de PAS voorziene ontwikkelingsruimte, mogelijk. Op basis van huidige kwaliteit en trend, en de inschatting van de effecten van de maatregelen zoals onderbouwd in hoofdstuk 8, is de conclusie dat alle habitattypen waarvoor het gebied is aangewezen als speciale beschermingszone kunnen worden ingedeeld in categorie 1a:

'Wetenschappelijk gezien is er redelijkerwijs geen twijfel dat de instandhoudingsdoelstellingen op termijn kunnen worden gehaald. Behoud is geborgd, dus verslechtering wordt voorkomen. 'Verbetering van de kwaliteit' of 'uitbreiding van de oppervlakte' van de habitattypen of leefgebieden zal in de gevallen waar dit een doelstelling is in het eerste tijdvak van dit programma aanvangen.'

¹ Op basis van inventarisaties uit 2007 en 2013, aangevuld met expertkennis

1. Kwaliteitsborging

Dit document is de geactualiseerde PAS-gebiedsanalyse voor het Natura 2000-gebied Wooldse Veen, onderdeel van de partiële herziening Programma Aanpak Stikstof 2015-2021. Voor het opstellen van dit document is gebruik gemaakt van:

- Werkdocument Beheerplan Natura 2000-gebied Wooldse Veen, juli 2010 (provincie Gelderland in samenwerking met bureau Bakker)
- Ecologisch herstel Wooldse Veen (Bell en Van 't Hullenaar, 2010)
- GGOR-rapport Wooldse Veen (Waterschap Rijn en IJssel, 2 mei 2011)
- Gebiedssessie met waterschap en Natuurmonumenten en gebiedsexperts ten behoeve van de PAS-analyse, dd. 12 mei 2011
- Overleg met beheerder Wooldse Veen (Barry Teunissen, NM) over uitgevoerde maatregelen en beheer, dd. 30 januari 2013
- Ontwerp-aanwijzingsbesluit uit 2007
- Aanwijzingsbesluit van 25 april 2013
- Uitspraak Raad van State, 12 maart 2014, naar aanleiding van beroep Natuurmonumenten over het niet aanwijzen actief hoogveen
- Bijgesteld aanwijzingsbesluit van 11 juni 2014
- PAS-herstelstrategieën, versies november 2012
- overige documenten van de landelijke PAS-organisatie
- Hoogveencheck maart 2013, uitgevoerd door André Jansen en Dick Bal en gerapporteerd in Jansen et al. 2013
- Commentaar van deskundigen (van Tweel en van Duinen) in kader opnametoets, september 2013
- Commentaar TAUW op basis screening gebiedsanalyses, juli 2014
- Nulmeting en lopende monitoring Wooldse Veen, Provincie Gelderland, Versie 3 – okt 2014.
- Ontwerp-wijzigingsbesluit Wooldse Veen [en andere gebieden], 23 februari 2015.
- Gegevens stikstofdepositie en ontwikkelruimte uit Aeries M15 d.d. 23 juli 2015

De in hoofdstuk 3 opgenomen landschapsecologische systeemanalyse vormt een verkorte samenvatting van de systeemanalyse uit het Werkdocument (Provincie Gelderland, 2010), die weer voor een belangrijk deel is gebaseerd op de ecohydrologische systeemanalyse die is uitgevoerd in opdracht van Natuurmonumenten (Bell & Van 't Hullenaar, 2010).

Een eerste versie van de PAS-gebiedsanalyse Wooldse Veen is opgesteld door Royal Haskoning begin 2012. Begin 2013 is dit document door KWR in overleg met de provincie op een groot aantal punten aangevuld en geactualiseerd. Naar aanleiding van het commentaar van geraadpleegde deskundigen in het kader van de opnametoets (Loekie van Tweel en Gert-Jan van Duinen) is de gebiedsanalyse najaar 2013 op een aantal punten aangevuld en verduidelijkt. In zomer 2014 is de gebiedsanalyse geactualiseerd op basis van het alsnog aanwijzen van het gebied als speciale beschermingszone voor H7110A (actief hoogveen), en is het commentaar verwerkt van gebiedspartijen op het concept beheerplan en concept PAS-gebiedsanalyse.

In april 2015 is de gebiedsanalyse aangepast aan het aanwijzen van het gebied als speciale beschermingszone voor H6230 (heischraal grasland).

In augustus 2015 is de gebiedsanalyse geactualiseerd op basis van nieuwe berekeningen van de stikstofdepositie met AERIUS M15. Meer informatie over de actualisatie van AERIUS Monitor is te vinden in de partiële herziening Programma Aanpak Stikstof 2015-2021.

De actualisatie op basis van AERIUS monitor 15 heeft geleid tot wijzigingen in de omvang van de stikstofdepositie en de ontwikkelruimte in alle PAS-gebieden. De omvang van de wijzigingen is verschillend per gebied en per habitatype.

Naar aanleiding van de geactualiseerde uitkomsten van AERIUS Monitor 2015 blijft het ecologisch oordeel van het Wooldse Veen ongewijzigd. Een nadere toelichting hierop is opgenomen in hoofdstuk 8. Met het ecologisch oordeel is beoordeeld of met de toedeling van depositie en ontwikkelingsruimte de instandhoudingsdoelstellingen voor de voor stikstof gevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten op termijn worden gehaald en/of behoud is geborgd. Daarnaast is beoordeeld of verslechtering van habitats en significante verstoring van soorten wordt voorkomen.

2. Inleiding (doel en probleemstelling)

Dit document beoogt op grond de analyse van gegevens over het N2000-gebied Wooldse Veen te komen tot de ecologische onderbouwing van gebiedsspecifieke herstelmaatregelen in het kader van de PAS, voor de volgende habitattypen:

1. H7110A* Actief hoogveen (hoogveenlandschap)
2. H7120 Herstellende hoogvenen
3. H6230* Heischraal grasland

De sterretjes (*) achter de codes van de habitattypen geven aan dat het gaat om prioritaire habitattypen. Het gaat om habitats die "gevaar lopen te verdwijnen en voor welke instandhouding de [Europese] Gemeenschap een bijzondere verantwoordelijkheid draagt omdat een belangrijk deel van hun verspreidingsgebied op het [] grondgebied [van de aangesloten lidstaten] ligt" (art. 1 Habitatrichtlijn).

In Tabel 2.1 wordt een overzicht gegeven van de doelstellingen voor het gebied op basis van het wijzigingsbesluit van februari 2015.

Tabel 2.1 Doelstellingen voor het gebied volgens het wijzigingsbesluit van februari 2015.

Habitatype		Landelijke staat van instandhouding	Relatieve Bijdrage aan landelijke situatie	Doelstelling oppervlakte	Doelstelling kwaliteit
H7120	Herstellende hoogvenen	+	-	= (<)	>
H7110A	Actief hoogveen*	--	+	>	>
H6230	Heischraal grasland*	--	-	=	=

Landelijke staat van instandhouding (oppervlakte): -- zeer ongunstig; - matig ongunstig, + gunstig
Relatieve bijdrage aan landelijke situatie: ++ groot, >15%; + gemiddeld, 2-15%; - gering, <2%
Doelstelling: = Behoud; > Uitbreiding of verbetering; =(<) Behoud, enige achteruitgang ten gunste van actieve hoogvenen is toegestaan

Ten aanzien van het heischraal grasland wordt in het wijzigingsbesluit aangegeven: "Ten gunste van verbetering kwaliteit herstellend hoogveen en uitbreiding omvang actief hoogveen is tijdelijke afname toegestaan. Door hydrologisch herstel van het hoogveen is het niet uitgesloten dat de abiotische omstandigheden op de betreffende plek zodanig wijzigt dat deze ongeschikt wordt voor het habitatype. Er is dan nog voldoende ruimte elders in het gebied om het type te laten ontwikkelen. "

Er zijn geen soorten waarvoor het gebied is aangewezen als speciale beschermingszone.

Voor alle habitattypen waarvoor het Natura 2000-gebied Wooldse Veen is aangewezen als speciale beschermingszone (herstellend hoogveen, actief hoogveen en heischraal grasland) geldt dat ze stikstofgevoelig zijn, en dat, gelet op de realisering van de instandhoudingsdoelen van deze habitattypen en overschrijding van de kritische depositiewaarden (KDW) voor stikstof, een nadere uitwerking gewenst is.

Naast instandhoudingsdoelen zijn voor elk Natura 2000-gebied kernopgaven aangegeven. Deze zijn op landschapsniveau beschreven in het landelijke Natura 2000-doelendocument (Ministerie van LNV 2006a) en aangegeven in het Gebiedendocument Wooldse Veen (Ministerie van LNV 2006b). De kernopgaven zijn niet opgenomen in het aanwijzingsbesluit en

dienen daarom vooral als onderbouwing van de instandhoudingsdoelen in het aanwijzingsbesluit en als hulpmiddel bij de uitwerking van de doelen in het beheerplan. Zij geven aan wat de belangrijkste bijdragen van een concreet gebied aan het Natura 2000-netwerk zijn en wat de belangrijkste verbeteropgaven zijn.

De kernopgaven voor het Wooldse Veen zijn:

7.05 Herstel actief hoogveen:

Verbetering kwaliteit herstellende hoogvenen H7120 met het oog op ontwikkeling van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A

7.06 Randzone van het veen:

Herstel van randzones van herstellende hoogvenen H7120 met o.a. hoogveenbossen *H91D0

Met sense of urgency wordt richting gegeven aan het tempo van realisering van de doelen (en aan de inzet van noodzakelijke maatregelen). Gezien de huidige staat van instandhouding op landelijk niveau en gezien de situatie in de concrete gebieden is aan een aantal kernopgaven deze sense of urgency toegekend. Van sense of urgency is sprake wanneer binnen nu en tien jaar een mogelijk onherstelbare situatie ontstaat. Een sense of urgency kan een probleem met de watercondities of met het terreinbeheer betreffen. Aan het Wooldse Veen is geen sense of urgency toegekend. Wel geldt er voor alle habitattypen een wateropgave: optimale watercondities zijn van belang.

Om te komen tot een juiste afweging en strategieën dient voor het Natura 2000-gebied een systeem- en knelpunten analyse te worden uitgewerkt. Op grond daarvan kunnen maatregelenpakketten worden aangegeven. Het eerste deel van de analyse betreft het op rij zetten van relevante gegevens voor systeem- en knelpunten analyse en de interpretatie daarvan. Het tweede deel betreft de schets van oplossingsrichtingen en de uitwerking van maatregelenpakketten in ruimte en tijd.

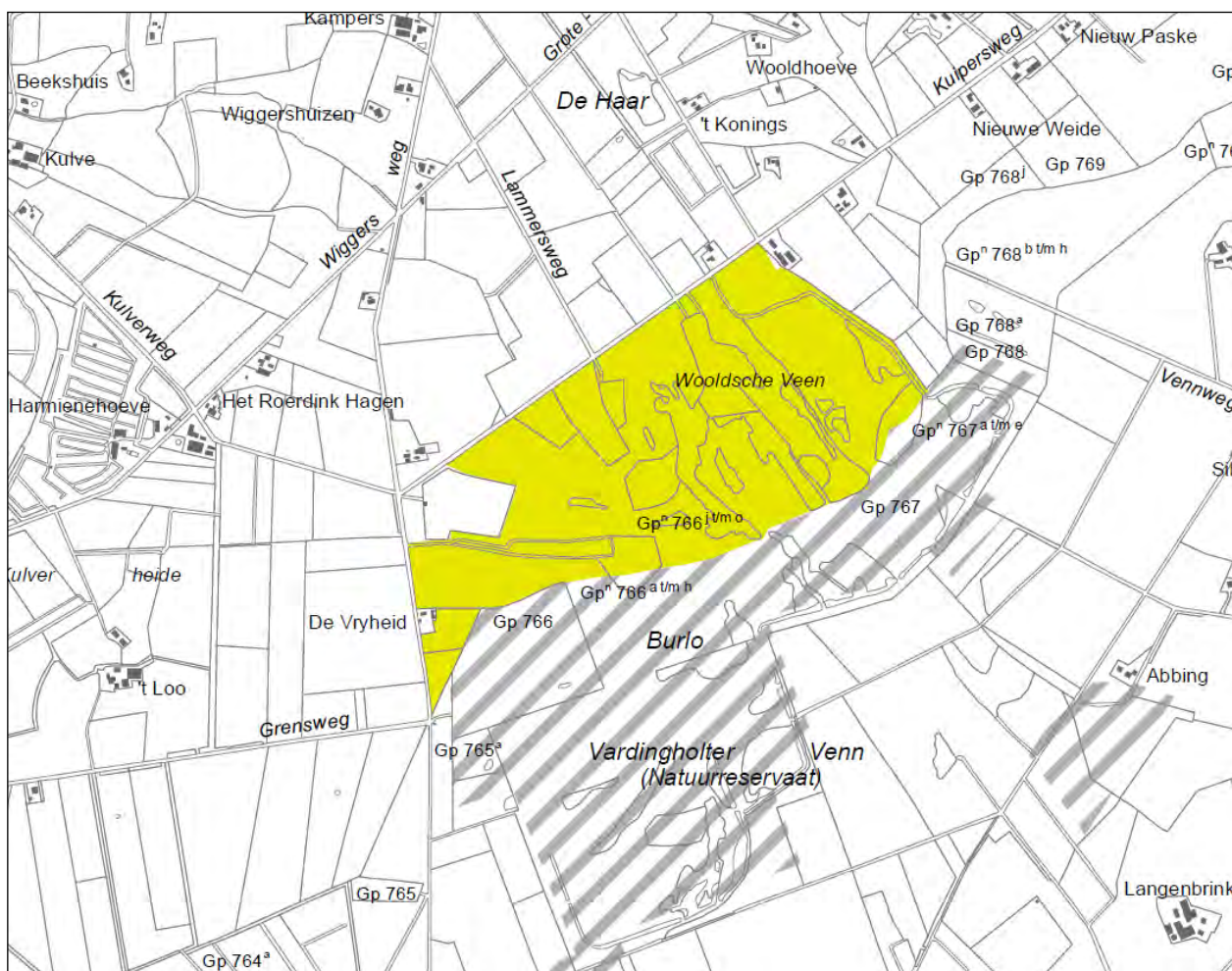
Leeswijzer

In hoofdstuk 3 wordt eerst een landschapsecologische systeemanalyse op gebiedsniveau beschreven. Deze systeemanalyse is gebaseerd op informatie in het werkdocument uit 2010 en de studie door Bell en Van't Hullenaer (2010). Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 de gebiedsanalyse per habitatype verder uitgewerkt, waarbij wordt ingegaan op de (trend in) kwaliteit, de plek van het habitatype in de landschapsecologische context, knelpunten en eventuele kennisleemten. In dit hoofdstuk wordt ook de omvang van het stikstofdepositie knelpunt beschreven op basis van de meest recente Aeries. Op basis van deze informatie worden vervolgens in hoofdstuk 5 de PAS herstelmaatregelen beschreven en uitgewerkt in ruimte en tijd. In hoofdstuk 6 wordt vermeld of de PAS-maatregelen effect hebben op andere natuurwaarden. Hoofdstuk 7 geeft een synthese van het PAS-maatregelenpakket en in hoofdstuk 8 wordt daarvan de effectiviteit beoordeeld.

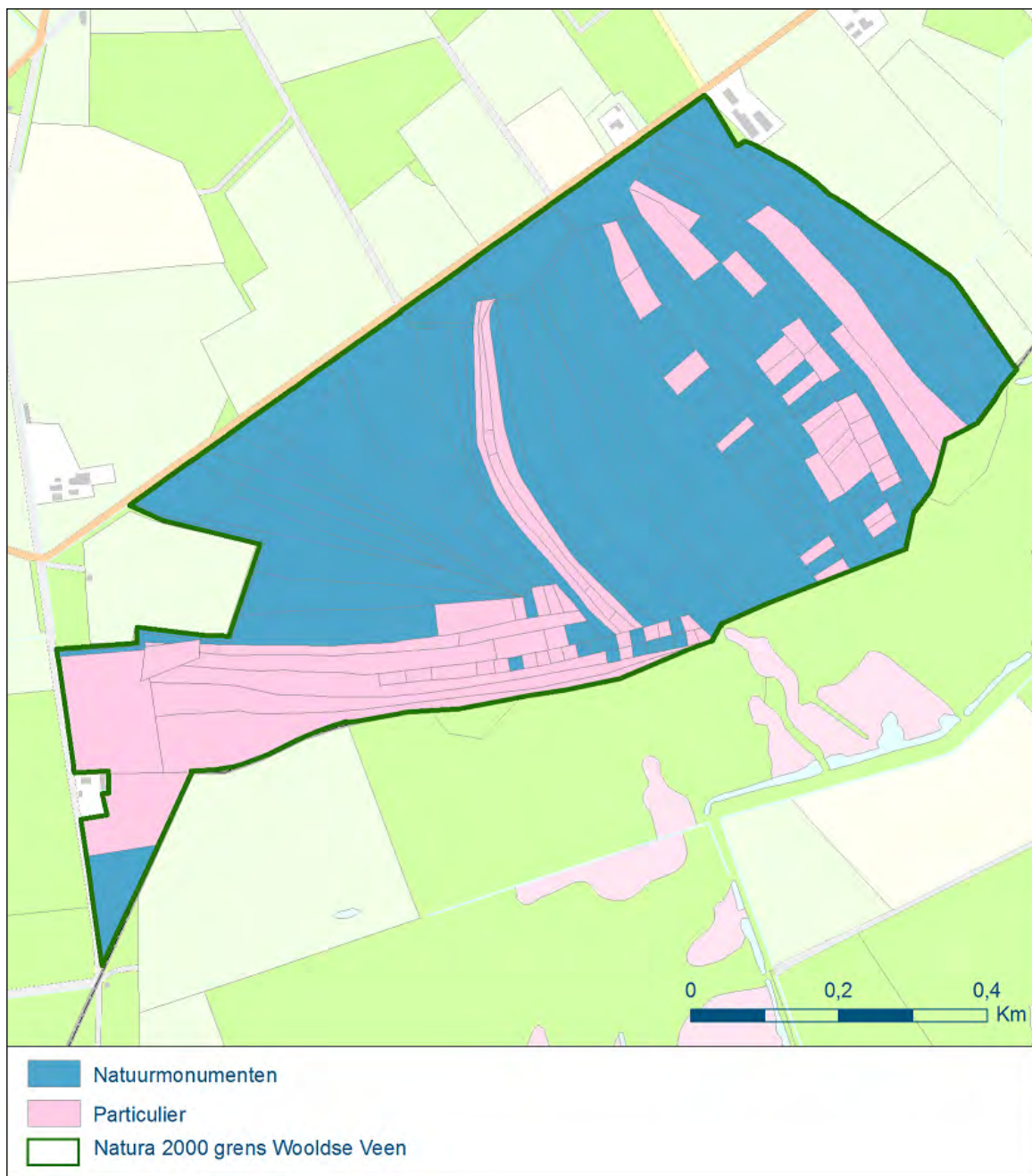
3. Gebiedsanalyse

3.1 Ligging en eigendomsverhoudingen

Het Wooldse Veen ligt ten zuidoosten van Winterswijk in de provincie Gelderland, nabij het buurtschap Woold (figuur 3.1). Het gebied is ongeveer 67 hectare groot en ligt tussen de Kuipersweg aan de noordzijde en de Duitse grens aan de zuidzijde. Het gebied wordt aan de westkant begrensd door de Grensweg. Het huidige veengebied is een restant van een vroeger veel uitgestrekter veengebied dat doorliep in Duitsland. Aan de Duitse zijde van de grens ligt het Burlo-Vardingholter Venn, dat onderdeel vormt van het Duitse Habitatrichtlijngebied "Burlo-Vardingholter Venn und Entenschlatt" (EU-gebiedscode DE4006301).

Figuur 3.1 De begrenzing van het Natura 2000-gebied Wooldse Veen volgens het aanwijzingsbesluit. Gearceerd het aangrenzende Duitse Natura 2000 gebied "Burlo-Vardingholter Venn und Entenschlatt".

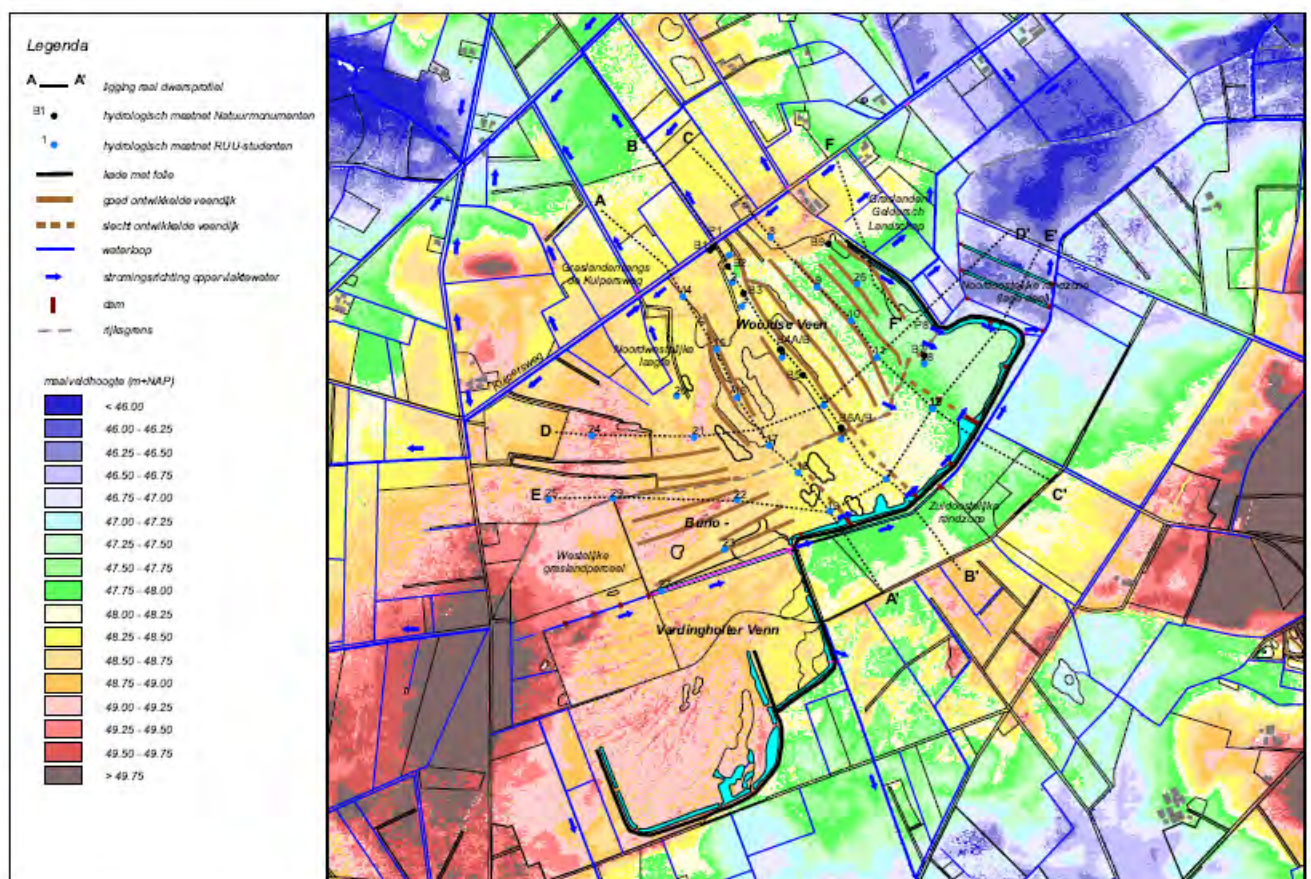
Figuur 3.2 Eigendomssituatie in het Wooldse Veen. Bron: provincie Gelderland, ontwerp-beheerplan 2014.

Van het Natura 2000-gebied is ongeveer 56 hectare in eigendom van Natuurmonumenten. De eigendommen van Natuurmonumenten liggen verspreid over het gebied (figuur 3.2). De overige delen van het gebied zijn hoofdzakelijk in eigendom van een groot aantal particulieren, die verspreid over het gebied veelal kleine stukjes grond bezitten. Deze sterk versnipperde eigendomssituatie hangt samen met de kleinschalige turfwinning die hier in het verleden plaatsvond. Natuurmonumenten werkt nauw samen met Kreis Borken, de beheerder van het Habitatrichtlijngebied "Burlo-Vardingholter Venn und Entenschlatt", om beide Natura-gebieden als één samenhangend geheel in te richten en te beheren.

3.2 Landschapsecologische systeemanalyse

Van oorsprong is het Wooldse Veen onderdeel van een plateauhoogveen dat zich over een aanzienlijke oppervlakte uitstrekte in het Nederlands-Duitse grensgebied. Van het hoogveengebied zijn alleen nog resten over na de veenaafgraving voor brandstof en ontginning tot landbouwgronden.

Het Wooldse Veen ligt op de zuidoostrand van het plateau van Woold (48 m + NAP) dat ter plaatse afhelt in oostelijke tot zuidoostelijke richting. Het gaat om een relatief ondiep, grotendeels uitgeveend veencomplex boven weinig doorlatende keileem. De basis van het gebied wordt gevormd door tertiaire klei (afzetting van Brinkheurne), die zeer slecht doorlatend is voor water. Deze afzetting ligt in het Wooldse Veen drie à vier meter onder het maaiveld. Deze tertiaire afzetting wordt afgedekt met een pakket van keileem.

Figuur 3.3 Hoogteligging in het Wooldse Veen en Vardingholter Venn op basis van Bell en Van 't Hullenaar, 2010. In bruin aangegeven de ligging van de veendijken (bruin), fijn gestippeld de dwarstransecten onderzocht in ecohydrologische systeemanalyse door Bell en Van 't Hullenaar. De getrokken zwarte lijn geeft de ligging weer van een met folie verstevigde dijk die het gebied aan de zuid- en oostzijde begrenst.

Deze keileemlaag is slecht doorlatend voor water, is twee à drie meter dik en ligt over het algemeen op een diepte van één à drie meter beneden het maaiveld. In het Duitse deel van het gebied komt deze keileemlaag plaatselijk tot vijf meter beneden maaiveld voor. Zeer lokaal komen gestuwde zanden en grinden in de keileemlaag voor. De keileemlaag wordt afgedekt met een dunne laag fijn tot matig fijn dekzand. De dikte van deze dekzandlaag bedraagt een halve tot ongeveer twee meter. Het veenpakket rust op deze dekzandlaag. Het

veenpakket in de centrale delen heeft nu doorgaans een dikte van een halve tot één meter. In het westen (m.n. Duitse deel) van het gebied is de dikte van het veenpakket op enkele plekken één tot anderhalve meter. In het noordwesten van het Wooldse Veen ligt de dekzandlaag aan de oppervlakte. Om een indruk te geven van de geohydrologie zijn in figuur 3.4 twee dwarsdoorsneden door het Wooldse Veen tot aan de tertiaire ondergrond afgebeeld. Het bovenste transect (A-A') loopt door het centrale deel van het veengebied vanaf de Kuipersweg in zuidoostelijke richting tot voorbij de grens. Het onderste transect (D-D') loopt vanaf het westelijk bosgebied door het centrale veengebied in noordoostelijke richting, loopt vervolgens door de graslanden van het Geldersch Landschap ten oosten van het Wooldse Veen, en eindigt in een laaggelegen gebied aan de Duitse kant van de grens. In dit laatste transect is te zien dat het veenoppervlak in noordoostelijke richting afloopt. De overheersende stromingsrichting van het grondwater in het onderliggende zandpakket is richting het oosten/noordoosten. In het transect is ook een lokale smeltwatergeul te zien die zich in noord-zuid richting heeft ingesneden in de keileem.

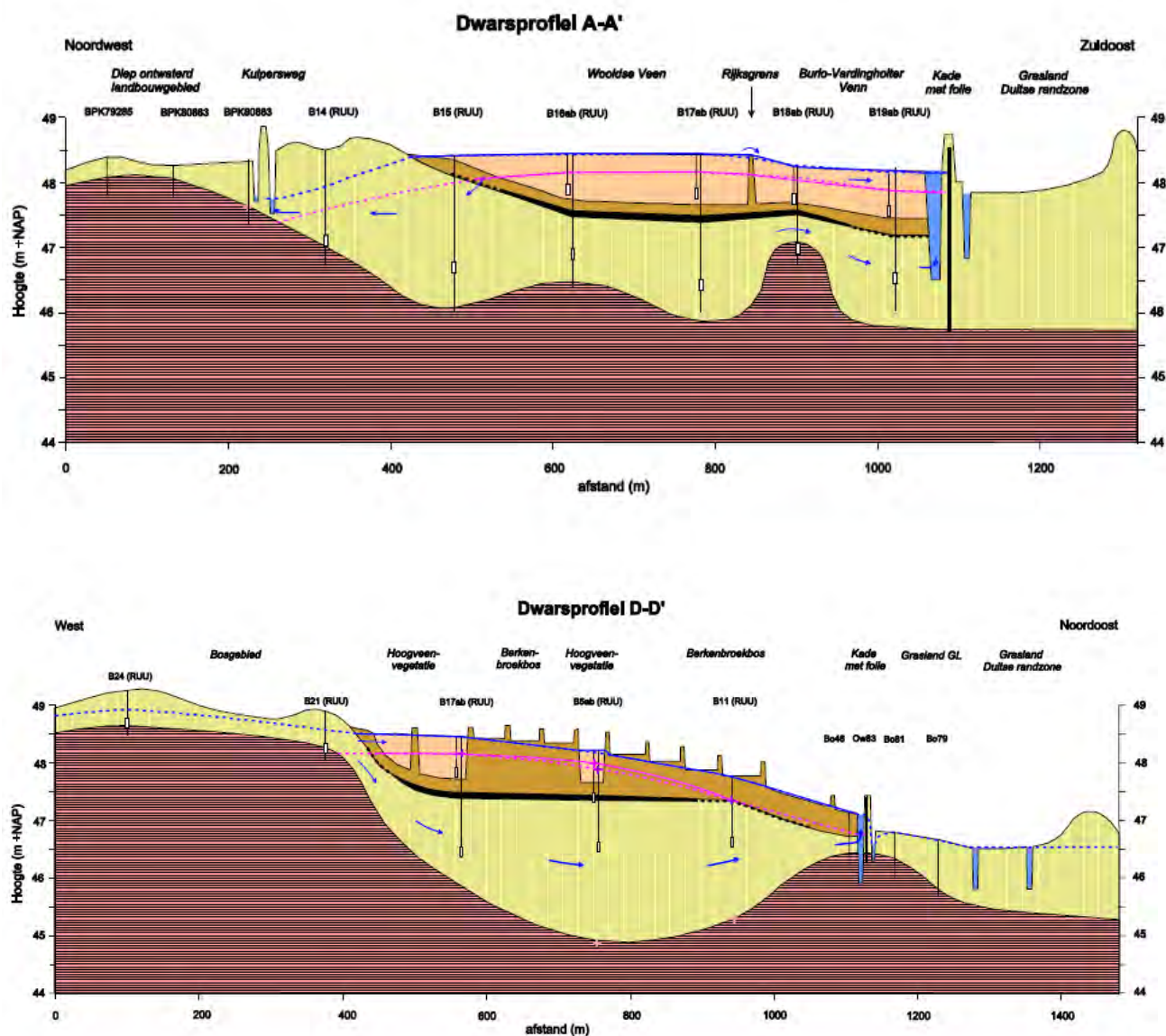
Voor meer transecten en een uitgebreidere beschrijving van de geohydrologie wordt verwezen naar het werkdocument en de ecohydrologische systeemanalyse die is uitgevoerd in opdracht van Natuurmonumenten (Bell & Van 't Hullenaar, 2010).

In de hoogveenkern liggen veel veenputten met regenererend hoogveen, met een vegetatie die kenmerkend is voor hoogveenbulten. Het betreft dikke drijftillen (van circa 50 cm) met een vegetatie die wordt gerekend tot de Associatie van Gewone dophei en Veenmos (vegetatietype 11Ba1). Kenmerkende plantensoorten die hier voorkomen zijn onder andere Lavendelhei, Ronde zonnedauw, Kleine veenbes, Wrattig veenmos en Hoogveenveenmos. Inmiddels is de veenvorming op een aantal plekken aan de westzijde van het veen ver gevorderd dat ze volgens deskundigen gerekend kunnen worden tot actief hoogveen (veldonderzoek Andre Janssen/Dick Bal, 8 maart 2013)(figuur 4.1). De aanwezigheid van Riet en Lisdodde geeft aan dat de veenvorming hier naar verwachting begonnen is onder invloed van instromend zwak gebufferd grondwater (Jansen et al. 2013).

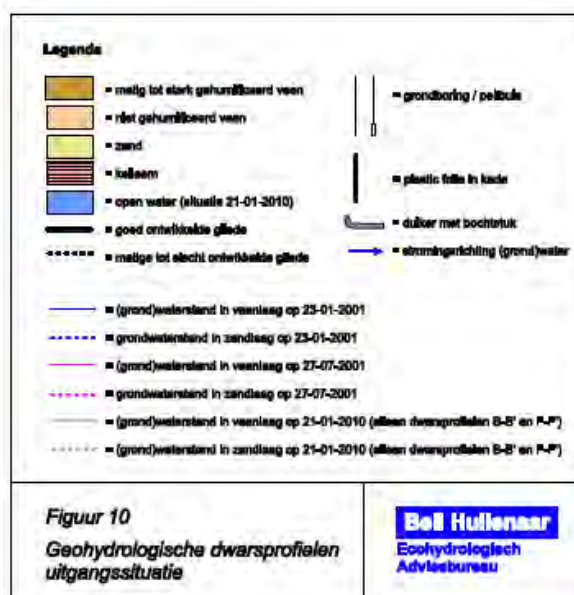
Op locaties waar de bovenlaag blijvend doordrenkt is treedt Witte snavelbies op de voorgrond. Eenarig wollegras, indicator van enigszins wisselende waterstanden, is hier vaak beperkt tot de randzones van de veenputten.

Een aanzienlijk gedeelte van de hoogveenkern is begroeid met Wollegras-Berkenbroekbos. In het randgebied en op oudere veenresten zijn natte heiden en berkenbroekbossen aanwezig, vaak dicht begroeid met Pijpenstrootje. Op de hoger gelegen randen groeien eiken-berkenbossen en beuken-eikenbossen. In de overgangszone naar de omringende zandgronden komt een aantal soorten voor die wijzen op iets mineraalrijkere, zeer zwak gebufferde omstandigheden (Snavelzegge, Wateraardbei en Moerasviooltje) als gevolg van aanvoer van grondwater dat licht is aangerijkt met mineralen bij doorstroming van de zandondergrond.

In grote delen van het veengebied zijn netwerken van parallel lopende verveningsdijken aanwezig (figuur 3.3). Deze dijken zijn merendeels noordwest-zuidoost georiënteerd. In de zuidwesthoek van het veen zijn ze echter oost-west georiënteerd. De dijken verkeren over het algemeen in goede toestand: ze steken twintig tot honderd centimeter boven de waterspiegel in de omgeving uit en zijn drie à zes meter breed.

Figuur 3.4 Dwarsprofielen door het centrale deel van het Woolse Veen in resp. noordwest-zuidoost richting (A-A') en in west-noordoost richting (D-D'). Uit Van 't Hullenaar & Bell (2010).

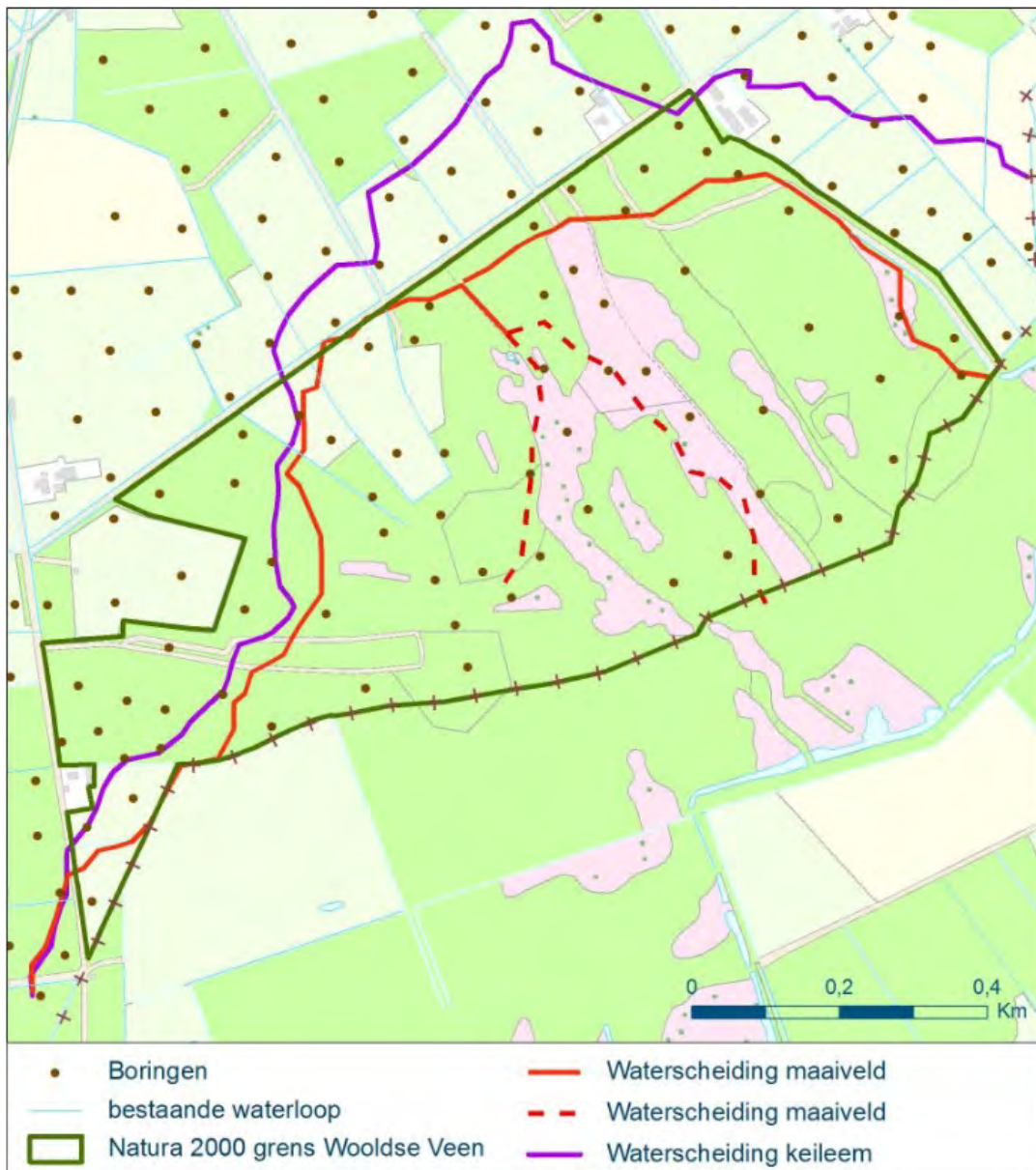

Op de gehele noordoost- en zuidoostgrens van het veengebied is ten behoeve van waterconservering een kade aangelegd. Om lekkage te voorkomen is de kade voorzien van plastic folie en is de hele constructie gefundeerd op de keileemondergrond. Bij de aanleg is de folie meters diep (tot circa vijf meter diep) ingegraven. Het grootste deel van de kade met folie (lengte 2,8 kilometer) ligt op Duits grondgebied. Het Duitse deel van de kade is in 1984 aangelegd. In 1986 is de kade over het Nederlandse grondgebied doorgetrokken (lengte bijna 500 meter), zodat ook vanuit de lage hoek aan de oostkant van het Wooldse Veen geen water meer kon weglekken. Direct bovenstrooms van de kade lag in 2010 zowel aan Nederlandse als Duitse zijde een brede, diepe gracht (fig. 3.4). Deze gracht is ontstaan bij de aanleg van de kade: hier werd de benodigde grond voor het opwerpen van de kade ontgraven. Inmiddels is deze gracht in het kader van herstelmaatregelen (zie hoofdstuk 5) grotendeels weer opgevuld.

In natte perioden is sprake van oppervlakkige afstroming van het water. Vanuit het Nederlandse deel stroomt het water in zuidoostelijke richting op diverse plekken over de grensdijk (gelegen op de rijksgrens; zie figuur 3.4 dwarsprofiel A-A'). In het Duitse deel stroomt het water via de gracht naar het externe afvoerpunt in de noordoosthoek van het gebied. De externe afvoer verloopt via een dubbele duiker die in de kade met folie is aangebracht. In het meest noordelijk deel van het Wooldse Veen stroomt het grondwater af in noordelijke richting, het gevolg van de drainerende werking van de sloot langs de Kuipersweg en de ontwateringssloten in de aangrenzende landbouwpercelen.

De waterstand in het veenpakket is overal hoger of gelijk aan de stijghoogte in het onderliggende zandpakket. Dit betekent dat er sprake is van een lichte wegzijging. De wegzijging van water van het veen naar het onderliggende zand blijft echter beperkt. De waterdruk in het onderliggende watervoerende pakket is relatief groot door de aanwezigheid van de slecht doorlatende onderlaag van tertiaire klei en keileem en de afsluiting van de watervoerende laag op de grens van het natuurgebied door de kade met folie. In het centrale deel van het veen, waar een goed ontwikkelde gliedelaag aanwezig is, zorgt de combinatie van het beperkte drukverschil tussen veen- en zandpakket en de hoge weerstand van deze gliedelaag ervoor dat het wegzijgingsverlies nihil is.

In het kader van het Natura 2000-beheerplan is door Waterschap Rijn en IJssel de diepte van de keileemlaag en de ligging van waterscheidingen in beeld gebracht (zie figuur 3.5). In deze figuur is te zien vanuit welk gebied water naar het veen stroomt indien drainage en watergangen buiten functie worden gesteld. Infiltrerend water in het gebied ten oosten en zuiden van de paarse lijn zal dan door de zandbodem boven het slecht doorlatende leempakket afstromen naar de kern van het Wooldse Veen. Ten zuiden van de rode lijn kan ook als gevolg van de aanwezige hoogtegradiënt oppervlakkige afstroming van water optreden. Een vrij groot deel van het door de paarse lijn begrensde inzijgingsgebied wordt door middel van sloten ontwaterd, en dit water komt niet ten goede aan de voeding van het veengebied. Het betreft de noordelijke randzone van het Wooldse Veen, enkele landbouwpercelen binnen het Natura 2000-gebied en ook enkele percelen ten noorden van de Kuipersweg.

Figuur 3.5. Ligging waterscheiding op basis van het keileempakket en van de maaiveldhoogte.

3.3 Knelpunten op gebiedsniveau

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de knelpunten (K) die binnen het gebied spelen. Daarbij is uitgegaan van de knelpunten zoals die in 2010 aanwezig waren en beschreven zijn in het Werkdocument (Provincie Gelderland, 2010). Inmiddels is een aantal knelpunten al geheel of gedeeltelijk opgelost door maatregelen die in het Werkdocument werden aangekondigd. In onderstaand overzicht wordt aangegeven welke knelpunten sinds 2010 door het nemen van maatregelen al geheel of gedeeltelijk zijn weggenomen.

Aan het einde van deze paragraaf wordt in tabel 3.1 aangegeven voor welke habitattypen deze knelpunten de realisatie van de Natura 2000-doelen belemmeren. In hoofdstuk 4 (Analyse per habitatype) worden de knelpunten per habitatype verder uitgewerkt. In hoofdstuk 8 wordt de

effectiviteit van het geheel aan PAS-maatregelen beschreven, inclusief de maatregelen die al recent zijn uitgevoerd.

Wegzijging naar omgeving (K1)

Voor hoogveenbehoud en -ontwikkeling is het cruciaal dat de wegzijging van grondwater naar de omgeving gering is. Aan de zuid- en oostkant is de wegzijging naar de omgeving sterk verminderd door de aanleg in 1984-1986 van een kade versterkt met folie. Aan de noord- en oostzijde treedt echter nog wel wegzijging op naar de omgeving (zie figuur 3.3). Dit zorgt voor grotere grondwaterstandsfluctuaties en daarmee ongunstiger condities voor behoud en ontwikkeling van hoogveen. In het noordelijke deel van het veen zijn de grondwaterfluctuaties veel groter dan 30 cm en zijn de condities daarmee ongeschikt voor hoogveenontwikkeling.

Hoogteverschillen binnen veengebied (K2)

Als gevolg van veenafraving zijn binnen het gebied verschillen ontstaan in maaiveldhoogte die zorgen voor oppervlakkige afstroming van hoger gelegen delen naar lagere gelegen delen en daarmee tot verdroging van de hoger gelegen, minder vergraven delen. Als gevolg van de NW-ZO verlopende veendijken vindt oppervlakkige afstroming vooral plaats in zuidoostelijke richting. Door compartimentering is de oppervlakkige afstroming van water inmiddels al sterk verminderd.

Bosopslag in het veen (K3)

Als gevolg van verdroging zijn de omstandigheden binnen het gebied (met mineraliserend veen) gunstig voor opslag van bomen, en zijn grote delen van het veen dichtgegroeid met berken. Dat is niet alleen ongunstig voor de hoogveenontwikkeling vanwege de beschaduwing en de verhoogde nutriëntenbeschikbaarheid in de toplaag door bladval, maar ook vanwege de extra verdamping van bomen. Die leidt tot een toename van de grondwaterfluctuaties en daarmee ongunstiger omstandigheden voor veenmosgroei. Inmiddels is dit knelpunt al voor een belangrijk deel opgelost.

Bebossing randgebieden (K4)

Binnen het potentiële inzigingsgebied van het veen (figuur 3.4) en binnen de grenzen van Natura 2000-gebied liggen een aantal bosgebieden. De grotere verdamping van bomen ten opzichte van heidevegetaties en graslanden leidt tot een mindere grondwateraanvulling vanuit het regenwater. Het is niet bekend hoe groot de verdrogende invloed van de bebossing in de randgebieden is ten opzichte van de hiervoor genoemde factoren. Daarom is in hoofdstuk 5 onderzoek naar de verdrogende werking opgenomen als maatregel (M8).

(Grond)waterverontreiniging (K5)

In het noordelijke en westelijke deel van het Natura 2000-gebied wijzen licht verhoogde chloridegehaltes (meer dan 20 à 30 mg Cl/l) op verontreiniging van het grondwater als gevolg van actueel of historisch landbouwkundig gebruik en de daarbij behorende bemesting. De invloed van het verontreinigde grondwater is naar verwachting beperkt. Doordat er in het veen sprake is van een wegzijgingssituatie, kan het door landbouw beïnvloede water de oppervlakte niet bereiken en vormt het water geen bedreiging voor het veen. Een uitzondering vormen de veenputten die voorkomen in de noordelijke en westelijke randzone van het veen.

Versnipperde eigendomssituatie (K6)

De versnipperde eigendomssituatie in het veengebied, waarbij van diverse eigenaren het adres bij het kadaster niet bekend is, bemoeilijkt soms voor Natuurmonumenten het uitvoeren van (herstel)beheer in het veen.

Stabiliteit kade (K7)

De stabiliteit van de kade werd tot voor kort bedreigd door golfslag als gevolg van windwerking in de gracht die aan de kade grenst. Ook bomen die op de kade groeien vormden

een bedreiging: als gevolg van windworp kunnen bressen worden geslagen in de kade. Dit knelpunt is kort geleden opgelost door het nemen van maatregelen in het kader van het herstelplan voor het Wooldse Veen (zie hoofdstuk 5, maatregelen).

Vernatting (K10)

Het huidige heischrale grasland ligt op een plek waar door middel van vernattingsmaatregelen wordt gestreefd naar ontwikkeling van actief hoogveen. Dat betekent dat het huidige heischrale grasland hier op termijn zal verdwijnen door te natte en te voedselarme en zure condities. Ten gunste van de verbetering van de kwaliteit van het herstellende hoogveen en de uitbreiding van de omvang van actief hoogveen is volgens de toelichting op het wijzigingsbesluit uit februari 2015 een tijdelijke afname van het bestaande heischrale grasland toegestaan. Voor een duurzaam behoud van heischraal grasland dienen echter maatregelen te worden genomen die leiden tot ontwikkeling van heischrale graslanden elders.

Tabel 3.1 Overzicht van knelpunten per habitattype. Knelpunten voor hoogveenbos (H91D0) zijn niet aangegeven omdat dit vegetatietype volgens de habitattype-kartering tot het habitattype Herstellend hoogveen gerekend moet worden.

		H7110A Actief hoogveen	H7120 Herstellend hoogveen	H6230 Heischraal grasland	
Hydrologie en beheer					
K1	Wegzijing naar omgeving	v	v		
K2	Hoogteverschillen binnen veengebied	v	v		Sinds 2012 verminderd door maatregelen
K3	Bosopslag in veengebied	v	v		Sinds 2012 voor groot deel opgelost
K4	Bebossing randgebieden	v	v		Onduidelijk hoe groot invloed bebossing is ten opzichte van andere factoren
K5	Grondwaterverontreiniging	?	?		Onduidelijk in hoeverre waterverontreiniging knelpunt vormt voor ontwikkeling van levend hoogveen
K6	Versnipperde eigendomssituatie	v	v		
K7	Stabiliteit kade	v	v		Sinds 2012 voor groot deel opgelost
K10	Vernatting			v	Op termijn zal huidige standplaats door vernatting hoogveengebied en door veenvorming ongeschikt worden
Atmosferische stikstofdepositie (oppervlakte in % per overschrijdingsklasse)					
K8	Overschrijding KDW in 2014	kl 1 Geen stikstofprobleem	-	-	-
		kl 2 Evenwicht	-	-	-
		kl3 Matige overbelasting ¹⁾	-	-	-
		kl4 Sterke overbelasting ²⁾	100%	100%	100%
K9	Overschrijding KDW in 2030	kl 1 Geen stikstofprobleem	-	-	-
		kl 2 Evenwicht	-	-	-
		kl3 Matige overbelasting ¹⁾	-	-	-
		kl4 Sterke overbelasting ²⁾	100%	100%	100%

1) Matige overbelasting: KDW + 70 mol tot 2x KDW

2) Sterke overbelasting: >2x KDW

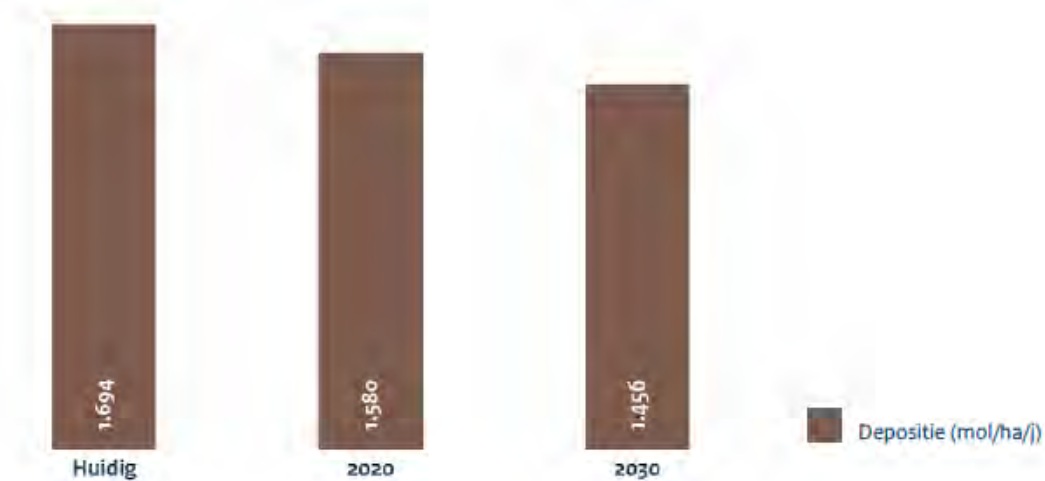
Stikstofdepositie (K8, K9)

De stikstofdepositie ligt zowel in de huidige als de toekomstige situatie (2030) boven de kritische depositiewaarde voor de habitattypen waarvoor het gebied is aangewezen als speciale beschermingszone. In de volgende paragraaf wordt dit knelpunt verder uitgewerkt en wordt ingegaan op de ontwikkeling in stikstofdepositie.

3.4 Ontwikkeling in stikstofdepositie

De stikstofdepositie ligt volgens berekeningen met Aerius in de huidige situatie op iets minder dan 1700 mol/ha/jr, ver boven de KDW van 500 mol/ha/jr die geldt voor herstellend en actief hoogveen (H7120 en H7110*) (figuur 3.5 en 3.6), en eveneens boven de kritische depositiewaarde van 714 mol/ha/jr die geldt voor de vochtige variant van het heischrale grasland (H6230) zoals dat in het Wooldse Veen voorkomt. In 2030 zal volgens de berekeningen de depositie gemiddeld zijn afgenomen tot ca. 1456 mol stikstof/ha/jr, wat nog steeds ruim boven de kritische depositiewaarde van de genoemde habitattypen ligt.

In actieve en herstellende hoogvenen zorgt een te hoge depositie voor een verschuiving van de concurrentieverhoudingen in het voordeel van vaatplanten, zoals Pijpenstrootje en berken, en uiteindelijk tot het verdwijnen van de veenmossen (Jansen et al. 2013, Beije en Smits, 2013). In het Zompzegge-Berkenbroek dat voorkomt in de randzone van het herstellende hoogveen, en dat wordt gekenmerkt door zeer zwak gebufferde condities, kan depositie mogelijk ook leiden tot verzuring, en daarmee tot het verdwijnen van de voor deze overgangszone kenmerkende ondergroei-soorten. In heischrale graslanden leidt stikstofdepositie tot verzuring en vermesting, het verdwijnen van karakteristieke soorten en een toename van soorten die horen bij een voedselrijker milieu (Smits et al. 2012).

Figuur 3.5 Verwachte ontwikkeling van de stikstofdepositie in het Wooldse Veen, rekening houdend met de autonome ontwikkelingen, het uitvoeren van de extra brongerichte PAS maatregelen én het uitgeven van ontwikkelingsruimte. Bron: Aerius M15.

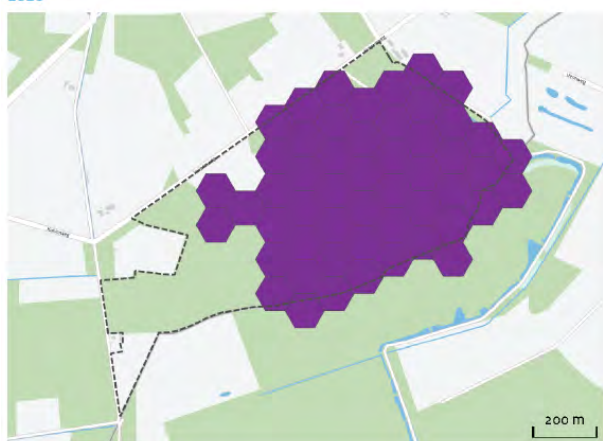
Stikstofdepositie is derhalve in de huidige situatie én in tijdvakken 2 en 3 een knelpunt voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van herstellend en actief hoogveen en heischraal grasland. Voor deze habitattypen zijn PAS-maatregelen op korte en lange termijn noodzakelijk, en daarom is voor deze typen in hoofdstuk 5 een samenhangende maatregelenpakketten uitgewerkt.

Habitat	Relevant (ingetekend)	Relevant (gekarteerd)	KDW	Stikstofbelasting ten opzichte van KDW		Aandeel overbelast
H6230 Heischrale graslanden	< 1,0 ha	< 1,0 ha	714	Huidig	<div><div></div></div>	100%
				2020	<div><div></div></div>	100%
				2030	<div><div></div></div>	100%
H7110 A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	< 1,0 ha	< 1,0 ha	500	Huidig	<div><div></div></div>	100%
				2020	<div><div></div></div>	100%
				2030	<div><div></div></div>	100%
H7120 ah Herstellende hoogvenen, actief hoogveen	33,0 ha	33,0 ha	500	Huidig	<div><div></div></div>	100%
				2020	<div><div></div></div>	100%
				2030	<div><div></div></div>	100%

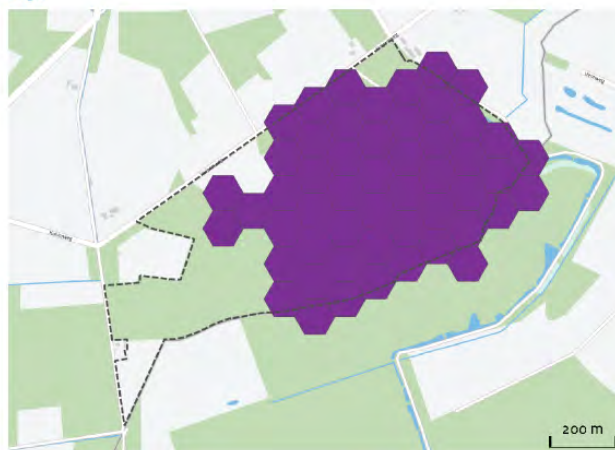
Huidig

2020

2030

Figuur 3.6 Mate van overschrijding van de Kritische Depositiewaarde voor herstellend en actief hoogveen (H7120 en H7110a) en heischraal grasland (H6230) in verschillende tijdsperioden op basis van Acrius M15.

Periode huidig - 2020

Depositiedaling in mol/ha/j
tussen haakjes aantal hectares

- 0 - 50 (0)
- 50 - 100 (0)
- 100 - 175 (60)
- 175 - 250 (0)
- > 250 (0)

Periode huidig - 2030

- 0 - 50 (0)
- 50 - 100 (0)
- 100 - 175 (0)
- 175 - 250 (60)
- > 250 (0)

Figuur 3.7 Afname stikstofdepositie tot 2030 rekening houdend met de autonome ontwikkelingen, het uitvoeren van de extra brongerichte PAS maatregelen én het uitgeven van ontwikkelingsruimte. Bron: Aerius M15.

Voor het ecologisch oordeel is van belang welk depositieniveau wordt bereikt bij benutting van alle ontwikkelingsruimte. In deze analyse is rekening gehouden met de totale stikstofdepositie die berekend is met AERIUS M15. De prognose van de ontwikkeling van de stikstofdepositie volgens AERIUS M15 is weergegeven in figuur 3.5. Bij de berekening van de stikstofdepositie aan het eind van het eerste tijdvak is de ontwikkelingsruimte die voor dit gebied in dit tijdvak van het programma beschikbaar is, ingecalculleerd. De weergegeven stikstofdepositie aan het eind van het eerste tijdvak van het programma is dus inclusief de uitgifte van ontwikkelingsruimte. Bij het ecologisch oordeel is er rekening mee gehouden dat de afname van de stikstofdepositie niet volgens een rechte lijn verloopt, maar volgens een golvende dalende lijn. Er is in aanmerking genomen dat het daadwerkelijk gebruik van de ontwikkelingsruimte zal variëren in de tijd, bijvoorbeeld als gevolg van tijdelijke projecten. In

het begin van het tijdvak kan mogelijk tijdelijk een toename van de stikstofdepositie plaatsvinden ten opzichte van de uitgangssituatie bij aanvang van het programma. Hiervan kan sprake zijn wanneer de uitgifte van ontwikkelingsruimte en de feitelijke benutting van die ontwikkelingsruimte sneller verlopen dan de daling van de stikstofdepositie. De ontwikkelingsruimte als geheel is echter gelimiteerd. Een eventuele versnelde uitgifte van ontwikkelingsruimte aan het begin van een tijdvak gaat daarom altijd gepaard met een verminderde uitgifte van ontwikkelingsruimte op een later moment in datzelfde tijdvak en vanaf dat moment een versnelde daling van depositie.

Uit AERIUS M15 blijkt dat aan het eind van het eerste tijdvak (2015-2021), ten opzichte van de huidige situatie, sprake is van een afname van de stikstofdepositie in het gehele gebied met gemiddeld meer dan 100 mol/ha/jaar.

3.5 Kennisleemten

1 Risico's grondwaterverontreiniging

Het is onduidelijk in hoeverre de gesignaleerde grondwaterverontreiniging in het noordelijk en westelijk gedeelte van het gebied als gevolg van (voormalige) landbouwkundige bemesting (knelpunt K5) een risico vormt voor de te beschermen habitattypen. Om dit te kunnen bepalen is in het maatregelenpakket rekening gehouden met de monitoring van de grondwaterkwaliteit in het gebied (zie hoofdstuk 5). In hoofdstuk 7 is bovendien aangegeven welke fall-back maatregelen kunnen worden genomen indien uit monitoring blijkt dat er ongewenste eutrofiering optreedt.

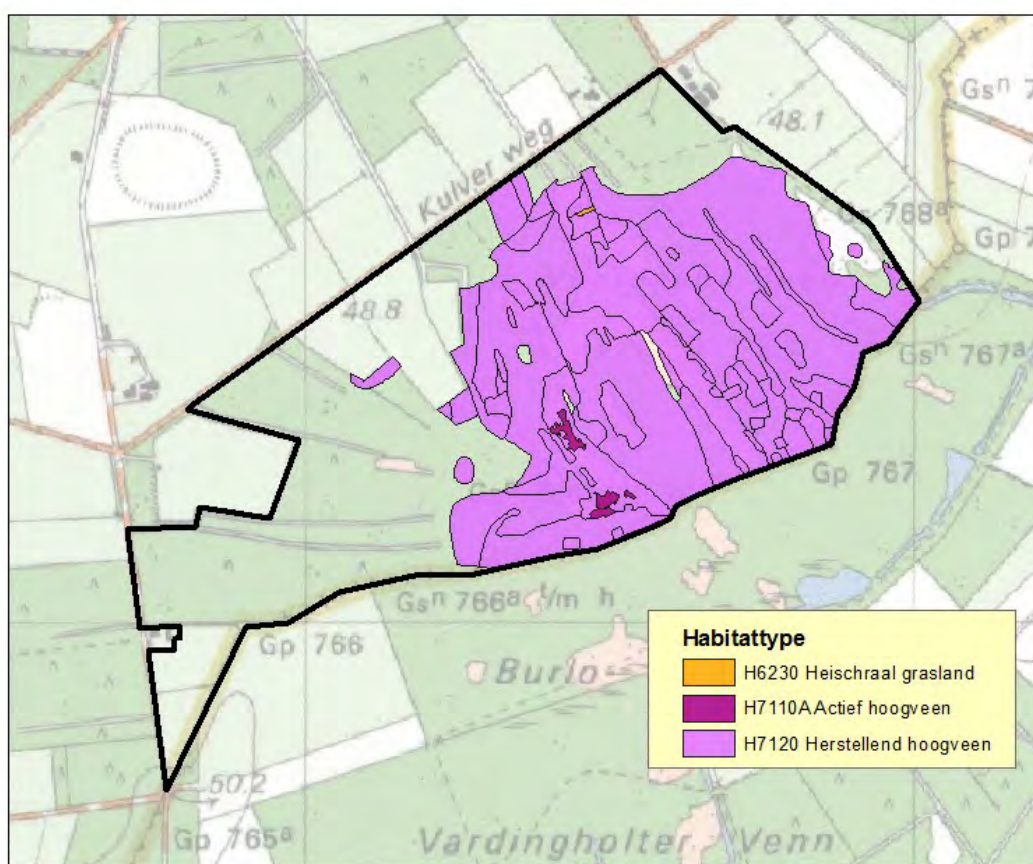
2 Invloed bebossing binnen voedingsgebied

Aan de noord- en westzijde van het Natura 2000-gebied liggen binnen het voedingsgebied van het veen een aantal bossen. De bebossing leidt tot een verminderde grondwateraanvulling en daarmee tot een mindere voeding van het veengebied. Doordat in de GGOR-studie niet is gekeken naar de invloed van de bebossing ten westen van het veen op de grondwaterstanden in het veengebied is niet na te gaan hoe groot dit knelpunt is. Als gevolg daarvan is het niet duidelijk is of kappen van bos nodig is dan wel bijdraagt aan het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen en daarmee een mogelijke PAS-maatregel vormt. Aan het einde van de 1^e beheerplanperiode zal een evaluatie worden uitgevoerd waarin ook aandacht zal worden besteed de verdrogende invloed van de bebossing aan de noord- en westzijde van het gebied (zie hoofdstuk 5, maatregel M8).

4. Uitwerking gebiedsanalyse per habitatype

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk volgt een uitwerking van de gebiedsanalyse per habitatype. Ingegaan wordt op respectievelijk de omvang en kwaliteit van het habitatype, het ecologisch functioneren, de knelpunten die een realisatie van instandhoudingsdoelen voor het habitatype bemoeilijken of onmogelijk maken, en de leemten in de kennis die nodig is om een goed beeld te krijgen van het huidige functioneren en van het type maatregelen dat nodig is om de instandhoudingsdoelen te behalen. Figuur 4.1 toont de verspreiding van de aanwezige habitattypen binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied

Figuur 4.1. Habitattypenkaart Wooldse Veen. Bron: Provincie Gelderland, 19-2-2014.

Voor de kwaliteitsanalyse is uitgegaan van de informatie uit het Werkdocument (Provincie Gelderland 2010), die weer is gebaseerd op inventarisaties door Te Linde & van den Berg (2007) en Buro Bakker (2008). De omvang en de kwaliteit van de habitattypen is afgeleid uit het voorkomen van voor het type kenmerkende vegetatietypen, zoals aangegeven in de profielbeschrijvingen. Figuur 4.2 geeft de ruimtelijke verspreiding van vegetatietypen volgens Te Linde & Van der Berg, 2007.

In tabel 4.1 wordt een samenvatting gegeven van de omvang en kwaliteit van de habitattypen waarvoor in het kader van de PAS een maatregelenpakket is uitgewerkt.

Tabel 4.1. Overzicht van instandhoudingdoelen, trendgegevens en actueel oppervlakte van de habitattypen die voor het Wooldse Veen zijn aangewezen. Onderverdeling oppervlakte in matig en goed op basis van voor habitatype kenmerkende vegetatietypen.

Habitatype	Doelstelling		Oppervlakte (ha)		Trend	
	Opp.	Kwal.	matig	goed	Omvang	Kwaliteit
H7110A * Actief hoogveen	>	>	0	0,25	+	+
H7120 Herstellend hoogveen	=(<)	>	13,0	20,1	-	+
H6230 *Heischraal grasland	=	=	0	0,02	+	+

4.2 Gebiedsanalyse H7120 Herstellende hoogvenen

4.2.A Kwaliteitsanalyse H7120 Herstellende hoogvenen op standplaatsniveau

De instandhoudingsdoelstelling van het habitatype is "Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H7110 Actieve hoogvenen is toegestaan". De landelijke staat van instandhouding van H7210 *Herstellende hoogvenen is matig ongunstig en de relatieve bijdrage van Wooldse veen is gemiddeld.

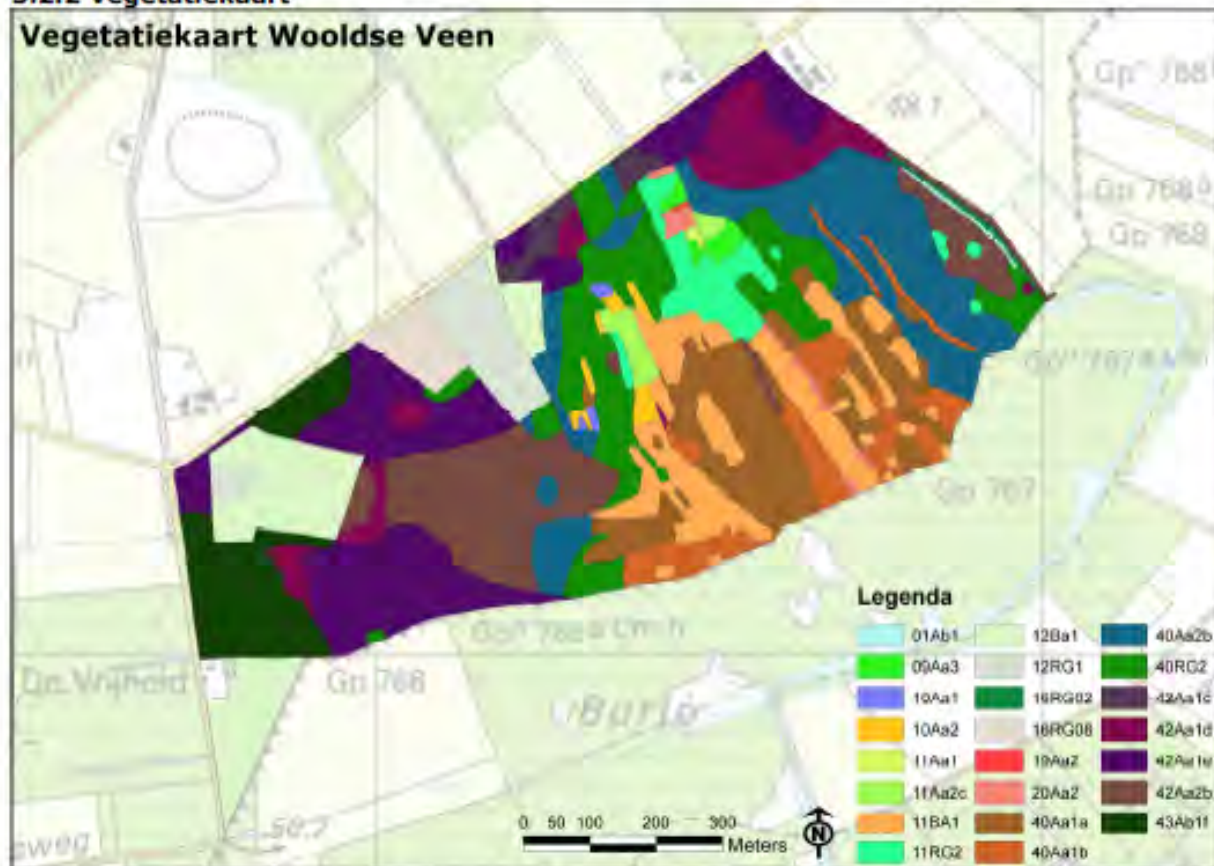
In het Wooldse veen ligt 33,1 ha van het habitatype H7120. Het bevindt zich in het zuidoostelijke deel van het Natura 2000-gebied, waarbij de hoogveenkern zich bevindt in het grensgebied met Duitsland. Het is gedefinieerd op landschapsschaal en omvat een groot aantal vegetatietypen, mits deze voorkomen op hoogveenrestanten waar hoogveenherstel gaande is of naar verwachting mogelijk is. Het habitatype omvat zowel aangetast hoogveen als aangrenzende (veenmosrijke) begroeiingen van natte heiden, verdroogde heiderestanten op gedraineerde veenruggen en veenputten met veenmos. Op (in het verleden) verdroogde hoogveenbodem kunnen ook berkenbroekbossen aanwezig zijn, die eveneens tot het habitatype Herstellende hoogvenen behoren.

De aanwezige vegetatietypen zijn, in combinatie met mate van aanwezigheid van veenmossen, op 20,1 ha indicatief voor een goede ontwikkeling van het habitatype, op een iets kleinere oppervlakte (13 ha) voor een matige ontwikkeling. In het kerngebied zijn stabiele hoge waterstanden aanwezig, maar meer naar de randen zakken waterstanden nog relatief diep weg. Ook is er veel bosopslag in het veen aanwezig, dat onder andere zorgt voor extra verdamping en hogere invang van stikstof.

Op basis van abiotische en biotische kenmerken komt de provincie in het Werkdocument tot de inschaling 'basaal' voor het criterium structuur. Dat is vooral gebaseerd op het feit dat de voor hoogveen kenmerkende bult- en slenkvegetaties slechts op beperkte schaal voorkomen. Op de overige aspecten scoort het gebied volgens het Werkdocument voldoende tot goed. In het Wooldse Veen komen twaalf van de eenentwintig voor dit habitatype typische soorten voor: Kleine veenbes, Lavendelhei, Eenarig wollegras, Hoogveenveenmos, Wrattig veenmos, Hoogveenglanslibel, Venwitsnuitlibel, Levendbarende hagedis, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en Wintertaling.

3.2.2 Vegetatiekaart

Vegetatiekaart Wooldse Veen

- 01Ab1 *Ricciatetum fluitans* • Watervorkjes-associatie
 09Aa3 *Carici curtae-Agrostietum caninae* • Associatie van Moerasstruisgras en Zompzegge
 10Aa1 *Sphagnetum cuspidato-obesi* • Waterveenmosassociatie
 10Aa2 *Sphagno-Rhynchosporietum* • Associatie van Veenmos en Snavelbies
 11Aa1 *Lycopodio-Rhynchosporietum* • Associatie van Moeraswolfsklauw en Snavelbies
 11Aa2c *Ericetum tetralicis* Typicum • Typische subassociatie van de associatie van Gewone dophei
 11Ba1 *Erico-Sphagnetum magellanicum* • Associatie van Gewone dophei en Veenmos
 11RG2 *RG Molinia caerulea-[Oxycocco-Sphagnetea]* • Rompgemeenschap van Pijpenstrootje van de Klasse der hoogveenbulten en natte heiden
 12Ba1 *Ranunculo-alopecurietum geniculati* • Associatie van Geknikte vossenstaart
 12RG1 *RG Poa-trivialis-Lolium perenne-[Plantaginetea majoris/Cynosurion cristati]* • Rompgemeenschap met Ruw beemdgras en Engels raaigras van de Weegbree-klasse/Kamgrasweide
 16RG02 *RG Holcus lanatus-Lychnis flos cuculi-[Molinietalia]* • Rompgemeenschap van Gestreepte witbol en Echte koekoeksbloem van de Klasse der matig voedselrijke graslanden
 16RG08 *RG Alopecurus pratensis-Elymus repens-[Arrhenatheretalia]* • Rompgemeenschap van Grote vossenstaart en Kweek van de Klasse der matig voedselrijke graslanden
 19Aa2 *Gentiano-pneumonanthes-Nardetum* • Associatie van Klokjesgentiaan en Borstelgras
 20Aa2 *Vaccinio-Callunetum* • Associatie van Struikhei en Bosbes
 40Aa1a *Erico-Betuletum pubescentis Eriophoretosum Vaginati* • Subassociatie met Eenarig wollegras van het Dophei-Berkenbroek
 40Aa1b *Erico-Betuletum pubescentis Callenutosum* • Subassociatie met Struikhei van het Dophei-Berkenbroek
 40Aa2b *Carici curtae-Betuletum pubescentis* Typicum • Typische subassociatie van het Zompzegge-Berkenbroek
 40RG2 *RG Molinia caerulea-[Betulion pubescentis]* • Rompgemeenschap van Pijpenstrootje van het Verbond der berkenbroekbossen
 42Aa1c *Betulo-Quercetum roboris Vaccinietosum* • Subassociatie met bosbessen van het Berken-Eikenbos
 42Aa1d *Betulo-Quercetum roboris Molinietosum* • Subassociatie met Pijpenstrootje van het Berken-Eikenbos
 42Aa1e *Betulo-Quercetum roboris Dryopteridetosum* • Subassociatie met Brede stekelvaren van het Berken-Eikenbos
 42Aa2b *Fago-Quercetum Pteridietosum* • Subassociatie met Adelaarsvaren van het Beuken-Eikenbos
 43Ab1f *Stellario-Carpinetum Oxalidetosum* • Subassociatie met Witte klaverzuring van het Eiken-Haagbeukenbos

Figuur 4.2 Vegetatiekaart Wooldse Veen. Bron: Te Linde & v.d. Berg, 2007.

In de randzone komen karakteristieke, mooi ontwikkelde berkenbroekbossen voor, die hier voornamelijk tot het Zompzegge-Berkenbroek behoren. Op grond van de aanwezige soorten is de kwaliteit van de flora als voldoende en van en fauna als goed beoordeeld.

De volgende aangetroffen soorten zijn typische soorten voor het habitatype Herstellende Hoogvenen: Hoogveenveenmos, Kleine veenbes, Lavendelhei, Witte snavelbies, Hoogveenglanslibel, Venwitsnuitlibel, Levendbarende hagedis, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Watersnip, Wintertaling en de kokerjuffer *Rhadicoleptus alpestris*.

In het Werkdocument wordt aangegeven dat na een lange periode van degradatie er sprake is van een overwegend positieve ontwikkeling van het habitatype. Belangrijkste basis voor deze conclusies vormen de onderzoeken door Te Linde & van den Berg en van Buro Bakker, beiden uit 2007. Door Aptroot (2010) wordt op basis van een vergelijking met eerdere karteringen aangegeven dat "er al best fraaie veentjes zijn ontstaan, ook op plekken die 30 jaar geleden nog duidelijk veenputten en veenkades waren". Een deel van deze veentjes valt inmiddels onder de definitie van habitatype H7110A (Actief hoogveen), en zijn als zodanig op de habitattypenkaart aangegeven.

Dit betekent dat er een lichte achteruitgang in oppervlakte heeft plaatsgevonden ten gunste van actief hoogveen, maar dat de kwaliteit duidelijk is toegenomen.

Tabel 4.2 kwaliteit habitatype

Habitatype	Oppervlakte	Trend	
		Omvang	Kwaliteit
H7120 *Herstellende hoogvenen	33,1 ha:		
	20,1 ha goed	-	+
	13,0 ha matig		

4.2.B Systeemanalyse H7120 Herstellende hoogvenen

De verspreiding en de kwaliteit van het habitatype hangt samen met verschillend (a)biotische factoren. Voor H7120 *Herstellende hoogvenen zijn dit:

- pH (optimaal <5,5)
- Voedselrijkdom: zeer voedselarm tot matig voedselarm
- Vochttoestand: van geïnundeerd tot nat tot zeer vochtig. Waterstand in of dicht onder veenmosdek, zeer stabiel zonder (te diepe) uitdroging.
- Open water met voldoende licht en een hoge koolstofdioxideconcentratie.
- Lage afbraaksnelheid van veen
- Onder het beheer van herstellende hoogvenen vallen maatregelen die gericht zijn op de lange termijnontwikkeling van actief hoogveen, zoals maatregelen tegen verdroging en verwijderen berken.
- Uiteindelijk is het doel dat de H7120 Herstellende hoogvenen overgaan in H7110A Actieve Hoogvenen, hoogveenlandschap

De ondergrond van het Wooldse Veen bestaat uit een dunne laag dekzand, die is afgezet op slecht doorlatende keileem met onderliggende Tertiaire klei. In het noordwesten ligt de keileem aan of nabij maaiveld, in de zuidoosthoek op meer dan drie meter diepte. In de keileem bevinden zich meerdere depressies. Vermoedelijk is hierin circa 5.000 jaar geleden de veengroei begonnen. Door afgraving, ontwatering en de daarop volgende inklinking en mineralisatie is het veenpakket geslonken; in de kern bedraagt de dikte gemiddeld een halve tot één meter.

Een aandachtspunt is het weglekken van water langs de randen van het veen. Om verdroging te bestrijden is in de jaren 1984-1986 aan de benedenstroomse zijde van het veen een kade met folie aangelegd om zoveel mogelijk water vast te houden. De verdroging is desondanks

nog niet afdoende bestreden, mede vanwege de toegenomen bebossing (grotere verdamping). Het vegetatiebeheer bestaat uit het vrij houden en vrij maken van de open kern. Voor het Wooldse veen is de belangrijkste sturende factor de vochttoestand, die te laag is, waardoor verdroging is opgetreden. Door de in de jaren '80 genomen maatregelen, en door de recent genomen maatregelen, is de waterhuishouding sterk verbeterd en zijn de hydrologische condities gecreëerd waarbij actieve hoogveenvorming in een groot deel van het gebied mogelijk is.

4.2.C Knelpunten en oorzakenanalyse H7120 Herstellende hoogvenen

Er waren in 2010 een aantal knelpunten ten aanzien van het behoud en ontwikkeling van dit habitatype, waarvan een deel inmiddels al geheel of gedeeltelijk is weggenomen:

1. *Wegzijing naar omgeving (K1)*. Aan de noord- en westzijde van het gebied stroomt water weg naar de omgeving als gevolg van de aanwezige drainagemiddelen. Om het inzigsgebied rondom het Wooldse Veen te vergroten en effectief te maken ten behoeve van hydrologisch herstel, zal het landbouwkundig gebruik binnen de hydrologische invloedsfeer beëindigd moeten worden. Omvorming van deze gronden ten behoeve van natte natuur heeft vervolgens de voorkeur. Aandachtspunt is de mogelijke verrijking van het toestromend grondwater water na herinrichting en vernatting van de landbouwpercelen (zie hoofdstuk 5).
2. *Hoogteverschillen binnen veengebied (K2)*. Grote hoogteverschillen binnen het veengebied leiden tot snelle afstroming van water en dragen daarmee bij aan te diep wegzakken van de grondwaterstanden in de zomerperiode. Door compartimentering van het veengebied is de afstroming van water inmiddels sterk verminderd (zie hoofdstuk 5). Wel maken de nog aanwezige hoogteverschillen binnen de compartimenten het moeilijk om overal de optimale grondwatersituatie te bereiken. Op termijn zullen de hoogteverschillen tussen de compartimenten naar verwachting afnemen als gevolg van hoogveengroei in de laagste delen.
3. *Bosopslag in het veen (K3)*. Bosopslag treedt op als gevolg van verdroging en stikstofdepositie. De bosopslag geeft vervolgens aanleiding tot meer verdamping en daarmee tot (verdere) verdroging. Om die reden is inmiddels al in een groot deel van de veenkern de bosopslag verwijderd (zie hoofdstuk 5), waarbij conform de aanbevelingen in de herstelstrategie (Jansen et al. 2012) de stammen zijn afgevoerd. Overigens zijn de ervaringen in de afgelopen decennia in het Duitse deel van het natuurgebied dat eutrofiering door dood hout lijkt mee te vallen; hopen met houtafval hebben daar niet geleid tot eutrofiering van de directe omgeving.
4. *Bebossing randgebieden (K4)*. Op de minerale zandgrond binnen het inzigsgebied van het veen liggen een aantal bosgebieden, waarvan een deel in particulier eigendom. De grote verdamping van bomen zorgt voor een vermindering van de hoeveelheid nuttige neerslag en tot grotere grondwaterfluctuaties in het randgebied van het veen. Inmiddels is een klein deel van de aanwezige bebossing gekapt (zie hoofdstuk 5).
5. *Grondwaterverontreiniging (K5)*. Als gevolg van uitspoeling van meststoffen door huidig of vroeger landbouwkundig gebruik is het ondiepe grondwater in het noordelijk en westelijk deel van het gebied verontreinigd. Dit kan leiden tot eutrofiering in de randzones van het veen.
6. *Versnipperde eigendomssituatie (K6)*. De versnipperde eigendomssituatie in het veengebied, waarbij van diverse eigenaren het adres bij het kadaster niet bekend is, bemoeilijkt soms voor Natuurmonumenten het uitvoeren van (herstel)beheer in het veen.
7. *Stabiliteit kade (K7)*. De stabiliteit van de kade werd in 2010 bedreigd door golfslag in de aangrenzende gracht en door bosopslag op de kade, die bij windworp kan leiden tot het slaan van bressen. Het doorbreken van de kade kan leiden tot een ernstige verdroging van het gehele veengebied. Inmiddels zijn maatregelen getroffen om de stabiliteit van de kade te garanderen (zie hoofdstuk 5).

8. *Stikstofdepositie (K8, K9)*. Bosopslag, vergrassing en verandering van de samenstelling van veenmossen in het veen zijn mede een gevolg van stikstofdepositie. Terugdringen van de hoge stikstofdepositie op het Wooldse Veen kan slechts op de lange termijn gerealiseerd worden. Dit betekent dat het veengebied nog lange tijd te maken heeft met een stikstofdepositie die hoger is dan gewenst. In 2015 werd op basis van de Aerius resultaten de KDW van 500 mol/ha/jr met bijna 1200 mol overschreden (par. 3.4). In 2030 zal volgens de uitkomsten van Aerius de overschrijding zijn gedaald tot iets meer dan 950 mol/ha/jr.

4.2.D Leemten in kennis H7120 Herstellende hoogvenen

1 Invloed grondwaterverontreiniging

Het is niet duidelijk in welke mate het grondwater in het inzijsgebied is verontreinigd met potentieel eutrofiërende stoffen als nitraat, ammonium en sulfaat, en in hoeverre deze stoffen ook kunnen doordringen tot in de randzone van het veen waar het grondwater uittreedt. *Consequentie*: het is niet duidelijk of grondwaterverontreiniging een serieus knelpunt vormt en of, indien mogelijk, maatregelen dienen te worden genomen.

Actie: Monitoring van de grondwaterkwaliteit, zodat problemen tijdig kunnen worden signaleerd en indien nodig maatregelen kunnen worden genomen (zie par. 5.1, maatregel M8).

2 Invloed bebossing

Doordat in de GGOR-studie niet is gekeken naar de invloed van de bebossing ten westen van het veen op de grondwaterstanden in het veengebied is niet na te gaan hoe groot dit knelpunt is.

Consequentie is dat niet duidelijk is of kappen van bos nodig is dan wel bijdraagt aan het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen en daarmee een mogelijke PAS-maatregel vormt.

Actie: Bij evaluatie aan einde eerste beheerplanperiode zal worden nagegaan wat de invloed is van de aanwezige bossen op de hydrologie (zie par. 5.1, maatregel M9), zodat besloten kan worden tot aanvullende maatregelen, mocht dat noodzakelijk blijken te zijn.

4.3 Gebiedsanalyse H7110A Actief hoogveen

4.3.A Kwaliteitsanalyse H7110A Actief hoogveen op standplaatsniveau

De instandhoudingsdoelstelling van het habitatype is uitbreiding van de oppervlakte en verbetering van de kwaliteit. De landelijke staat van instandhouding van H7110A *Actieve hoogvenen is zeer ongunstig en de relatieve bijdrage van Wooldse veen is gemiddeld.

Het habitatype komt in het westelijke deel van het hoogveengebied voor in een aantal voormalige veenputten. Het betreft dikke drijftillen (van circa 50 cm) met een vegetatie die wordt gerekend tot de Associatie van Gewone dophei en Veenmos (vegetatietype 11Ba1). Kenmerkende plantensoorten die hier voorkomen zijn onder andere Lavendelhei, Ronde zonnedauw, Kleine veenbes, Wrattig veenmos en Hoogveenveenmos. Het vegetatietype is indicatief voor een goede kwaliteit van het habitatype. De volgende aangetroffen soorten zijn typische soorten voor het habitatype Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap): Hoogveenglanslibel, Venwitsnuitlibel, Hoogveenveenmos, Wrattig veenmos, Levendbarende hagedis, Eenarig wollegras, Kleine veenbes, Lavendelhei, Witte snavelbies, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Watersnip, Wintertaling en de kokerjuffer *Rhadicleptus alpestris*.

De trend voor dit habitatype is positief. Als gevolg van de hoogveenherstelmaatregelen is het habitatype sinds kort aanwezig in het Wooldse Veen. De aanwezigheid van het habitatype

Actieve hoogvenen (H7110A) is vastgesteld bij een recente kartering (veldonderzoek A. Janssen & D. Bal, maart 2013), Het heeft zich op kleine schaal ontwikkeld uit het habitatype Herstellende hoogvenen (H7120). De verwachting is dat deze positieve ontwikkeling zich verder zal doorzetten.

Tabel 4.3 kwaliteit habitatype

Habitatype	Oppervlakte	Trend	
		Omvang	Kwaliteit
H7110A * Actief hoogveen	0,25 ha:	+	+
	0,25 ha goed		

4.3.B Systeemanalyse H7110A Actief hoogveen

De verspreiding en de kwaliteit van het habitatype hangt samen met verschillend (a)biotische factoren. Voor H7110A * Actief Hoogveen zijn dit:

- pH (optimaal <5,5)
- Voedselrijkdom: zeer voedselarm tot matig voedselarm
- Vochttoestand: van geïnundeerd tot nat tot zeer vochtig. Waterstand in of dicht onder veenmosdek, zeer stabiel zonder (te diepe) uitdroging.
- Open water met voldoende licht en een hoge koolstofdioxideconcentratie.
- Aanwezigheid van een goed ontwikkelde acrotelm

De ondergrond van het Wooldse Veenveld bestaat uit een dunne laag dekzand, die is afgezet op slecht doorlatende keileem met onderliggende Tertiaire klei. In het noordwesten ligt de keileem aan of nabij maaiveld, in de zuidoosthoek op meer dan drie meter diepte. In de keileem bevinden zich meerdere depressies. Vermoedelijk is hierin circa 5.000 jaar geleden de veengroei begonnen. Door afgraving, ontwatering en de daarop volgende inklinking en mineralisatie is het veenpakket geslonken; in de kern bedraagt de dikte gemiddeld een halve tot één meter.

Het habitatype heeft zich gevormd in voormalige veenputten waarin dikke drijftillen van circa 50 cm voorkomen. Het essentiële verschil tussen Actieve en Herstellende hoogvenen is de aanwezigheid van een acrotelm: daar waar een actief-veenvormende toplaag aanwezig is, is sprake van H7110_A. In de betreffende veenputten is de veenvorming ver gevorderd dat ze volgens deskundigen inmiddels gerekend kunnen worden tot actief hoogveen (veldonderzoek Andre Janssen/Dick Bal, 8 maart 2013) (figuur 4.1). De aanwezigheid van Riet en Lisdodde geeft aan dat de veenvorming in de veenputten naar verwachting is begonnen onder invloed van instromend zwak gebufferd grondwater (Jansen et al. 2013). Het vegetatiebeheer bestaat uit het verwijderen van bosopslag (berken).

4.3.C Knelpunten en oorzakenanalyse H7110A Actief hoogveen

Het belangrijkste knelpunt voor het behoud van het bestaande actieve hoogveen vormt de te hoge stikstofdepositie (K8/K9). Daarnaast zijn er een groot aantal knelpunten die het een belemmering vormen voor de ontwikkeling van nieuw actief hoogveen vanuit herstellend hoogveen. Voor een overzicht van deze knelpunten wordt verwezen naar par. 4.2.C.

4.3.D Leemten in kennis H7110A Actief hoogveen

Er zijn geen specifieke kennisleemten ten aanzien van habitatype H7110A, actief hoogveen.

4.4 Gebiedsanalyse H6230 Heischraal grasland

4.4.A Kwaliteitsanalyse H6230 Heischraal grasland

Vochtig heischraal grasland (H6230) komt in kleine oppervlakte voor aan de noordzijde van het hoogveengebied (zie figuur 4.1). Het gaat om een overgangsvegetatie van vochtige heide naar verdroogd hoogveen waarin Klokjesgentiaan, Tormantil en Blauwe zegge voorkomen (Bell en van 't Hullenaar, 2010). Door Te Linde en van de Berg (2007) is het stuk gekarteerd als *Gentiano pneumonanthes*- *Nardetum* (zie figuur 4.2), een vegetatietype dat kenmerkend wordt geacht voor goed ontwikkelde vormen van het habitatype. Door Te Linde en van de Berg wordt ook het voorkomen van de voor heischraal grasland typische soorten *Nardus stricta* en *Galium saxatile* genoemd, met als kanttekening dat de laatste soort in een bosrand elders groeide.

Tabel 4.4 kwaliteit habitatype

Habitatype	Oppervlakte	Trend	
		Omvang	Kwaliteit
H6230 Heischraal grasland	0,02 ha:	+?	+?
	0,02 ha goed		

Het habitatype is pas zeer recent toegevoegd als te beschermen habitatype, daarom is er in voorgaande jaren geen systematisch onderzoek verricht naar een eventuele trend in omvang en kwaliteit. Aangezien het habitatype hier recent is ontstaan onder invloed van herstelmaatregelen (zie volgende paragraaf) mag worden aangenomen dat er sprake is van een positieve trend in omvang en kwaliteit.

4.3.B Systeemanalyse H6230 Heischraal grasland

Het gaat om een stukje verdroogd hoogveen waar als inleidend beheer op de ontwikkeling van actief hoogveen het aanwezige bos is gekapt en begrazing met schapen wordt uitgevoerd. Het heischrale grasland licht in een smalle strook die in de jaren 90 is geplagd (Bell en van 't Hullenaar, 2010). Doordat het habitatype pas op laatste moment is toegevoegd als te beschermen habitatype, en er in voorgaande jaren geen systematisch onderzoek naar is verricht, zijn geen details bekend over standplaatscondities en mate van buffering. Het heischrale grasland ligt in een randzone van het veen waar vegetaties voorkomen die kenmerkend zijn voor zeer licht gebufferde omstandigheden als gevolg van periodiek contact met iets aangerijkt grondwater (associatie van Moerasstruisgras en Zompzegge en Zompzegge-Berkenbroek, zie vegetatiekaart, figuur 4.2). Dit doet vermoeden dat buffering mede afhankelijk is van (periodiek) contact met zeer licht gebufferd water vanuit de minerale ondergrond.

4.3.C Knelpunten en oorzakenanalyse H6230 Heischraal grasland

Door vernattingsmaatregelen ten behoeve van hoogveenherstel is het mogelijk dat op termijn de condities ter plekke van het huidige heischrale grasland ongeschikt zullen worden voor dit habitatype (K10). Volgens de toelichting op het wijzigingsbesluit uit februari 2015 is een tijdelijke afname van het bestaande heischrale grasland toegestaan ten gunste van de verbetering van de kwaliteit van het herstellende hoogveen en de uitbreiding van de omvang van actief hoogveen. Om er voor te zorgen dat het inderdaad gaat om een *tijdelijke* afname dienen maatregelen te worden genomen die leiden tot ontwikkeling van heischrale graslanden elders. In hoofdstuk 5 wordt aangegeven welke maatregelen daartoe worden genomen. Zowel voor het huidige als voor de nog te ontwikkelen heischrale graslanden vormt de te hoge stikstofdepositie een knelpunt(K8/K9).

4.3.D Leemten in kennis H6230 Heischraal grasland

Doordat het habitatype pas zeer recent is toegevoegd als te beschermen habitatype is weinig bekend over standplaatscondities en trends op de huidige standplaats. Dit is voor de gebiedsanalyse en de planning van maatregelen slechts in beperkte mate relevant, omdat het niet de bedoeling is om het habitatype blijvend op het huidige plaats in stand te houden (zie voorgaande paragraaf).

5 Gebiedsgerichte uitwerking maatregelen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de maatregelen die nodig zijn om de in de hoofdstukken 3 en 4 genoemde knelpunten weg te nemen. In deze gebiedsanalyse zijn alleen die maatregelen beschreven die nodig zijn voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van de stikstofgevoelige habitattypen waarvoor het gebied als speciale beschermingszone is aangewezen.

5.1 Beschrijving PAS-maatregelen

De belangrijkste opgaven in het Wooldse Veen zijn:

- verminderen van wegzijging naar de omgeving
- verminderen van verdamping door de vegetatie en tegengaan van verbossing en vergrassing als gevolg van verdroging en overmatige stikstofdepositie

Om deze doelen te bereiken zijn de volgende maatregelen gepland:

- M1 Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen
- M2 Vernattingsmaatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen
- M3 Compartimentering van het veengebied
- M4 Verwijderen opslag bomen in veengebied
- M5 Kappen bos binnen voedingsgebied hoogveen
- M6 Begrazing
- M7 Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water
- M8 Bepalen invloed bebossing aan westzijde gebied
- M13 Lokaal plaggen

In bijlage I (maatregelenkaart) wordt ruimtelijk aangegeven waar de maatregelen zullen worden uitgevoerd. In de volgende paragrafen worden de voor de PAS relevante maatregelen nader beschreven.

M1 Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen

Aan de noordzijde van het gebied zijn vernattingsmaatregelen nodig om wegzijging naar de omgeving tegen te gaan en er voor te zorgen dat het lokale neerslagoverschot ten goede komt aan de voeding van het veengebied. Om dit te realiseren is het volgende pakket aan maatregelen gepland:

- M1a Aankoop/ruiling en vernatting van enkele landbouwpercelen ten noorden van de Kuipersweg
- M1b Verondieping en opstuwing van de afwatering (Wooldse Waterleiding) langs de Kuipersweg.
- M1c Aankoop/ruiling en vernatting van landbouwenclave ten zuiden van de Kuipersweg.
- M1d Inrichtingsmaatregelen van percelen: ontwikkeling tot bloemrijk grasland. Nog nagegaan wordt op welke schaal moet worden geplagd of afgegraven voor een optimale ontwikkeling van de beoogde vegetaties.
- M1e Realisatie randsloot, incl. plaatsen folie: ontwatering (bebouwde) percelen veilig stellen (zie ook M2c).

Tabel 5.1 Overzicht PAS maatregelen. Met * aangegeven maatregelen zijn in uitvoering of recent uitgevoerd.

Maatregelen			Uitvoering gepland in beheerplanperiode:		
		Kwantiteit			
Herstel-strategie	Herstelmaatregel	Betreffende areaal voor uitvoering van de maatregel	periode 1	periode 2	periode 3
M1: Vernattings-maatregelen aan noordzijde Wooldse Veen	M1a: Aankoop/ruiling en vernatting van enkele landbouwpercelen ten noorden van de Kuipersweg*	12 ha aankoop/ruiling, 2250m sloten dempen	✓		
	M1b: Verondieping en opstuwing van de afwatering (Wooldse Waterleiding) langs de Kuipersweg	zie maatregelenkaart: verondiepen en opstuwen Wooldse Waterleiding	✓		
	M1c: Aankoop/ruiling en vernatting van landbouwenclave ten zuiden van de Kuipersweg.	3ha aankoop/ruiling, 1000m sloten dempen	✓		
	M1d: Inrichtingsmaatregelen van percelen: ontwikkeling tot bloemrijk grasland. Incl. nutriëntenonderzoek tbv beste inrichting.	15ha	✓		
	M1e: Realisatie randsloot, incl. plaatsen folie: ontwatering (bebouwde) percelen veilig stellen (zie ook M2c).	zie maatregelenkaart: plaatsen folie, duikers, aanleggen randsloot	✓		
M2: Vernattings-maatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen	M2a: Dempen waterlopen en gracht*	2000m	✓		
	M2b: Verwijderen deel van kade met folie.*	120m	✓		
	M2c Realisatie randsloot, incl. plaatsen folie: ontwatering (bebouwde) percelen veilig stellen (zie ook M1e).	zie m1e	✓		
	M2d: Inrichtingsmaatregelen van percelen*	0,5ha plaggen binnen 12ha	✓		
M3: Compartimentering van het veengebied*	M3a: realisatie van aaneengesloten netwerk van goed ontwikkelde veendijken*	1100m houten damwanden	✓		
	M3b: realisatie afvoerstuwen*	6 stuwen	✓		
	M3c: dempen open water met grond*	0,2ha	✓		
	M3d versteviging kade langs laaggelegen oosthoek*	0	✓		
M4: Verwijderen opslag bomen en struiken in veengebied*	M4a: Verwijderen bosopslag in de veenkern.*	houtkap in 5 fasen: elk jaar 2 ha kap	✓		
	M4b: Verwijderen bosopslag in noordoostelijke randzone.*	eenmalige kap	✓	(v)	(v)
	M4c: Vervolgbeheer: regelmatig verwijderen bosopslag.	26,6 ha (na 1e kap herhalen in de jaren 1, 2, 4, en 7)	✓	✓	✓
M5: Kappen bos binnen voedingsgebied hoogveen	OPTIONEEL: mocht uit monitoring blijken dat geplande maatregelen onvoldoende zijn voor herstel van het gebied, dan kan deze maatregel alsnog ingezet worden	voorlopig: NIHIL	✓		
M6: Begrazing*	M6: Begrazing in het relatief droge noordelijke deel van het hoogveen	4ha (elke 3 jaar)	✓	✓	✓
M7: Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water	M7: Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water*	boskap over ongeveer 1500m kade	✓		
M8: Bepaling invloed bebossing	M8: Bepaling invloed bebossing	Modellering van effecten, nader te bepalen	✓	✓	
M13: lokaal plaggen	M13: lokaal plaggen in randzone ten noorden van bestaande heischrale grasland	4 x 0,2 ha	✓	(v)	

De op te kopen landbouwgronden liggen alle binnen het natuurlijke voedingsgebied van het Wooldse Veen zoals bepaald door de diepteligging van het keileem (zie paarse lijn in figuur 3.4). Om de ontwatering en afwatering tegen te gaan, en daarmee de voeding van het veengebied te vergroten, worden aanwezige greppels en sloten verondiept of gedempt, en wordt de Wooldse Waterleiding verondiept en het waterpeil in de Wooldse Waterleiding opgestuwd. Voor effecten van de maatregelen op de omgeving wordt verwezen naar paragraaf 5.4.

M2 Vernattingsmaatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen

Aan de noordoostzijde van het Wooldse Veen ligt een gebied van Gelders Landschap. Dat gebied is in de afgelopen periode al sterk vernat. Als gevolg daarvan had het noordelijk deel van hier aangelegde kade met folie in 2010 geen functie meer. Het noordelijke deel van de kade en de folie kunnen daardoor verwijderd worden. Daardoor kan de regenwatervoeding in het gebied van het Geldersch Landschap ten goede komen aan de voeding van het veengebied.

De volgende maatregelen worden genomen:

M2a Dempen waterlopen en gracht.

M2b Verwijderen deel van kade met folie.

M2c Realisatie randsloot, incl. plaatsen folie: ontwatering (bebouwde) percelen veilig stellen (zie ook M1e en paragraaf 5.4).

M2d Inrichtingsmaatregelen van percelen.

M3 Compartimentering van het veengebied

Compartimentering van het veengebied is nodig om oppervlakkige afstroming van water als gevolg van aanwezige hoogteverschillen tegen te gaan. Door het aanleggen van een aantal noordwest-zuidoost verlopende dammen is het gebied verdeeld in een aantal compartimenten. Deze compartimenten staan haaks op de natuurlijke stromingsrichting van het grondwater en het verhang in maaiveldligging binnen het veengebied. Compartimentering binnen het Wooldse Veen zal er naar verwachting toe leiden dat het grondwater beter op peil blijft, met name in de hogere delen van het veengebied. Overtollig water kan aan de zuidoostkant (aan de Duitse zijde van het veengebied, nabij de kade met folie) via stuwen afstromen in oostelijke richting. In het gebied wordt een gefaseerde peilverhoging uitgevoerd, zodat een verlandingsvegetatie kan ontwikkelen en er voorkomen wordt dat er door te snelle peilverhoging grote, open plassen kunnen ontstaan die door golfslag een bedreiging kunnen vormen voor stabiliteit van kade met folie.

De volgende maatregelen zijn van toepassing:

M3a realisatie van aaneengesloten netwerk van goed ontwikkelde veendijken

M3b realisatie afvoerstuwen

M3c dempen open water met grond

M3d versteviging kade langs laaggelegen oosthoek

M4 Verwijderen opslag bomen en struiken in veengebied

Verwijderen van bosopslag is nodig omdat dit zorgt voor extra verdamping en een versterking van de nutriëntenkringloop die nadelig is voor veenmossen. Binnen het veengebied is in 2012 een groot deel van de aanwezige boomopslag verwijderd. De grotere stammen zijn met een helikopter afgevoerd, nog aanwezige kleinere stammen zullen in de loop van de tijd handmatig worden afgevoerd. Kleiner materiaal als takken en twijgen blijft achter in het gebied. Zo lang de hydrologie nog niet volledig is hersteld, en de stikstofdepositie niet is afgenomen tot beneden de voor hoogveen kritische waarden, zal opslag blijven plaatsvinden en zal daarom regelmatig vervolfbeheer moeten plaatsvinden door het handmatig verwijderen van nieuwe

opslag. Volgens herstelstrategie voor herstellend hoogveen (Jansen et al. 2012) kan het kappen het best kan worden herhaald volgens het tijdschema van 1, 2, 4 en 7 jaar. Na de eerste kap lopen de meeste jonge berken opnieuw uit. Na een verwijdering van deze nieuwe opslag in het tweede jaar loopt slechts 10% opnieuw uit, die weer grotendeels in jaar 4 omgelegd kunnen worden. Eventueel resterende boomopslag kan in jaar 7 worden verwijderd. Dan is de populatie dood en moet zich nieuw uit zaad genereren, wat niet zo makkelijk is. De maatregel is van toepassing in hele gebied dat op de maatregelenkaart (bijlage I) is aangeduid als 'hoogveen'.

Aanvullend zal ook in de noordoostelijke randzone de aanwezige bosopslag worden verwijderd, in een strook vanaf het bestaande heischrale grasland tot aan de Kuipersweg. Door verwijderen van bomen en aanvullende begrazing moeten hier geschikte condities worden gecreëerd voor de ontwikkeling van vochtige heischrale graslanden. Dit moet er voor zorgen dat bij verdere vernatting en hoogveenherstel het heischraal grasland kan 'opschuiven' naar de rand van het veengebied. Door de begrazing met schapen is de verwachting dat hier slechts in beperkte mate vervolg-kapbeheer nodig is.

De volgende maatregelen zijn van toepassing:

M4a Verwijderen bosopslag in de veenkern

M4b Verwijderen bosopslag in noordoostelijke randzone

M4c Vervolgbeheer: regelmatig verwijderen bosopslag.

M5 Kappen bos binnen voedingsgebied hoogveen (optionele maatregel)

Aan de noordzijde van het Wooldse Veen is een deel van het hier aanwezige bos in eigendom van Natuurmonumenten gekapt. In de bossen in particulier eigendom aan de westzijde van het Natura 2000-gebied is geen boskap gepland. Een groot deel van deze bossen ligt aan de andere zijde van de waterscheiding, en verminderde verdamping door boskap heeft daarom geen effecten op de voeding van het veengebied. Het deel wat wel binnen het natuurlijke voedingsgebied van het veen ligt, is sterk vernat en moeilijk toegankelijk. Daarom is hier afgezien van het kappen van bos als herstelmaatregel. Mocht uit de monitoring blijken dat de nu geplande maatregelen onvoldoende zijn voor herstel van het gebied, dan kan deze maatregel alsnog worden uitgevoerd.

M6 Begrazing

In de herstelstrategie voor herstellende hoogvenen (Jansen et al. 2012) wordt begrazing beschreven als inleidend beheer, voorafgaand aan het nemen van anti-verdrogingsmaatregelen, met als doel om Pijpenstrootje terug te dringen en daardoor gunstiger condities voor veenmosgroei (meer licht) te creëren. In een door hydrologische maatregelen gedeeltelijk herstelde waterhuishouding leidt begrazing op door Pijpenstrootje gedomineerde vlakten op zwartveen tot het ontstaan van veenmosrijke vochtige heide. Aan de noordzijde van het Wooldse Veen wordt daarom een deel van het veengebied al langer begraasd met schapen. Het gaat om drukk begrazing, waarbij elk deelgebied ca één in de drie jaar gedurende een korte periode intensief wordt begraasd. De maatregel is beperkt tot het noordelijk deel van het veengebied. De rest van het veengebied is te nat en te moeilijk toegankelijk om drukk begrazing succesvol toe te kunnen passen. Het gaat om een tijdelijke maatregel die niet meer nodig is (en niet meer kan worden toegepast) op het moment dat gebied voldoende is vernat en weer veenvorming op gang komt.

Begrazing met schapen was in eerste instantie vooral bedoeld als inleidend beheer om herstel van levend hoogveen mogelijk te maken. Een onvoorzien maar welkom neveneffect is dat hiermee ook geschikte condities zijn geschapen voor de ontwikkeling van vochtig heischraal grasland. Om er voor te zorgen dat er bij verdere vernatting en hoogveenontwikkeling voldoende ruimte blijft bestaan voor de ontwikkeling van nieuwe heischrale graslanden zal drukk begrazing met schapen worden voortgezet in een strook vanaf het bestaande heischrale grasland tot aan de Kuipersweg.

M7 Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water.

De bosopslag op de kade en het open water in de gracht daarnaast, bedreigden in 2010 de stabiliteit van de kade (Duitse deel van het veen). De bosopslag is daarom over de hele lengte van de kade verwijderd en gebruikt voor het opvullen van het open water zodat daar de golfslag vermindert en de veenvorming weer kansen krijgt. Het 'benedenstroomse' oostelijke deel van de gracht is inmiddels geheel gedempt. Het westelijke deel zal nog gedempt worden om te voorkomen dat de gracht een 'kortsluiting' vormt waarmee water vanuit de hoger gelegen compartimenten afvloeit naar lagere gelegen compartimenten.

M8 Bepalen invloed bebossing

Aan het einde van de eerste beheerplanperiode zal bij de evaluatie van de effecten van de beheermaatregelen ook aandacht worden besteed aan de invloed van de bebossing in het westelijke deel van het gebied. De invloed daarvan is indertijd in de GGOR-analyse niet meegenomen (zie par. 4.2 en 4.2, kennisleemte 2). De invloed van het hoogveenbos op de hydrologie kan het beste modelmatig worden bepaald, waarbij niet noodzakelijkerwijs hoeft te worden gedacht aan een complex model: een eenvoudig 2D-model volstaat mogelijk al om de invloed van bebossing op de hydrologie in beeld te brengen. Op basis van deze analyse kan worden bepaald of bebossing wel of niet een knelpunt vormt voor de realisatie van de doelstellingen voor het gebied.

M13 Lokaal plaggen

In het gebied waar ook de drubbegrazing (M6) plaatsvindt zal ten noorden van het bestaande heischrale grasland op een aantal plekken ondiep worden geplagd om de verzuurde bovengrond te verwijderen en daarmee de ontwikkeling van heischrale graslanden te bevorderen.

5.2 Overige (niet-PAS) maatregelen:

In het gebied worden ook een aantal maatregelen opgenomen die niet als PAS-maatregelen kunnen worden opgevat, omdat ze niet nodig zijn voor de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen voor stikstofgevoelige habitattypen. Daarnaast worden een aantal maatregelen beschreven die wel bijdragen aan de Europese doelstellingen voor behoud en ontwikkeling van levend hoogveen in het Nederlands-Duitse hoogveengebied maar niet gelden als PAS-maatregelen omdat ze plaatsvinden op Duits grondgebied. Zo is een duiker aan de Duitse zijde van de grens, die het Duitse deel van het veengebied ontwaterde, afgesloten.

Op lange termijn is het doel dat de kade met folie aan de zuidoost- en noordwestkant van het huidige veengebied weer kan worden verwijderd na vernatting en veenvorming aan de Duitse zijde van het gebied. Idealiter wordt het veengebied aan de randen begrensd door een overgangszone, die niet alleen wordt gevoed door regenwater, maar ook door mineraalrijk grondwater. In deze zogenaamde lagg-zone komen soortenrijke zwak gebufferde systemen voor die bijzonder soortenrijk kunnen zijn. In het gebiedendocument (Ministerie van LNV, 2006b) wordt herstel van deze randzone als kernopgave benoemd (7.06). En in de herstelstrategie voor herstellend hoogveen (Jansen et al., 2012) wordt verdwijnen van deze randzones genoemd als een beperkende factor voor het voorkomen van soorten. De 'harde grens' aan de Duitse kant wordt nu niet als knelpunt gezien dat door Nederland op korte termijn met in de komende beheerplanperiode te nemen maatregelen kan worden opgelost. Deze lange-termijn perspectieven en doelstellingen en de samenwerking met Duitsland dienen na monitoring na de 1^e beheerplanperiode verder te worden onderzocht en uitgewerkt te worden in samenwerking met de Duitse partners. In het beheerplan wordt dit dan ook als PM maatregel opgenomen voor de 2^e en 3^e Natura 2000 beheerplanperiode.

In het beheerplan is een veenmos experiment als maatregel M12 voor de korte termijn opgenomen, die aan de Nederlandse zijde zal worden uitgevoerd (zie bijlage 1 voor de locatie). Hierbij wordt Veenmos geënt op een plek waar de waterstand volcontinu exact op het maaiveld wordt gelegd, om te zien of op deze wijze de vorming van een acrotelm kan worden versneld. Het experiment vormt geen concrete PAS-maatregel, maar kan wel leiden tot een PAS-maatregel die ingezet kan worden om de veenvorming te versnellen.

Tabel 5.2. Overzicht PAS-maatregelen. Aangegeven is voor welke van de in hoofdstuk 3 genoemde knelpunten en voor welke habitattypen de maatregelen een oplossing vormen. Ook is aangegeven of maatregelen nodig zijn (of waren) om op korte termijn achteruitgang te voorkomen, dan wel om op langere termijn uitbreidings- en verbeterdoelstellingen te behalen.

Herstelmaatregel		H7120 Herstellend hoogveen	H7110A actief hoogveen	H6230 heischraal grasland	Relevant voor knelpunt	Relevant voor korte of lange termijn (KT/LT)
M1	Vernatting aan noordzijde	v	v		K1 Wegzijging naar omgeving	LT
M2	Vernatting aan noordoostzijde	v	v		K1 Wegzijging naar omgeving	KT
M3	Compartimentering veengebied	v	v		K2 Hoogteverschillen binnen veengebied	KT
M4	Verwijderen opslag in het veengebied	v	v	v	K3, K8, K9 Bosopslag in veengebied	KT +LT
M5	Kappen bos in omgeving van het veen	v	v		K4 Bebossing randgebieden	LT
M6	Begrazing		v	v	K8, K9 Overschrijding stikstofdepositie	KT +LT
M7	Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water	v	v		K7 Stabiliteit kade	KT
M8	Bepaling invloed bebossing	v	v		- kennisleemte 2	LT
M13	Plaggen			v	K8, K9 Overschrijding stikstofdepositie	KT+ LT

5.3 Maatregelen H7120 * Herstellende hoogvenen

Belangrijkste knelpunten

Belangrijkste knelpunten vormen de te grote wegzijging naar de omgeving in het noordelijk deel van het Wooldse Veen (K1), de oppervlakkige afstroming van water als gevolg van door afgraving ontstane hoogteverschillen binnen het veen (K2) en de massale opslag van bomen

en struiken (K3). Als gevolg daarvan zijn de grondwaterstandsschommelingen te groot voor een optimale ontwikkeling van hoogveenvegetaties. Dit proces wordt versterkt door inklinking en veraarding van de bovenste veenlaag, die in vergelijking met een natuurlijke situatie (met een goed ontwikkelde acrotelm) een veel lagere waterbergend vermogen heeft. Daarnaast is de stikstofdepositie veel hoger dan de kritische depositiewaarde (K7), in combinatie met verdroging leidend tot gunstiger condities voor vestiging van snelgroeiende diep(er)wortelende soorten als Pijpenstrootje en berken.

Voorkomen verslechtering korte termijn

Belangrijkste maatregelen om verslechtering op korte termijn tegen te gaan vormen compartimentering van het veengebied (M3) en het kappen en verwijderen van opslag van houtige gewassen in het centrum van het veengebied (M4). Beide maatregelen zijn inmiddels uitgevoerd. In het noordelijk deel van het gebied wordt ook drukkbegrazing met schapen toegepast (M6) om verruiging van de vegetatie tegen te gaan.

Realiseren doelen lange termijn

Voor het realiseren van de doelstelling op langere termijn is het nodig om de wegzijging in het noordelijke deel van het gebied te verminderen door omvorming van landbouwgronden naar natuur en vernatting van het gebied (maatregelenpakket M1). Door de maatregelen kan in het noordelijke deelgebied een meer natuurlijke overgang naar het herstellend/actief hoogveen ontstaan, met vochtig heischraal grasland en soortenrijke natte heide. Daarmee kan invulling worden gegeven van kernopgave in het doelendocument ten aanzien van de ontwikkeling van een randzone. Er is een begin gemaakt met het kappen van bos binnen het voedingsgebied van het veen (M5) om de regenwater-aanvulling te vergroten. Uit de monitoring zal moeten blijken of het nodig is om op termijn het aandeel bos binnen het voedingsgebied nog verder terug te dringen. In de evaluatie aan het einde van de eerste beheerplanperiode zal worden nagegaan wat de invloed is van de bebossing ten westen van het veen, en of kappen van bos een zinvolle maatregel is om de grondwateraanvulling te vergroten (M8).

Zolang het gebied nog onvoldoenden hydrologisch is hersteld, zich nog niet op grote schaal een goed functionerende acrotelm heeft gevormd, en de stikstofdepositie nog te hoog is, blijven aanvullende beheermaatregelen nodig als drukkbegrazing (M6) en verwijderen van opslag van bomen en struiken (M4). Grondwaterverontreiniging in het noordelijk deelgebied (K5) zou op termijn een bedreiging kunnen vormen voor de ontwikkeling van hoogveen en overgangsveen in het noordoostelijke deel van het Natura 2000-gebied (en in het Duitse deel van het veengebied waar het meeste grondwater uittreedt en de potenties voor ontwikkeling van een zone met overgangsveen het grootst zijn). Monitoring van de grondwaterkwaliteit is daarom gewenst om inzicht te krijgen in de grondwaterverontreiniging en de mogelijke lange-termijn risico's van grondwaterverontreiniging.

In de herstelstrategie voor herstellende hoogvenen worden ook plaggen, branden en maaien genoemd als mogelijke herstelmaatregelen. Plaggen en maaien worden in het Wooldse Veen alleen toegepast in de heidevegetaties op minerale bodem. In het herstellend hoogveen zijn de omstandigheden niet geschikt (te nat, te moeilijk begaanbaar) voor de genoemde maatregelen. Uitzondering vormt het relatief droge noordelijk deel van het veengebied, waar gekozen is voor drukkbegrazing (M6) als maatregel. In de maatregelenkaart (bijlage 1) is dit gebied schetsmatig aangegeven, de precieze locatie zal van jaar tot jaar worden bepaald op grond van gebiedskennis en vegetatieontwikkeling.

5.4 Maatregelen H7110* Actief hoogveen

Belangrijkste knelpunt op de plekken met actief hoogveen vormt de opslag van berken als gevolg van een te hoge stikstofdepositie. Dit wordt tegengegaan door het kappen en

verwijderen van opslag van houtige gewassen in het centrum van het veengebied (M4). In het omringende herstellende hoogveen (H7120) worden een groot aantal maatregelen genomen die er op gericht zijn om de waterhuishouding van het gebied te verbeteren. Deze dragen bij de doelstellingen ten aanzien van actief hoogveen omdat ze (a) het waterregime in het huidige gebied van met actief hoogveen stabiliseren, en (b) zullen leiden tot een verdere uitbreiding van actief hoogveen. In par. 5.3 en in tabel 5.2 wordt aangegeven om welke maatregelen het gaat.

5.4 Maatregelen H6230 Heischraal grasland

Belangrijkste knelpunt

Belangrijkste knelpunt is dat het heischrale grasland op de huidige plek op termijn mogelijk weer zal verdwijnen als gevolg van de beoogde hoogveenontwikkeling (zie toelichting in wijzigingsbesluit van februari 2015). Dit is op zich geen probleem mits zich elders in het terrein weer voldoende heischraal grasland kan ontwikkelen.

Voorkomen verslechtering korte termijn

Om verslechtering op korte termijn tegen te gaan zal ter plekke van het bestaande heischrale grasland de bestaande drukbegrazing worden gehandhaafd (M6). Volgens de herstelstrategie voor heischrale graslanden (Smits et al. 2012) is dit een matig effectieve maatregel. In het Wooldse Veen lijkt deze maatregel in combinatie met plaggen en een (beperkte) vernatting ten grondslag te hebben gelegen aan het ontstaan van het bestaand heischrale grasland (zie par. 4.4), en zal daarom in de komend beheerplanperiode worden voortgezet. Op basis van de PAS monitoringsresultaten zal aan het einde van de eerste beheerplanperiode worden bekeken of het nodig is om aanvullende maatregelen te nemen, zoals plaggen en bekalken.

Realiseren doelen lange termijn

Voor het realiseren van de doelen op de middellange termijn (tweede en derde beheerplanperiode) wordt een brede strook vanaf het bestaande heischrale grasland tot aan de Kuipersweg ontdaan van opslag van bomen en struiken (M4) en in drukbegrazing genomen (M8). Dat is bedoeld om hier de condities geschikt te maken voor het ontstaan van nieuwe heischrale graslanden, zodat bij verdere vernatting en hoogveenherstel er voldoende ruimte is voor het 'opschuiven' van het heischraal grasland vanaf de veenkern richting de beter ontwaterde randzone. Op een aantal plekken zal de bovengrond worden afgeplagd (M9). Dit is volgens Smits et al. (2012) een effectieve maatregel voor afvoer van nutriënten en lijkt bovendien mede ten grondslag te hebben gelegen aan het ontstaan van het bestaande heischrale grasland (zie par. 4.4). Aangezien buffering vooral afhankelijk lijkt van contact met licht aangerijkt grondwater is bekalking naar verwachting niet nodig.

Op langere termijn (derde beheerplanperiode en later) liggen er goede perspectieven voor ontwikkeling van heischrale graslanden op de te vernatten voormalige landbouwgronden aan weerszijden van de Kuipersweg (M1 op maatregelenkaart). Door verschrallingsbeheer (maaien en afvoeren) zullen hier op termijn voldoende schrale condities ontstaan voor het ontstaan van heischrale graslanden. Door de aanwezigheid van een minerale ondergrond, ondiepe grondwaterstanden en oppervlakkige afstroming van grondwater zijn hier op veel plekken condities te verwachten die geschikt zijn voor het ontstaan van vochtige heischrale graslanden.

Tabel 5.3 Effectiviteit van de PAS-herstelmaatregelen op basis PAS-herstelstrategieën voor herstellend hoogveen/actief hoogveen.

Maatregelen		Corresponderende maatregel(en) herstelstrategie	Potentiële effectiviteit	Responstijd
M1	Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen:	Aanleg bufferzones rond veencomplex	groot	< 1 jr
M2	Vernattingsmaatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen:	Aanleg bufferzones rond veencomplex	groot	< 1jr
M3A/ M3B	Compartimentering van het veengebied: realisatie van aaneengesloten netwerk van goed ontwikkelde veendijken + realisatie afvoerstuwen	Aanleg van dammen en compartimenten	groot	1- 5 jr
M3C	Compartimentering van het veengebied: dempen open water met grond	Dempen watergangen	groot	< 1 jr
M3D	Compartimentering van het veengebied: versteviging kade langs laaggelegen oosthoek	Afdammen rond veencomplex (?)*	groot	1- 5 jr
M4	Verwijderen opslag bomen en struiken in veengebied	Berken en andere boomopslag verwijderen	groot**	< 1 jr **
M5	Kappen bos binnen voedingsgebied hoogveen (optioneel)	Kappen bos in nabijheid actief hoogveen	groot	1- 5 jr
M6	Begrazing in het relatief droge noordelijke deel van het hoogveen	Begrazen	matig/groot	1- 5 jr
M7	Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water	Afdammen rond veencomplex (?)*	groot	1- 5 jr
M8	Bepaling invloed bebossing	zie M5	-	-
M9	Gebiedspecifieke monitoring grond- en oppervlaktewater	nvt	-	-
M10	Gebiedspecifieke monitoring vegetatieontwikkeling	nvt	-	-

*) Gaat in Wooldse Veen om simpele en bewezen maatregel om oppervlakkige afstroming van water uit gebied tegen te gaan. Valt qua doelstelling waarschijnlijk niet samen met maatregel 'Afdammen rond veencomplex' uit herstelstrategie herstellend hoogveen, die tot doel heeft om er voor te zorgen dat regionale grondwater tot in de veenbasis reikt, en waarvan wordt aangegeven dat het gaat om verwacht/hypothetisch effect. Maatregel wordt in betreffende paragraaf 6 echter niet nader toegelicht.

**) Volgens herstelstrategie herstellend hoogveen potentiële effectiviteit beperkt. Gezien de grote oppervlakte aan bos die is verwijderd uit de veenkern en de sterke verdamping door bos is de inschatting dat de effectiviteit van deze maatregel in het Wooldse Veen minimaal even groot is als de andere hydrologische ingrepen (Compartimentering, aanleg bufferzones en kappen bos in nabijheid actief hoogveen). Ook is effect direct (neerslagoverschot neemt direct toe na kappen bos). Oorzaak van discrepantie is ws dat in herstelstrategie wordt uitgegaan van verspreid staande jonge boompjes, en niet van dichte opslag die al is uitgegroeid tot bos (zoals deels geval was in Wooldse Veen).

Tabel 5.4 Effectiviteit van de PAS-herstelmaatregelen op basis PAS-herstelstrategie voor heischraal grasland.

Maatregelen		Corresponderende maatregel(en) herstelstrategie	Potentiële effectiviteit	Responstijd
M4	Verwijderen opslag bomen en struiken in veengebied*	-	-	nvt
M6	Begrazing in het relatief droge noordelijke deel van het hoogveen	Begrazen	matig	> 10 jaar
M13	Lokaal plaggen	Plaggen	groot	< 1 jaar (abiotisch), 5-10 jaar (biotisch)

*) alleen als inleidend beheer voorafgaand aan begrazing

5.5 Effectiviteit maatregelen

In tabel 5.3 en 5.4 is de effectiviteit van de maatregelen aangegeven. Daarbij is, tenzij anders aangegeven, uitgegaan van de PAS-herstelstrategieën voor herstellend hoogveen, actief hoogveen en heischraal grasland. Bij hoogveen (tabel 5.3) gaat het merendeels om bewezen maatregelen waarvan de effectiviteit groot is. Bij heischraal grasland (tabel 5.4) is uitgegaan van maatregelen die hier in het verleden hebben geleid tot het ontstaan van het huidige heischrale grasland.

5.6 Gevolgen watermaatregelen voor omgeving

Er zijn geen nadelige gevolgen van de waterhuishoudkundige ingrepen te verwachten voor de omgeving doordat in het herstelplan voldoende maatregelen zijn opgenomen om mogelijke externe schade te voorkomen (Waterschap Rijn en IJssel, 2010; Bell en van 't Hullenaar, 2010). Zonder aanvullende maatregelen zouden de beschreven waterhuishoudkundige ingrepen kunnen leiden tot te natte omstandigheden voor een tweetal huizen die liggen aan de Kuipersweg, grenzend aan de noord-oostzijde van het Natura-2000 gebied. Daarmee is rekening gehouden door deze woonhuizen aan te sluiten op een eigen ontwateringssloot die afwatert in oostelijke richting. De drooglegging van de Kuipersweg is ook na opzetten van het peil in de aanliggende Wooldse Waterleiding met 0,5 m nog voldoende voor gebruik als doorgaande weg. En de te percelen ten noorden van de Kuipersweg zullen pas worden vernat na opkoop van de gronden en herinrichting tot natuurgebied.

5.7 Monitoring effecten van maatregelen

De totale PAS-monitoring is beschreven in hoofdstuk 6 van het PAS programma. Verder is er een PAS-Monitoringsplan dat beschrijft welke informatie nodig is en wat daarvoor gemonitord wordt en zijn er standaarden voor de werkwijze van monitoring en beoordeling PAS waarin de procedures beschreven zijn voor de verzameling en interpretatie van data.

Ten behoeve van de PAS-monitoring wordt per Natura-2000 gebied jaarlijks een gebiedsrapportage opgesteld met als doel de ontwikkeling van de stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten en de voortgang van de uitvoering van de herstelmaatregelen in beeld te brengen.

De gebiedsrapportage bevat:

- Presentatie van stand van zaken natuurontwikkeling en uitvoering herstelmaatregelen op gebiedsniveau:
 - Geactualiseerde informatie over omvang en kwaliteit van de stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten (eenmalig per tijdvak, zodra beschikbaar)
 - De procesindicatoren zodra relevant) en de informatie op basis van de indicatoren
 - Verslag van jaarlijks veldbezoek (ontwikkelen de stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten zich volgens verwachting)
 - Verslag van voortgangsoverleg over de ontwikkeling van natuurkwaliteit en uitvoering en effecten van herstelmaatregelen tussen voortouwnemers/bevoegd gezag en uitvoerende organisaties/terreinbeheerders.
 - Inzicht in de voortgang van de voorbereiding en uitvoering van (gewijzigde) herstelmaatregelen
 - Aanvullende monitoring en onderzoek zoals beschreven in de gebiedsanalyses (inhoudelijke resultaten uit aanvullende monitoring en onderzoek, wanneer relevant)
- Evaluatie monitoringssystematiek, ten behoeve van eventuele verbeteringen van de monitoring.
- Samenvatting van relevante signalen over bovenstaande onderdelen.

Procesindicatoren worden gebruikt om de voortgang van het herstelproces als gevolg van het uitvoeren van een bepaalde herstelmaatregel te volgen. De procesindicatoren worden ingezet bij het uitvoeren van die herstelmaatregelen, waarbij de planning van de uitvoering van de 'meting' zodanig wordt gekozen dat zij logisch is ten opzichte van de responstijd van de herstelmaatregel. Informatie op basis van procesindicatoren wordt opgenomen in de gebiedsrapportages. Vijf jaar na inwerkingtreding van dit programma wordt de informatie op basis van de procesindicatoren benut voor de evaluatie en actualisatie van de gebiedsanalyses ten behoeve van het volgende tijdvak van dit programma. Ook wordt informatie op basis van procesindicatoren betrokken bij doorontwikkeling van de herstelstrategieën en voor onderzoek in het kader van geconstateerde kennisleemtes.

Voor het Wooldse Veen zal aanvullende hier op een gebiedspecifieke monitoring plaatsvinden van grond –en oppervlaktewater en van vegetatie:

Gebiedspecifieke monitoring grond- en oppervlaktewater (M9)

In het noordelijk en westelijk deelgebied is het grondwater lokaal verontreinigd als gevolg van voormalig landbouwgebruik. Bovendien zou door vernatting in het noordelijk gebied dat nu nog in landbouwkundig gebruik is (maatregelenpakket M1), tijdelijk een extra input van nutriënten kunnen optreden. Volgens Bell en van 't Hullenaar (2010) is er weinig risico dat vanuit deze percelen door uitspoeling van meststoffen eutrofiëring plaatsvindt van het Wooldse Veen: het (grond)water van deze percelen zelf zal (ook) bij herstel van het hydrologische systeem namelijk hoofdzakelijk in noordwestelijke richting blijven afstromen. Bovendien zal bij beëindiging van de bemesting de mate van uitspoeling van voedingsstoffen al snel in sterke mate gereduceerd worden. Mocht uit de monitoringsresultaten blijken anders dan verwacht de grondwaterkwaliteit zo slecht is dat de aanvoer van grondwater een bedreiging vormt voor het hoogveen en het hoogveenbos, en dat de voordelen van vernatting van het inrijgingsgebied niet opwegen tegen de nadelen van vermesting, dan kunnen alsnog maatregelen worden genomen om de aanvoer van verontreinigd grondwater te beperken totdat de grondwaterkwaliteit voldoende is verbeterd (zie hoofdstuk 7, 'fall-back maatregelen').

Voor de monitoring van de grondwaterkwaliteit en –kwantiteit zal gebruik worden gemaakt van het meetnet van Natuurmonumenten (figuur 3.3), aangevuld met een aantal meetpunten uit het tijdelijke meetnet door studenten van de RU (blauwe punten in figuur 3.3, buizen opnieuw te plaatsen en in te meten) en een aantal oppervlaktewatermeetpunten. Daarbij kan worden uitgegaan van de aanbevelingen door Bell en van 't Hullenaar (2010, pp.75-76). In het meetnet zullen 14-daags of met divers grondwaterstanden worden gemeten zowel in het veenpakket als in de zandlaag onder het veenpakket. Na herinrichting van het gebied ten noorden van de Kuipersweg zal een nulmeting van de grondwaterkwaliteit plaatsvinden in het Wooldse Veen en in het heringerichte gebied ten noorden van de Kuipersweg. Daarna zal de grondwaterkwaliteit om de drie jaar worden bemonsterd in het Wooldse veen, gebruik makend van de meetpunten waarin ook de grondwaterstanden worden gemeten. Daarbij zal worden aangesloten op de meetmomenten van de PAS monitoring van procesindicatoren, die eens in de 3 jaar plaats vindt. Gezien de geringe stroomsnelheid van het grondwater is dit voldoende om de eventuele doordringing van verontreinigd water vanuit voormalige landbouwpercelen in de tijd te volgen.

Over deze monitoring, de nog benodigde plaatsing van aanvullende meetpunten en de opslag en evaluatie van gegevens zullen nog afspraken worden gemaakt tussen provincie en Natuurmonumenten.

Gebiedspecifieke monitoring vegetatieontwikkeling (M10)

Om een goed beeld te krijgen van de effecten van de maatregelen, en de doorwerking op de vegetatieontwikkeling en de veengroei, wordt de suggestie van Bell en 't Hullenaar overgenomen om op plekken in de nabijheid van de grond- en oppervlaktewatermeetpunten middels pq's de vegetatieontwikkeling te volgen. Over deze monitoring en de opslag en evaluatie van gegevens zullen nog afspraken worden gemaakt tussen provincie en Natuurmonumenten.

5.8 Borging maatregelen

Met particuliere terreineigenaren zijn uitvoeringsovereenkomsten afgesloten. Deze borgen de uitvoering van de PAS inrichtings- en herstelmaatregelen op hun grond. Deze PAS inrichtings- en herstelmaatregelen worden beschikt via het subsidiespoor, namelijk middels de Subsidieverordening Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap Gelderland.

Bestuursorganen die het aangaat, zoals bijvoorbeeld de waterschappen, zijn op grond van Artikel 19kj van de Natuurbeschermingswet wettelijk verplicht om de PAS maatregelen uit te voeren. Hiermee worden overeenkomsten gesloten waarin wordt vastgelegd welke maatregelen dat zijn, onder welke voorwaarden die maatregelen worden uitgevoerd en hoe ze worden gefinancierd.

Voor PAS maatregelen die niet via een van deze twee sporen worden geborgd, neemt de provincie de verantwoordelijkheid voor de uitvoering. In dat kader heeft Provinciale Staten ingestemd met gebruik van het onteigeningsinstrument voor de PAS en biedt de Natuurbeschermingswet de provincie de mogelijkheid om passende maatregelen te (doen) treffen op gronden van derden (artikel 20 en 21 Nbw).

6. Interacties herstelmaatregelen met andere habitattypen en overige natuur

6.1 Interactie maatregelenpakket N-gevoelige habitats met andere habitats en natuurwaarden

De vernattingsmaatregelen aan de noordzijde van het gebied creëren gunstige condities voor het ontstaan van een natte randzone waarin op termijn (na verschraling) ook vochtige heide, vochtige heischrale graslanden en hoogveenbossen kunnen ontstaan. Dit kan worden aangemerkt als een gunstige ontwikkeling die bijdraagt aan de kernopgaven voor het gebied (ontwikkeling randzone).

Aan de Duitse zijde van het gebied worden in het kader van de door Natuurmonumenten en Kreis Borken ontwikkeld herstelstrategie vernattingsmaatregelen genomen, die er op gericht zijn om hier op termijn laagveen en overgangsveen te laten ontstaan. Dit zou de natuurwaarde van het veengebied als geheel zeer ten goede komen, omdat dergelijke overgangszones in Noordwest-Europa zeer zeldzaam zijn geworden, en ze zeer rijk zijn aan (vaak sterk bedreigde) soorten.

6.2 Interactie maatregelenpakket N-gevoelige habitats met leefgebieden bijzondere flora en fauna.

In het gebied zijn door Ketelaar in 2012 volwassen Kamsalamanders aangetroffen in twee poelen bij de ingang van het gebied. Hier zijn op korte termijn (eerste twee beheerplanperioden) geen nadelige effecten van de maatregelen te verwachten. Op langere termijn zou als gevolg van verschraling en hoogveenontwikkeling het milieu te arm kunnen worden voor deze soort, die gebonden is aan relatief voedselrijk hard water met veel waterplanten. ten noorden van het Wooldse Veen, op de landbouwgronden die worden ingericht als natuurgebied als onderdeel van maatregel M1, bestaat de mogelijkheid om het leefgebied van de soort uit te breiden door nieuwe poelen aan te leggen. Omdat de eisen die de Kamsalamander stelt aan zijn milieu (matig voedselrijk hard water) strijdig zijn met de eisen van hoogveen (zeer voedselarm zacht water) zijn er binnen het Natura 2000 gebied zelf weinig mogelijkheden om duurzaam geschikte milieus voor deze soort te ontwikkelen. De vernatting van het veengebied zou nadelig kunnen zijn voor een aantal in het gebied aanwezige reptielen die gebonden zijn aan droge omstandigheden (Gladde slang, Levendbarende hagedis en Hazelworm). Deze soorten zijn echter vrijwel geheel gebonden aan de veendijken, waar de vernatting slechts van beperkte invloed is. Omdat veendijken een cruciale rol spelen in de compartimentering van het veen zal dit biotoop de komende decennia nog in voldoende mate aanwezig blijven. De verwijdering van bosopslag in de veenkern heeft naar verwachting een positieve invloed op deze warmteminnende soorten.

7. Synthese maatregelen voor alle N-gevoelige habitattypen in het gebied

In het Wooldse veen zijn voor deze gebiedsanalyse drie habitattypen van belang omdat het Wooldse Veen is aangewezen als speciale beschermingszone én de kritische depositiewaarde voor deze typen wordt overschreden: H7120 *Herstellende hoogvenen, H7110A *Actieve hoogvenen en H6320 *Heischrale graslanden.

Voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van deze habitattypen zijn een groot aantal maatregelen gepland, waarvan inmiddels een deel is uitgevoerd of in uitvoering is. De maatregelen zijn met name gericht op het herstel van de hydrologie. Het gaat dan om de volgende maatregelen:

- Compartimentering, door aanleg van dammen
- Verwijderen bosopslag (berken) in het hoogveen
- Vernatting van het gebied ten noorden van het Wooldse Veen

Omdat de waterhuishouding een bepalende factor vormt voor hoogveen is de verwachting dat deze maatregelen zullen leiden tot een aanzienlijke uitbreiding aan oppervlakte en kwaliteit van voor levend hoogveen kenmerkende vegetaties. Wel zal de ook in de komende beheerplanperioden een nog (veel) te hoge stikstofdepositie een negatieve invloed blijven uitoefenen op de kwaliteit van de voor het hoogveen kenmerkende vegetaties. Dat betekent dat aanvullende beheermaatregelen nodig zijn om vergrassing en verbossing tegen te gaan. Hiervoor zijn in het maatregelenpakket de volgende maatregelen opgenomen:

- Begrazing in het relatief droge noordelijke deel van het hoogveen
- Verwijderen opslag berken

Deze maatregelen zullen worden voortgezet zo lang dat nodig is om vergrassing en bebossing tegen te gaan.

Vernatting van de gronden ten noorden van het veengebied leidt tot het ontstaan van een meer natuurlijke gradiënt, met een door regenwater gevoede hoogveenkern en een randzone waarin de vegetatie deels ook onder invloed staat van grondwater. Dit biedt goede mogelijkheden voor het ontstaan van voor een randzone kenmerkende vegetaties, waaronder heischrale graslanden (H6320).

De vernatting van het gebied ten noorden van het Wooldse Veen zou kunnen leiden tot de aanvoer van verontreinigd grondwater richting het veengebied. Daarom is monitoring van de grondwaterkwaliteit in deze analyse opgenomen als aanvullende PAS-maatregel.

Eventuele fall-backmaatregelen

Op basis van de GGOR-studie is de verwachting dat als gevolg van de genomen maatregelen de grondwaterstanden zullen stijgen en dat de grondwaterstandsfluctuatie sterk zal afnemen. Mochten de resultaten onverhoopt toch tegenvallen dan zal gekeken worden naar aanvullende vernattingsmaatregelen, zoals het deels of geheel kappen van de ten westen van het veen gelegen bossen, voor zover deze liggen binnen het inrijingsgebied van het Wooldse Veen. Aan het einde van de eerste beheerplanperiode zal worden beoordeeld in hoeverre aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn. Omdat de huidige vernattingsmaatregelen al het merendeel van het inrijingsgebied omvatten, is de verwachting dat de noodzaak voor aanvullende maatregelen beperkt zal zijn.

Mocht uit grondwatermonitoring blijken dat vernatting aan de noordzijde van het Wooldse Veen leidt tot een sterkere grondwaterverontreiniging dan verwacht, dan kunnen maatregelen worden genomen om grondwateraanvoer naar het veen tegen te gaan. Bijvoorbeeld door het gebied weer te begreppelen en te draineren, en/of afspoeling tegen te gaan middels een

ondergrondse damwand die aansluit op de klei. Naar verwachting zullen eventuele nadelige gevolgen van grondwaterverontreiniging echter vrijwel altijd minder groot zijn dan de positieve effecten van extra grondwateraanvoer.

Een te snelle vernatting zou nadelig kunnen zijn voor het heischrale grasland aan de noordzijde van het veengebied. De maatregelen (begrazing en plaggen in strook tussen bestaande grasland en Kuipersweg) zijn er op gericht om het heischrale grasland ruimte te geven 'mee te bewegen' met het vernattingsfront, waarbij achteruitgang op te natte plekken (door ontwikkeling richting hoogveenvegetaties) wordt gecompenseerd door ontwikkeling van nieuwe heischraal grasland in het meer noordelijke deel van deze strook. Een te snelle vernatting zou er toe kunnen leiden dat het heischrale grasland verdwijnt nog voordat zich elders nieuwe heischraal grasland heeft kunnen ontwikkelen. Het wijzigingsbesluit laat ruimte voor een dergelijke achteruitgang: ten gunste van de verbetering van de kwaliteit van herstellend hoogveen en uitbreiding van de omvang van actief hoogveen is tijdelijke afname toegestaan. Een eventuele fall-back maatregel zou kunnen zijn om via een ondiepe greppel richting het te handhaven deel van de sloot langs de Kuipersweg (zie maatregelenkaart bijlage I) het gebied nog enige tijd oppervlakkig te ontwateren om zo de snelheid waarmee vernatting op treedt te vertragen. Dit leidt echter tot een vertraging van de snelheid waarmee het hoogveen zich kan herstellen, en heeft daarom niet de voorkeur.

8. Beoordeling maatregelen naar effectiviteit, duurzaamheid, kansrijkdom in het gebied

8.1 Conclusie t.a.v. effectiviteit maatregelen

In de hoofdstukken 5 en 7 is uiteengezet welke herstelmaatregelen voor de in dit gebied voorkomende habitattypen, gegeven het geschetste depositieverloop en overschrijding van de KDW, ertoe leiden dat behoud van de natuurlijke kenmerken van het gebied is gewaarborgd. Tevens is nagegaan dat de herstelmaatregelen geen negatieve effecten hebben op andere instandhoudingsdoelstellingen (hoofdstuk 6). Met de concrete gebiedsmaatregelen uit de 1ste PAS-periode en de beoogde maatregelen in de 2de en 3de periode kunnen de instandhoudingsdoelstelling van de betreffende Habitattypen voor het gebied worden behaald.

Een doorrekening van het geplande maatregelenpakket door het waterschap (Waterschap Rijn en IJssel, 2011) laat zien dat de GLG in het gebied met 5-15 cm stijgt. De GHG stijgt maximaal 20 cm, maar op veel plekken de stijging minder omdat de grondwaterstand al dicht onder maaiveld staat. Als gevolg van deze veranderingen nemen de grondwaterstandschommelingen af, en worden de condities over een veel groter gebied dan nu het geval is geschikt voor de ontwikkeling van voor levend hoogveen kenmerkende vegetaties (grondwaterstand in winter aan maaiveld, in zomer niet verder dan enkele decimeters wegzakkend). Omdat het gaat om maatregelen die zich in andere hoogveengebieden bewezen hebben effectief te zijn, en omdat de geohydrologische opbouw van het gebied goed bekend is, zijn er geen redenen om twijfelen aan de juistheid van deze berekeningen. Een deel van de maatregelen (compartimentering, boskap in veenkern) is inmiddels al uitgevoerd.

In de gebiedsanalyse per habitatype (hoofdstuk 4) zijn een aantal kennisleemtenesignaleerd. De leemten in kennis zijn echter niet zodanig dat ze een bedreiging vormen voor instandhoudingsdoelen of een belemmering vormen voor het bepalen van de juiste maatregelen. Wel kan het zijn dat beantwoording van de vragen leidt tot een bijstelling van de maatregelen op langere termijn.

Omdat de waterhuishouding tot nu toe de meest beperkende factor was zullen de verbeterde hydrologische condities er toe leiden dat op grotere schaal zich door veenmos gedomineerde vegetaties zullen ontwikkelen die kenmerkend zijn voor levend hoogveen. Dat betekent dat er sprake zal zijn van een aanzienlijke verbetering, waarbij er, ondanks de overschrijding van de KDW, een verdere ontwikkeling richting H7110A (Actief hoogveen) te verwachten is. Als gevolg van de te hoge stikstofdepositie zal aanvullend beheer nodig blijven om te voorkomen dat het gebied alsnog verbost en/of vergrast. Door de geplande beheermaatregelen (begrazen, verwijderen opslag bomen en struiken) kunnen de negatieve effecten van stikstofdepositie echter voor een belangrijke deel worden weggenomen.

Het behalen van de instandhoudingsdoelstelling hangt mede samen met het treffen van generieke emissiebeperkende maatregelen en maakt de uitgifte van de ontwikkelingsruimte mogelijk. Zoals aangegeven in par. 3.4 zou zich aan het begin van de eerste beheerplanperiode een tijdelijke toename van stikstofdepositie kunnen voordoen. Die zou theoretisch kunnen leiden tot zuurdere condities en tot een grotere beschikbaarheid van voedingsstoffen en mineralen voor de vegetatie. De in tabel 5.1 opgenomen herstelmaatregelen voorkomen echter dat een mogelijk tijdelijke toename van de depositie daadwerkelijk tot verslechtering van habitattypen leidt. Het duurt vrij lang voordat toegenomen depositie via veranderingen in het abiotische en biotische systeem doorwerkt op de soortensamenstelling. De in de tabel 5.1 opgenomen herstelmaatregelen die in het eerste tijdvak van het programma worden genomen, hebben een korte responstijd en dus een

relatief snel effect. Dit houdt in dat binnen de responstijd van de habitattypen op een eventuele toename van depositie, de noodzakelijke maatregelen worden genomen die ervoor zorgen dat er geen achteruitgang van de kwaliteit of het oppervlakte van habitattypen optreedt. Bovendien is een deel van de maatregelen al doorgevoerd en hebben deze geleid tot een aanzienlijke verbetering van de abiotische condities ten aanzien van hydrologie, bodemstructuur en nutriëntenhuishouding. Het is uitgesloten dat deze verbetering van de abiotische condities teniet zou kunnen worden gedaan door een tijdelijke en geringe toename van de stikstofdepositie.

8.3 Conclusie ten aanzien van categorie-indeling

In hoofdstukken 4 en 5 van deze gebiedsanalyse en in voorgaande paragraaf is o.b.v. de best beschikbare wetenschappelijke kennis inzichtelijk gemaakt en onderbouwd dat:

- gegeven de in deze analyse geschetste depositieverloop waar binnen de te verwachten uitgifte van ontwikkelingsruimte is meegewogen, en
- gegeven de staat van instandhouding, de trend en de afstand tot de KDW van de betrokken habitattypen en leefgebieden van soorten,
- alsmede door de positieve effecten van geborgde uitvoering van maatregelen er met de uitgifte van ontwikkelruimte er in het gebied met zekerheid geen aantasting plaatsvindt van de natuurlijke kenmerken van het gebied.

Op basis van huidige kwaliteit en trend, en de inschatting van de effecten van de maatregelen zoals hierboven beschreven, is de conclusie dat zowel H7120 Herstelend hoogveen als H7110A Actief hoogveen kunnen worden ingedeeld in categorie **1a**: "

'Wetenschappelijk gezien is er redelijkerwijs geen twijfel dat de instandhoudingsdoelstellingen op termijn kunnen worden gehaald. Behoud is geborgd, dus verslechtering wordt voorkomen. 'Verbetering van de kwaliteit' of 'uitbreiding van de oppervlakte' van de habitattypen of leefgebieden zal in de gevallen waar dit een doelstelling is in het eerste tijdvak van dit programma aanvangen.

Heischraal grasland (H6230) zal naar verwachting op termijn sterk profiteren van de ontwikkeling van een randzone rondom de eigenlijke hoogveenkern. Op korte termijn zou als gevolg van vernattingsmaatregelen een tijdelijke achteruitgang kunnen plaats vinden. Een dergelijke tijdelijke achteruitgang wordt echter in het wijzigingsbesluit expliciet toegestaan wanneer dit ten goede komt aan het hoogveenherstel. Dat laatste is het geval, en een tijdelijke achteruitgang vormt derhalve geen bedreiging voor de behoudsdoelstelling voor heischraal grasland zoals deze voor het Wooldse Veen is geformuleerd. Op basis van deze overweging kan ook habitatype heischraal grasland worden ingedeeld in categorie **1a**.

Omdat alle stikstofgevoelige habitattypen waarvoor het Wooldse Veen is aangewezen als speciale beschermingszone vallen in categorie 1a, kan ook het gebied als geheel worden ingedeeld in categorie **1a**.

Het ecologisch oordeel is niet veranderd door de nieuwe berekeningen van de stikstofdepositie in AERIUS M15. Ten opzichte van de vorige versie (M14.02.1) wordt de actuele depositie lager berekend (1694 in plaats van 1911 mol N/ha, jaar). Dat maakt de perspectieven voor hoogveenherstel gunstiger, maar betekent nog steeds een forse overschrijding van de kritische depositiewaarde. De berekende depositieafname tot 2020 en 2030 is vrijwel gelijk gebleven aan die in AERIUS M14.02.1).

Er treedt met de uitgifte van ontwikkelingsruimte bij het in deze gebiedsanalyse geschetste depositieverloop en bij de uitvoering van de in deze gebiedsanalyse genoemde en geborgde maatregelen op habitatniveau geen verslechtering op, behoud gedurende de eerste PAS periode is geborgd en daar waar uitbreidings- en of verbeterdoelen aan de orde zijn, geldt dat

de uitbreiding of verbetering al zal aanvangen in de eerste beheerplanperiode, ondanks de uitgifte van de beschikbare ontwikkelingsruimte.

9. Ruimte voor economische ontwikkeling

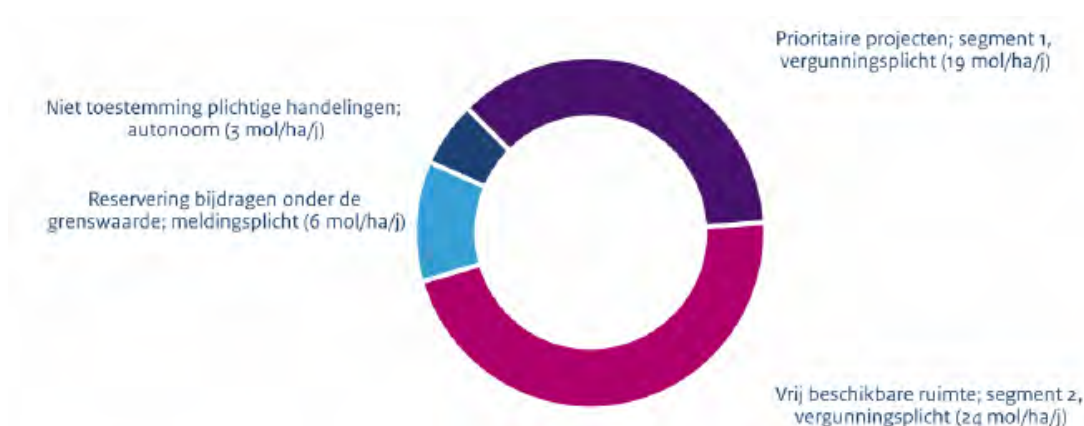
De depositieruimte is de ruimte die beschikbaar is voor economische ontwikkelingen. Figuur 9.1 geeft een ruimtelijk beeld van de depositieruimte gedurende het eerste tijdvak (2015-2021).

Figuur 9.1 Ruimtelijk beeld van de depositieruimte in het eerste tijdvak van de PAS (2015-2021). Bron: Aerius M15.

Een gedeelte van deze ruimte is gereserveerd voor de autonome ontwikkelingen. Een ander gedeelte voor projecten met effecten onder de grenswaarde. De overige twee delen zijn gereserveerd voor projecten die vergunningsplichtig zijn: segment 1 voor de prioritaire projecten en segment 2 voor overige projecten.

In figuur 9.2 is aangegeven hoeveel depositieruimte er binnen het gebied beschikbaar is en hoe deze verdeeld is over de vier segmenten.

Figuur 9.2 Verdeling depositieruimte naar segment. Bron: Aerius M15. Doordat er een benadering op verschillende wijze plaatsvindt, kunnen er in de berekening afrondingsverschillen plaatsvinden.

10 Literatuur

Aptroot, A., 2010. Veen- en veenmoskartering in het Korenburgerveen en het Wooldse Veen in 2009. Rapport Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Beije, H.M. & N.A.C. Smits, 2012. Herstelstrategie H91D0: Hoogveenbossen. Versie november 2012.

Bell, J. & J.W. van 't Hullenaar, 2010. Ecologisch herstel Wooldse Veen, in samenhang met Burlo - Vardingholter Venn. Uitwerking van een herstelplan op basis van ecohydrologisch vooronderzoek. Bell Hullenaar Ecohydrologisch Adviesbureau, Zwolle.

Buro Bakker, 2008. Vegetatiekartering Wooldse Veen 2007. In opdracht van Natuurmonumenten.

Bijlsma, R.J., Janssen, J.A.M., Haveman, R., De Waal, R.W. & Weeda, E.J., 2008. Natura 2000 habitattypen in Gelderland. Alterra, Wageningen, Rapport nr. 1769.

Jansen, A.J.M., G.A. van Duinen, H.B.M. Tomassen & N.A.C. Smits (2012). Herstelstrategie H7120: Herstellende hoogvenen. Versie nov. 2012.

Jansen, A.J.M., Ketelaar, R., Limpens, J., Schouten, M.G. & L. van Tweel-Groot, 2013. Kartering van de habitattypen Actief en Herstellend hoogveen in Nederland. Rapport 2013/OBN182-NZ. Bosschap, Driebergen.

Ministerie van LNV, 2006a. Landelijke doelendocument. Ministerie van LNV, Den Haag.

Ministerie van LNV, 2006b. Gebiedendocument Wooldse Veen. Ministerie van LNV, Den Haag.

Ministerie van LNV, 2007. Ontwerpbesluit Wooldse Veen. Ministerie van LNV, Den Haag.

Ministerie van EZ, april 2013. Aanwijzingsbesluit Wooldse Veen. Document PDN/2013-064. Ministerie van EZ, Programmadirectie Natura 2000, Den Haag.

Ministerie van EZ, juni 2014. Bijgesteld aanwijzingsbesluit Wooldse Veen. Document PDN/2014-064. Ministerie van EZ, Programmadirectie Natura 2000, Den Haag.

Ministerie van EZ, februari 2015. Ontwerp-wijzigingsbesluit Natura 2000-gebieden Duinen Terschelling, Duinen Schiermonnikoog, Lieftingsbroek, Fochteloërveen, Drentsche Aa-gebied, Drouwenerzand, Bergvennen & Brecklenkampse Veld, Aamsveen, Wooldse Veen, Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek en Leenderbos, Grootte Heide & De Plateaux . PDN/2014-004. Ministerie van EZ, 23 februari 2015.

Ministerie van LNV, 2008. Natura 2000 Profielendocument. Versie 1 sept. 2008. Ministerie van LNV, Den Haag.

Provincie Gelderland (2010); Beheerplan Natura 2000-gebied Wooldse veen – Werkdocument juli 2010

Raad van State, uitspraak 201305337/1/R2 van 12 maart 2014 naar aanleiding van beroep door Natuurmonumenten over niet aanwijzen Wooldse Veen als speciale beschermingszone voor actief hoogveen.

Smits, N.A.C., R. Bobbink, A.J.M. Jansen & H.F. van Dobben, nov. 2012. Herstelstrategie H6230: Heischrale graslanden.

Te Linde, B. & Van den Berg, L-J., 2007. Inventarisatie Natura 2000-gebied 64: Wooldse Veen. Stichting Berglinde, in opdracht van Provincie Gelderland.

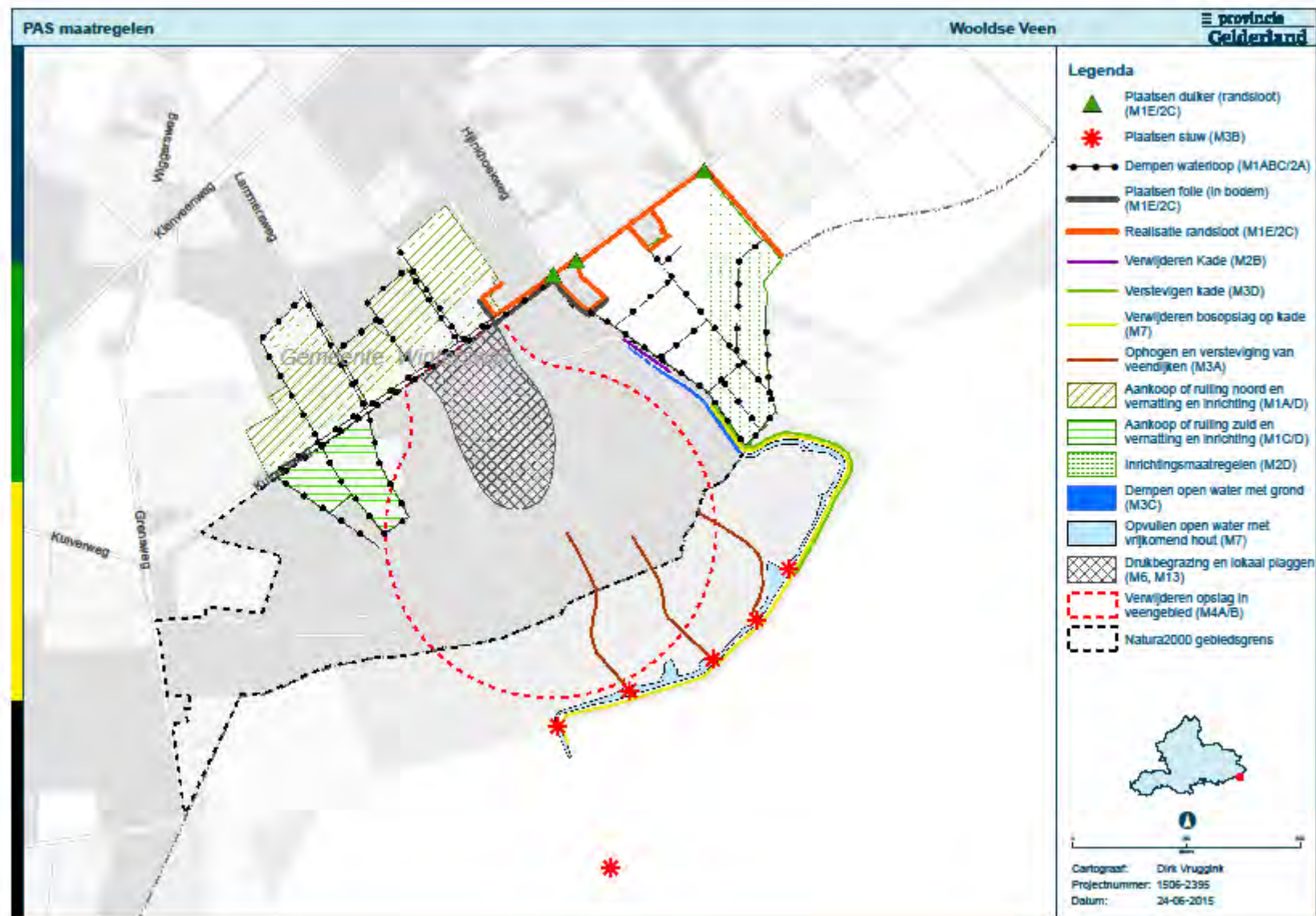
Verbeek, Carola, Hans Groot Wassink, Patrick Dijk, Christiaan Langezaal, Eric Slangen, Peter van der Molen, Roy de Beijer, Albin Hunia, Joost van Beek, Addo van Pul, Wim van der Maas & Michiel Schram, 5 februari 2013. Monitoringsplan PAS, versie 1.0.

Waterschap Rijn en IJssel, 2001. GGOR Wooldse Veen. versie 2 mei 2011.

Overige

Mededelingen B. Teunissen & R. Ketelaar, Natuurmonumenten, 2014

Bijlage 1 Maatregelenkaart

Bijlage 5

Maatregeltabel N2000 beheerplan Wooldse Veen

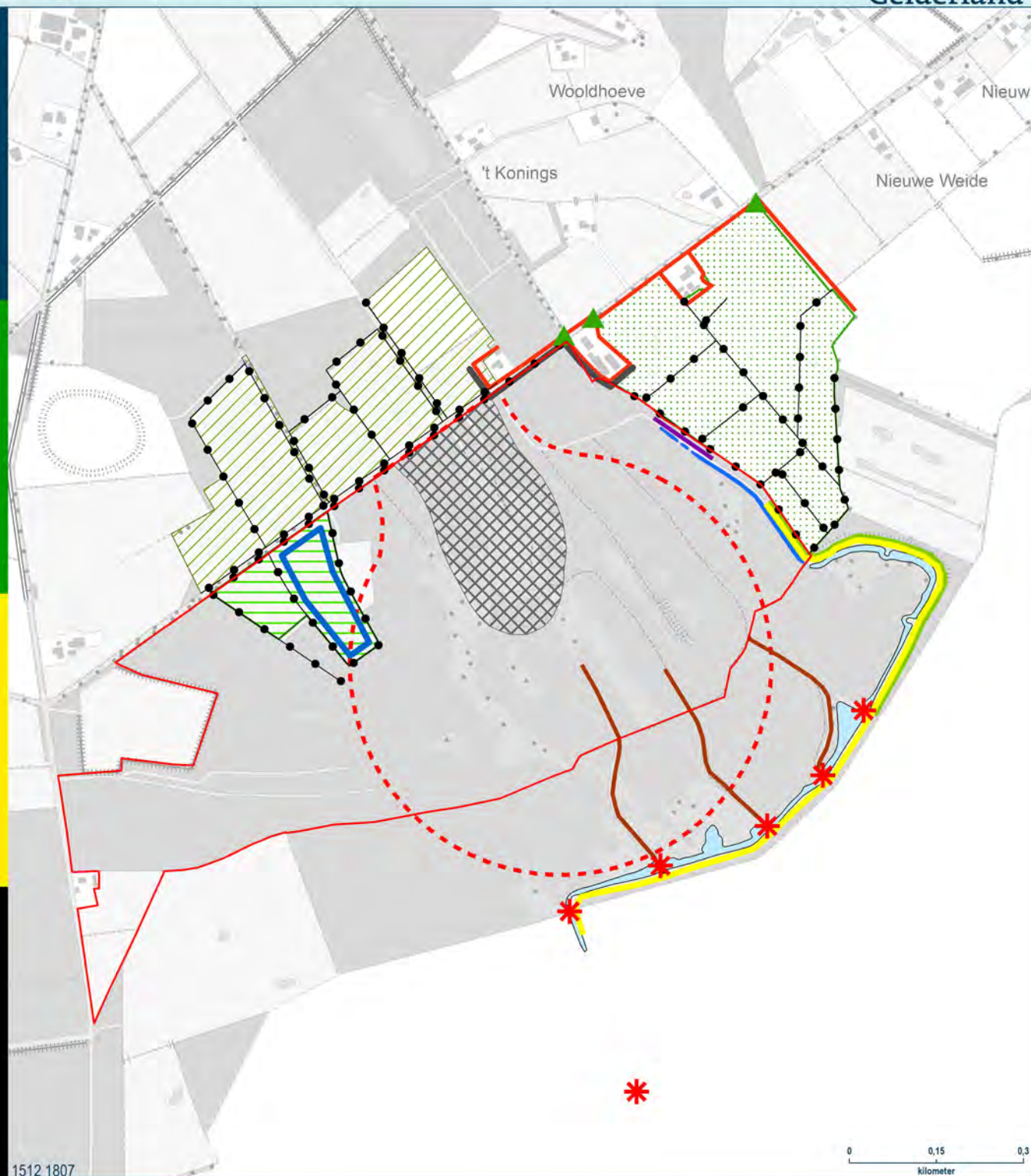
Achtergronddocumenten hierbij van belang:
***Ecologisch herstelplan Wooldse Veen, Bell Hullenaar dec 2010, i.o.v. Natuurmonumenten**
***GGOR Wooldse Veen 15 augustus 2011, Waterschap Rijn en IJssel**
***Maatregelenkaart N2000 Wooldse Veen**
***PAS gebiedsanalyse Wooldse Veen**
***Habitatypekaart N2000 Wooldse Veen**

Nummer	Herstelmaatregel	specificatie van maatregel	Directe relatie met andere uitvoerings-projecten & -plannen?	Betreffende areaal voor uitvoering van de maatregel	Locatie van de maatregel	Ecologische doelstelling van maatregel	PAS maat-regel?	Maatregel categorie (inrichting, omvorming, beheer, overig)	aantal ha functie-verandering	Uitvoering gepland in beheerplan-periode:	Gerealiseerd en/of overeen-komst al aangegaan (ja, nee, deels)	opmerkingen
M1A	Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen: Aankoop/ruiling en vernatting van enkele landbouwpercelen ten noorden van de Kuipersweg	Zie par. 5.3.4 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	12 ha aankoop/ruiling, 2250m sloten dempen	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting	12,7	1	deels	Valt onder GGOR maatregel 'Verminderen ontwatering en omvormen landbouwpercelen naar natuur.'
M1B	Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen: Verondieping en opstuwing van de afwatering (Wooldse Waterleiding) langs de Kuipersweg	Zie par. 5.3.4 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	ong. 1000m	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	nee	Valt onder GGOR maatregel 'Aanpassingen Wooldse Waterleiding, aanleg watergang en duikers t.b.v. huispercelen.'
M1C	Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen: Aankoop/ruiling en vernatting van landbouwenclave ten zuiden van de Kuipersweg.	Zie par. 5.3.4 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	3ha aankoop/ruiling, 1000m sloten dempen	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting	3,3	1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Verminderen ontwatering en omvormen landbouwpercelen naar natuur.'
M1D	Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen: Inrichtingsmaatregelen van percelen: ontwikkeling tot bloemrijk grasland. Incl. nutriëntenonderzoek tbv beste inrichting.	Zie par. 5.3.4 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	15ha	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	deels	Valt onder twee GGOR maatregelen: 'Verminderen ontwatering en omvormen landbouwpercelen naar natuur.' & 'Nutriëntenonderzoek'
M1E	Vernattingsmaatregelen aan noordzijde Wooldse Veen: Realisatie randsloot, incl. plaatsen folie: ontwatering (bebouwde) percelen veilig stellen (zie ook M2c).	Zie par. 5.3.4 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	plaatsen folie (ong 600m), duikers (3), aanleggen randsloot (ong. 1200m)	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	nee	Valt onder GGOR maatregel 'Aanpassingen Wooldse Waterleiding, aanleg watergang en duikers t.b.v. huispercelen.'
M2A	Vernattingsmaatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen: Dempen waterlopen en gracht	Zie par. 5.3.5 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	2000m	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Inrichten percelen Gelders Landschap.'
M2B	Vernattingsmaatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen: Verwijderen deel van kade met folie.	Zie par. 5.3.5 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	120m	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Inrichten percelen Gelders Landschap.'
M2C	Vernattingsmaatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen: Realisatie randsloot, incl. plaatsen folie: ontwatering (bebouwde) percelen veilig stellen (zie ook M1e).	Zie par. 5.3.4 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	zie m1e	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	nee	Valt onder GGOR maatregel 'Aanpassingen Wooldse Waterleiding, aanleg watergang en duikers t.b.v. huispercelen.'
M2D	Vernattingsmaatregelen aan noordoostzijde Wooldse Veen: Inrichtingsmaatregelen van percelen	Zie par. 5.3.5 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	0,5ha plaggen binnen 12ha	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Inrichten percelen Gelders Landschap.'
M3A	Compartimentering van het veengebied: realisatie van aaneengesloten netwerk van goed ontwikkelde veendijken	Zie par. 5.3.7 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	1100m houten damwanden	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Verbeterde compartimentering'.
M3B	Compartimentering van het veengebied: realisatie afvoerstuwen	Zie par. 5.3.7 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	6 stuwen	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Verbeterde compartimentering'.
M3C	Compartimentering van het veengebied: dempen open water met grond	Zie par. 5.3.7 in Herstelplan Wooldse Veen.	-	0,2ha	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Verbeterde compartimentering'.
M3D	Compartimentering van het veengebied: versteviging kade langs laaggelegen oosthoek	Zie par. 5.3.7 in Herstelplan Wooldse Veen.	-	ong. 800m	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Verbeterde compartimentering'.
M4A	Verwijderen opslag bomen en struiken in veengebied: Verwijderen bosopslag in de veenkern.	Zie par. 5.3.7 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	houtkap in 5 fasen: elk jaar 2 ha kap	Binnen veenkern, zie habitatypekaart	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	Valt onder GGOR maatregel 'Verwijderen bosopslag'.
M4B	Verwijderen opslag bomen en struiken in veengebied: Vervolgbeheer: regelmatig verwijderen bosopslag.	Zie par. 5.3.7 in Herstelplan Wooldse Veen.	GGOR, Herstelplan NM	26,6 ha (na 1e kap herhalen in de jaren 1, 2, 4, en 7)	Binnen veengebied, zie habitatypekaart	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	beheer		1,2	ja	

M5	Kappen bos binnen voedingsgebied hoogveen. <i>OPTIONEEL: mocht uit monitoring blijken dat geplande maatregelen onvoldoende zijn voor herstel van het gebied, dan kan deze maatregel alsnog worden overwogen</i>	Zie PAS gebiedsanalyse	-	voorlopig: NIHIL	Binnen hydrologische systeemgrens, zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	nee	
M6	Begrazing in het relatief droge noordelijke deel van het hoogveen	Zie PAS gebiedsanalyse	-	4ha (elke 3 jaar)	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	beheer		1,2,3	nee	
M7	Verwijderen bosopslag op kade en opvulling van open water	Zie par. 5.3.7 in Herstelplan Wooldse Veen.	Herstelplan NM	boskap over ongeveer 1500m kade	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	inrichting		1	ja	
M8	Bepaling invloed bebossing	Modellering van effecten, nader te bepalen	Herstelplan NM	Bebossing in westelijk deel van het gebied	Zie PAS gebiedsanalyse	zie H5 in PAS gebiedsanalyse	ja	overig		1,2	nee	
M9	Gebiedspecifieke monitoring grond- en oppervlaktewater	Zie par. 5.5 PAS gebiedsanalyse	GGOR, Herstelplan NM	Zie par. 5.5 PAS gebiedsanalyse	Zie par. 5.5 PAS gebiedsanalyse	Zie par. 5.5 PAS gebiedsanalyse	ja	overig		1,2,3	ja	
M10	Gebiedspecifieke monitoring vegetatieontwikkeling	Zie par. 5.5 PAS gebiedsanalyse	Herstelplan NM	Zie par. 5.5 PAS gebiedsanalyse	Zie par. 5.5 PAS gebiedsanalyse	Zie par. 5.5 PAS gebiedsanalyse	ja	overig		1,2,3	ja	
M11	Herstellen ecologische verbindingen	Zie par. 6.2 Beheerplan	-	Zie par. 6.2 Beheerplan	Zie maatregelenkaart N2000	Zie par. 6.2 Beheerplan	nee	inrichting		1,2,3	ja	
M12	Herstel randzone aan Duitse kant (1e BP alleen veenmos enting experiment)	Zie par. 6.2 Beheerplan	-	Zie par. 6.2 Beheerplan	Zie par. 6.2 Beheerplan	Zie par. 6.2 Beheerplan	nee	overig		1,2,3	deels	
M13	Lokaal plaggen in randzone ten noorden van bestaande heischrale grasland	Zie PAS gebiedsanalyse	-	4 x 0,2 ha	Zie maatregelenkaart N2000	zie tabel 5.1 in PAS gebiedsanalyse	ja	beheer		1, (2)	nee	

Totaal grondverwerving/ruiling (ha): 16

Bijlage 6

1512 1807

0 0,15 0,3
kilometer

Legenda

▲ M1E/M2C: Plaatsen duiker (randsloot)	▨ M1A/D: Aankoop of ruiling noord en vernatting en inrichting
* M3B: Plaatsen stuw	▨ M1C/D: Aankoop of ruiling zuid en vernatting en inrichting
● M1ABC/2A: Dempen waterloop	▨ M2D: Inrichtingsmaatregelen
— M1E/2C: Plaatsen folie (in bodem)	■ M3C: Dempen open water met grond
— M1E/2C: Realisatie randsloot	--- M4A/M4B: Verwijderen opslag in veengebied
— M2B: Verwijderen Kade	▨ M6/M13: Drukbegrazing en lokaal plaggen
— M3A: Ophogen en versteviging van veendijken	■ M7: Opvullen open water met vrijkomend hout
— M3D: Verstevigen kade	
— M7: Verwijderen bosopslag op kade	
■ M12: Onderzoek veenmosenting	

Bijlage 7

Bijlage 7 Geïntervieweerde activiteiten Wooldse veen

De beschouwing van de activiteiten die ingevolge de in 2008/2009 uitgevoerde inventarisatie plaatsvinden in of nabij het gebied is van belang om te beoordelen of er maatregelen moeten worden genomen ten behoeve van het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in relatie tot deze activiteiten. Daarnaast is beschouwing van deze activiteiten van belang om te kunnen beoordelen of deze activiteiten al dan niet onder de vergunningplicht vallen. In deze bijlage zijn de effecten van deze activiteiten in beeld gebracht in relatie tot beide aspecten. Na een korte toelichting op de term 'geïntervieweerde activiteiten' wordt in paragraaf 7.2 per sector beschreven welke activiteiten in en nabij het Natura 2000-gebied plaatsvinden. In paragraaf 7.3 volgt een toelichting op de verschillende categorieën van activiteiten. In paragraaf 7.4 worden de beschreven activiteiten beoordeeld op de mogelijke effecten voor het Natura 2000-gebied en wordt uiteengezet onder welke categorieën deze activiteiten vallen.

7.1 Wat zijn geïntervieweerde activiteiten?

In 2008/2009 is geïntervieweerd welke activiteiten in en nabij het Natura 2000-gebied worden verricht. Gelet hierop en aangezien de reikwijdte van de term 'bestaand gebruik' voor discussie vatbaar is, hanteren wij hierna de term 'geïntervieweerde activiteiten'. Hieronder scharen wij alle activiteiten die volgens voornoemde inventarisatie in of nabij het gebied worden verricht en sindsdien niet zijn gewijzigd. Hierbij is van belang dat er sprake is van 'bestendig gebruik'. Dat wil zeggen dat de activiteiten met een zekere regelmaat (bijvoorbeeld 1 keer per kwartaal of 1 keer per jaar) worden verricht. Voor activiteiten die niet met een zekere regelmaat plaatsvinden (zoals diepploegen of grootschalig onderhoud van watergangen) dient de initiatiefnemer zelf aan te tonen dat er sprake is van 'bestendig gebruik'.

Activiteiten die na voornoemde inventarisatie zijn gewijzigd of gestart, worden in deze bijlage buiten beschouwing gelaten. Deze dienen afzonderlijk te worden beoordeeld in het kader van de vergunningverlening, waarbij Hoofdstuk 8 van het Beheerplan een indicatie geeft voor een mogelijke vergunningplicht.

7.2 Inventarisatie van activiteiten

De inventarisatie van bestaande gebruiksvormen heeft zich zowel gericht op activiteiten binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied als op activiteiten in het gebied daaromheen. Dit laatste is van belang om de externe werking van gebruiksvormen buiten het gebied mee te kunnen nemen in de beoordeling van de effecten. Bij het bepalen van de omvang van het gebied waarbinnen de activiteiten geïntervieweerd zijn, is rekening gehouden met de mogelijke reikwijdte van eventuele negatieve effecten op de Natura 2000-doelen.

Bij de inventarisatie is uitgegaan van bij de provincie beschikbare basisbestanden en GIS-kaarten. Deze basisgegevens zijn met behulp van een Map-table gepresenteerd aan en aangevuld door gebiedskenners, bestaande uit een afvaardiging van de begeleidingsgroep. Hierbij is gebruik gemaakt van een checklist die gebaseerd is op de 'sectornotitie bestaand gebruik' (Steunpunt Natura 2000 i.s.m. ARCADIS, 2008). De checklist bevat een uitgebreide lijst van vormen van activiteiten die relevant kunnen zijn voor het beheerplan. Tijdens de bijeenkomst is vastgesteld of deze in het Natura 2000-gebied of de omgeving plaatsvinden. De locaties van de activiteiten zijn ter plekke ingetekend op een digitale kaart. Voor het aangrenzende Duitse grondgebied zijn de activiteiten met

de vertegenwoordigers van Kreis Borken en Bezirksregierung Münster, de eigenaren/beheerders van het Burlo–Vardingholter Venn, in kaart gebracht. De inventarisatie is teruggekoppeld in een gebiedsbijeenkomst en in de begeleidingsgroep, waar de mogelijkheid bestond om aanvullingen in te brengen.

Aanvullend is gebruik gemaakt van een basisbestand van de Kamer van Koophandel met alle geregistreerde bedrijven tot op een afstand van 3 km van het Wooldse Veen. Bij mogelijke knelpunten is gericht informatie opgevraagd en/of nader onderzoek verricht. Er heeft daarbij een check plaatsgevonden aan de hand van afgegeven gemeentelijke en provinciale vergunningen. In het kader van het aan het planproces gekoppelde GGOR-proces is door Waterschap Rijn en IJssel onderzoek verricht naar aan de waterhuishouding gerelateerde aspecten van de geïnventariseerde activiteiten.

Sector natuurbeheer

In de terreinen binnen het Wooldse Veen, die in eigendom zijn bij Natuurmonumenten, vinden beheeractiviteiten plaats die gericht zijn op behoud en versterking van de specifieke natuurwaarden, zoals samengevat in de Natura 2000 doelen. Zie figuur 7.1a.

In het hele Natura 2000-gebied, met uitzondering van de landbouwpercelen, vinden beheermaatregelen plaats voor het realiseren van andere natuurwaarden en -doelen. In de praktijk zijn veel maatregelen die in het kader van overig natuurbeheer plaatsvinden ook gunstig voor het realiseren van Natura 2000 doelen. In de winter van 2007-2008 is door Natuurmonumenten in de veenkern van het gebied circa 2 ha bos gekapt. Hierbij is ook een oppervlakte in het Duitse deel meegenomen. Het hout van relatief kleine bomen is op hopen in het terrein geplaatst. Stammen hiervan zijn verwerkt in wandelpaden teneinde deze beter begaanbaar te maken. Grotere bomen zijn alleen geringd en deze sterven ter plekke af. Ten behoeve van het terugdringen van Pijpenstrootje en het creëren van open stukken op de bodem voor fauna wordt er in het centrale deel van het Wooldse Veen met schapen begrasd. Het betreft een kudde van ca. 250 dieren die selectief voor enkele dagen in beperkte delen van het gebied worden ingezet. Het te begrazen gebied wordt tijdelijk uitgerasterd. In het noordelijke deel van de open veenkern zijn ten behoeve van amfibieën en reptielen twee oude poelen opgeschoond en de hierbij vrijkomende grond is verwerkt in een noord-zuid gerichte wal. Deze wal kan gebruikt worden door Gladde slang en Hazelworm om zich op te warmen. De poelen zijn met name bedoeld voor Heikikker; de poelen zullen te zuur zijn om als voortplantingsbiotoop voor Kamsalamander te kunnen fungeren. Aan de noordkant van het centrale deel van de veenkern zijn in 2008 vijf veenputten gegraven met als doel het stimuleren van veengroei. Aan de rand van de veenkern wordt, waar nodig, opslag van boomvormers verwijderd. Natuurmonumenten heeft één graslandperceel in het bezit. In dit perceel wordt verder geen (maai)beheer toegepast. Het onderhoudspad in het noordoostelijke deel van het gebied wordt één keer per jaar (eind juli of begin augustus) gemaaid. Verder wordt hier jaarlijks een verplichte boomcontrole ten behoeve van eventueel vallende takken uitgevoerd.

In de particuliere terreinen in de oostelijke helft van het gebied vinden door de slechte bereikbaarheid en natte terreincondities in de praktijk vrijwel geen beheermaatregelen plaats. In het westelijke deel zijn de maatregelen gericht op het beheer van het daar aanwezige bos (zie onder houtexploitatie). In het verleden werd op kleine schaal turf gestoken, maar dit is tegenwoordig niet meer het geval.

Ook in het Burlo-Vardingholter Venn zijn beheermaatregelen vooral gericht op het realiseren van Natura 2000 doelen. Het gaat hierbij met name om hydrologisch herstelbeheer gericht op ontwikkeling van hoogveenvegetaties en veenbos. Het kappen van bosopslag in het veen vindt aan

de Duitse zijde op zeer kleine schaal plaats. De ontoegankelijkheid van het veen en de kosten van de maatregelen beperken een verdere kap van opslag.

Rondom het Burlo-Vardingholter Venn heeft Kreis Borken vóór 2009 agrarische percelen en bosopstanden verworven. Waar mogelijk worden deze gronden natuurlijk ingericht. Dit betekent dat naaldbos wordt omgevormd naar loofbos, dat poelen en plassen worden aangelegd en dat de waterstanden worden verhoogd. De gronden worden extensief begraasd middels pachtcontracten met agrariërs. Waterstandsverhoging is slechts mogelijk als andere grondeigenaren in de omgeving hiervan geen overlast ondervinden. De inrichtings- en beheermaatregelen dragen niet direct bij aan de instandhoudingsdoelstellingen omdat het Burlo-Vardingholter Venn hydrologisch grotendeels geïsoleerd is van de omgeving. Wel is er sprake van het herstel van landschapsecologische relaties.

Binnen het hele Natura 2000-gebied – met uitzondering van de landbouwpercelen – vinden, naast het hierboven beschreven reguliere natuurbeheer, de volgende activiteiten plaats (zie figuur 7.1b):

- Beheer en onderhoud van cultuurhistorische elementen
- Verplaatsen van mensen en voertuigen en surveilleren in het kader van natuurbeheer
- Monitoren, karteren en onderzoek van natuurwaarden
- Schadebestrijding, bijvoorbeeld in het geval van schadelijke bosinsecten

Houtexploitatie

In de bospercelen in de westelijke helft van het Natura 2000-gebied, voor zover die in particulier eigendom zijn, vindt op de drogere delen houtexploitatie plaats (zie figuur 7.1a). De bospercelen die vallen onder het habitatype Herstellend hoogveen (voormalig habitatype Hoogveenbossen) zijn te nat om geëxploiteerd te worden. Kap en afvoer van hout is hier logistiek gezien niet mogelijk en zou schade veroorzaken aan het habitatype. Houtexploitatie betreft commercieel gewin van hout dat niet in het kader van een natuurbeheermaatregel wordt uitgevoerd. Dit betreft zowel dunningen als eindkap. Er is hier sprake van extensief bosbeheer, waarbij incidenteel hout wordt geveld. Tussen de vellingen kunnen lange periodes zitten. Ook rondom het gebied, aan zowel Nederlandse als Duitse zijde, vindt houtexploitatie plaats. Aan Duitse zijde betreft dit deels aflopende pachtcontracten van bossen die in eigendom zijn bij Kreis Borken. Deze bevinden zich buiten het Natura 2000-gebied Burlo-Vardingholter Venn.

Jacht

Regulier faunabeheer (populatiebeheer) betreft de regulatie van populaties rood- en zwartwild en ander als schadelijk beoordeeld wild, bijvoorbeeld Houtduiven. Afschot vindt in het algemeen plaats met als doel het voorkomen van schade aan landbouwgewassen, verkeersgevaarlijke situaties, de volksgezondheid en behoud van een gezonde wildstand. Jacht kan worden opgedeeld in (reguliere) jacht op jachtsoorten en jacht in het kader van schadebestrijding. Voorwaarde voor vergunning voor jacht op jachtsoorten in het kader van de Flora- en faunawet is 40 hectare aaneengesloten jachtgebied. Omdat dit in de agrarische gebieden binnen het Wooldse Veen niet gehaald wordt, vindt hier geen reguliere bejaging plaats.

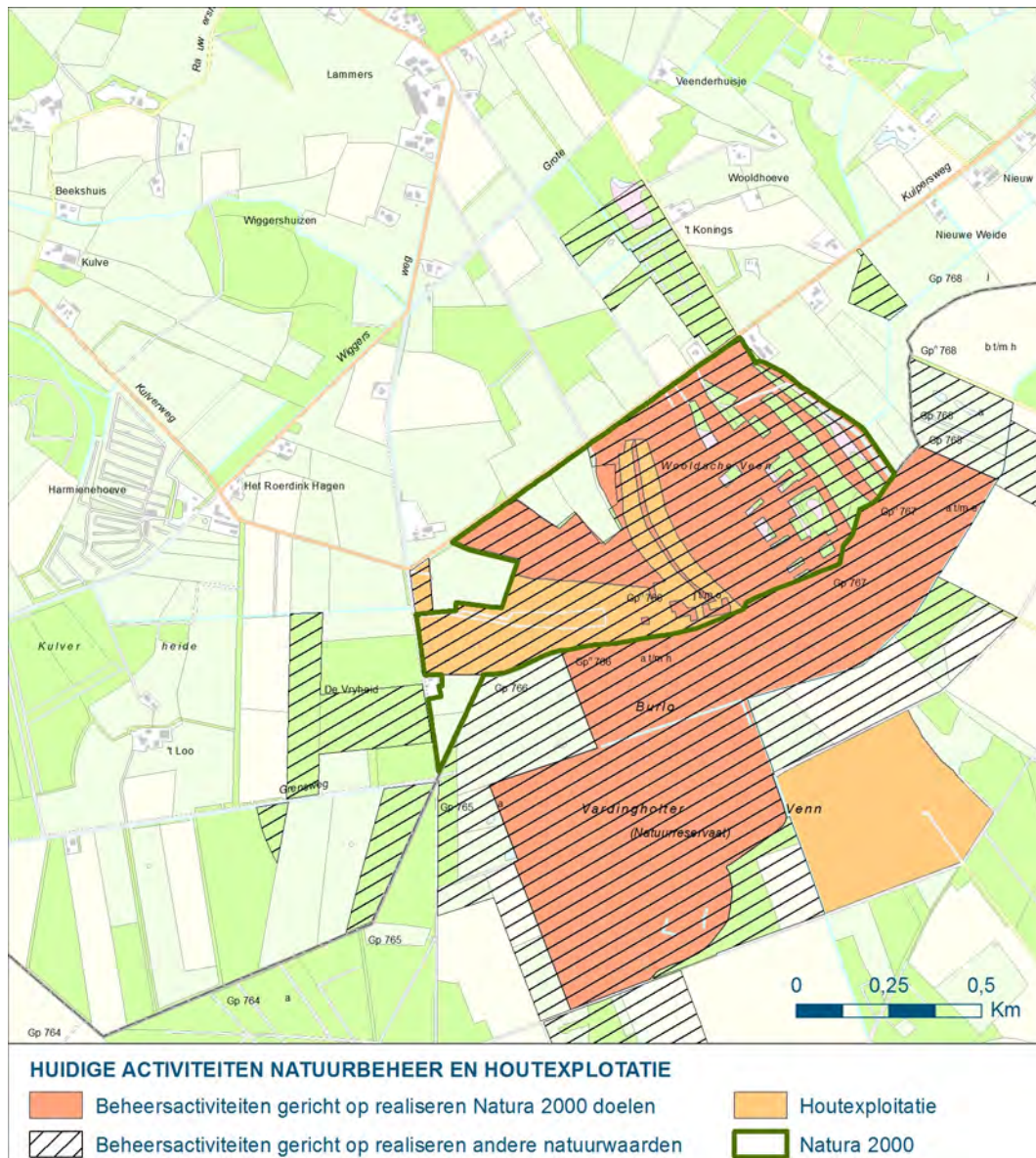
Op het terrein van Natuurmonumenten bestaat wel de mogelijkheid schadebestrijding uit te voeren op rood- en met name zwartwild (Wilde zwijnen) die vanuit het Wooldse Veen en het hieraan grenzende Duitse natuurgebied het buitengebied intrekken.

In Burlo-Vardingholter Venn wordt gejaagd. Het gebied maakt onderdeel uit van drie verschillende wildbeheereenheden (*Jagdrevieren*).

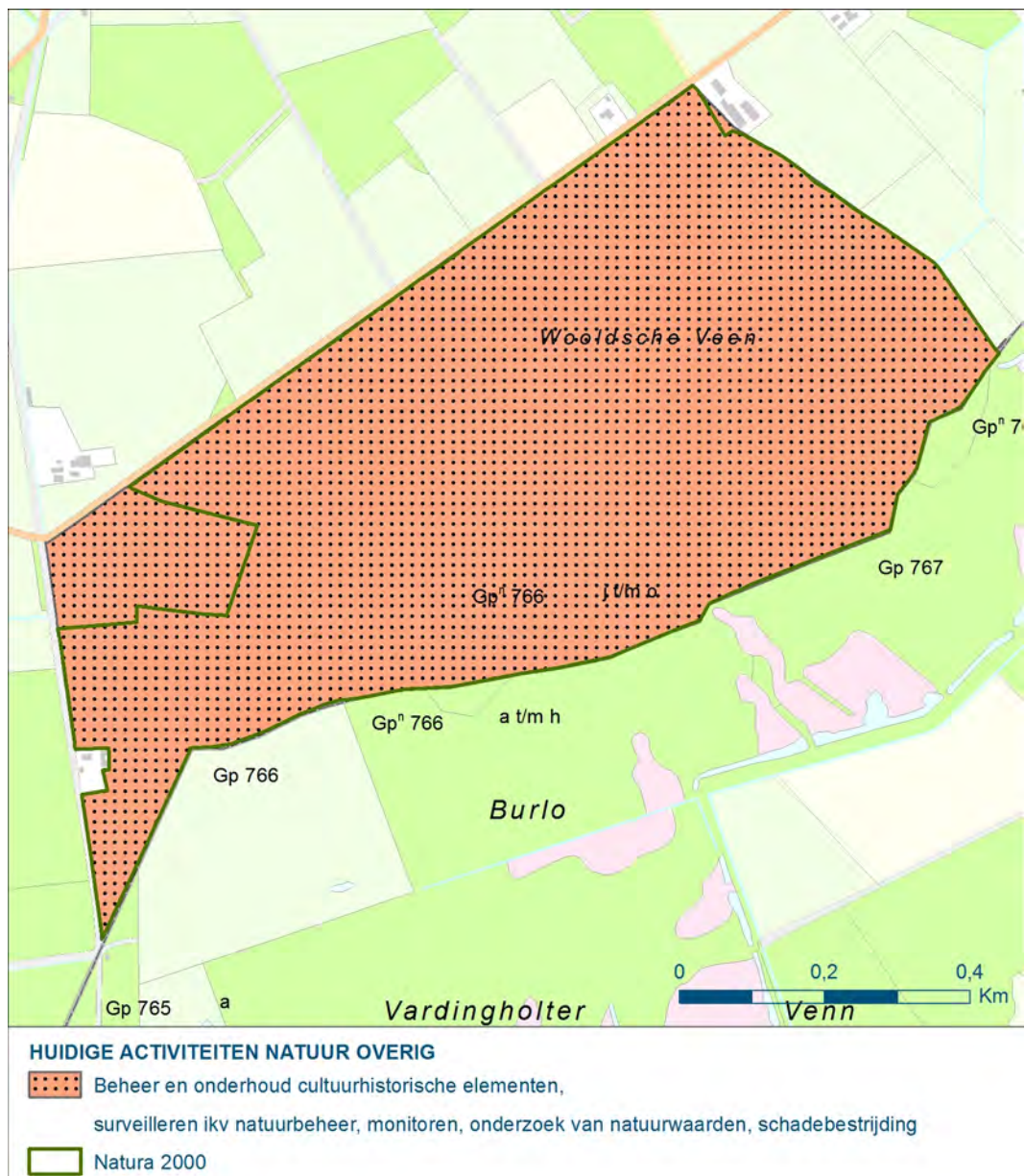
Beheerovereenkomsten

Voor een groot deel van het Natura 2000-gebied zijn beheerpakketten afgesloten in het kader van de Subsidieregeling Natuurbeheer (SN). Dit betekent dat de beheerder een subsidie ontvangt voor het realiseren van bepaalde natuurdoelen en/of het uitvoeren dan wel achterwege laten van

bepaalde beheermaatregelen. Dergelijke pakketten zijn aan termijnen gebonden en kunnen regelmatig wisselen van samenstelling. In de toetsing van de geïnventariseerde activiteiten worden deze beheerovereenkomsten samengenomen met het reguliere beheer van het natuurgebied, aangezien de beheerpakketten (conform de omschrijving van de diverse pakketten) aansluiten op het regulier beheer voor instandhouding van bos en hoogveen.

Figuur 7.1a. Geïnvesterde activiteiten natuur: natuurbeheer en houtexploitatie.

Figuur 7.1b. Geïnventarisatie activiteiten natuurbeheer: surveilleren, monitoring, schadebestrijding, jacht en faunabeheer.

Sector landbouw

Regulier agrarisch gebruik

Alle landbouwpercelen binnen en in de directe omgeving van het Natura 2000-gebied (zie lichtgroene percelen in figuren 7.1a en b) kennen een regulier agrarisch gebruik. Binnen de definitie van regulier agrarisch gebruik valt de mogelijkheid tot het uitvoeren van onder andere de volgende werkzaamheden:

- Ondiepe grondbewerkingen
- Diepe grondbewerkingen
- Bespuitingen
- Bemesten
- Bewerken van grasland
- Oogsten van akkerbouwgewassen, inclusief maïs

- Beweiding met alle typen grazers
- Mollen vangen
- Plaatsen en verwijderen afrastering
- Be- of verwerking van proceswater
- Afspoelingen over verhard oppervlak
- Lozing van gietwater ten behoeve van intensieve teelten
- Beregening met oppervlaktewater
- Beregening met grondwater
- Drainage en watergangen
- Regulier onderhoud watergangen

De mate waarin bovenstaande werkzaamheden daadwerkelijk worden uitgevoerd kan van perceel tot perceel en van jaar tot jaar verschillen.

Het gebruik van de agrarische percelen nabij het Wooldse Veen in Duitsland is eveneens als regulier te kenschetsen en bestaat grotendeels uit de teelt van maïs. De gronden maken onderdeel uit van gemengde bedrijven met varkens, kalveren of pluimvee. Maïs wordt verbouwd als voer voor de dieren.

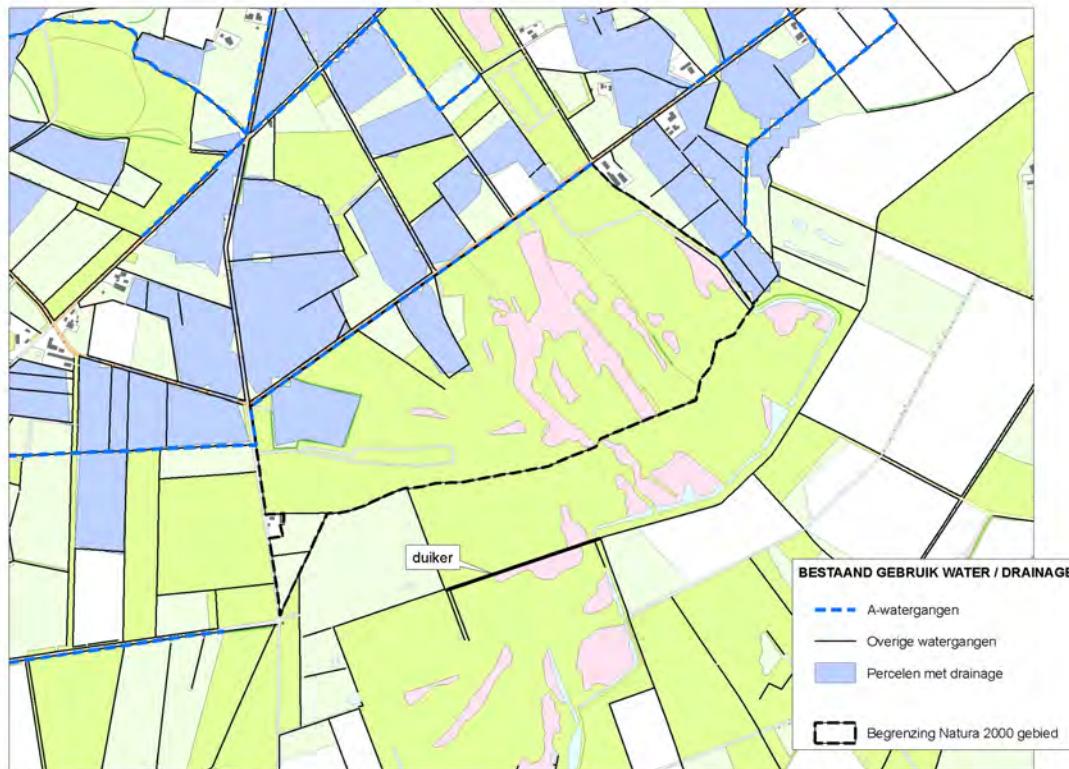
In een groot deel van de agrarische percelen in het Natura 2000-gebied is drainage aanwezig. Dit geldt ook voor de meeste agrarische percelen in de directe omgeving van het gebied.

Stikstofuitstoot

Rond het Wooldse Veen zijn diverse bedrijven met agrarische activiteiten gevestigd die stikstofdepositie veroorzaken. In de omgeving van het Natura 2000-gebied zijn vooral melkveehouderijen en varkenshouderijen aanwezig.

Sector waterbeheer

In figuur 7.2 zijn de A-watergangen (leggerwatergangen) van het waterschap, de overige watergangen (TOP10-watergangen) en de percelen met drainage weergegeven. Aan de rand van het Natura 2000-gebied bevinden zich enkele A-watergangen, onder andere langs de zuidzijde van de Kuipersweg. Hier vindt jaarlijks regulier onderhoud plaats door het waterschap in de vorm van schonen. In het gebied bevinden zich enkele kleinere watergangen langs de landbouwpercelen aan de noordzijde. Het grondwatersysteem in het Wooldse Veen hangt deels met deze watergangen samen en is uitgebreid beschreven in de PAS-gebiedsanalyse (bijlage 4).

Figuur 7.2. Geïntervieweerde activiteiten sector Waterbeheer (NB: oude ontwerp-begrenzing is op kaart weergegeven).

Sector recreatie

Binnen het Natura 2000-gebied liggen twee gemarkeerde wandelroutes (zie figuur 7.3). De oostelijke wandelroute, die door het terrein van Natuurmonumenten loopt, is niet toegankelijk voor honden. Op de westelijke wandelroute mogen honden aangelijnd worden meegevoerd. Daarnaast bevindt zich een wandelpad aan de oostkant van het gebied. Dit wandelpad maakt geen onderdeel uit van een route. Het pad sluit bij de grens aan op de dam die het veengebied aan de Duitse kant begrensd. Door sommige wandelaars wordt de wandeling over deze dam voortgezet. Het betreft hier echter geen opengesteld wandelpad. Er is geen officieel opengestelde verbinding tussen het Wooldse Veen en het Burlo-Vardingholter Venn.

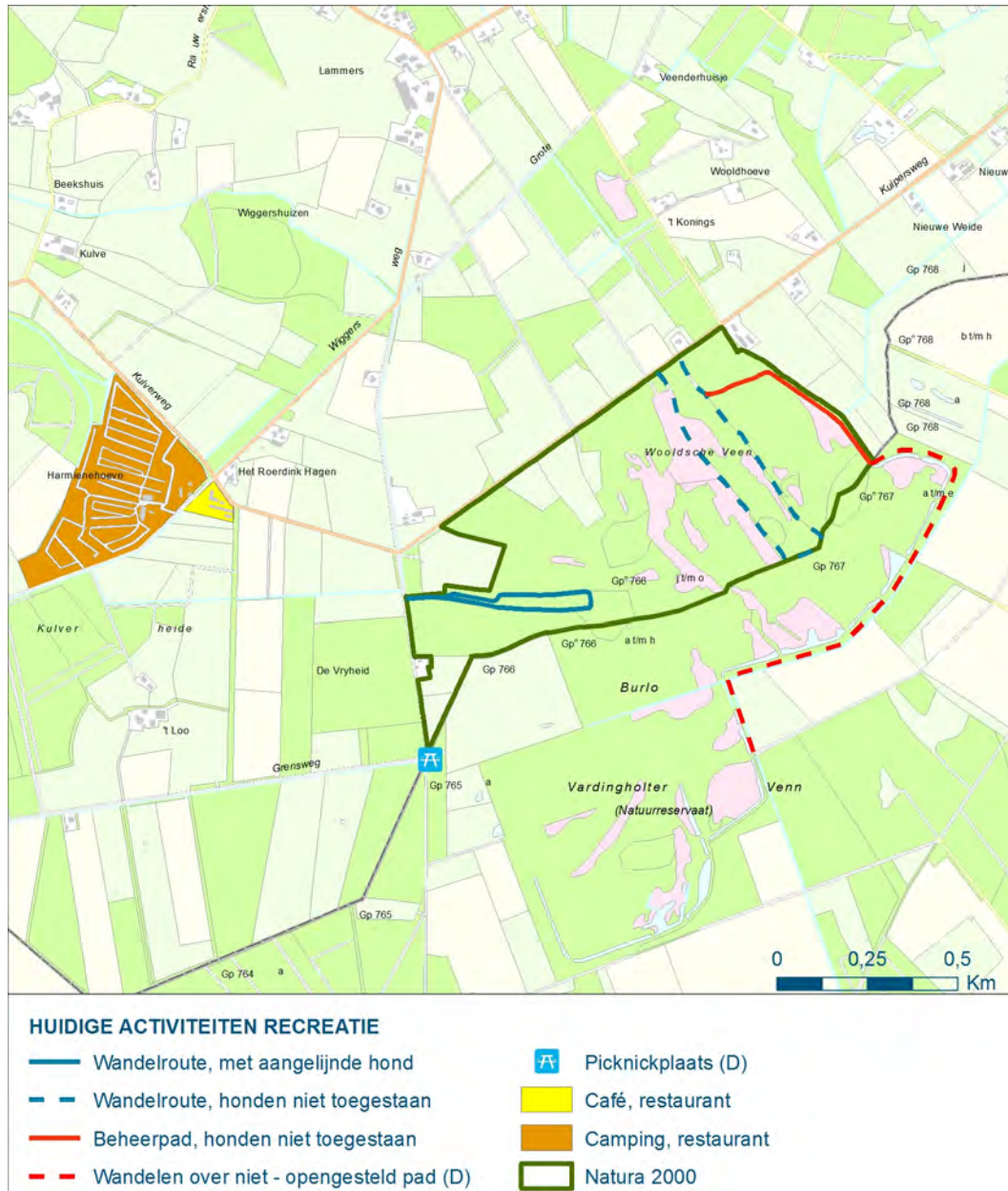
Het feitelijke gebruik van de wandelpaden in het Natura 2000-gebied is vrijwel geheel beperkt tot wandelaars. Naar schatting bezoeken per weekend 10-20 personen het gebied (B. Teunissen, terreinbeheerder Natuurmonumenten, pers. med.). Het Centrum voor Natuur- en Milieueducatie (CNME) maakt gebruik van bestaande paden voor het houden van natuurgerichte excursies. Tot 2009 ging het hierbij om 30 excursies met 30 personen. Thans gaat het om maximaal 10 excursies met 30 personen om schade op en bij paden te voorkomen. Natuurmonumenten houdt zelf jaarlijks twee excursies in het gebied met circa 25 personen (B. Teunissen, terreinbeheerder Natuurmonumenten). De overlast van zwerfafval in het gebied is minimaal. Onderhoud aan paden vindt mede plaats naar aanleiding van de jaarlijks verplichte boomcontrole ten behoeve van eventueel vallende takken. Waar nodig wordt het pad door het veen versterkt met boomstammetjes.

Het gebied wordt jaarlijks op diverse soortgroepen geïntervieweerd. Naar schatting gaat het hier om 10 bezoeken van 5 personen (B. Teunissen, terreinbeheerder Natuurmonumenten *in litt.*).

Aan het eind van de Grensweg, net over de Duitse grens, bevindt zich een picknickplek. Er zijn geen parkeerplaatsen voor auto's. Bezoekers van het Natura 2000-gebied parkeren hun auto in de berm van aangrenzende wegen.

Verblijfsrecreatie

Op 600 meter ten westen van het Wooldse Veen bevindt zich camping Harmienehoeve. Deze camping is het gehele jaar geopend en heeft diverse dagrecreatieve programma's die in hoofdzaak op de camping zelf plaatsvinden (bron: website Harmienehoeve). Bezoekers van de camping kunnen wel op eigen initiatief gaan wandelen in het Wooldse Veen. Grenzend aan de camping bevindt zich de kaasboerderij en herberg Harmienehoeve.

Figuur 7.3. Geïnterviewde activiteiten recreatie.

Sector wonen en verblijven

In de omgeving van het Wooldse Veen bevinden zich geen woonkernen. De bebouwing ligt hier verspreid in het landschap. Het betreft zowel bewoning bij agrarische bedrijven als overige particuliere bewoning.

Sector industrie

In de directe omgeving van het Wooldse Veen vindt geen zware industriële bedrijvigheid plaats. Wel bevindt zich in de omgeving, naast agrarische bedrijven, enige bedrijvigheid die zich in hoofdzaak op het erf van het betreffende bedrijf afspeelt.

Sector winning

In de omgeving van het Natura 2000-gebied vindt geen grootschalige grondwateronttrekking of winning van oppervlaktedelfstoffen plaats. Drinkwaterwinning Corle ligt op circa 8 km ten noordwesten van het Wooldse Veen.

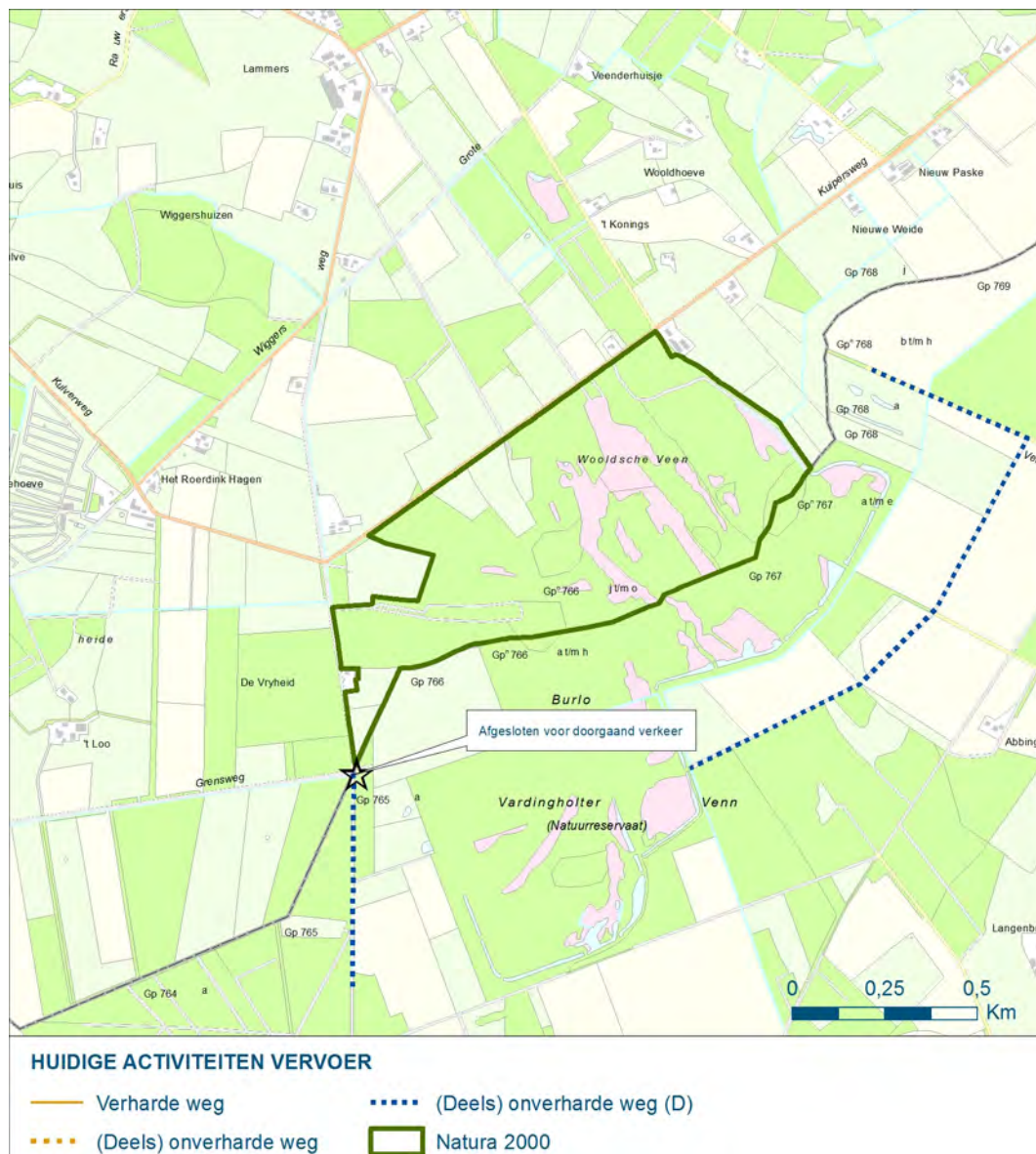
Sector verkeer en vervoer

Wegverkeer

Het Natura 2000-gebied wordt aan de noordzijde begrensd door de Kuipersweg, zie figuur 7.4. Dit is de enige verharde weg die direct aan het Natura 2000-gebied grenst. Voor de Kuipersweg geldt, evenals voor de andere wegen in de omgeving, een snelheidsbeperking van 60 km/h. Naast het gebruik door het lokale verkeer wordt de Kuipersweg ook gebruikt als doorgaande route tussen Duitsland en Aalten.

Aan zowel de west- als de oostzijde van het Natura 2000-gebied ligt een halfverharde of onverharde weg. De weg aan de westzijde, de Grensweg, is ter hoogte van de grens met Duitsland afgesloten voor doorgaand gemotoriseerd verkeer. Bestemmingsverkeer, dat zijn met name agrariërs, hebben de beschikking over een sleutel waarmee de afsluiting te openen is. Het onverharde pad aan de oostzijde van het Natura 2000-gebied is een beheerpad van Natuurmonumenten en loopt dood bij de grens met Duitsland.

De dichtstbijzijnde grotere (provinciale) weg in Nederland is de N319 op een afstand van ongeveer 4 km van het Wooldse Veen. Aan Duitse zijde loopt een drukke verkeersweg op een afstand van ongeveer 2 km.

Figuur 7.5. Geïnterpreteerde activiteiten Verkeer en vervoer.

Sector kabels en leidingen

Binnen en in de directe omgeving van het Natura 2000-gebied zijn geen gasleidingen of hoogspanningskabels aanwezig.

7.3 Categorieën van geïnterpreteerde activiteiten

In de volgende paragraaf wordt voor de verschillende activiteiten beoordeeld onder welke van de hierna te onderscheiden categorieën ze kunnen worden geschaard. Er worden zes categorieën onderscheiden. Bij het bepalen van de toepasselijke categorie is primair beoordeeld of de betreffende activiteit negatieve effecten heeft voor het behalen van de Natura 2000 doelen. Van bepaalde activiteiten zijn geen negatieve of juist positieve effecten te verwachten voor het Natura 2000-gebied. Indien een activiteit negatieve effecten kan hebben voor het gebied, rijst de vraag of de activiteit mogelijk gevolgen heeft voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. Luidt het antwoord ontkennend, dan is er sprake van *negatieve* effecten. Luidt het antwoord bevestigend,

dan is er sprake van mogelijk *significante* effecten. Vervolgens is beoordeeld of de verwachte significante effecten kunnen worden ondervangen middels het treffen van maatregelen. Indien dit niet mogelijk is, zullen voorwaarden gesteld moeten worden aan de uitoefening van de betreffende activiteit, teneinde de gestelde doelen te kunnen behalen. Indien het projecten betreft is in dat geval sprake van vergunningplicht en zal in een vergunningprocedure moeten worden bepaald of en zo ja welke voorwaarden nodig zijn. Indien het een handeling betreft is er geen vergunningplicht en wordt in dit beheerplan aangegeven aan welke voorwaarden de handeling moet voldoen. Gezien het verschil in vergunningplicht wordt onderscheiden tussen 'projecten' en 'andere handelingen'. Tot slot is van activiteiten met een (beperkt) negatief effect beoordeeld of deze in cumulatie met andere projecten/handelingen tot significante effecten leiden.

7.3.1 Terminologie

Alvorens de verschillende categorieën worden beschreven zal eerst een aantal termen, dat in het kader van de categorie-indeling van belang is, kort worden toegelicht.

Wat is vergunningplichtig?

In de Natuurbeschermingswet 1998 staat dat voor projecten of andere handelingen een vergunningplicht geldt als deze een negatief effect kunnen hebben op de instandhoudingsdoelstellingen van een Natura 2000-gebied (Nbw 1998; art. 19d, lid 1).

Wat is een project?

Het is van belang om vast te stellen wat moet worden verstaan onder 'project'. Daarbij wordt uitgegaan van de definitie in de MER-richtlijn (art. 1 lid 2). Onder een project wordt verstaan:

- Uitvoering van bouwwerken of de totstandkoming van installaties of werken;
- Andere ingrepen in natuurlijk milieu of landschap, inclusief ontginning.

Zodra er sprake is van een fysieke ingreep, is er sprake van een project. Het gaat daarbij om iets nieuws of een intensivering van een bestaande activiteit waarbij een fysieke ingreep plaatsvindt. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de bouw van een stal bij een bestaande veehouderij of een wijziging van het huisvestingssysteem.¹

Wat is een andere handeling?

Anders dan bij een project, vindt er in het geval van een andere handeling géén fysieke ingreep plaats. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de openstelling van een bestaande, verharde weg² en het wijzigen van het veebestand in bestaande stallen³.

7.3.2 Categorie-indeling

De volgende categorieën van geïnventariseerde activiteiten kunnen worden onderscheiden:

0 *Activiteiten met geen of positieve effecten*

Hieronder vallen alle activiteiten waarvan negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied bij voorbaat kunnen worden uitgesloten of waarvan louter positieve effecten te verwachten zijn voor het gebied. Deze activiteiten zijn niet-vergunningplichtig.

¹ ABRvS 31 maart 2010, nr. 200903784/1/R2, r.o. 2.5.3

² ABRvS 6 maart 2013, nr. 201113007/1/A4, r.o. 4.

³ ABRvS 1 mei 2013, nr. 201011080/1/A4, r.o. 8.3.

1 Handelingen met mogelijk negatieve effecten

Onder deze categorie vallen alle handelingen waarvan negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied te verwachten zijn. Hierbij gaat het om negatieve effecten die geen gevaar vormen voor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied en waarvoor in dit beheerplan niet in het treffen van maatregelen is voorzien. Deze activiteiten zijn niet-vergunningplichtig.

2 Handelingen met mogelijk significant negatieve effecten

Hierbij gaat het om handelingen met dusdanig negatieve effecten, dat niet kan worden uitgesloten dat hierdoor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied in het gedrang komt. Tegenover de significant negatieve effecten van deze handelingen staan echter de positieve effecten van de maatregelen die zullen worden getroffen dan wel de positieve effecten die het gevolg zijn van de voorwaarden waaronder de activiteit moet worden uitgevoerd. Deze activiteiten zijn niet-vergunningplichtig.

3 Projecten zonder significant negatieve effecten

Onder deze categorie vallen projecten met negatieve effecten, die het halen van de instandhoudingsdoelstellingen echter niet bedreigen en waarvoor in dit beheerplan niet in het treffen van maatregelen is voorzien. Deze projecten zijn niet-vergunningplichtig.

4 Projecten zonder significant negatieve effecten mits maatregelen worden uitgevoerd

Hierbij gaat het om projecten waarvan significant negatieve effecten niet bij voorbaat kunnen worden uitgesloten. Indien echter de in dit beheerplan voorziene maatregelen worden uitgevoerd, waardoor de staat van instandhouding verbetert, kunnen significant negatieve effecten wél worden uitgesloten. Dit betreft situaties waarbij de voorziene maatregelen de effecten van de betreffende projecten volledig opheffen. Deze projecten zijn vrijgesteld van de vergunningplicht.

5 Projecten met mogelijk significant negatieve effecten

Onder deze categorie vallen projecten waarvan significant negatieve effecten niet kunnen worden uitgesloten. Niet bij voorbaat noch na het treffen van de in dit beheerplan voorziene maatregelen. De specifieke gevolgen van deze projecten voor de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied en de eventuele mogelijkheid om significant negatieve effecten te mitigeren dan wel compenseren, zullen in het kader van de vergunningverlening moeten worden onderzocht. Deze projecten zijn vergunningplichtig.

7.4 Beoordeling en indeling van geïnventariseerde activiteiten

Werkwijze effectbeoordeling

In deze paragraaf worden de activiteiten, zoals beschreven in paragraaf 7.2, getoetst aan de instandhoudingsdoelstellingen en de verstoring gevoeligheid ervan. Aan de hand van deze toets kan worden beoordeeld welke activiteiten strijdig zijn met de instandhoudingsdoelstellingen voor het Wooldse Veen. Afgezien van actuele habitattypen dient eveneens beoordeeld te worden of activiteiten mogelijk strijdig zijn met ontwikkellocaties voor habitattypen of soorten ten behoeve van uitbreidings- en/of verbeterdoelen.

Voor de beoordeling zijn de versturende factoren uit de EZ-effectenindicator gebruikt (zie tabel 7.1 hieronder), maar is ook de knelpuntenanalyse meegenomen die in de PAS gebiedsanalyse is weergegeven (zie Bijlage 4). De beoordeling is verricht door ecologische experts van het Waterschap, Buro Bakker en de Provincie Gelderland.

Cumulatietoets

Gevoelige activiteiten die op zichzelf niet leiden tot negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen, zijn ook gezamenlijk beoordeeld op mogelijke cumulatieve negatieve effecten.

Verstoringsgevoeligheden

In onderstaande tabel is per habitatype en soort aangegeven welke storingsgevoeligheden kunnen optreden. Daarbij is onderscheid gemaakt in gevolgen door:

Kwantitatieve effecten: oppervlakteverlies of –toename.

Kwalitatieve effecten: chemische stoffen, fysieke effecten, verstorende effecten.

Ruimtelijke samenhang: versnippering van leefgebied.

Tabel 7.1. Storende factoren per habitatype en soort (bron: EZ Effectenindicator).

■ =zeer gevoelig; ■ =gevoelig; ■ =niet gevoelig; ?=onbekend

Storende factor	Herstellende hoogvenen	Actieve hoogvenen
Oppervlakteverlies	■	■
Versnippering	■	■
Verzuring	■	■
Vermesting	■	■
Verzoeting	■	■
Verziltting	■	■
Verontreiniging	■	■
Verdroging	■	■
Vernatting	■	■
Verandering stroomsnelheid	nvt	nvt
Verandering overstromingsfrequentie	nvt	nvt
Verandering dynamiek substraat	nvt	nvt
Geluid	nvt	nvt
Licht	nvt	nvt
Trilling	nvt	nvt
Optische verstoring	■	■
Mechanische effecten	■	■
Verandering populatiedynamiek	■	■
Verandering soortensamenstelling	■	■

7.4.1 Effecten sector natuur

Beheer ten behoeve van realisatie Natura 2000 doelen

In het Natura 2000-gebied is een groot deel van het natuurbeheer gericht op realisatie van de Natura 2000 doelen. Deze beheermaatregelen hebben geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied.

Beheer ten behoeve van andere natuurdoelen (geen Natura 2000 doelen)

In de praktijk zijn veel maatregelen die in het kader van overig natuurbeheer plaatsvinden ook gunstig voor het realiseren van Natura 2000 doelen aangezien ze vrijwel gelijk zijn aan deze doelen

of geen directe relatie hebben met het ecologische systeem van het N2000 gebied (zie beschrijving van 7.2). Ook deze activiteiten hebben daardoor geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied.

Verplaatsen van mensen en voertuigen en surveilleren in het kader van natuurbeheer en monitoren, karteren en onderzoek van natuurwaarden

Deze activiteiten kunnen leiden tot mechanische verstoring (bijvoorbeeld vertrapping van de vegetatie) en tot verstoring van kenmerkende soorten (optische verstoring en verstoring door geluid). Gezien de aard en kleinschaligheid van deze activiteiten hebben ze geen significant negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied.

Houtwinning

De houtwinning vindt alleen plaats in de relatief droge bospercelen welke niet tot een habitatype behoren en geen potenties hebben voor ontwikkeling van het habitatype Hoogveenbossen. De exploitatie is extensief en heeft geen invloed op de voor deze instandhoudingsdoelstellingen noodzakelijke hydrologische randvoorwaarden. Hiervan zijn geen significant negatieve effecten te verwachten.

Jacht, beheer en schadebestrijding

Altenburg & Wymenga en Van Oord (2008) hebben, in opdracht van de provincie, alle vormen van jacht, beheer en schadebestrijding getoetst aan de Natura 2000 doelen. Uit deze toets volgt dat betreding van Actief hoogveen en Herstellend hoogveen kan leiden tot significante effecten. Gebruik van kunstlicht kan ook negatieve effecten hebben, maar dit vindt nu niet plaats.

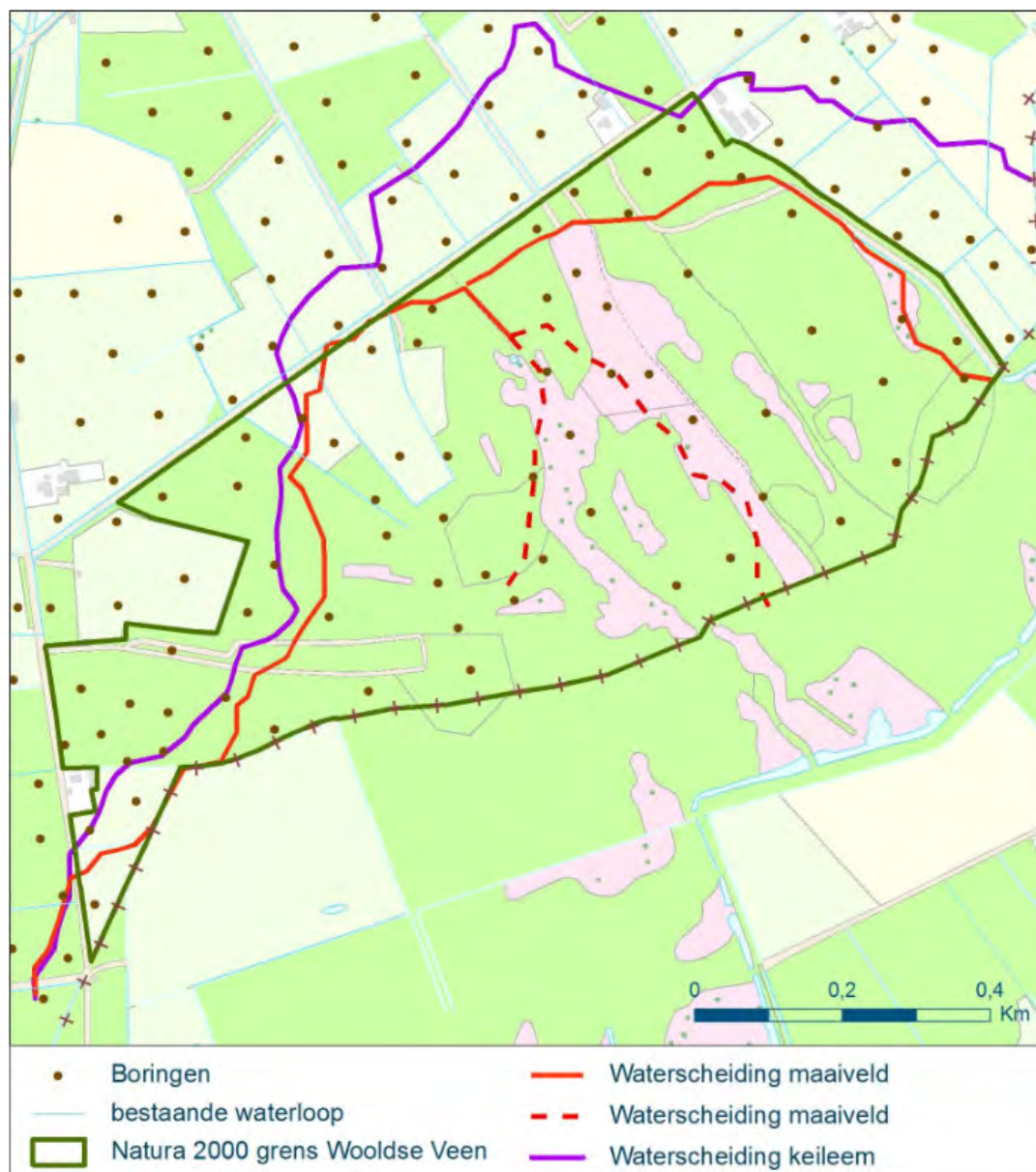
Conclusie "Natuur"

Jacht, beheer en schadebestrijding heeft geen significante effecten voor het Natura 2000-gebied, mits het hoogveen niet wordt betreden. De overige activiteiten in de sector 'natuur' hebben geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied.

7.4.2 Effecten sector landbouw

Regulier agrarisch gebruik

Landbouwkundig gebruik vindt plaats in de omgeving van het Natura 2000-gebied Wooldse Veen en in enkele landbouwpercelen binnen dit gebied. Van het in paragraaf 7.2.1 opgesomde regulier agrarisch gebruik worden hieronder de effecten beoordeeld. Voor een aantal activiteiten is het daarbij van belang of deze binnen of buiten de hydrologische invloedssfeer van het veengebied van het Wooldse Veen plaatsvinden. Het gebied binnen de hydrologische invloedssfeer wordt begrensd door de waterscheiding van het keilempakket (paarse lijn in figuur 7.5). Infiltrerend water binnen dit gebied kan afstromen richting het veen, erbuiten stroomt het van het veen af.

Figuur 7.5. Ligging waterscheiding op basis van het keileempakket en van de maaiveldhoogte. De hydrologische invloedssfeer wordt aangegeven door de waterscheiding keileem (paarse lijn).

Ondiepe grondbewerkingen

Uitvoering van ondiepe grondbewerkingen (ploegen, frezen, egaliseren etc. van de bouwvoor) in agrarische percelen kan leiden tot lokale verstoring. Door het oppervlakkige karakter worden echter geen ondoorlatende lagen aangetast. Eventuele effecten van ondiepe grondbewerkingen in agrarische percelen zullen daarom niet dan wel in zeer beperkte mate tot negatieve effecten leiden. Significante effecten voor het Natura 2000-gebied zijn derhalve niet aan de orde.

Diepe grondbewerkingen

Diepe grondbewerkingen (diepspitten, diepploegen, graven van watergangen) in landbouwpercelen die binnen de hydrologische invloedssfeer van het veengebied liggen, kunnen effect hebben op de hydrologie en op de aanwezige ondoorlatende lagen. Doordat in het kader van dit beheerplan echter hydrologische maatregelen worden genomen en de noordelijk gelegen agrarische percelen binnen

de hydrologische invloedssfeer worden omgevormd naar natuurlijk beheer (M1 en M2), worden de mogelijk significante effecten opgeheven (zie ook GGOR).

Buiten de hydrologische invloedssfeer worden van diepe grondbewerkingen geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied verwacht op basis van het GGOR.

Bespuiten en bemesten

Hieronder valt het bemesten met kunstmest en organische meststoffen van grasland en bouwland en het bespuiten van percelen met bestrijdingsmiddelen. Effecten kunnen optreden via beïnvloeding van grond- en oppervlaktewater en via verstuiving via de lucht.

Negatieve effecten door beïnvloeding van grond- en oppervlaktewater zijn niet te verwachten buiten het hydrologische beïnvloedingsgebied. Doordat de noordelijke percelen worden omgezet in natuur en daarmee bemesten en bespuiten wordt beëindigd, worden significante effecten van bemestingen binnen het hydrologische beïnvloedingsgebied voorkomen. Ten aanzien van de zuidelijk gelegen percelen blijkt uit metingen uitgevoerd door Bell Hullenaar (2002) en uit het GGOR van Waterschap Rijn en IJssel dat het oppervlaktewater van deze landbouwpercelen momenteel van het veengebied af stroomt. Dit komt door de hier aanwezige ontwateringssituatie (drainage, kavelsloten, A-watergang langs de Kuipersweg). In natte omstandigheden is het mogelijk dat er grondwater naar het Wooldse Veen toestroomt (mond. med. N. Straathof, Natuurmonumenten). Uit het onderzoek van Bell Hullenaar (2002) blijkt echter dat de landbouwkundige beïnvloeding van het grondwater momenteel niet tot in het veenpakket reikt. Dit water zakt snel tot diep onder het veenpakket en kan de oppervlakte niet bereiken. Negatieve effecten als gevolg van afstroming zijn hier in de huidige situatie dan ook niet te verwachten.

Bij uitvoering van besputingen is het mogelijk dat deze stoffen verstuiven en op deze wijze via de lucht in direct aangrenzende delen van het Wooldse Veen terecht komen. Een dergelijke verstuiving vindt slechts over geringe afstand plaats, hooguit over circa 10 meter. Van verstuiving zijn er geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied te verwachten. Eventuele emissie van stikstof naar de lucht door bemesting kan wel effecten hebben. Deze worden meegenomen in de PAS.

Bemestingen buiten het Natura 2000-gebied kunnen leiden tot negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen in verband met stikstofdepositie.

Bewerken grasland, oogsten akkerbouwgewassen (inclusief maïs), beweiding (alle typen grazers), mollen vangen, plaatsen en verwijderen van afrastering

Behoudens eventuele stikstofdepositie hebben deze activiteiten in het kader van regulier agrarisch gebruik, doordat ze plaatsvinden buiten de habitattypen, geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied.

Lozingen

Rechtstreekse lozing van meststoffen en gewasbeschermende stoffen in open water is op grond van de bestaande wettelijke kaders niet toegestaan. Negatieve effecten zijn derhalve uitgesloten.

Afspoeling over een verhard oppervlak

Tijdens perioden met veel regen kan afspoeling over een verhard oppervlak van een erf plaatsvinden. Verhardingen dienen conform het Besluit algemene regels voor inrichtingen milieubeheer (Barim) vrij te zijn van meststoffen, waardoor geen mest- of andere verontreinigende stoffen in het oppervlaktewater terecht kunnen komen. Afspoeling heeft geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied.

Berekening

Berekening met oppervlakte- of grondwater kan leiden tot verlaging van de bovenste grondwaterspiegel, verdrogingsrisico en eventueel uitspoeling, afspoeling en vermessing (via retourwater).

Er zijn echter geen vergunningen afgegeven voor het onttrekken van oppervlakte- of grondwater (met meer dan 10 m³ per uur) in de omgeving van het Wooldse Veen (bron: GGOR). Berekening heeft geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied.

Regulier beheer en onderhoud van kavelsloten en drainage

Activiteiten die verband houden met waterhuishouding kunnen een hydrologisch effect hebben op het veengebied wanneer ze genomen worden binnen de hydrologische invloedssfeer hiervan. De habitattypen waarvoor instandhoudingdoelstellingen zijn geformuleerd zijn hier gevoelig voor en kunnen hiervan negatieve gevolgen ondervinden. In het beheerplan en het GGOR wordt de waterhuishouding afgestemd op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. De mogelijk significante effecten van bovengenoemde activiteiten worden door het nemen van (hydrologische) maatregelen voorkomen (M1 en M2). Door onderzoek en monitoring tijdens de eerste planperiode zal dit gevolgd worden.

Stikstofemissie

De uitstoot van stikstof door de landbouw is meegenomen in de PAS. In de ten behoeve van de PAS opgestelde gebiedsanalyse voor Wooldse Veen is beschreven welke maatregelen worden gerealiseerd, waarmee de instandhoudingsdoelen voor Wooldse Veen kunnen worden behaald. Hierbij is uitgegaan van een ontwikkeling van de achtergronddepositie, waarbij rekening is gehouden met verwachte economische ontwikkelingen. Zie verder bijlage 4 voor conclusies over stikstofuitstoot, te nemen maatregelen en verdeling van ontwikkelruimte.

Conclusies “Landbouw”:

Mogelijk significante effecten van uitgevoerde diepe grondbewerkingen en bemesting/besputtingen worden opgeheven door het nemen van maatregelen (M1 en M2). Stikstofuitstoot wordt geregeld via de PAS (zie bijlage 4).

7.4.3 Effecten sector waterbeheer

Regulier onderhoud van A-watgangen

Activiteiten die verband houden met de waterhuishouding kunnen een hydrologisch effect hebben op het veengebied wanneer ze genomen worden binnen de hydrologische invloedssfeer hiervan. De habitattypen waarvoor instandhoudingdoelstellingen zijn geformuleerd zijn hier gevoelig voor en kunnen hiervan negatieve gevolgen ondervinden.

Door het nemen van maatregelen in het kader van de GGOR (M1 en M2) wordt de waterhuishouding afgestemd op de Natura 2000-doelen. Gezien de te nemen maatregelen wordt van regulier beheer en onderhoud van kavelsloten en drainage buiten de hydrologische invloedssfeer geen significant effect verwacht.

Conclusies “Waterbeheer”:

De mogelijk significante gevolgen van regulier onderhoud van A-watgangen binnen de hydrologische invloedssfeer worden voorkomen door het nemen van maatregelen (M1 en M2).

7.4.4 Effecten sector recreatie

Dagrecreatie in het Wooldse Veen vindt plaats op de twee opengestelde wandelpaden door het gebied. Op de meest westelijke wandelroute zijn ook honden toegestaan. Dit pad loopt echter niet door of langs beschermde habitattypen. Het wandelpad door het veen loopt tot aan de Duitse grens en is op deze locatie vaak zo nat, dat wandelaars via dezelfde route het gebied weer verlaten. Alleen excursies georganiseerd door NME (Natuur en Milieu Educatie) volgen een vaste route over het pad over de Duitse grens en laten zich niet door deze vernatting hinderen. Het gebied wordt hierbij echter niet verder betreden.

Daarnaast vinden door Natuurmonumenten georganiseerde excursies plaats waarbij, met toestemming van Natuurmonumenten, ook in beperkte mate gebiedsdelen buiten de wandelpaden betreden worden.

Over het algemeen kan gesteld worden dat recreatie in en rond het gebied extensief plaatsvindt. Desondanks kunnen significante effecten optreden ten gevolge van betreding, gezien de grote gevoeligheid hiervoor van het hoogveen en het feit dat af en toe van het pad wordt afgeweken. Om deze effecten te beperken wordt een vlonderpad aangelegd. De recreatie zoals deze in de geïnventariseerde vorm plaatsvindt in het Wooldse Veen zal mede ten gevolge van deze maatregel geen significant effect hebben voor het Natura 2000-gebied.

Verblijfsrecreatie

Camping Harmienehoeve is het gehele jaar geopend en heeft diverse dagrecreatieve programma's die in hoofdzaak op de camping zelf plaatsvinden. Van deze activiteiten worden door de kleinschaligheid alleen lokale effecten verwacht, die geen negatief effect hebben op het Natura 2000 gebied. Bezoekers van de camping kunnen wel op eigen initiatief gaan wandelen in het Wooldse Veen. De aanwezigheid van de camping en de daarbij horende kaasboerderij heeft echter niet tot gevolg dat er een hoge recreatiedruk op het Wooldse Veen wordt uitgeoefend. Ook hiervan zijn geen negatieve effecten te verwachten.

Conclusie "Recreatie":

De mogelijk significante effecten van wandelen en excursies worden voorkomen door de aanleg van een vlonderpad (reeds uitgevoerd).

7.4.5 Effecten sector wonen en verblijven

Negatieve effecten van wonen en verblijf voor het Natura 2000-gebied zijn niet te verwachten, aangezien binnen het Natura 2000-gebied geen bebouwing aanwezig is en rondom het Wooldse Veen slechts een beperkt aantal woningen ligt. Kleinschalige activiteiten bij de woningen rondom het Wooldse Veen zullen geen schadelijke effecten veroorzaken. Daarbij valt te denken aan zaken die in en rond de woning spelen, zoals onderhoud aan een woning, tuinieren, auto wassen en het houden van huisdieren. Al deze gebruiksvormen hebben zeer lokale effecten, zodat negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied niet te verwachten zijn.

Een uitzondering hierop vormt de woning aan de Kuiperweg die het aanpassen van de waterhuishouding belemmert. Door het nemen van maatregelen wordt de aanpassing van de waterhuishouding afgestemd op de woning en worden significante effecten voorkomen doordat de afwatering hierna buiten de hydrologische beïnvloedingszone komt te liggen (M1E en M2C).

Conclusie “Wonen en verblijven”:

Behoudens belemmeringen voor aanpassing van de waterhuishouding, hetgeen wordt opgelost met het nemen van maatregelen, zijn voor geen van de activiteiten rondom woningen negatieve effecten te verwachten.

7.4.6 Effecten sector Industrie

In de omgeving van het Wooldse Veen vindt geen industriële bedrijvigheid plaats. Wel bevindt zich hier, naast agrarische bedrijven, enige kleinschalige bedrijvigheid die zich in hoofdzaak op het erf van de betreffende bedrijven afspeelt. Enige uitstraling naar het Natura 2000-gebied Wooldse Veen wordt niet verwacht en negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied zijn hierdoor niet aan de orde.

Uitstoot stikstof

De uitstoot van stikstof door de industrie is meegenomen in de PAS (zie: Effecten sector landbouw). Zie verder bijlage 4 voor conclusies over stikstofuitstoot, te nemen maatregelen en verdeling van ontwikkelruimte.

Conclusies “Industrie”:

Mogelijk significante effecten als gevolg van stikstofuitstoot worden in de PAS opgelost (zie bijlage 4).

7.4.7 Effecten sector winning*Grondwater*

In de omgeving (binnen 3000 meter) van het Natura 2000-gebied vindt geen grootschalige grondwateronttrekking of winning van oppervlaktedelfstoffen plaats. Drinkwaterwinning Corle ligt op circa 8 km ten noordwesten van het Wooldse Veen met een onttrekking van 2,8 miljoen m³/jaar. Vanwege de diepe winning en het ondiepe grondwatersysteem in het Wooldse Veen heeft die winning geen negatief effect voor het Wooldse Veen (bron: GGOR).

Conclusies “winning”:

Er zijn geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied te verwachten.

7.4.8 Effecten sector verkeer en vervoer

Effecten van wegverkeer bestaan uit stikstofdepositie, verstoring en versnippering. Aangezien in het Natura 2000-gebied geen doorgaande wegen liggen, zijn de effecten van wegverkeer zeer beperkt. Aan Nederlandse zijde liggen op korte afstand geen grote (provinciale) wegen. De dichtstbijzijnde weg is de N319 op een afstand van 4 kilometer. Aan Duitse zijde loopt een drukke verkeersweg op een afstand van ongeveer 2 km langs het Wooldse Veen.

In de omgeving van het Wooldse Veen liggen wel diverse lokale, minder drukke wegen. Aangezien de totale verkeersintensiteit beperkt is, verstoringgevoelige soorten niet aanwezig zijn en door het ontbreken van drukke wegen voor de typische soorten geen versnippering valt te verwachten, heeft het verkeer op deze wegen geen negatieve effecten voor het Natura 2000-gebied.

Het reguliere onderhoud aan wegen heeft door het lokale, kleinschalige karakter hiervan evenmin een negatief effect voor het Natura 2000-gebied.

Uitstoot stikstof

De uitstoot van stikstof door verkeer en vervoer is meegenomen in de PAS (zie: Effecten sector landbouw). Zie verder bijlage 4 voor conclusies over stikstofuitstoot, te nemen maatregelen en verdeling van ontwikkelruimte.

Conclusie “Verkeer en vervoer”:

Om significante effecten van stikstofdepositie ten gevolge van verkeer en vervoer te voorkomen worden in het kader van de PAS maatregelen genomen, zie verder bijlage 4.

7.4.9 Beoordeling cumulatieve effecten

Grondgebruik

Vrijwel alle hierboven beoordeelde activiteiten vinden min of meer gelijktijdig plaats of kunnen gelijktijdig plaatsvinden. Het overgrote deel van deze activiteiten heeft geen negatief effect voor het Natura 2000-gebied. Alleen grondbewerkingen en bemestingen/besputtingen kunnen een negatief effect hebben. Door het nemen van maatregelen (M1 en M2) worden deze effecten voorkomen en worden significant negatieve effecten bij cumulatie ook uitgesloten.

Verstoring door betreding

Verplaatsen van mensen en voertuigen en surveilleren in het kader van natuurbeheer en monitoren, karteren en onderzoek van natuurwaarden, jacht, beheer en schadebestrijding, wandelen en excursies kunnen leiden tot negatieve effecten en ook tegelijkertijd plaatsvinden. Door de kleinschaligheid van eerstgenoemde en de gestelde voorwaarden aan de andere drie activiteiten, worden significant negatieve effecten bij cumulatie ook uitgesloten.

Stikstof

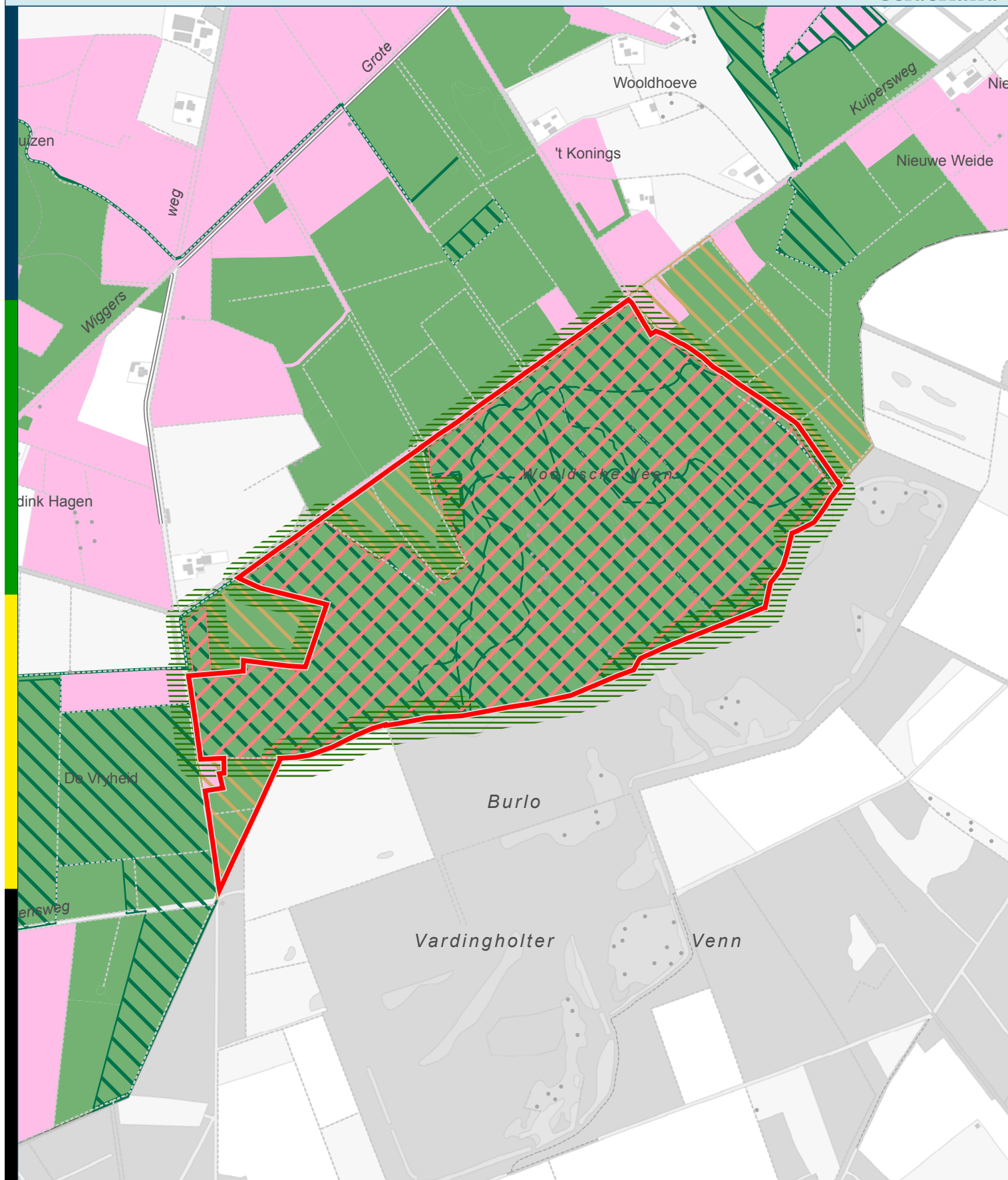
Dit onderdeel wordt behandeld in de PAS (zie bijlage 4). Een samenhangend pakket aan maatregelen dient te worden getroffen (zie ook de maatregelen in hoofdstuk 6).

Hydrologie

Binnen het Wooldse Veen kunnen afzonderlijke activiteiten leiden tot een cumulatief effect in het watersysteem.

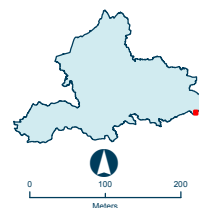
In het beheerplan en het GGOR zijn de effecten van deze activiteiten in samenhang onderzocht en zijn er (hydrologische) maatregelen voorgesteld waardoor de negatieve effecten van deze activiteiten dermate worden verminderd, dat de instandhoudingsdoelstellingen in zicht komen. Door onderzoek en monitoring tijdens de eerste planperiode zal dit gevolgd worden.

Bijlage 8

- Natura 2000
- Gelders Natuur Netwerk
- Groene Ontwikkelzone
- natte landnatuur
- natte landnatuur verweven
- Beschermingsgebied Natte Natuur

- Waardevolle wateren
- Slotenstelsels en plassen
- HEN

Cartograaf: AGM van Dael
Projectnummer: 1302 2355
Datum: 07-10-2013

Bijlage 9

BIJLAGE 09. NULMETING EN LOPENDE MONITORING

WOOLDSE VEEN

In deze bijlage wordt op basis van de beschikbare informatie aangegeven wat de uitgangssituatie van de instandhoudingsdoelen is aan het begin van de beheerplanperiode. Ook wordt per instandhoudingsdoel globaal aangegeven wat de belangrijkste nu lopende monitoringprogramma's zijn.

Habitattypen

De onderstaande beschrijving van de uitgangssituatie is gebaseerd op de beschikbare ecologische basisgegevens over het gebied (m.n. te Linde & van den Berg 2007), de profielen (LNV 2008), de factsheets (Bijlsma *et al.* 2008), het doelendocument (LNV 2006), de goedgekeurde habitattypenkaart Wooldse Veen (versie v5 februari 2014), de Nationale Database Flora en Fauna (juni 2013/sept 2014) en persoonlijke mededelingen en basisinformatie van Natuurmonumenten (2009-2014).

Hieronder wordt nader ingegaan op de uitgangssituatie van de habitattypen waarvoor instandhoudingsdoelen gelden.

Habitatype		Oppervlakte (ha)	Instandhoudingsdoel
H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	0,25 ha	JA
H7120	Herstellende hoogvenen	33,1 ha	JA
H6230	Heischrale graslanden	0,02 ha	JA

H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)

Voorkomen

Dit habitatype komt binnen het Wooldse Veen voor over een oppervlakte van 0,25 ha verspreid over 3 locaties in het zuidwestelijke deel van het in Nederland gelegen deel van de hoogveenkern.

Kwaliteit

Het habitatype bestaat in het Wooldse Veen uit de Associatie van Gewone dophei en Veenmos (11Ba1). Dit vegetatietype is indicatief voor een goede kwaliteit van het habitatype.

De volgende aangetroffen soorten zijn typische soorten voor het habitatype Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap): Hoogveenglanslibel, Venwitsnuitlibel, Hoogveenveenmos, Wrattig veenmos, Levendbarende hagedis, Eenarig wollegras, Kleine veenbes, Lavendelhei, Witte snavelbies, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Watersnip, Wintertaling en de kokerjuffer *Rhadicleptus alpestris*.

In 2014 is in opdracht van de Provincie Gelderland door DLG voor dit habitatype uitgezocht welke waarnemingen van typische soorten aanwezig zijn in de Nationale Database Flora en Fauna (NDFF; peildatum september 2014). Daarbij is gekeken naar waarnemingen vanaf 1 januari 2000. Dit geeft een indicatief (niet volledig) beeld van de mate van voorkomen van typische soorten in het Wooldse Veen. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen nauwkeurige waarnemingen binnen het habitatype, en alle overige waarnemingen binnen het Natura 2000 gebied. De resultaten hiervan zijn voor habitatype H7110A Actieve hoogvenen samengevat in onderstaande tabel.

NDFF waarnemingen Wooldse Veen van typische soorten van habitatype H7110A vanaf 1-1-2000 (peildatum 1 sept 2014)				
Typische soort	Soortengroep	Aantal maal waargenomen		
		Binnen H7110A	Overig binnen Natura 2000 gebied	Totaal
Waargenomen soorten:				
Hoogveenglanslibel	Libellen	1	398	399

Venwitsnuitlibel	Libellen	0	20	20
Hoogveenveenmos	Mossen	4	50	54
Wrattig veenmos	Mossen	8	91	99
Levendbarende hagedis	Reptielen	0	58	58
Eenarig wollegras	Vaatplanten	0	39	39
Kleine veenbes	Vaatplanten	3	39	42
Lavendelhei	Vaatplanten	2	29	31
Witte snavelbies	Vaatplanten	3	25	28
Blauwborst	Vogels	0	7	7
Sprinkhaanzanger	Vogels	0	8	8
Watersnip	Vogels	0	4	4
Wintertaling	Vogels	0	3	3
Totaal H7110A		21	772	793
Geen waarnemingen van:				
Veenbesblauwtje*	Dagvlinders			
Veenbesparelmoervlinder**	Dagvlinders			
Veenhooibeestje	Dagvlinders			
<i>Rhadicoleptus alpestris</i>	Kokerjuffers			
Hoogveenlevermos	Mossen			
Rood veenmos	Mossen			
Veengaffeltandmos**	Mossen			
Vijfrijg veenmos*	Mossen			
Lange zonnedaauw**	Vaatplanten			
Veenorchis*	Vaatplanten			

** urgent bedreigde typische soort; *potentieel urgent bedreigde typische soort (Alterra 2009, rapport nr 1909).

Aanvullend op deze tabel, is op grond van gegevens van Natuurmonumenten bekend dat ook de Kokerjuffer *Rhadicoleptus alpestris* voorkomt in het Wooldse Veen.

Trend

De trend voor dit habitatype is positief. Als gevolg van de hoogveenherstelmaatregelen is het habitatype sinds kort aanwezig in het Wooldse Veen. De aanwezigheid van het habitatype Actieve hoogvenen (H7110A) is vastgesteld bij een recente kartering (veldonderzoek A. Janssen & D. Bal, maart 2013). Het heeft zich op kleine schaal ontwikkeld uit het habitatype Herstellende hoogvenen (H7120). De verwachting is dat deze positieve ontwikkeling zich verder zal doorzetten.

Lopende monitoring

In het kader van de SNL-monitoring van het Gelders Natuur Netwerk (GNN) worden er binnen dit habitatype vegetatiekarteringen (eens in de 12 jaar) en karteringen van kenmerkende soorten planten, broedvogels en libellen (eens in de 6 jr) uitgevoerd. Ook worden eens in de 6 jaar gegevens verzameld over ruimtelijke samenhang, structuurelementen, abiotiek en stikstofdepositie.

Nulmeting, trend en lopende monitoring Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap; H7110A)		
	Oppervlakte en verspreiding	Kwaliteit
Nulmeting	0,25 ha verspreid over 3 locaties in zuidwestelijk deel hoogveenkern (bron: habitattypenkaart Wooldse Veen v5 februari 2014).	Vegetatietype goede kwaliteit; 14 typische soorten aangetroffen sinds 2000.
Trend	Positief	Positief; door hoogveenherstel toenemende

		ontwikkeling van hoogveen-bultvegetaties.
<i>Monitoring pro-gramma's</i>	SNL-monitoring (beheertype Hoogveen, N06.03): vegetatiekartering (eens in 12 jaar; coördinatie: Provincie Gelderland).	SNL-monitoring (beheertype Hoogveen, N06.03): vegetatiekartering (eens in 12 jaar), plantensoorten, broedvogels, libellen, structuurelementen, ruimtelijke condities, abiotiek, stikstofdepositie (eens in 6 jaar; coördinatie: Provincie Gelderland).

H7120 Herstellende hoogvenen

Voorkomen

Dit habitattype komt binnen het Wooldse Veenvoer voor over een oppervlakte van 33,1 ha. Het bevindt zich in de oostelijke helft van het Natura 2000 gebied, waarbij de hoogveenkern zich bevindt in het grensgebied met Duitsland. Het habitattype is gedefinieerd op landschapsschaal, en omvat een groot aantal vegetatietypen, mits deze voorkomen op hoogveenrestanten waar hoogveenherstel gaande is of mogelijk is.

Kwaliteit

Het habitattype omvat zowel aangetast hoogveen als aangrenzende (veenmosrijke) begroeiingen van natte heiden, verdroogde heiderestanten op gedraineerde veenruggen en veenputten met veenmos. Op (in het verleden) verdroogde hoogveenbodem en in de randzone van het veengebied kunnen ook berkenbroekbossen voorkomen; deze behoren eveneens tot het habitattype Herstellende hoogvenen.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de vegetatietypen die in het Wooldse Veenvoer binnen het habitattype Herstellende Hoogvenen zijn aangetroffen. Hierbij wordt ook aangegeven of het vegetatietype of het vegetatietype hier indicatief is voor een goede of matige ontwikkeling van het habitattype. De aanwezige vegetatietypen zijn, in combinatie met mate van aanwezigheid van veenmossen, op 20,1 ha indicatief voor een goede kwaliteit van het habitattype, op een iets kleinere oppervlakte (13,0 ha) voor een matige kwaliteit.

Vegetatietype	Indicatie kwaliteit habitattype
9Aa3a Associatie van Moerasstruisgras en Zompzegge (typische subassociatie)	goed
10Aa1 Waterveenmosassociatie	goed
10Aa2 Associatie van Veenmos en Snavelbies	goed
11Ba1 Associatie van Gewone dophei en Veenmos	goed
40Aa1a Subassociatie met Eenrig wollegras van het Dophei-Berkenbroek	goed
40Aa2b Zompzegge-Berkenbroek	goed
11Aa1 Associatie van Moeraswolfsklauw en Snavelbies	matig
11Aa2c Typische subassociatie van de associatie van Gewone dophei	matig
11RG2 Rompgemeenschap van Pijpenstrootje	matig
SBB 11-f Rompgemeenschap van Struikhei en Heiklauwtjesmos	matig
40Aa1b Subassociatie met Struikhei van het Dophei-Berkenbroek	matig
40RG2 Rompgemeenschap van Pijpenstrootje	matig

Bronnen: Te Linde & Van den Berg, 2007; Ministerie van LNV, 2008; Bijlsma et al., 2008)

De oppervlakte van het habitattype is aanzienlijk, en binnen het habitattype is een aaneengesloten gradiënt aanwezig van herstellende hoogveenvegetaties. Uit recente vegetatiekarteringen (Buro Bakker, 2008; Te Linde en Van de Berg, 2007) volgt wel dat binnen het habitattype de aanwezigheid van bult- en slenkvegetaties momenteel ondergeschikt is aan andere vegetatietypen. In het kerngebied zijn stabiele hoge waterstanden aanwezig, maar meer naar de randen zakken waterstanden nog relatief diep weg. Ook is er veel bosopslag in het veen aanwezig, dat onder andere

zorgt voor extra verdamping en hogere invang van stikstof. In de randzone komen karakteristieke, mooi ontwikkelde berkenbroekbossen voor, die hier voornamelijk tot het Zompzegge-Berkenbroek behoren.

Mede als gevolg van de vele gradiënten in het gebied, komen veel karakteristieke soorten planten en dieren in het gebied voor. In het habitatype zijn diverse soorten aanwezig die volgens de factsheets (Bijlsma et al. 2008) kenmerkend zijn voor een goede kwaliteit, namelijk: Hoogveenveenmos, Kleine veenbes, Lavendelhei, Hazelworm, Levendbarende hagedis, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Wintertaling, Hoogveenglanslibel, Venwitsnuitlibel, Gouden sprinkhaan en Zompsprinkhaan (Te Linde & van der Berg 2007).

De volgende aangetroffen soorten zijn typische soorten voor het habitatype Herstellende Hoogvenen: Hoogveenveenmos, Kleine veenbes, Lavendelhei, Witte snavelbies, Hoogveenglanslibel, Venwitsnuitlibel, Levendbarende hagedis, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Watersnip, Wintertaling en de kokerjuffer *Rhadicleptus alpestris*.

In 2013 is in opdracht van de Provincie Gelderland door DLG per habitatype uitgezocht welke waarnemingen van typische soorten aanwezig zijn in de Nationale Database Flora en Fauna (NDF; peildatum juni 2013). Daarbij is gekeken naar waarnemingen vanaf 1 januari 2000. Dit geeft een indicatief (niet volledig) beeld van de mate van voorkomen van typische soorten in het Wooldse Veen. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen nauwkeurige waarnemingen binnen het habitatype, en alle overige waarnemingen binnen het Natura 2000 gebied. De resultaten hiervan zijn voor habitatype H7120 Herstellende hoogvenen samengevat in onderstaande tabel.

NDFF waarnemingen Wooldse Veen van typische soorten van habitatype H7120 vanaf 1-1-2000 (peildatum 1 juni 2013)				
Typische soort	Soortengroep	Aantal maal waargenomen		
		Binnen H7120	Overig binnen Natura 2000 gebied	Totaal
Waargenomen soorten:				
Hoogveenglanslibel	Libellen	293	82	375
Venwitsnuitlibel	Libellen	13	7	20
Hoogveenveenmos	Mossen	47	7	54
Levendbarende hagedis	Reptielen	43	13	56
Kleine veenbes	Vaatplanten	32	5	37
Lavendelhei	Vaatplanten	27	4	31
Witte snavelbies	Vaatplanten	20	4	24
Blauwborst	Vogels	3	0	3
Sprinkhaanzanger	Vogels	7	1	8
Watersnip	Vogels	3	1	4
Wintertaling	Vogels	1	2	3
Totaal H7120		489	126	615
Geen waarnemingen van:				
Veenbesblauwtje*	Dagvlinders			
Veenbesparelmoervlinder**	Dagvlinders			
Veenhooibeestje	Dagvlinders			
Rhadicoleptus alpestris	Kokerjuffers			
Hoogveenlevermos	Mossen			
Rood veenmos	Mossen			
Veengaffeltandmos**	Mossen			
Vijfrijig veenmos*	Mossen			
Lange zonnedauw**	Vaatplanten			
Veenorchis*	Vaatplanten			

** urgent bedreigde typische soort; *potentieel urgent bedreigde typische soort (Alterra 2009, rapport nr 1909).

Aanvullend op deze tabel, is op grond van gegevens van Natuurmonumenten bekend dat ook de Kokerjuffer *Rhadicleptus alpestris* voorkomt in het Wooldse Veen.

Trend

Na een lange periode van degradatie, is er sprake van een overwegend positieve ontwikkeling van dit habitatype. Belangrijkste basis voor deze conclusies vormen de onderzoeken door Te Linde & van den Berg en van Buro Bakker, beiden uit 2007. Door Aptroot (2010) wordt, op basis van een vergelijking met eerdere karteringen, aangegeven dat er goed ontwikkelde veentjes zijn ontstaan, ook op plekken die 30 jaar geleden nog duidelijk veenputten en veenkades waren. Dit uit zich ook in de recente ontwikkeling, op kleine schaal, van het habitatype Actieve hoogvenen (H7110A) vanuit het Herstellend hoogveen (veldonderzoek A. Janssen & D. Bal, maart 2013).

Lopende monitoring

In het kader van de SNL-monitoring van het Gelders Natuur Netwerk (GNN) worden er binnen dit habitatype vegetatiekarteringen (eens in de 12 jaar) en karteringen van kenmerkende soorten planten en broedvogels (eens in de 6 jr) uitgevoerd. Ook worden eens in de 6 jaar gegevens verzameld over ruimtelijke samenhang, abiotiek en stikstofdepositie. In gedeelten van het habitatype worden om de 6 jaar ook libellen en structuurelementen geïnventariseerd.

Nulmeting, trend en lopende monitoring Herstellende hoogvenen (H7120)		
	Oppervlakte en verspreiding	Kwaliteit
<i>Nulmeting</i>	33,1 ha. Het bevindt zich in de oostelijke helft van het Natura 2000 gebied (bron: habitattypenkaart Wooldse Veen v5 februari 2014).	Vegetatietypen op 20,1 ha goede, op 13,0 ha matige kwaliteit; 12 typische soorten aangetroffen sinds 2000.
<i>Trend</i>	Laatste decennia ongeveer stabiel.	Na lange periode van degradatie, laatste decennia overwegend positief en hoogveenontwikkeling recent weer op gang gekomen.
<i>Monitoring programma's</i>	SNL-monitoring (beheertype Hoogveen, N06.03 en Hoog- en laagveenbos, N14.02): vegetatiekartering (eens in 12 jaar; coördinatie: Provincie Gelderland).	SNL-monitoring (beheertype Hoogveen, N06.03 en Hoog- en laagveenbos, N14.02): vegetatiekartering (eens in 12 jaar), , plantensoorten, broedvogels, ruimtelijke condities, abiotiek, stikstofdepositie (eens in 6 jaar); bij N06.03 ook inventarisatie structuurelementen en libellen (eens in 6 jaar; coördinatie: Provincie Gelderland).

H91D0 Hoogveenbossen

Voorkomen

Door de meest recente opvatting over de afbakening van het habitatype Herstellende Hoogvenen (H7120), vallen in het Wooldse Veen alle vegetatietypen die tot het habitatype Hoogveenbossen gerekend zouden kunnen worden, onder het habitatype H7120 (Jansen et al 2013, Kartering van de habitattypen Actief en Herstellend hoogveen in Nederland). Als gevolg hiervan, komt het habitatype H91D0 in het Wooldse Veen volgens de huidige opvatting niet voor. Een beschrijving van kwaliteit, trend en lopende monitoring is daarom niet relevant.

Bronnen

Aptroot, A., 2010. Veen- en veenmoskartering in het Korenburgerveen en het Wooldse Veen in 2009. Rapport Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Bijlsma, R.J., J.A.M. Janssen, R. Haveman, R.W. de Waal & E.J. Weeda, 2008. Natura 2000 habitattypen in Gelderland. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1769 (factsheets).

Buro Bakker, 2008. Vegetatiekartering Wooldse Veen 2007. In opdracht van Natuurmonumenten

CBS, 2012. Meetprogramma's voor flora en fauna. Kwaliteitsrapportage NEM over 2011.

Epe, M.J., M.F. Wallis de Vries, I.M. Bouwma, J.A.M. Janssen, H. Kuipers, H. Keizer-Vlek & C. M. Niemeijer 2009. Urgent bedreigde typische soorten en vegetatietypen van Natura 2000-habitattypen. Alterra, rapport nr 1909.

IPO, 2012. Kwaliteitsklassen en monitoring van de beheertypen. Taakgroep Natuurkwaliteit en Monitoring SNL, april 2012 (januari 2013 gepubliceerd).

IPO, 2012. Index Natuur en Landschap, Natuurkwaliteit en monitoring. Toelichting op het systeem van kwaliteitsklassen en handreiking bij de monitoring. Taakgroep Natuurkwaliteit en monitoring SNL, werkversie 16 april 2012.

Jansen, A.J.M., R. Ketelaar, J. Limpens, M.G. Schouten & L. van Tweel-Groot. 2013. Kartering van de habitattypen Actief en Herstellend hoogveen in Nederland. Bosschap/ Ministerie van EZ. Rapport 2013/OBN182-NZ.

Linde, B. te & L-J van den Berg, 2007. Inventarisatie Natura 2000 gebied 64: Wooldse Veen. Stichting Berglinde.

Ministerie van EZ 2013. Aanwijzingsbesluit Natura 2000 gebied Wooldse Veen.

Ministerie van LNV 2006. Natura 2000 Doelendocument

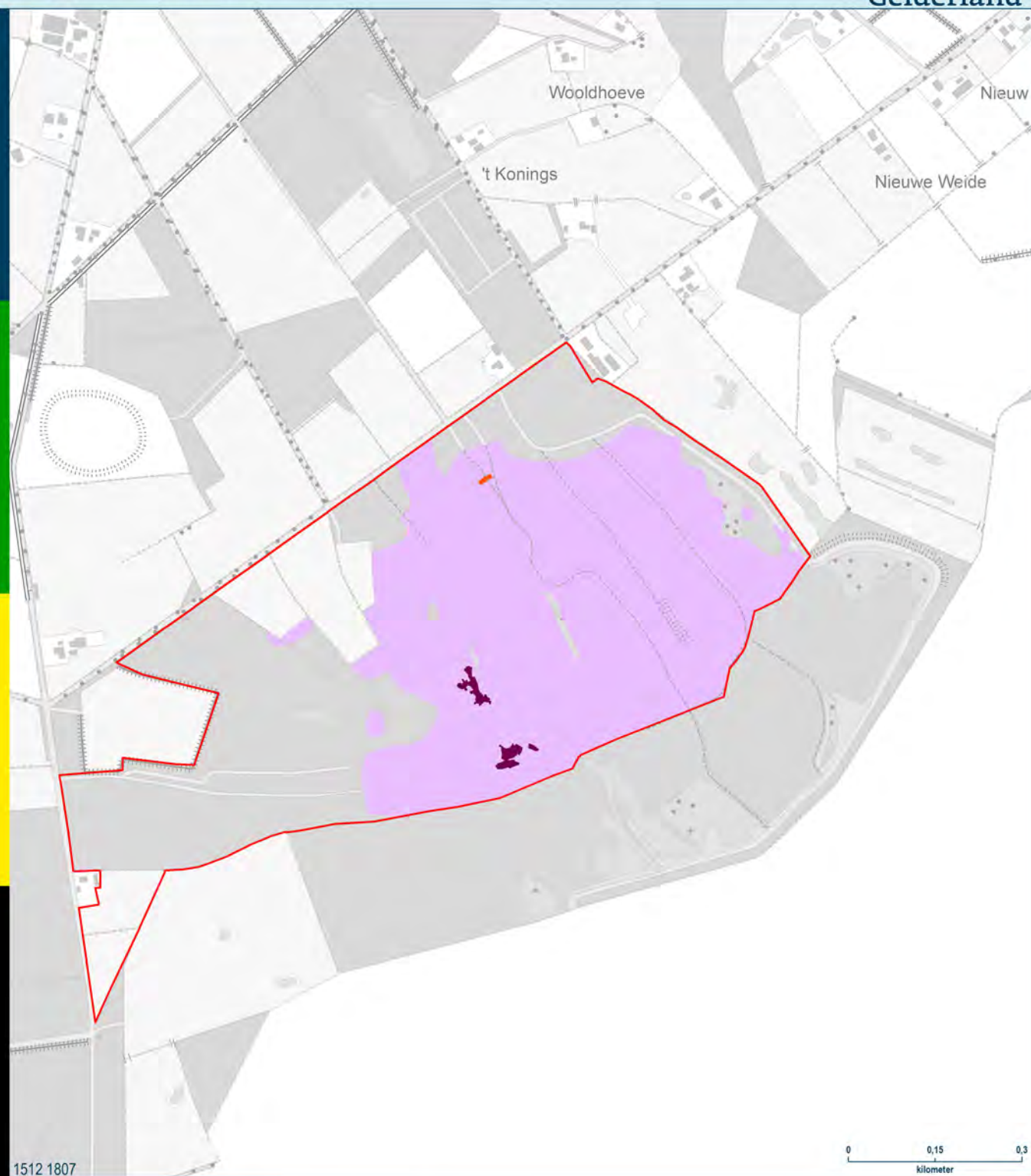
Ministerie van LNV 2008. Profielen habitattypen en soorten.

Nationale Database Flora en Fauna, 2013. Basisgegevens per juni 2013.

Provincie Gelderland, 2010. Werkdocument Beheerplan Wooldse Veen, juli 2010.

Provincie Gelderland, 2014. Habitattypenkaart Wooldse Veen (v5, februari 2014) met toelichtend document.

Bijlage 10

Legenda

- H6230, Heischrale graslanden
- H7110A, Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)
- H7120, Herstellende hoogvenen

Provincie Gelderland

Eusebiusplein 1a
6811 HE Arnhem
Postbus 9090
6800 GX Arnhem
T (026) 359 99 99
provincieloket@gelderland.nl
www.gelderland.nl